

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Β' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Β΄ Τάξη Γενικού Λυκείου

«Η δημοκρατία μας αυτοκαταστρέφεται διότι κατεχράσθη το δικαίωμα της ελευθερίας και της ισότητας, διότι έμαθε τους πολίτες να θεωρούν την αυθάδεια ως δικαίωμα, την παρανομία ως ελευθερία, την αναιδεια του λόγου ως ισότητα και την αναρχία ως ευδαιμονία.»

(Ισοκράτης, *Περί ειρήνης*)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Πρόεδρος: Σωτήριος Γκλαβάς

ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ Β΄

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Πάυλος Φ. Μάραντος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Λεωνίδας Β. Κατσίρας, Σχολικός Σύμβουλος Νομικών-Πολιτικών Επιστημών, LL.M, Συντονιστής Επιτροπής Κρίσης

Χαράλαμπος Καριοφύλλας, MSc Οικονομολόγος, Εκπαιδευτικός

Στέλλα Ν. Μαντατζή, Κοινωνιολόγος, Εκπαιδευτικός

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αντωνία Δημητράσκου, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός

Γιώτα Κωνσταντάτου, Φιλολόγος

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Πάυλος Φ. Μάραντος

Σελιδοποίηση: Δώρος Παπαϊωαννίδης, e-mail: info@eikastiko.gr

«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (ΣΧΟΛΕΙΟ 21ου αιώνα)-ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ»

ΜΕ ΚΩΔ. ΟΠΣ 295450, των Αξόνων Προτεραιότητας 1, 2 και 3 – ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ του ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ», που συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση - Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και από Εθνικούς Πόρους (ΕΣΠΑ 2007 – 2013).

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Πάυλος Φ. Μάραντος

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Β΄ Τάξη Γενικού Λυκείου

Η διδασκαλία, που αποτελεί την πιο υπεύθυνη αλλά και την πιο συναρπαστική μορφή επικοινωνίας, δεν συνίσταται, πρωτίστως, στην διατύπωση λύσεων αλλά στην υποβολή ερωτήσεων, στη θέση προβλημάτων (Δ. Τσάτσος, Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία, 2007).

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦ. 1: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ - ώρες: 9	7
A. Η ένταξη του ατόμου στην κοινωνία	
1.1 Η κοινωνικοποίηση του ατόμου	8
1.2 Παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας.....	10
1.2.1 Φορείς κοινωνικοποίησης	10
1.2.2 Ο ρόλος του ατόμου στη διαδικασία κοινωνικοποίησής του.....	11
1.3 Οι κοινωνικές αξίες	12
1.3.1 Έννοια, κατηγορίες	12
1.3.2 Διαφοροποίηση των αξιών στον χώρο και στον χρόνο.....	13
1.4 Οι κοινωνικοί κανόνες	14
1.4.1 Έννοια, κατηγορίες	14
1.4.2 Σχέση κοινωνικών αξιών και κοινωνικών κανόνων	14
1.4.3 Προσαρμογή, συμμόρφωση και κοινωνική ανανέωση.....	15
1.5 Ο κοινωνικός έλεγχος – Μορφές κοινωνικού ελέγχου	16
B. Η αποκλίνουσα συμπεριφορά	
1.6 Αποκλίνουσα συμπεριφορά	18
1.6.1 Παράβαση και έγκλημα	18
1.6.2 Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών ως αποκλίνουσα συμπεριφορά.....	19
1.7 Το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο	20
1.7.1 Τύποι εγκλημάτων	20
1.7.2 Νεανική παραβατικότητα – εγκληματικότητα.....	21
1.8 Σύγχρονες μορφές εγκλημάτων	22
1.8.1 Ηλεκτρονικό έγκλημα	22
1.8.2 Τρομοκρατία	23
1.9 Πρόληψη και κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά	24
1.9.1 Πρόληψη αποκλίνουσας συμπεριφοράς	24
1.9.2 Κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά	24
1.9.3 Σωφρονισμός, φυλακή και επανένταξη	25
ΚΕΦ. 2: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ Σ - ώρες: 6	29
2.1 Το Α.Ε.Π. και η οικονομική ευημερία	30
2.2 Ο ιδιωτικός και ο δημόσιος τομέας.....	32
2.3 Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία	34
2.4 Ο κρατικός προϋπολογισμός.....	36
2.4.1 Δημόσια Έσοδα	36
2.4.2 Δημόσιες Δαπάνες.....	37
2.5 Ισοζύγιο: Πλεονασματικό ή Ελλειμματικό.....	38
2.6 Δημόσιος Δανεισμός	40
ΚΕΦ. 3: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ - ώρες: 6	43
3.1 Μορφές πολιτευμάτων.....	44

3.2 Το πολίτευμα της Αθηναϊκής δημοκρατίας.....	46
3.3 Το πολίτευμα της Ελλάδας.....	48
3.4 Εκλογές και εκλογικά συστήματα	50
3.5 Έννοια και ρόλος του Συντάγματος.....	52
3.6 Βασικές αρχές του Συντάγματος.....	54
3.6.1 Η λαϊκή κυριαρχία	54
3.6.2 Το κράτος δικαίου	54
3.6.3 Το κοινωνικό κράτος.....	54
3.6.4 Η διάκριση των λειτουργιών.....	55
ΚΕΦ. 4: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ - ώρες: 5	57
4.1 Η νομοθετική λειτουργία	58
4.2 Η εκτελεστική λειτουργία.....	60
4.2.1 Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας	60
4.2.2 Η κυβέρνηση.....	61
4.2.3 Η δημόσια διοίκηση.....	62
4.2.4 Ανεξάρτητες διοικητικές αρχές	63
4.3 Η δικαστική λειτουργία	66
ΚΕΦ. 5: ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΗ - ώρες: 6	71
5.1 Θεμελιώδεις αρχές της δημόσιας διοίκησης	72
5.1.1 Αρχή της νομιμότητας.....	72
5.1.2 Αρχή της διακριτικής ευχέρειας.....	72
5.1.3 Αρχή της προηγούμενης ακρόασης.....	72
5.1.4 Αρχή της αιτιολόγησης των αποφάσεων	73
5.1.5 Αρχή της ισότητας.....	73
5.2 Οδηγός ορθής διοικητικής συμπεριφοράς	74
5.2.1 Κανόνες δράσης και συμπεριφοράς των δημοσίων υπαλλήλων.....	74
5.2.2 Η συμπεριφορά των πολιτών στις δημόσιες υπηρεσίες.....	75
5.3 Παθογένειες του διοικητικού μηχανισμού	76
5.3.1 Γραφειοκρατία και πολυνομία	76
5.3.2 Κομματικοποίηση	76
5.3.3 Φαινόμενα κακοδιοίκησης.....	77
5.3.4 Η αντιφατική στάση των πολιτών.....	77
5.4 Αντιμετώπιση της παθογένειας της διοίκησης.....	78
5.4.1 Εφαρμογή των αρχών της δημόσιας διοίκησης	78
5.4.2 Η Δημόσια διαβούλευση – Ο πολίτης συμπαραγωγός της δημόσιας διοίκησης	78
5.4.3 Ηλεκτρονική διακυβέρνηση	79
5.4.4 Πρόγραμμα «Διαύγεια»	79
5.4.5 Κέντρα εξυπηρέτησης πολιτών.....	79
5.5 «Οδηγίες χρήσης» των δημοσίων υπηρεσιών – Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας ..	80
5.6 Το φαινόμενο της διαφθοράς	82
5.6.1 Έννοια και συνέπειες	82
5.6.2 Φορείς και μέσα αντιμετώπισης	83

ΚΕΦ. 6: ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ - ώρες: 7	87
6.1 Το δίκαιο	88
6.2 Κανόνες ηθικής και κανόνες δικαίου: η διαφορά	90
6.3 Ερμηνεία και ιεράρχηση των κανόνων δικαίου	92
6.4 Υποκείμενα δικαίου	94
6.4.1 Τα Φυσικά Πρόσωπα – προστασία της προσωπικότητας	94
6.4.2 Τα Νομικά Πρόσωπα – το σωματείο	95
6.5 Εμπράγματα σχέσεις – Οι σχέσεις μας με τα πράγματα	96
6.6 Οικογενειακές σχέσεις – Οικογενειακό δίκαιο	99
6.7 Κληρονομικές σχέσεις – Κληρονομικό δίκαιο	101
ΚΕΦ.7: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - ώρες: 6	105
7.1 Οι παραγωγικές δυνατότητες της χώρας	106
7.1.1 Το ανθρώπινο δυναμικό	106
7.1.2 Οι φυσικοί πόροι	107
7.2 Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας	108
7.2.1 Η γεωργία	108
7.2.2 Ο τουρισμός	110
7.2.3 Η ναυτιλία	112
7.2.4 Η ενέργεια	114
7.2.5 Άλλοι τομείς: τρόφιμα, φάρμακα κτλ.	114
7.3 Από την οικονομία της κατανάλωσης στην οικονομία της παραγωγής	116
ΚΕΦ. 8: ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε. - ώρες: 7	121
8.1 Ίδρυση και εξέλιξη	122
8.2 Βασικοί θεσμοί της Ε.Ε.	124
8.2.1 Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	124
8.2.2 Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	124
8.2.3 Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης	124
8.2.4 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή	125
8.2.5 Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης	125
8.3 Άλλοι θεσμοί και όργανα της Ε.Ε.	126
8.3.1 Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα	126
8.3.2 Το Ελεγκτικό Συνέδριο	126
8.3.3 Τα συμβουλευτικά όργανα της Ένωσης	127
8.3.4 Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής	127
8.4 Ευρωπαίος πολίτης	128
8.5 Βασικές πολιτικές της Ε.Ε.	130
8.5.1 Η αγροτική πολιτική της Ε.Ε.	130
8.5.2 Η οικονομική και νομισματική πολιτική της Ε.Ε.	130
8.5.3 Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε.	131
8.6 Πολιτισμικά χαρακτηριστικά της Ε.Ε.	132
8.7 Το μέλλον της Ε.Ε.	134

Προλογικό Σημείωμα

Το μάθημα «Πολιτική Παιδεία» είναι εκείνο που κατ' εξοχήν εμπεριέχει κοινωνικές και πολιτικές αξίες, με τις οποίες επιδιώκει να κοινωνικοποιήσει και να πολιτικοποιήσει τους μαθητές. Ενδιαφέρεται, κυρίως, για τις αξίες εκείνες που σχετίζονται με τον ρόλο του πολίτη, την ιδιότητα του πολίτη. Είναι απαραίτητη η μαθητεία σε βασικές πολιτικές αξίες, όπως η ελευθερία, η ειρήνη, η δημοκρατία, το μέτρο, η ισότητα, η δικαιοσύνη, η αλληλεγγύη, ο διάλογος, πολιτικές αξίες που θα κληθούν να προτείνουν και να εφαρμόσουν οι μαθητές ως αυριανοί πολίτες και πολιτικοί, για να υπηρετήσουν την υπέρτατη αξία που είναι η ανθρώπινη ζωή.

Ειδικότερα, η μαθητεία στην αξία «διάλογος», μεταξύ άλλων, αφορά:

- Την ικανότητα διαλόγου, γραπτού και προφορικού.
- Το δικαίωμα στον λόγο και την ελευθερία έκφρασης.
- Τον σεβασμό στη διαφορετική άποψη του άλλου.
- Τη γνώση του θέματος (συγκέντρωση στοιχείων, κριτική ανάλυση κτλ.).
- Τη γνώση της διαδικασίας (ικανότητα του ακούειν, το θέτειν εύστοχες ερωτήσεις κτλ.).
- Την παράθεση επιχειρημάτων και όχι κραυγών και ιδεολογημάτων, ώστε να πειστεί ο συνομιλητής.

Η ανάπτυξη του διαλόγου προϋποθέτει την ανάπτυξη του λόγου, γραπτού και προφορικού, γιατί ο λόγος έχει πολύ μεγάλη δύναμη. Γιατί «ο λόγος είναι ένας μεγάλος δυνάστης, που ενώ έχει το πιο μικρό και αφανές σώμα, επιτελεί έργα τα πιο θεϊκά, γιατί μπορεί και το φόβο να σταματήσει και τη λύπη να διώξει και χαρά να προκαλέσει και τον οίκτο να αυξήσει». (Γοργίας, *Ελένης εγκώμιον*)
Μην λησμονάτε ότι «Μέτρο του λόγου δεν είναι ο ομιλητής, αλλά ο ακροατής». (Στοβαίος, *Ανθολόγιον*), γι' αυτό «πρέπει να σωπαίνουμε ή όταν μιλάμε, να λέμε ανώτερα από τη σιωπή». (Πυθαγόρας). Οι αρχαίοι Έλληνες ήταν υπερήφανοι για τη δημοκρατία τους. Μπορούμε και εμείς με την «Πολιτική Παιδεία», που είναι μια παιδεία δημοκρατίας να νιώσουμε υπερηφάνεια για τη δημοκρατία μας. Και τότε το κέρδος για όλους μας θα είναι ανυπολόγιστο. Μπορούμε να γίνουμε υπερήφανοι Μεσσήνιοι, Πόντιοι, Έλληνες, Ευρωπαίοι, παγκόσμιοι πολίτες.

Όπως μάθατε στην Α' τάξη, η έννοια «πολίτης» είναι «τίτλος τιμής, είναι αξίωμα με απεριόριστη διάρκεια». Αν θέλουμε μια πολιτεία με δημοκρατία και όσα αυτή κομίζει, είναι απαραίτητο η παιδεία να διαμορφώνει έναν ελεύθερο και υπεύθυνο πολίτη. Χωρίς πολίτες δεν μπορεί να σταθεί η πολιτεία και η δημοκρατία. Βέβαια, η δημοκρατία είναι τρόπος ζωής και ως εκ τούτου πολλοί παράγοντες τον διαμορφώνουν, αλλά η παιδεία συνεχίζει να είναι βασικός παράγοντας διαμόρφωσης της πολιτικής συνείδησης. Άλλωστε, η δημοκρατία προϋποθέτει πολιτική παιδεία, ώστε οι πολίτες να είναι ικανοί να κατανοούν και να κρίνουν την κοινωνική, οικονομική, πολιτική θεωρία και πραγματικότητα.

Αγαπητοί μαθητές,

Το μάθημα «Πολιτική Παιδεία» (Οικονομία, Πολιτικοί Θεσμοί και Αρχές Δικαίου και Κοινωνιολογία) είναι πρωτίστως μια μαθητεία στη δημοκρατία. Σκοπός του μαθήματος είναι να διαμορφώσει έναν ελεύθερο, υπεύθυνο και ενεργό πολίτη, ο οποίος έγκαιρα και με επίγνωση θα κατανοήσει τη σημασία και την αξία της δημοκρατίας, θα σέβεται τους πολιτειακούς θεσμούς, θα αγαπά και θα αγωνίζεται για τη δημοκρατία και την πολιτεία.

Σκοπός του μαθήματος είναι ο μαθητής να αποκτήσει κοινωνική, οικονομική και πολιτική παιδεία, να καταλάβει και να βιώσει τη διασύνδεση Κοινωνίας – Οικονομίας – Πολιτικών Θεσμών και Δικαίου, να κατανοήσει βασικούς θεσμούς για την οργάνωση και τη λειτουργία της κοινωνίας, της οικονομίας και της πολιτείας και να αναπτύξει πολιτική συνείδηση και κριτική σκέψη, ώστε να συμμετέχει ενεργά στο τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό γίγνεσθαι ως ελεύθερος και υπεύθυνος πολίτης.

Σκοπός, εν τέλει, είναι ο αγώνας και η αγωνία για μια καλύτερη κοινωνία, για έναν καλύτερο κόσμο, το αέναο και ανεξάντλητο ενδιαφέρον για την πολιτική, γιατί είναι σπουδαία δραστηριότητα, που δίνει χαρά και νόημα στη ζωή, γιατί είναι «ό,τι οργανωτικά ευγενέστερο φαντάστηκε ο άνθρωπος για να υπηρετήσει τους άλλους».

Αγαπητέ μαθητή,

«Ν' αγαπάς την ευθύνη. Να λες: Εγώ, εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη γη. Αν δε σωθεί, εγώ φταίω». (Νίκος Καζαντζάκης, *Ασκητική*)

Το βιβλίο αυτό θα έχει επιτύχει το σκοπό του αν σας είναι χρήσιμο τόσο στη σχολική όσο και στη μετέπειτα ζωή σας.

Ο Συγγραφέας

Σημείωση: Στο βιβλίο σας υπάρχει πληθώρα παραθεμάτων, τα οποία καλείσθε να αξιοποιήσετε για την καλύτερη εμπέδωση του μαθήματος.

ΚΕΦ. 1: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ - ώρες: 9

A. Η ένταξη του ατόμου στην κοινωνία

- 1.1 Η κοινωνικοποίηση του ατόμου
- 1.2 Παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας
 - 1.2.1 Φορείς κοινωνικοποίησης
 - 1.2.2 Ο ρόλος του ατόμου στη διαδικασία κοινωνικοποίησής του
- 1.3 Οι κοινωνικές αξίες
 - 1.3.1 Έννοια, κατηγορίες
 - 1.3.2 Διαφοροποίηση των αξιών στον χώρο και στον χρόνο
- 1.4 Οι κοινωνικοί κανόνες
 - 1.4.1 Έννοια, κατηγορίες
 - 1.4.2 Σχέση κοινωνικών αξιών και κοινωνικών κανόνων
 - 1.4.3 Προσαρμογή, συμμόρφωση και κοινωνική ανανέωση
- 1.5 Ο κοινωνικός έλεγχος – Μορφές κοινωνικού ελέγχου

B. Η αποκλίνουσα συμπεριφορά

- 1.6 Αποκλίνουσα συμπεριφορά
 - 1.6.1 Παράβαση και έγκλημα
 - 1.6.2 Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών ως αποκλίνουσα συμπεριφορά
- 1.7 Το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο
 - 1.7.1 Τύποι εγκλημάτων
 - 1.7.2 Νεανική παραβατικότητα – εγκληματικότητα
- 1.8 Σύγχρονες μορφές εγκλημάτων
 - 1.8.1 Ηλεκτρονικό έγκλημα
 - 1.8.2 Τρομοκρατία
- 1.9 Πρόληψη και κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά
 - 1.9.1 Πρόληψη αποκλίνουσας συμπεριφοράς
 - 1.9.2 Κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά
 - 1.9.3 Σωφρονισμός, φυλακή και επανένταξη

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να εξηγούν τη σημασία της κοινωνικοποίησης για την ομαλή ένταξη του ατόμου στην κοινωνία.
- Να εξηγούν τους παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας.
- Να αναλύουν την έννοια των κοινωνικών αξιών και τη διαφοροποίησή τους στον χώρο και στον χρόνο.
- Να διατυπώνουν την έννοια του κοινωνικού κανόνα, να διακρίνουν τις κατηγορίες των κανόνων και τη σημασία τους στη λειτουργία της κοινωνίας.
- Να διακρίνουν τις διάφορες μορφές κοινωνικού ελέγχου και να κατανοήσουν τη σημασία τους για το άτομο και την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας.
- Να εξηγούν την αποκλίνουσα συμπεριφορά και την παραβίαση των κανόνων της κοινωνίας.
- Να εξηγούν το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο και τη νεανική παραβατικότητα.
- Να εξηγούν τις σύγχρονες μορφές εγκλημάτων (ηλεκτρονικό έγκλημα, τρομοκρατία).
- Να αναγνωρίζουν με αίσθημα ευθύνης την παραβατική τους συμπεριφορά.
- Να διακρίνουν τα μέτρα πρόληψης και τις κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά.

Βασική ορολογία

- κοινωνικοποίηση	- κοινωνικός έλεγχος	- σύγχρονες μορφές εγκλημάτων
- κοινωνικές αξίες	- αποκλίνουσα συμπεριφορά	- ηλεκτρονικό έγκλημα
- κοινωνικοί κανόνες	- έγκλημα	- τρομοκρατία
- προσαρμογή	- εξαρτησιογόνες ουσίες	- πρόληψη και κυρώσεις
- συμμόρφωση	- νεανική παραβατικότητα	- σωφρονισμός και επανένταξη

A. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1.1 Η κοινωνικοποίηση του ατόμου

Η **κοινωνικοποίηση** είναι μια διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου σ' ένα κοινωνικό σύνολο, μια διαδικασία εκμάθησης των αξιών και των κανόνων της κοινωνίας.

Κάθε κοινωνία ή επιμέρους ομάδα έχει τη δική της κουλτούρα (αξίες, αντιλήψεις, πεποιθήσεις, κανόνες, προσδοκίες κτλ.). Όλα αυτά τα μαθαίνει και τα μεταβιβάζει στα μέλη της, μέσω της κοινωνικοποίησης. Έτσι τα άτομα μπορούν να επιβιώνουν και να αναπτύσσονται στην κοινωνία, αλλά και η κοινωνία να διατηρεί τη συνοχή της. Το άτομο από πολύ νωρίς μαθαίνει τις **αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας** (αλληλεγγύη, δικαιοσύνη, απαγόρευση κλοπής, καθαριότητα κτλ.), που χρησιμεύουν ως οδηγός στη συμπεριφορά του. Γενικά, μαθαίνει τον τρόπο σκέψης, αίσθησης, συμπεριφοράς και δράσης της κοινωνίας, γιατί αυτά ακριβώς περιμένει η κοινωνία από το άτομο, δηλαδή μια κοινωνικά επιθυμητή συμπεριφορά για τα μέλη της. Κάθε νέο μέλος της κοινωνίας είναι απαραίτητο να αναπτύξει όλες εκείνες τις ικανότητες και δυνατότητες, ώστε να αντιμετωπίζει τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες της ζωής.

Με την κοινωνικοποίηση **οριοθετούνται οι συμπεριφορές** που η ομάδα και η κοινωνία δέχονται ως ορθές, αλλά και τα **μέσα** που μπορούν να χρησιμοποιούν τα άτομα για να ασκούν τα δικαιώματα και να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους.

Στόχος λοιπόν της κοινωνικοποίησης είναι:

α) Ως προς το άτομο. Το άτομο να μάθει, συνειδητά ή ανεπίγνωστα τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας, ώστε να ενταχθεί χωρίς προβλήματα σε αυτήν.

β) Ως προς την κοινωνία. Η κοινωνία να δημιουργεί «κοινωνικά» και όχι «αντικοινωνικά» άτομα, ώστε να διατηρείται η κοινωνική συνοχή, που είναι απαραίτητη για κάθε κοινωνία.

Η διαδικασία κοινωνικοποίησης **αρχίζει** από τη γέννηση, ορθότερα από τη στιγμή της σύλληψης. Είναι αποδεδειγμένο π.χ. ότι η διατροφή και η συναισθηματική κατάσταση της εγκύου επιδρούν στο έμβρυο. Επίσης, η εκκωφαντική μουσική μπορεί να ευχαριστεί τη μητέρα αλλά να δυσαρεστεί το έμβρυο. Επομένως, η άποψη πολλών γονιών για την κοινωνικοποίηση του παιδιού «άστο να μεγαλώσει και θα μάθει» είναι λανθασμένη, γιατί όσο μεγαλώνει το παιδί τόσο δυσκολότερα μαθαίνει. Αν ο γονιός ενδιαφέρεται για να μάθει το παιδί του, θα πρέπει να ενδιαφερθεί ήδη από την στιγμή της γέννησής του.

Η κοινωνικοποίηση δεν **τελειώνει** με την ενηλικίωση, αλλά συνεχίζεται σ' όλη τη ζωή του ατόμου. Κάθε άτομο, στην πορεία της ζωής του αποκτά γνώσεις και εμπειρίες, με βάση τις οποίες αναθεωρεί αξίες, ιδέες, στάσεις, συμπεριφορές. Ιδιαίτερα σήμερα,

Κοινωνικοποίηση

Με την κοινωνικοποίηση το άτομο, για παράδειγμα, **μαθαίνει:**

- Να ικανοποιεί τις βιολογικές του ανάγκες (τροφή, ένδυση, κατοικία κτλ.), ώστε να μπορεί να επιβιώσει.
- Να εφαρμόζει κανόνες, όπως π.χ. τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας και να μην καταστρέφει τα σήματα-πινακίδες κυκλοφορίας, ώστε να αποφύγει ανεπιθύμητες συγκρούσεις.
- Να επιδιώκει θέσεις και ρόλους, να έχει φιλοδοξίες και προσδοκίες, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση κτλ.).
- Να αποκτά τα απαραίτητα στοιχεία για το παρελθόν του (ιστορία, ήθη και έθιμα, παραδόσεις), για το παρόν (υπάρχουσα κοινωνική-οικονομική-πολιτική πραγματικότητα) και για το μέλλον του (ότι θα πάει στο σχολείο, στον στρατό, στην εργασία, θα πάρει σύνταξη, θα...).

Vincent Van Gogh,
Πρώτα βήματα (μετά Millet).

Δήμος και Σχολείο

στην κοινωνία των ταχύτατων αλλαγών, γίνεται λόγος για διαρκή **επανακοινωνικοποίηση** του ατόμου.

Η κοινωνικοποίηση τροποποιείται στον χώρο και στον χρόνο. Όσον αφορά τον χώρο, κάθε κοινωνία κοινωνικοποιεί με τον δικό της τρόπο τα μέλη της. Έτσι για παράδειγμα, αλλιώς κοινωνικοποιεί τα άτομα μια αφρικανική κοινωνία και αλλιώς η ελληνική. Όσον αφορά τον χρόνο, η ελληνική κοινωνία αλλιώς κοινωνικοποιούσε τα μέλη της πριν από πεντακόσια χρόνια, αλλιώς πριν πενήντα και αλλιώς σήμερα. Επίσης, η κοινωνικοποίηση διαφοροποιείται **ως προς τα φύλα**, στον χώρο και στον χρόνο.

Η κοινωνικοποίηση είναι μια **πολυδιάστατη διαδικασία**. Δεν ασκείται σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ατόμου, αλλά σύμφωνα με τις αρχές και αξίες της ομάδας και της κοινωνίας, οι οποίες ενδιαφέρονται για τη συνοχή τους. Όμως το άτομο, επειδή συμμετέχει σε πολλές ομάδες (οικογένεια, σχολείο, εκκλησία κτλ.) γίνεται δέκτης διαφορετικών ή και αντιφατικών αρχών και αξιών. Η κοινωνικοποίηση λοιπόν είναι μια **πολυδιάστατη και πολύπλοκη διαδικασία**, που σημαίνει ότι υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί φορείς κοινωνικοποίησης που μεταβιβάζουν πολλά και διαφορετικά μηνύματα (αξίες, κανόνες, πρότυπα συμπεριφοράς) στο άτομο. Μερικές φορές τα μηνύματα αυτά είναι αντιφατικά μεταξύ τους κι αυτό δημιουργεί μια **διλημματική κατάσταση**, που εκφράζεται με το ερώτημα «τί να ακολουθήσω». Πολλές παράμετροι παρεμβαίνουν στην τελική απόφαση του προσώπου. Τελικά, κάθε άτομο **διαμορφώνει τη συμπεριφορά του ανάλογα**:

α) Με τα πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η ομάδα και τα περιθώρια που έχει για να διαφοροποιηθεί από αυτά τα πρότυπα. Παράδειγμα: μια ελαστική οικογένεια παρέχει αρκετά περιθώρια διαφοροποίησης, ενώ μια αυστηρή οικογένεια παρέχει ελάχιστα περιθώρια.

β) Με τον βαθμό αφομοίωσης και εσωτερίκευσης των κανόνων και αξιών των διαφόρων ομάδων στις οποίες συμμετέχει. Πάντως, κύριο εμπόδιο εσωτερίκευσης αποτελούν τα πολλά και **αντιφατικά μηνύματα** που δέχεται το άτομο από το περιβάλλον του, από τις ομάδες στις οποίες συμμετέχει, αφού κάθε μία θέλει να προασπίσει τις αξίες της και τη συνοχή της.

Ιδιαίτερα κρίσιμη είναι η κοινωνικοποίηση στην **περίοδο της εφηβείας και της ενηλικίωσης**. Στην περίοδο αυτή, το άτομο πρέπει να κάνει **επιλογές** (σπουδές, επάγγελμα, επιλογή συντρόφου κτλ.) που θα καθορίσουν το μέλλον του. Τώρα «αποδεικνύεται» αν η προηγούμενη κοινωνικοποίηση υπήρξε υπεύθυνη και επιτυχής ή ανεύθυνη και προβληματική, αν το άτομο έμαθε να αντιμετωπίζει την πραγματικότητα ή έχει πρόβλημα προσαρμογής και προβληματική συμπεριφορά.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα επανακοινωνικοποίησης είναι: η αποδοχή και η εκμάθηση των νέων τεχνολογιών από τους μέσης ηλικίας ανθρώπους, η εύρεση νέου επαγγέλματος και η υιοθέτηση νέας συμπεριφοράς στον χώρο εργασίας, η επανένταξη των κάθε λογής παραβατών.

«Παιδεία της Δημοκρατίας»

Το Συμβούλιο της Ευρώπης σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, απευθύνει στα σχολεία, τους γονείς, τις κοινότητες κτλ. το πρόγραμμα «Παιδεία της Δημοκρατίας».

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την αγωγή του πολίτη, την παιδεία για την ειρήνη, την γενική και διαπολιτισμική παιδεία.

Πληροφορίες στις εξής ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

www.yperth.gr (διεθνείς σχέσεις – διεθνείς οργανισμοί – Συμβούλιο της Ευρώπης – Πρόγραμμα «Παιδεία της Δημοκρατίας»).

www.coe.int (Συμβούλιο της Ευρώπης)

Γιάννης Γαϊτης,
Σειρήνες - Οδυσσέας.

Παναγιώτης Τέτσης, Καφεείο, 1957.

1.2 Παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας

1.2.1 Φορείς κοινωνικοποίησης

Οι **βασικοί ή κύριοι** φορείς κοινωνικοποίησης είναι οι εξής:

α. Η οικογένεια. Η οικογένεια υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες. Αυτό που διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία είναι η δομή της. Κάθε άτομο γεννιέται σε μια οικογένεια, γι' αυτό θεωρείται **προτογενής** και, λόγω σπουδαιότητας, **πρωταρχικός φορέας**. Η οικογένεια επηρεάζει περισσότερο από τους άλλους φορείς. Αυτή είναι, σε τελευταία ανάλυση, που θα αφήσει ή δεν θα αφήσει **περιθώρια επίδρασης** σ' όλους τους άλλους φορείς, αρκεί βέβαια η κοινωνικοποίηση ν' αρχίσει από τη στιγμή της γέννησης, ίσως και της σύλληψης. Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος ανατροφής των πρώτων παιδικών χρόνων επηρεάζει καθοριστικά τον χαρακτήρα και την πορεία του παιδιού. Και αυτό κάθε οικογένεια χρειάζεται να το γνωρίζει και να δρα αναλόγως.

β. Το σχολείο. Από πολύ νωρίς και για αρκετά χρόνια το άτομο πηγαίνει στο σχολείο. Κάθε εκπαιδευτικό σύστημα μεταδίδει γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις. Αλλά, συγχρόνως, θέλει να μεταδώσει και τις αρχές και **αξίες του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος**, και έτσι λειτουργεί ως παράγοντας αναπαραγωγής του. Όμως, ταυτόχρονα η εκπαίδευση, στις δημοκρατικές κοινωνίες, προσφέρει πλουραλιστική γνώση, προσφέρει τη **δυνατότητα αμφισβήτησης και αλλαγής του υπάρχοντος συστήματος**. Έτσι εξηγούνται και οι καινοτομίες και αλλαγές που ξεκινούν από τα πανεπιστήμια και τη διανοήση (intelligentsia).

γ. Η θρησκεία. Οι θρησκευτικοί θεσμοί ρυθμίζουν τη σχέση του ανθρώπου με το Ιερό και το Θείο, αλλά επιδρούν σημαντικά τόσο στη συμπεριφορά του ατόμου, όσο και στην οργάνωση της κοινωνίας. Γενικά, η θρησκεία λειτουργεί ως **ενοποιητικός παράγοντας μιας ομάδας ή μιας κοινωνίας**. Η **θρησκευτική πίστη** έχει μεγάλη δύναμη, αν μάλιστα υπάρχει **θρησκευτικός φανατισμός**, οδηγεί τους ανθρώπους στον διαχωρισμό ή/και στη σύγκρουση. Βέβαια, δεν ευθύνεται η θρησκεία για τις συγκρούσεις, αλλά οι άνθρωποι που τη χρησιμοποιούν για να επιτύχουν τις επιδιώξεις τους.

δ. Η πολιτεία – το κράτος. Η πολιτεία – το κράτος είναι από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης, ιδιαίτερα το σύγχρονο παρεμβατικό κράτος, που επεμβαίνει σ' όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής (οικονομία, παιδεία, υγεία, κατοικία κτλ.). Με την **εξουσία του –νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική–** επηρεάζει και τη δράση των άλλων φορέων. Το κράτος επεμβαίνει και επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου από τη γέννησή του (με την έκδοση πιστοποιητικού γέννησης) μέχρι τον θάνατό του (με την έκδοση πιστοποιητικού θανάτου). Όμως, παρά τη δύναμή του δεν πρέπει να θεωρείται παντοδύναμο. Το άτομο έχει πλείστους τρόπους αντίστασης ή/και αντίδρασης ακόμα και στο πιο αυταρχικό κράτος.

Η ένταξη και η ενσωμάτωση των νέων μελών στην κοινωνία θεωρείται τόσο σημαντική, ώστε η κοινωνία δημιουργήσει ξεχωριστό θεσμό, το σχολείο, με το οποίο οργανωμένα, συστηματικά και μακροχρόνια επιδιώκει να «διδάξει» τα νέα μέλη της. Στο σχολείο το παιδί αρχίζει να επικοινωνεί με ευρύτερες ομάδες, με άτομα που έχουν μεγαλώσει σε διαφορετικές οικογένειες και έχουν κοινωνικοποιηθεί διαφορετικά. Αρχίζει η σχολική αγωγή, που περιλαμβάνει οτιδήποτε μεταδίδει το σχολείο στο παιδί: γνώσεις, αξίες, κανόνες, συνεργασία, ανταγωνισμό, επιταγές, σχέσεις κτλ.

Σπύρος Παπαλουκάς,
Αγόρι με τυράντες.

Αλέκος Φασσιανός
Βόλτα σχολική, 1982.

Καλλιέργεια του προφορικού λόγου. Το σχολείο οφείλει να καλλιεργεί και τον προφορικό λόγο, ατομικό και διάλογο, προσχεδιασμένο και αυθόρμητο, με πειθώ και επιχειρήματα π.χ. με τη διοργάνωση αγώνων ρητορικής τέχνης.

1.2.2 Ο ρόλος του ατόμου στη διαδικασία κοινωνικοποίησής του

Με ποιον τρόπο τα άτομα εσωτερικεύουν τους κανόνες και τις αξίες των παραπάνω παραγόντων – φορέων κοινωνικοποίησης; Υπάρχουν κυρίως οι εξής **τρόποι ή μηχανισμοί**:

α. Η μίμηση–ταύτιση. Ο άνθρωπος είναι μιμητικό ον, ο ένας μιμείται τον άλλο. Το παιδί από πολύ μικρό «αντιγράφει» το περιβάλλον του. Στην μικρή ηλικία η μίμηση είναι ασυνείδητη, ενώ όσο μεγαλώνει γίνεται περισσότερο συνειδητή. Η μίμηση οδηγεί στην ταύτιση με άλλα άτομα και ομάδες και στην απόκτηση συλλογικής ταυτότητας, στην αίσθηση του «Εμείς». Έτσι, το άτομο εκτός από την **ατομική του ταυτότητα (Εγώ)**, αποκτά και **συλλογική ταυτότητα (Εμείς)**. Βέβαια, η ταύτιση είναι **επιλεκτική**, δηλαδή το άτομο ταυτίζεται ως έναν βαθμό με τις ομάδες που συμμετέχει και τις αξίες που αυτές προβάλλουν. Με άλλα λόγια έχει **περιθώρια σχετικής αυτονομίας**.

β. Με συστάσεις και εντολές. Από μικρή ηλικία τα άτομα δέχονται συστάσεις και εντολές από την οικογένεια, το σχολείο κτλ., μαθαίνουν συμπεριφορές. Κάθε ομάδα ή κοινωνία απευθύνει συστάσεις και εντολές στα νέα μέλη της. Σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματική κοινωνικοποίηση διαδραματίζει η **σαφήνεια και η συνέπεια λόγων και έργων**. Παράδειγμα: διαφορετική συμπεριφορά έχει ο πατέρας και διαφορετική η μητέρα έναντι του παιδιού. Αυτή η αντιφατική συμπεριφορά δημιουργεί προβλήματα στο παιδί. Παράδειγμα: οι γονείς λένε στα παιδιά τους να μην παρακολουθούν πολλές ώρες τηλεόραση γιατί αυτά που προσφέρει είναι σκουπίδια, ενώ οι ίδιοι κάνουν το αντίθετο.

γ. Με τον έλεγχο. Ο έλεγχος της συμπεριφοράς αρχίζει από πολύ μικρή ηλικία. Το παιδί μαθαίνει τι είναι καλό και τι είναι κακό. Ακόμα και το χαμόγελο της μητέρας στο βρέφος μπορεί να συνιστά έλεγχο (π.χ. επιβράβευση της συμπεριφοράς του). Αργότερα, το σχολείο, το κράτος, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία κτλ. αναμένουν από το άτομο ορισμένη συμπεριφορά, και όταν αυτή παρεκκλίνει από τα αναμενόμενα πρότυπα, ασκείται έλεγχος.

Επισημαίνεται ότι το άτομο δεν είναι **tabula rasa** (άγραφος πίνακας) πάνω στον οποίο γράφουν ό,τι θέλουν, δεν είναι παθητικός δέκτης, ώστε να δέχεται όποια μηνύματα εκπέμπουν οι φορείς κοινωνικοποίησης. Κάθε άτομο δέχεται, επεξεργάζεται, αφομοιώνει, αντιδρά με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο. Επομένως, ναι μεν η ευθύνη των φορέων κοινωνικοποίησης είναι πρωταρχική για την προβληματική συμπεριφορά του ατόμου, αλλά έχουν ευθύνη ως έναν βαθμό. Από εκεί και πέρα υπεύθυνο είναι το ίδιο το άτομο. Υπάρχει λοιπόν και **ατομική – προσωπική ευθύνη**. Κάθε άτομο είναι υπεύθυνο για τις πράξεις και παραλείψεις του. Και βέβαια, η μετάθεση ευθύνης (φταίνει οι άλλοι) γίνεται εύκολα, ενώ η ανάληψη ευθύνης (φταίω εγώ) γίνεται δύσκολα.

Τάκης Κατσουλίδης
Οι δυο γενιές, 1983.

Πόσες συλλογικές ταυτότητες αποκτά το άτομο; Όσες και οι ομάδες στις οποίες συμμετέχει. Βέβαια, η ταύτιση είναι επιλεκτική, αφού το άτομο έχει περιθώρια σχετικής αυτονομίας. Έτσι π.χ. ένας νέος μετέχει σε μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση (Μ.Κ.Ο.) αλλά ως έναν βαθμό συμμορφώνεται με όσα αυτή ορίζει. Όμως, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, διότι υπάρχουν ομάδες που με ψυχολογικές διαδικασίες επιβάλλονται και κατευθύνουν τα άτομα ως μάζα. Και η μάζα έχει μεγάλη **ανορθολογική** δύναμη, ενώ το μαζοποιημένο άτομο έχει χάσει την ανεξάρτητη προσωπικότητά του.

Γιάννης Γαϊτής,
Σύνθεση, 1975.

1.3 Οι κοινωνικές αξίες

1.3.1 Έννοια, κατηγορίες

Οι κοινωνικές αξίες εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες της κοινωνίας. Αποτελούν θεμελιώδεις συστατικό για την συνοχή και την πρόοδο των κοινωνιών. Αποκρυσταλλώνονται σε **γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν και καθοδηγούν** την κοινωνία και τα άτομα. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως **κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση** των εαυτών μας και των άλλων.

Οι αξίες είναι δημιουργήματα της κοινωνίας, υποβάλλονται στα άτομα μέσω της κοινωνικοποίησης και υπάρχουν ανεξάρτητα από τις αξίες των ατόμων. Παράδειγμα: η οικογένεια, η αλήθεια, η εμπιστοσύνη κτλ. αποτελούν αξίες για την ελληνική κοινωνία, ανεξάρτητα από τη θετική ή την αρνητική στάση κάποιων ατόμων απέναντι σε αυτές. Γιατί οι κοινωνίες **αποδίδουν μεγάλη σημασία στις αξίες**; Διότι αποτελούν σημείο αναφοράς και συνδετικό κρίκο για τα μέλη τους. Διότι υπάρχει συναίνεση, συνεργασία και κοινή προσπάθεια για τη διατήρηση και προαγωγή τους.

Οι αξίες –αρετές για τους αρχαίους Έλληνες– είναι συστατικό στοιχείο του πολιτισμού. Σχετίζονται με την ποιότητα, την ικανότητα και είναι ατομικά και κοινωνικά χρήσιμες. Οι αξίες–αρετές **διδάσκονται μάλλον με το παράδειγμα παρά με τις θεωρίες**.

Διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες (κάποιες αξίες υπάρχουν σε περισσότερες κατηγορίες). Ειδικότερα:

α) Με κριτήριο το άτομο ή την κοινωνία διακρίνονται σε **ατομικές**: θάρρος, υπομονή, πίστη, αλληλεγγύη, η δικαιοσύνη κτλ. και **συλλογικές**: αλληλεγγύη, προσαρμοστικότητα, ανεξαρτησία, ανεκτικότητα κτλ.

β) Με κριτήριο τον τομέα της κοινωνίας διακρίνονται σε **κοινωνικές**: αλληλεγγύη, ανεκτικότητα, ευρύτητα πνεύματος κτλ., **οικονομικές**: εργασιακή και επιχειρηματική ηθική, εργατικότητα, περιουσία, κέρδος κτλ., **πολιτικές**: ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, δικαιοσύνη, διάλογος, συμμετοχή στα κοινά κτλ.

γ) Με κριτήριο τη διάρκειά τους διακρίνονται σε **σχετικές**: έχουν ορισμένη διάρκεια και, συνήθως, δεν ισχύουν σε όλες τις κοινωνίες (τίτλοι ευγενείας, χρήμα κτλ.) και **διαχρονικές**: ισχύουν σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες (σεβασμός στους Θεούς, η μνήμη των νεκρών, απαγόρευση αιμομιξίας κτλ.).

Όπως κάθε κοινωνία, έτσι και η Ελληνική έχει το δικό της σύστημα αξιών. Λέγοντας Ελληνική κοινωνία, εννοούμε γεωγραφικά το πλαίσιο του Ελληνικού κράτους, το οποίο έχει τη δική του έννομη τάξη. Κάποιες **βασικές αξίες της Ελληνικής κοινωνίας**, που υπάρχουν και στο **Σύνταγμα**, είναι:

Ένα βράδυ ένας γέρος Ινδιάνος της φυλής Τσερόκι, μίλησε στον εγγονό του για τη μάχη που γίνεται μέσα στην ψυχή των ανθρώπων και του είπε:

- Για μου, η μάχη γίνεται ανάμεσα σε δυο λύκους που έχουμε όλοι μέσα μας. Ο ένας είναι το Κακό. Είναι ο θυμός, η ζήλια, η θλίψη, η απογοήτευση, η απληστία, η αλαζονεία, η ενοχή, η προσβολή, τα ψέματα, η ματαιοδοξία, η υπεροψία, και το εγώ.

Ο άλλος είναι το Καλό. Είναι η χαρά, η ειρήνη, η αγάπη, η ελπίδα, η ηρεμία, η ταπεινοφροσύνη, η ευγένεια, η φιλανθρωπία, η συμπόνια, η γενναιοδωρία, η αλήθεια, η ευσπλαχνία.

Ο εγγονός το σκέφτηκε για ένα λεπτό και μετά ρώτησε τον παππού του:

- Και ποιος λύκος νικάει;

Ο γέρος Ινδιάνος Τσερόκι απάντησε:

- Αυτός που ταΐζει.

(Ιστότοπος Fairytales and Magic, Ο μύθος των δύο λύκων από την φυλή Τσερόκι)

Ο Αριστοτέλης στο έργο του *Ηθικά Ευδήμεια*, σχετικά με τις αρετές-αξίες αναφέρει ότι η αρετή είναι το μέτρον, η μεσότης. Παράδειγμα:

- Δειλία- **ανδρεία**- θρασύτης
- Χαιρεκακία- **νέμεσις**- φθόνος
- Ανελευθερία- **ελευθερία**- ασυδοσία
- Απέχθεια- **φιλία**- κολακεία
- Φτώχεια- **πενία**- πλούτος

Αρχαιοελληνική κατοικία, βασική αξία για την αρχαία ελληνική κοινωνία.

- Ο σεβασμός και η προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.
- Η ελευθερία και η κοινοβουλευτική δημοκρατία.
- Η προστασία της παιδείας και της ορθόδοξης παράδοσης.
- Η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος.
- Η προστασία της διεθνούς ειρήνης και συνεργασίας.
- Η προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

1.3.2 Διαφοροποίηση των αξιών στον χώρο και στον χρόνο

Το ερώτημα παραμένει: υπάρχουν διαχρονικές-αιώνιες και απαρσάλευτες αξίες ή όλες είναι σχετικές-προσωρινές και αφορούν συγκεκριμένη κοινωνία; Η ιστορία και η εμπειρία μάς πείθει για την **προσωρινότητα** ορισμένων αξιών, όπως ακριβώς μάς πείθει και για την **αιωνιότητα** ορισμένων άλλων αξιών. Μάλιστα, στην εποχή μας έχουν διαμορφωθεί νέες αξίες, οι οποίες έχουν καταστεί ή τείνουν να καταστούν **παγκόσμιες**. Τέτοιες είναι: η ειρηνική συνύπαρξη και επίλυση των διαφορών, η καταπολέμηση της βίας και των ναρκωτικών, η προστασία του περιβάλλοντος.

Αφού οι κοινωνίες δεν παραμένουν σταθερές αλλά μεταβάλλονται, επόμενο είναι να μεταβάλλονται και οι αξίες. Ειδικότερα:

α) Μεταβολή στον χώρο. Κάθε κοινωνία βιώνει τις δικές της κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, τεχνολογικές κτλ. συνθήκες. Γι' αυτό και διαμορφώνει τις δικές της αξίες, που μπορεί να μοιάζουν ή να διαφέρουν από τις αξίες μιας άλλης κοινωνίας. Παράδειγμα: η αξία «εκπαίδευση» δεν έχει την ίδια σπουδαιότητα για όλες τις κοινωνίες. Επίσης, η αξία «φιλότιμο» είναι μια κατ' εξοχήν αξία της Ελληνικής κοινωνίας.

β) Μεταβολή στον χρόνο. Οι αξίες εντός της ίδιας κοινωνίας δεν παραμένουν σταθερές εσαεί. Δεδομένου ότι «τα πάντα ρει», οι συνθήκες της κοινωνίας αλλάζουν. Όταν λοιπόν μεταβάλλονται οι συνθήκες, μεταβάλλονται και οι αξίες, ως συστατικά των κοινωνιών. Το ερώτημα είναι, **πώς μεταβάλλονται οι αξίες;** Είτε βίαια μέσα από τη σύγκρουση των διαφόρων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών κτλ. ομάδων, ή την πολεμική κατάκτηση ενός λαού, είτε αργά και αθέατα μέσα από την φθορά των παλιών και την υιοθέτηση καινούργιων αξιών.

Κάθε άτομο και κάθε κοινωνία, ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης, έχουν τις δικές τους ανάγκες. Οι ανάγκες επηρεάζουν και τη διαμόρφωση των **αξιών**. Το περιβάλλον είναι αυτό που ορίζει ποια «πράγματα» έχουν αξία, δηλαδή πρωταρχική σημασία, σπουδαιότητα για τη ζωή. Η ύπαρξη ατομικών και κοινωνικών αξιών, απαιτεί **αξιολόγηση και ιεράρχηση**. Ποιος και με τι κριτήρια κάνει την αξιολόγηση και ιεράρχηση; Γενικά, κάθε άτομο αλλά και κάθε κοινωνία κάνουν τη δική τους ιεράρχηση αξιών.

Η αρετή είναι τρόπος ζωής που επιβεβαιώνει την ανθρωπιά του ανθρώπου. Είναι μια δύναμη που ενεργεί ή μπορεί να ενεργήσει, είναι δυνατότητα ενέργειας. Είναι η ηθική στην πράξη. Επιβεβαιώνεται με την προσπάθεια για το καλό.

Οι αξίες μιας κοινωνίας (ελευθερία, αλληλεγγύη, εξουσία, χρήμα, φιλία, δημοσιότητα κτλ.) και οι επαγγελματικές αξίες ειδικότερα (εξουσία, μονιμότητα, συνεργασία, χρήμα, ενδιαφέρον κτλ.) επηρεάζουν συνειδητά και ανεπίγνωστα τους στόχους και τις φιλοδοξίες μας.

Πολύκλειτος Ρέγκος,
Σκίτη Αγίας Άννας, 1963.

Μερικές αξίες της κλασικής Ελλάδας ήταν ο σεβασμός του θείου, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η παιδεία, το μέτρον, η οικονομία, ο διάλογος.

Οι αξίες μεταβάλλονται στην πορεία του χρόνου. Παράδειγμα, η αξία «πατριδα», παλιότερα, ήταν πολύ υψηλά στις συνειδήσεις των Ελλήνων. Τις τελευταίες δεκαετίες συνδέθηκε με τον εθνικισμό και μειώθηκε ως αξία. Όμως, τα τελευταία χρόνια, αποσυνδέθηκε από τον εθνικισμό και απέκτησε ξανά την παλιά της σπουδαιότητα.

1.4. Οι κοινωνικοί κανόνες

1.4.1 Έννοια και κατηγορίες

Οι κοινωνικοί κανόνες είναι **πρότυπα συμπεριφοράς, κοινωνικά αποδεκτά**, με τα οποία **ρυθμίζονται** και **αξιολογούνται** οι συμπεριφορές των μελών της κοινωνίας. Η ύπαρξή τους είναι απαραίτητη για την κοινωνική οργάνωση, τη συνοχή και τη σταθερότητα.

Υπάρχουν **διάφοροι φορείς που θέτουν κανόνες**, όπως:

- Οι γονείς για τα παιδιά τους.
- Η πολιτεία και οι εκπαιδευτικοί στο πλαίσιο του σχολείου.
- Η εκκλησία για τους πιστούς της.
- Τα διάφορα σωματεία, ενώσεις κτλ. για τα μέλη τους.
- Η πολιτεία (θέτει) τους νόμους που ισχύουν για όλους.

Όταν κάποιο άτομο ή ομάδα παραβαίνει κάποιον κανόνα υφίσταται κυρώσεις. Οι **κυρώσεις** έχουν ως αποτέλεσμα:

- **Τον εσωτερικό έλεγχο.** Αισθήματα ενοχής, ντροπής, κατωτερότητας κτλ.
- **Τον εξωτερικό έλεγχο.** Κοινωνική κριτική, αποδοκιμασία, απομόνωση κτλ.

Υπάρχουν κανόνες που ισχύουν **για όλα τα άτομα** (π.χ. η απαγόρευση της κλοπής). Αλλά, υπάρχουν και κανόνες που ισχύουν **για ορισμένα άτομα** που κατέχουν διαφορετικές θέσεις και ασκούν διαφορετικούς ρόλους. Έτσι, άλλοι κανόνες αμφίεσης ισχύουν για έναν δημόσιο υπάλληλο και άλλοι για έναν καλλιτέχνη, άλλοι για τον μαθητή και άλλοι για τον εξωσχολικό.

Οι κοινωνικοί κανόνες **διακρίνονται** σε δύο κατηγορίες:

α) Αυστηροί και ελαστικοί. Οι αυστηροί ορίζουν με σαφήνεια ορισμένες επιταγές ή απαγορεύσεις (π.χ. υποχρεώσεις δημοσίου υπαλλήλου, απαγόρευση ανθρωποκτονίας κτλ.). Οι ελαστικοί αφήνουν αρκετά περιθώρια ελευθερίας και διαφοροποίησης στα άτομα (π.χ. κανόνες ομιλίας και εμφάνισης).

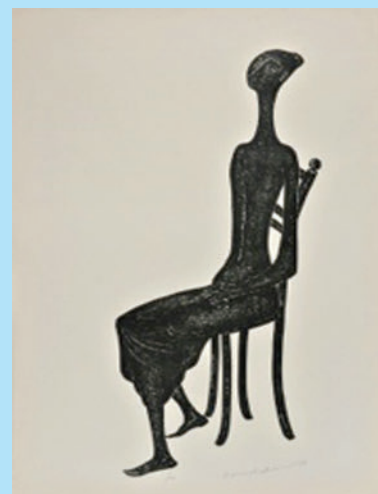
β) Τυπικοί και άτυποι. Τυπικοί είναι οι γραπτοί κανόνες (νόμοι, καταστατικά σωματείων, κανόνες δεοντολογίας κτλ.), ενώ άτυποι είναι οι άγραφοι κανόνες (π.χ. ήθη, έθιμα, παραδόσεις, κανόνες συμπεριφοράς στις προσωπικές σχέσεις).

1.4.2 Σχέση κοινωνικών αξιών και κανόνων

Οι **κοινωνικές αξίες** εκφράζουν τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας. Είναι γενικές αρχές που προσανατολίζουν την κοινωνία και τα άτομα. Λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για τις συμπεριφορές μας (καλές–κακές, δίκαιες–άδικες κτλ.).

Το **δίκαιο** είναι ένα σύνολο υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Η συνύπαρξή απαιτεί υπευθυνότητα και την ύπαρξη του δικαίου. Και η ανάγκη για δίκαιο

Υπάρχουν διάφοροι φορείς που θέτουν κανόνες. Και βέβαια υπάρχει περίπτωση οι διάφοροι φορείς να θέλουν να θέσουν διαφορετικούς κανόνες. Παράδειγμα: κάθε οικογένεια έχει τους δικούς της κανόνες. Επίσης, τα κόμματα ανταγωνίζονται για να καταλάβουν την εξουσία και να ασκήσουν την δική τους πολιτική, θέτοντας τους δικούς τους κανόνες.

Βάσω Κατράκη,
Επίσκεψη IV, 1979.

Κάθε διαδικασία κοινωνικοποίησης συνεπάγεται την καταπίεση των ενστίκτων. Το άτομο «πρέπει» να μάθει κανόνες και αξίες της κοινωνίας. Έτσι το άτομο **από εγωιστικό γίνεται κοινωνικό**. Γρήγορα το άτομο αντιλαμβάνεται ότι η προσαρμογή είναι απαραίτητη για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του, να επιτύχει τους στόχους του, να επιβεβαιώσει την κοινωνική του ύπαρξη. Αν υπάρξει υπερβολική καταπίεση μπορεί να προκαλέσει νευρωτικές και ψυχικές διαταραχές, ακοινωνική και αντικοινωνική συμπεριφορά. Γι' αυτό η υπερβολική καταπίεση, ο υπερβολικός ορθολογισμός είναι παραλογισμός, είναι αντίθετος στην ανθρώπινη φύση.

υπάρχει από τότε που οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε κοινωνία. Παραπάνω αναφέρθηκαν διάφορες αξίες, όπως η ανθρώπινη ζωή, η ελευθερία, ο διάλογος, η περιουσία, το κέρδος κτλ. Κάποιες από αυτές τις αξίες η κοινωνία τις θεωρεί σημαντικές, γι' αυτό **τις καθιερώνει ως κανόνες**. Επιπλέον, **η πολιτεία** αυτές **τις σημαντικές αξίες τις προστατεύει με κανόνες δικαίου** (π.χ. η προστασία της ελευθερίας, η προστασία της περιουσίας). Επομένως, η σχέση αξιών και κανόνων είναι **άμεση**, αφού οι κανόνες αποτυπώνουν τις αξίες.

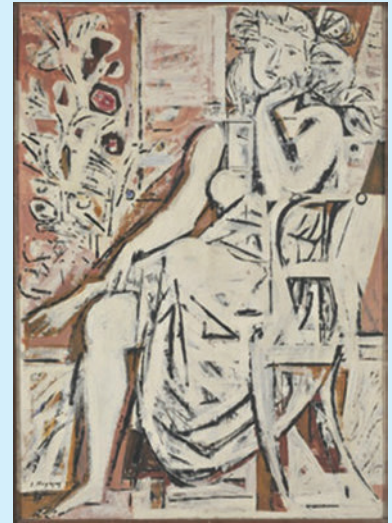
1.4.3 Προσαρμογή, συμμόρφωση και κοινωνική ανανέωση

Η προσαρμογή, η συμμόρφωση και τελικά η ένταξη του ατόμου στην ομάδα και στην κοινωνία εξαρτάται, κυρίως, από το πόσο αποτελεσματικά έχουν μέχρι τώρα λειτουργήσει οι διάφοροι φορείς κοινωνικοποίησης και πρωτίστως η οικογένεια και το σχολείο. Αν το άτομο αυτονομηθεί έγκαιρα από την οικογένεια και μάθει να αναλαμβάνει τις ευθύνες του, αν έχει προετοιμαστεί να αντιμετωπίζει την πραγματικότητα, αν έχει καταλάβει ότι δεν έχει μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις έναντι του εαυτού του και έναντι του κοινωνικού συνόλου, τότε δεν θα έχει προβλήματα προσαρμογής. Αντιθέτως, ίσως η υπερπροστασία και η **ανεύθυνη κοινωνικοποίηση** από την οικογένεια δεν βοηθούν το παιδί να μεγαλώσει σωστά, με αποτέλεσμα την αδυναμία προσαρμογής του και ως εκ τούτου την εχθρική αντιμετώπιση της ίδιας της οικογένειας και της κοινωνίας προς αυτό, αλλά και τη στροφή του παιδιού σε αντικοινωνική συμπεριφορά (ναρκωτικά, χουλιγκανισμός κτλ.). Όπως η κοινωνικοποίηση έτσι και η προσαρμογή είναι μια διαρκής διαδικασία. Αφού τα πάντα γύρω μας αλλάζουν, όποιος δεν προσαρμόζεται μένει στο περιθώριο. Άλλωστε, όπως συνήθως λέγεται, η προσαρμογή είναι **ένδειξη έξυπνου ανθρώπου**.

Το άτομο συνήθως προσαρμόζεται στους κοινωνικούς κανόνες και στα πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία. Βέβαια, κάθε άτομο, ανάλογα με την προσωπικότητά του, **δεν λειτουργεί μόνο ως παθητικός δέκτης, αλλά και ως πομπός**, αφού στέλνει μηνύματα προς την κοινωνία και την επηρεάζει. Μεταξύ ατόμου και κοινωνίας υπάρχει μια διαλεκτική σχέση, μια **διαρκής σχέση αλληλεπίδρασης**. Δηλαδή, η προσαρμογή εξαρτάται και από το άτομο και από την κοινωνία.

Επισημαίνεται ότι δεν τίθεται θέμα προσαρμογής, όταν το άτομο αμφισβητεί το υπάρχον κοινωνικό σύστημα και αντιδρά στην εκμετάλλευση και στη μαζοποίηση, στην μονοδιάστατη ανάπτυξη του ανθρώπου. Όταν δεν αρνείται απλώς το σύστημα, αλλά έχει συνειδητή πρόταση για την αλλαγή του. Μια τέτοια αμφισβήτηση μπορεί να είναι σημαντικός παράγοντας κοινωνικής προόδου και κοινωνικής ανανέωσης. Αντιθέτως, μια καθολική και συνεχής αμφισβήτηση και άρνηση των πάντων μπορεί να δηλώνει είτε μια προβληματική κοινωνία είτε μια προβληματική προσωπικότητα.

Κάθε σχέση με το περιβάλλον απαιτεί προσαρμογή. Ο άνθρωπος είναι αναγκασμένος να προσαρμοστεί στη φύση και στην κοινωνία. Ειδικότερα, κάθε κοινωνική συμβίωση προϋποθέτει κοινωνική προσαρμογή στους κανόνες που είναι απαραίτητοι για τη συνέχιση της κοινωνικής ζωής.

Γιάννης Μόραλης.
Αναπόληση, 1959.

Το πρόβλημα της προσαρμογής είναι σύνθετο. Είναι χαρακτηριστικό ότι έρευνα στις ΗΠΑ έδειξε ότι μόνο το 4% των ιδιαίτερα προικισμένων ατόμων έχουν ενταχθεί και λειτουργούν ανάλογα με τα προσόντα τους. Αυτό σημαίνει ότι η συγκεκριμένη κοινωνία, είτε δεν μπορεί να αξιοποιήσει τα talέντα της, είτε δεν θέλει να τα χρησιμοποιήσει, διότι αν χρησιμοποιηθούν κινδυνεύουν υπάρχουσες καταστάσεις και ισορροπίες (π.χ. η υπάρχουσα κοινωνική, οικονομική, πολιτική κατάσταση και ισορροπία). Έτσι, πολλά από αυτά τα talέντα νοιώθουν ότι η κοινωνία τα αδικεί και έχουν πρόβλημα προσαρμογής. Εν προκειμένω η ευθύνη της μη προσαρμογής δεν ανήκει στα άτομα αλλά στην κοινωνία.

1.5 Ο κοινωνικός έλεγχος – Μορφές κοινωνικού ελέγχου

Η κοινωνικοποίηση δεν μπορεί από μόνη της να επιτύχει τον στόχο της, δηλαδή να «μάθει» στο άτομο ορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς, για να ενταχθεί στην κοινωνία. Είναι απαραίτητος και ο κοινωνικός έλεγχος. Ο κοινωνικός έλεγχος περιλαμβάνει τα **μέσα** και τα **μέτρα** που χρησιμοποιεί η κοινωνία, ώστε τα μέλη της να έχουν ορισμένη συμπεριφορά, δηλαδή συμπεριφορά μέσα σε ορισμένα πλαίσια. Επομένως, η κοινωνικοποίηση και ο κοινωνικός έλεγχος **δρουν συμπληρωματικά**. Η κοινωνικοποίηση **μεταδίδει** πρότυπα συμπεριφοράς, ενώ ο κοινωνικός έλεγχος **διασφαλίζει** τη συμμόρφωση με αυτά τα πρότυπα συμπεριφοράς.

Με τον κοινωνικό έλεγχο εξασφαλίζεται η «συμμόρφωση» με τους κανόνες και τις αξίες. Επομένως, **ασκείται όταν τα άτομα παραβιάζουν τους κανόνες**, ή αλλιώς τα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς, είτε γιατί δεν τα έχουν αφομοιώσει είτε γιατί παρασύρονται είτε γιατί τα αμφισβητούν. Αν λοιπόν τα άτομα δεν παρεκκλίνουν, τότε δεν χρειάζεται κοινωνικός έλεγχος. Αν ο κοινωνικός έλεγχος είναι υπερβολικός, μπορεί να φέρει τα αντίθετα από τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Πότε ασκείται κοινωνικός έλεγχος; Είτε εκ των προτέρων, δηλαδή **προληπτικά**, για να μην παρεκκλίνει το άτομο από τα καθιερωμένα πρότυπα συμπεριφοράς, είτε εκ των υστέρων, δηλαδή **κατασταλτικά**, όταν το άτομο έχει παραβιάσει αυτά τα πρότυπα.

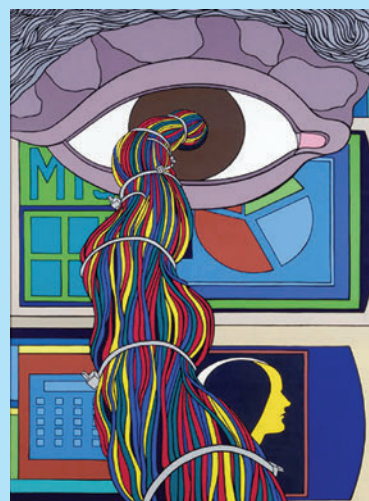
Με ποιον τρόπο ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος; Ασκείται είτε με **επιβραβεύσεις**, είτε με **κυρώσεις**. Στην πρώτη περίπτωση, η επιβράβευση, ο έπαινος, η επιδοκιμασία, σημαίνουν θετική αξιολόγηση της συμπεριφοράς. Στη δεύτερη περίπτωση, η κύρωση, ο ψόγος, η αποδοκιμασία, σημαίνουν αρνητική αξιολόγηση. **Στόχος των επιβραβεύσεων και των κυρώσεων** είναι ο έλεγχος της συμπεριφοράς, η οποία πρέπει να κινείται μέσα σε ορισμένα όρια, ώστε να διατηρείται η συνοχή του κοινωνικού συνόλου. Η υπέρβαση των ορίων απειλεί τη συνοχή κι αυτό δεν το θέλει κανένα σύνολο, γι' αυτό και επιβάλλει κυρώσεις.

Κάθε ομάδα ή κάθε κοινωνία θέτει τα δικά της όρια. Η παρέκκλιση λοιπόν, κρίνεται με βάση τους κανόνες και τις αξίες της συγκεκριμένης ομάδας ή κοινωνίας. Παράδειγμα: αυτό που επιτρέπει η ευρωπαϊκή κοινωνία δεν σημαίνει ότι το επιτρέπει μια αφρικανική κοινωνία. Επίσης, η «απαράδεκτη» αμφίεση για τους ιερείς είναι παραδεκτή για τους καλλιτέχνες.

Γενικά, ο κοινωνικός έλεγχος **διακρίνεται σε τρία είδη:**

Πρώτον, άτυπος. Δεν ασκείται με θεσμοθετημένα μέσα, δηλαδή δεν στηρίζεται σε γραπτούς κανόνες, σε νομικές ή διοικητικές κυρώσεις. Στηρίζεται στα ήθη, στα έθιμα, στις παραδόσεις, στους άγραφους νόμους της ομάδας ή της κοινωνίας. Ασκείται με πολλούς τρόπους,

Παραδείγματα κοινωνικού ελέγχου: Πρώτον, οι παραιτήσεις των γονιών και των δασκάλων «να είσαι καλό παιδί, να διαβάζεις», λειτουργούν προληπτικά και «αναγκάζουν» τον μαθητή να συμμορφώνεται σε αυτές τις συμβουλές. Αν δεν συμμορφωθεί, θα υποστεί κατασταλτικό έλεγχο (π.χ. δεν θα πάρει καλούς βαθμούς, θα μειωθεί το χαρτζιλίκι). Δεύτερον, ο νόμος απαγορεύει την κλοπή. Η απαγόρευση αυτή λειτουργεί προληπτικά, δηλαδή «αναγκάζει» τους ανθρώπους να μην κλέβουν. Αν κλέψουν, θα υποστούν κατασταλτικό έλεγχο (π.χ. θα τους επιβληθεί η προβλεπόμενη ποινή).

Γιώργος Ιωάννου,
Επί συγχρόνων αισθήσεων.

Γιώργος Ιωάννου,
Εκ του αμφιβόλου χώρου,
πριν το 1979.

όπως υποδείξεις, χειρονομίες, μορφασμούς, σεβασμό, περιφρόνηση, κριτική, επιβράβευση, αποδοκιμασία. Αυτό το είδος ελέγχου ασκείται κυρίως **σε μικρές ομάδες, όπου οι σχέσεις είναι προσωπικές** (οικογένεια, γειτονιά, χώρος εργασίας κτλ.). Ορισμένες φορές είναι πιο αποτελεσματικός από τον τυπικό έλεγχο. Πάντως δύσκολα το άτομο αγνοεί τον άτυπο έλεγχο, την κοινωνική κατακραυγή.

Δεύτερον, τυπικός. Ασκείται από θεσμοθετημένους φορείς. Η οικογένεια, το σχολείο, η θρησκεία, το κράτος κτλ., ασκούν τυπικό έλεγχο. Κάθε φορέας αξιολογεί τη συμπεριφορά του ατόμου με προκαθορισμένα μέσα και τρόπους και επιβάλλει τις προβλεπόμενες κυρώσεις. Αυτό ισχύει πρωτίστως για το κράτος, γιατί κανένας φορέας δεν λειτουργεί εκατό τοις εκατό θεσμοθετημένα. Παράδειγμα: αν ο μαθητής δεν έχει καλούς βαθμούς στο Α' τετράμηνο, η οικογένεια επιβάλλει ως κύρωση τις παρατηρήσεις για περισσότερο διάβασμα. Αν ο μαθητής δεν έχει καλούς βαθμούς και στο Β' τετράμηνο, η οικογένεια επιβάλλει περιορισμό στις εξόδους/διασκέδαση.

Το **κράτος** ίσως είναι ο **σημαντικότερος φορέας κοινωνικού ελέγχου** γιατί: πρώτον, με τη **νομοθεσία ορίζει** τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, αλλά ορίζει και τα πλαίσια δράσης των άλλων φορέων. Δεύτερον, είναι ο **μόνος θεσμός που έχει το μονοπώλιο να ασκεί νόμιμη βία**. Έχει το δικαίωμα να επιβάλλει κυρώσεις στους παρεκκλίνοντες, κυρώσεις που μπορεί να φθάνουν από πρόστιμο (πληρωμή μερικών ευρώ) μέχρι την εσχάτη των ποινών, την θανατική ποινή, η οποία στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταργηθεί.

Τρίτον, αυτοέλεγχος. Είναι ο έλεγχος που ασκεί το ίδιο το άτομο στη συμπεριφορά του, είτε γιατί έχει αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες ως λογικούς και αναγκαίους, είτε γιατί φοβάται τις κυρώσεις που θα υποστεί, αν τους παραβιάσει. Παράδειγμα: υπάρχει ο κανόνας «απαγορεύεται η κλοπή». Το άτομο είτε γιατί θεωρεί τον κανόνα σωστό, είτε γιατί φοβάται την τιμωρία, είτε και για τους δύο λόγους, κρίνει και αξιολογεί τη συμπεριφορά του και συμπεριφέρεται ανάλογα. Βέβαια, **ο βαθμός αυτοελέγχου εξαρτάται:**

α) Από τον **βαθμό εσωτερικευσης**, δηλαδή αφομοίωσης και αποδοχής των κοινωνικών κανόνων και αξιών της κοινωνίας.

β) Από την **αυστηρότητα των ποινών** που προβλέπεται για τυχόν παραβίασή τους.

γ) Από τις **συνθήκες** στις οποίες δοκιμάζεται το άτομο.

Ο κοινωνικός έλεγχος επηρεάζεται και από τα **κοινωνικά χαρακτηριστικά** των ατόμων στα οποία ασκείται. Παράδειγμα: οι ενήλικες έχουν μεγαλύτερα περιθώρια δράσης σε σχέση με τους ανήλικους. Η ποινή όταν μετατρέπεται σε «χρηματική ποινή», για ορισμένα αδικήματα, μπορεί να διαφέρει ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του δράστη ή ανάλογα με τις συνθήκες που τελέστηκε το αδίκημα (π.χ. κατάσταση άμυνας).

Ντωμιέ Ονορέ,
«Αλέξανδρος και Διογένης», 1842.

Γκόγια, *Τιμή στο δάσκαλο.*

Γκόγια,
Ο ύπνος της λογικής γεννά τέρατα.

Β. Η ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

1.6 Αποκλίνουσα συμπεριφορά

1.6.1 Παράβαση και έγκλημα

Γενικά, αποκλίνουσα συμπεριφορά έχουν τα άτομα που δεν ζουν σύμφωνα με τους κανόνες, σύμφωνα με τα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία (εγκληματίες, τοξικομανείς, παραβάτες Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας κτλ). Αποκλίνουσα συμπεριφορά έχουν και ομάδες, όπως οι χούλιγκανς, οι θρησκευτικές σέκτες (κλειστές θρησκευτικές ομάδες), οι συμμορίες δρόμων. Βέβαια, χρειάζεται μεγάλη προσοχή, διότι, **σύμφωνα με τον ποινικό νόμο**, εγκληματίας θεωρείται π.χ. ο οδηγός που υπερβαίνει το όριο ταχύτητας και τραυματίζει κάποιον (πλημμέλημα), αλλά και ο οδηγός που απλώς υπερβαίνει το όριο ταχύτητας (πταίσμα). Έτσι όλοι σχεδόν οι άνθρωποι έχουμε αποκλίνουσα συμπεριφορά. Από την άλλη μεριά, κανένας δεν παραβιάζει όλους τους κανόνες της κοινωνίας. Ακόμα και η μαφία ή οι τρομοκράτες, εντός της ομάδας τους, τηρούν κάποιους κανόνες. Άλλωστε, είναι γνωστό ότι δεν υπάρχει κοινωνία χωρίς κανόνες, άγραφους ή γραπτούς. Αν δεν υπήρχαν κανόνες δεν θα υπήρχε κοινωνία.

Παρακάτω θα δούμε ότι υπάρχουν **διάφορες θεωρίες** που προσπαθούν να εξηγήσουν την αποκλίνουσα συμπεριφορά και ειδικότερα την παραβατικότητα και την εγκληματικότητα. Όμως, καμιά θεωρία δεν εξηγεί πλήρως την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Γενικά, **το έγκλημα είναι αποτέλεσμα πολλών και σύνθετων παραγόντων**. Επίσης, ο εγκληματίας είναι μια **προβληματική προσωπικότητα**. Συνήθως, νοιώθει ότι η κοινωνία τον αδικεί, γι' αυτό και αντιδρά. Η αντίδραση του ατόμου που αδικείται μπορεί να είναι:

- **Είτε νόμιμη κοινωνική συμπεριφορά.** Δηλαδή, κοινωνική και πολιτική δράση εντός των ορίων των νόμων και των κοινωνικών κανόνων.
- **Είτε παράνομη, αντικοινωνική συμπεριφορά.** Δηλαδή, εγκληματική δράση.

Το ερώτημα είναι, γιατί μόνο ορισμένα άτομα έχουν εγκληματική, δηλαδή τόσο έντονη αντικοινωνική συμπεριφορά; Οι **λόγοι της αντικοινωνικής συμπεριφοράς** είναι πολλοί, όπως:

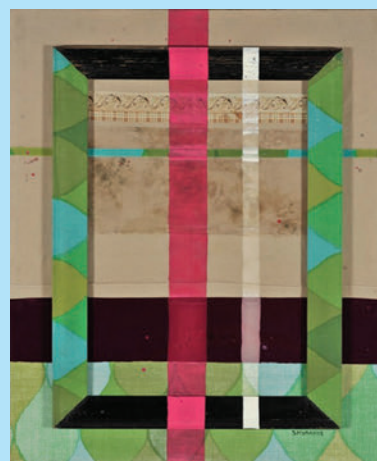
α) Ελλιπής κοινωνικοποίηση. Αφού το άτομο δεν έμαθε και πολύ περισσότερο δεν εσωτερίκευσε κανόνες και αξίες, επόμενο είναι εύκολα να τους παραβιάζει. Μάλιστα η κοινωνικοποίηση συντελείται, συνήθως, με βάση τον μέσο τύπο ανθρώπου, ενώ ο εγκληματίας είναι ιδιαίζουσα προσωπικότητα.

β) Τρόπος αυτοπραγμάτωσης. Ο καθ' έξιν ή κατ' επάγγελμα εγκληματίας και πριν από το έγκλημα, συνήθως, είναι στο περιθώριο. Οι άλλοι τον αγνοούν. Το έγκλημα είναι ένας τρόπος να βγει από

«Η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά είναι παράβαση κανόνα συμπεριφοράς που ορισμένη κοινωνική ομάδα θεωρεί ως τηρητέο από τα μέλη της, παράβαση που προκαλεί αντιδράσεις αποδοκιμασίας.» (Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Αθήνα 1984)

Γιώργος Ιωάννου,
Περί ενός συμβάντος.

Βασίλης Σκυλάκος,
Χωρίς τίτλο.

Πάντως, η ελευθερία ως αυτοπραγμάτωση του ατόμου, και η ισότητα ως αίτημα για κοινωνική δικαιοσύνη, αποτελούν συνθήκες που περιορίζουν το έγκλημα. Η ελευθερία και η ισότητα αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά της δημοκρατίας. Και αυτό σημαίνει ότι όσο πιο δημοκρατικό καθεστώς υπάρχει, τόσο λιγότερα είναι τα εγκλήματα.

την αφάνεια στην επιφάνεια, ένας τρόπος αυτοβεβαίωσης και αυτοπραγμάτωσης. Ίσως γι' αυτό οι καθ' έξιν εγκληματίες νοιώθουν στη φυλακή σαν στο σπίτι τους. Ακριβώς γιατί νοιώθουν άνετα, επικοινωνούν με τους ομοίους τους, ενώ εκτός φυλακής έχουν πρόβλημα επικοινωνίας, βρίσκονται στο περιθώριο.

1.6.2 Οι εξαρτήσεις και η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών ως αποκλίνουσες συμπεριφορές

Αρκετοί άνθρωποι έχουν **διάφορες εξαρτήσεις**. Εξαρτήσεις από το φαγητό, από τα γλυκά, από τα τυχερά παιχνίδια, από το διαδίκτυο, από τα ναρκωτικά κτλ. Κάποιες εξαρτήσεις, δημιουργούν προβλήματα και στο άτομο και στην κοινωνία, γι' αυτό χαρακτηρίζονται ως **αποκλίνουσες συμπεριφορές**.

Εξαρτησιογόνες ουσίες που δημιουργούν προβλήματα είναι και τα **ναρκωτικά**. Η χρήση ναρκωτικών **οδηγεί σε εθισμό με καταστρεπτικές συνέπειες για το άτομο**. Η υπερβολική χρήση και οι μολύνσεις, κυρίως στα άτομα που μοιράζονται σύριγγες, οδηγούν σε ασθένειες (AIDS κτλ.), ακόμη και στον θάνατο.

Μεγάλος κίνδυνος υπάρχει από τα «**ναρκωτικά του δρόμου**». Σ' αυτά γίνεται αραίωση με π.χ. τριμμένο γυαλί, ταλκ, απορρυπαντικές σκόνες και άλλες διαλυτικές ουσίες. Οι έμποροι αυτών των ναρκωτικών βασίζονται στην αφέλεια και στην μεγάλη εξάρτηση ανθρώπων που δεν έχουν χρήματα.

Σήμερα στην Ευρώπη, πρόσφατες μελέτες σε 15χρονα παιδιά, έδειξαν ότι η χρήση μαριχουάνας κυμαίνεται από το 10% έως το 40%. Πρόβλημα ναρκωτικών έχει και η Ελλάδα και ειδικότερα στους νέους. Βέβαια, σε κανέναν, και ειδικότερα στον έφηβο, δεν του αρέσει να του κάνουν κήρυγμα, για το τι πρέπει να κάνει και τι όχι, αλλά οι νέοι χρειάζονται καθοδήγηση και βοήθεια.

Ένα επιπλέον **σημαντικό ατομικό και κοινωνικό πρόβλημα** αποτελεί η χρήση, ορθότερα η κατάχρηση, του αλκοόλ, δηλαδή ο **αλκοολισμός**. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μεγάλη αύξηση της χρήσης αλκοόλ, κυρίως από νέους. Επίσης μεγάλη αύξηση παρατηρείται και στους μαθητές.

Η χρήση του είναι άμεσα συνδεδεμένη με **επιθυμίες και προσδοκίες**. Οι νέοι, συνήθως, πίνουν γιατί νομίζουν ότι γίνονται πιο όμορφοι, πιο καλοί, πιο επιθυμητοί κτλ.

Εκτός από το πρόβλημα της εξάρτησης, η χρήση του αλκοόλ κατατάσσεται πρώτη στη λίστα των παραγόντων που προκαλούν θάνατο ή αναπηρία στις προηγμένες χώρες. Επίσης, σύμφωνα με έρευνες του Ελληνικού Ινστιτούτου Μεταφορών, «η κατάναλωση αλκοόλ εξακολουθεί να αποτελεί την **δεύτερη αιτία πρόκλησης ατυχημάτων** στην περίπτωση των μοτοσυκλετιστών, με τα θανάσιμα δυστυχήματα να αυξάνονται όσο μειώνεται η ηλικία του μοτοσυκλετιστή».

«Ο σκοπός μου στη ζωή δεν ήταν να ζω...ήταν να φτιάχνομαι. Μέσα σε αυτά τα χρόνια στράφηκα στην κοκαΐνη, τη μαριχουάνα και το αλκοόλ, έχοντας τη λανθασμένη εντύπωση ότι θα μου επέτρεπαν να δραπετεύσω από τα προβλήματά μου. Απλά έκανε τα πράγματα χειρότερα. Συνέχιζα να λέω στον εαυτό μου ότι θα σταματήσω οριστικά μετά από μια ακόμα τελευταία χρήση. Ποτέ δε συνέβη.» (OKANA, ένας χρήστης)

Η ανοικτή τηλεφωνική γραμμή SOS του OKANA: 1031
Ενημερώνει...
Παραπέμπει...
Συμβουλεύει...
Υποστηρίζει...

Νικηφόρος Λύτρας,
Παιδί που καπνίζει, 1894.

Ευγένιος Λέεμανς,
Ο μέθυσος, 1898.

1.7 Το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο

1.7.1 Τύποι εγκλημάτων

Κάθε κοινωνία **αξιολογεί ως σημαντικά κάποια αγαθά** (ζωή, περιουσία, υγεία, ελευθερία κτλ.) και **τα προστατεύει με κανόνες** γραπτούς και άγραφους. Βέβαια, κάθε κοινωνία κάνει τη δική της αξιολόγηση. Έτσι, το κάπνισμα αλλού επιτρέπεται και αλλού όχι. Η κλοπή σε κάποιες χώρες τιμωρείται αυστηρότερα σε σύγκριση με άλλες.

Τι είναι έγκλημα; Για το δίκαιο, έγκλημα είναι κάθε πράξη που τιμωρείται από τον ποινικό νόμο. Δηλαδή, κάθε αξιόποινη πράξη.

Για την εγκληματολογία τα πράγματα είναι πιο σύνθετα. Το έγκλημα είναι κοινωνικό φαινόμενο και προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας. Έτσι, υπάρχουν:

- **Τα πραγματικά εγκλήματα.** Αυτά που όντως προσβάλλουν βασικές αξίες της κοινωνίας (π.χ. ζωή, ελευθερία, περιουσία).
- **Τα συμβατικά εγκλήματα.** Είναι αυτά που δεν προσβάλλουν βασικές αξίες της κοινωνίας, αλλά προσβάλλουν, κυρίως, τους δράστες (π.χ. παραβίαση Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, κάπνισμα σε χώρο που απαγορεύεται, οικοδομικές παραβάσεις).

Με **κριτήριο τη βαρύτητα της ποινής** που προβλέπεται από τον νόμο, **τα εγκλήματα διακρίνονται** σε:

- **Πταίσματα:** Οι πράξεις που τιμωρούνται με κράτηση ή πρόστιμο (π.χ. παραβίαση του ΚΟΚ).
- **Πλημμελήματα:** Οι πράξεις που τιμωρούνται με φυλάκιση ή χρηματική ποινή (π.χ. κλοπή, συκοφαντική δυσφήμιση).
- **Κακουργήματα:** Οι πράξεις που τιμωρούνται με κάθειρξη (π.χ. ανθρωποκτονία, κλοπή πραγμάτων μεγάλης αξίας, ληστεία).

Γιατί υπάρχει εγκληματικότητα; Το έγκλημα υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες σε όλες τις εποχές. Γιατί κάποια άτομα οδηγούνται στο έγκλημα ενώ άλλα όχι; Υπάρχουν **διάφορες θεωρίες**. Οι κυριότερες από αυτές υποστηρίζουν ότι το **έγκλημα είναι**:

α) Βιολογικό φαινόμενο. Οφείλεται σε ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά που φέρει από τη γέννησή του ο εγκληματίας είτε λόγω μη ομαλής βιολογικής εξέλιξης είτε λόγω κληρονομικότητας. Δηλαδή, υπάρχει **ο εκ γενετής εγκληματίας**, ο οποίος έχει ορισμένα σωματικά (π.χ. ασυμμετρία του κρανίου) και ψυχικά (π.χ. αναισθησία) χαρακτηριστικά.

β) Ατομικό φαινόμενο. Οφείλεται στις **ψυχικές διεργασίες** που συμβαίνουν στο άτομο και οι οποίες εμποδίζουν το άτομο να προσαρμοστεί στις κοινωνικές απαιτήσεις. Κάθε άτομο βιώνει μια σύγκρουση ανάμεσα στις δικές του προσδοκίες και απαιτήσεις και στις προσδοκίες και απαιτήσεις της κοινωνίας. Μη μπορώντας να ισορροπήσει αυτές τις προσδοκίες και απαιτήσεις, οδηγείται στο έγκλημα.

Σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα, άρθρο 14:

1. Έγκλημα είναι πράξεις άδικος και καταλογιστή εις τον πράξαντα τιμωρούμενη υπό του νόμου.

2. Ο όρος πράξεις στις διατάξεις των ποινικών νόμων περιλαμβάνει και τις παραλείψεις.

Απόστολος Κιλεσσόπουλος,
Αλλημιστής, αρ. 2, 1989.

Συνήθως οι στατιστικές δεν απεικονίζουν την πραγματικότητα γιατί εκτός από τον αριθμό των παραβάσεων που καταγράφονται, υπάρχει και ο **σκοτεινός αριθμός της εγκληματικότητας** (οι παραβάτες που δεν συλλαμβάνονται ή δεν καταδικάζονται). Γενικά, διώκονται και καταγράφονται μόνο οι βαριές παραβάσεις.

«Εκ των μέχρι τούδε εκτεθέντων περί της φύσεως του εγκλήματος συνάγεται πόρισμα απαισιόδοξον, καθ' ό το έγκλημα ως εκδήλωσις του ανθρωπίνου βίου είναι ανεκρίζωτον και δεν πρόκειται να εκλείψη ποτέ.» (Ι. Μιχ. Δασκαλόπουλος, *Στοιχεία εγκληματολογίας*, τ. Α, Αθήνα 1972)

γ) Κοινωνικό φαινόμενο. Η εγκληματικότητα συνδέεται με τους θεσμούς, την οργάνωση και λειτουργία της κοινωνίας. Αποτελεί **παρέκκλιση από τα κοινωνικώς αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς**, που θέτουν οι κανόνες. Αποτελεί μια αντικοινωνική συμπεριφορά, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της συγκεκριμένης κοινωνίας. Προσβάλλει βασικές ηθικές αντιλήψεις της κοινωνίας, πάνω στις οποίες στηρίζεται η κοινωνική συμβίωση. Γι' αυτό υπάρχει η αντίδραση και η αποδοκιμασία της κοινωνίας προς το έγκλημα.

Μια σημαντική θεωρία που προσπαθεί να εξηγήσει το έγκλημα είναι η **θεωρία του κοινωνικού χαρακτηρισμού**. Η εκάστοτε εξουσία θέτει τους κανόνες και ορίζει τα αποδεκτά όρια συμπεριφοράς, αλλά και χαρακτηρίζει, **στιγματίζει, βάζει ετικέτες**, σε αυτούς που παραβιάζουν τα όρια. Ο κοινωνικός χαρακτηρισμός λειτουργεί αρνητικά. Άπαξ κάποιος χαρακτηριστεί, στιγματιστεί, έχει την τάση να επαναλαμβάνει την συμπεριφορά για την οποία τον χαρακτήρισαν. Παράδειγμα: ο στιγματισμένος κλέφτης τείνει να έχει τη συμπεριφορά του κλέφτη.

Γενικά, η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα τριών παραγόντων: βιολογικών, ψυχικών και κοινωνικών. Οι παράγοντες αυτοί βρίσκονται σε **διαρκή αλληλεπίδραση** και κανένας από τους τρεις παράγοντες δεν μπορεί από μόνος του να εξηγήσει το έγκλημα και την εγκληματική συμπεριφορά.

1.7.2 Νεανική παραβατικότητα – εγκληματικότητα

Η παραβατικότητα των ανηλίκων μάλλον είναι αποτέλεσμα της ανάπτυξής τους και ειδικότερα της «κρίσης» κατά την εφηβεία, που συντελείται η φυσική, πνευματική και συναισθηματική ωρίμανση. Ο ανήλικος είναι μια **προσωπικότητα εν τω γίνεσθαι**, γι' αυτό και χρειάζεται ειδική αντιμετώπιση. Και επειδή οι όροι «εγκληματίας» και «εγκληματικότητα» είναι αρνητικά φορτισμένοι, γι' αυτό ορθά χρησιμοποιούνται για τους ανήλικους οι όροι «**παραβάτης**» και «**παραβατικότητα**».

Στις ανεπτυγμένες οικονομικά κοινωνίες τις τελευταίες δεκαετίες εμφανίζεται μια τάση αύξησης της νεανικής παραβατικότητας. Γιατί κάποιοι νέοι οδηγούνται στην παραβατικότητα, ενώ άλλοι όχι; Δεν είναι εύκολη η απάντηση, διότι υπάρχουν **πολλοί παράγοντες που συμβάλλουν στη γένεση της παραβατικής συμπεριφοράς**. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το έγκλημα είναι βιολογικό, ατομικό και κοινωνικό φαινόμενο. Το ίδιο ισχύει και για την παραβατικότητα των ανηλίκων. Δηλαδή, υπάρχουν **βιολογικοί, ατομικοί και κοινωνικοί παράγοντες** που οδηγούν στην παραβατικότητα. Αλλά οι παράγοντες αυτοί λειτουργούν διαφορετικά. Έτσι για παράδειγμα, η οικογένεια διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των νέων. Η αλλοπρόσαλη συμπεριφορά (π.χ. ασυδοσία-αυστηρότητα), η έλλειψη αγάπης και ασφάλειας, η ανεκτικότητα, η κάθε είδους μειονεξία των γονιών, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στον ψυχισμό των νέων.

Αφού η κοινωνία στιγματίζει (ετικετάρει) μια συμπεριφορά ως έγκλημα, ωθεί το άτομο στο έγκλημα. Αν οι άλλοι θεωρούν ένα άτομο περιεργό, προβληματικό, εγκληματία, τότε και το άτομο υιοθετεί τον ρόλο του περιεργού, του προβληματικού, του εγκληματία. Έτσι για παράδειγμα, αν ένα άτομο διαπράξει ένα έγκλημα και δεν συλληφθεί, τότε δεν στιγματίζεται και δεν υπάρχει καμία αλλαγή στη συμπεριφορά του δράστη. Αντίθετα, αν το ίδιο άτομο, συλληφθεί και καταδικαστεί, τότε στιγματίζεται, ετικετάρεται, και υιοθετεί τον ρόλο του εγκληματία. Από αυτή τη σκοπιά δεν είναι παράξενο που κάποια άτομα άπαξ και στιγματιστούν αποκτούν μια νέα ταυτότητα και ως εκ τούτου νέο ρόλο, τον ρόλο του εγκληματία.

Είναι γνωστό ότι ο ανήλικος δεν αποτελεί μικρογραφία του ενήλικου, αλλά διαφέρει από αυτόν, γι' αυτό και αντιδρά διαφορετικά στα ερεθίσματα του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Επομένως, υπάρχουν ερωτήματα για τη νομιμότητα και τη σκοπιμότητα της παρέμβασης της πολιτείας στην κοινωνικοποίηση του νέου με ορισμένες αξίες και για την τιμωρία του σε περίπτωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Από την άλλη μεριά, μήπως η μη παρέμβαση παρακάμπτει το πρόβλημα και το μεταθέτει στους ανήλικους; Ίσως η φρόνιμη λύση είναι η **υποχρέωση κοινωνικοποίησης και όχι το δικαίωμα τιμωρίας**. Οι μεγαλύτεροι οφείλουν να **διδάξουν στους νέους να είναι υπεύθυνοι**.

«Οι γονείς προσπαθούν, συνήθως, σ' αυτές τις περιπτώσεις, να αντισταθμίσουν τα αισθήματα ενοχής τους, γι' αυτή την αποξένωση από τα παιδιά τους, με την προσφορά σ' αυτά διαφόρων δώρων ή χρημάτων. Όμως, αυτό δεν αποτελεί ασφαλώς τον καλύτερο τρόπο επικοινωνίας μαζί τους.» (Ιάκωβος Φαρσεδάκης, *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*)

1.8 Σύγχρονες μορφές εγκλημάτων

1.8.1 Ηλεκτρονικό έγκλημα

Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, η ανάπτυξη των Τεχνολογιών Επικοινωνιών και Πληροφοριών (Τ.Π.Ε.) και η ευρύτατη χρήση του διαδικτύου έχουν επιφέρει επαναστατικές αλλαγές σε όλους τους τομείς της ζωής μας (εργασία, συναλλαγές, εκπαίδευση, διασκέδαση κτλ.). Με το διαδίκτυο αναπτύσσονται τεράστιες δυνατότητες **χρήσης αλλά και κατάχρησης** στην ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων. Η τεχνολογία προσφέρει πολλά, αλλά, όπως φαίνεται, «ουδέν καλόν αμιγές κακού». Μαζί με τα καλά που έφεραν οι Τ.Π.Ε., καλά που βελτιώνουν και διευκολύνουν τη ζωή μας, έφεραν και το ηλεκτρονικό έγκλημα.

Ως «**Ηλεκτρονικό Έγκλημα**» θεωρούνται οι αξιόποινες πράξεις που τελούνται με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και συστημάτων επεξεργασίας δεδομένων. Ανάλογα με τον τρόπο τέλεσης διαχωρίζονται σε εγκλήματα τελούμενα με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και σε κυβερνοεγκλήματα, εάν τελούνται μέσω του διαδικτύου.

Μερικά **χαρακτηριστικά** γνωρίσματα του **ηλεκτρονικού εγκλήματος** είναι:

α) Το έγκλημα στον κυβερνοχώρο είναι **γρήγορο**, διαπράττεται σε χρόνο δευτερολέπτων και πολλές φορές δεν το αντιλαμβάνεται ούτε το ίδιο το θύμα.

β) Είναι **εύκολο** αλλά απαιτούνται **άριστες και εξειδικευμένες γνώσεις**, για τη διάπραξή του, ενώ τα ίχνη που αφήνει είναι ψηφιακά.

γ) Μπορεί να διαπραχθεί **χωρίς τη μετακίνηση του δράστη**, ο οποίος ενεργεί από το γραφείο ή το σπίτι του, μέσω του υπολογιστή του, πολλές φορές με ψευδή στοιχεία.

δ) Είναι έγκλημα **διασυνοριακό** και τα αποτελέσματά του μπορεί να πραγματοποιούνται ταυτόχρονα σε πολλούς τόπους.

ε) Είναι πολύ **δύσκολο να προσδιοριστεί ο τόπος τέλεσής του** και επίσης είναι αρκετά δύσκολη η διερεύνηση και ο εντοπισμός του δράστη, γι' αυτό η έρευνα απαιτεί **συνεργασία δύο τουλάχιστον κρατών**.

Από το ηλεκτρονικό έγκλημα **κινδυνεύουν και τα παιδιά**, διότι:

- Μπορούν να εκτεθούν σε **ακατάλληλο περιεχόμενο**.
- Μπορούν να έρθουν σε **επαφή με αγνώστους** που μπορούν να τα βλάψουν.
- Υπόκεινται σε **επηρεασμό από τις έμμεσες διαφημίσεις** στο διαδίκτυο.
- Μπορούν να **εθιστούν στη χρήση του διαδικτύου** και έτσι κινδυνεύουν να παραμελήσουν τις κοινωνικές τους δραστηριότητες, τις σχολικές τους υποχρεώσεις, τα παιχνίδια τους με φίλους, τελικά να έχουν προβληματική συμπεριφορά.

Δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος:
Μία πρωτοβουλία της Ελληνικής Αστυνομίας για τους γονείς και τα παιδιά.

Οι κύριες μορφές κυβερνοεγκλημάτων που εξιχνιάστηκαν στην Ελλάδα από την **Ελληνική Αστυνομία, Τμήμα Ηλεκτρονικού Εγκλήματος**, είναι (Ανθ/μος Κ. Γ. Κούρος):

- Παιδική πορνογραφία
- Cracking και hacking
- Διακίνηση – πειρατεία λογισμικού
- Πιστωτικές κάρτες
- Διακίνηση ναρκωτικών
- Έγκλημα στα chat rooms

Ηλεκτρονική διεύθυνση:
ccu@cybercrimenunit.gov.gr
www.cyberkid.gr

Συμβουλές για ασφαλή πρόσβαση στο διαδίκτυο
www.astynomia.gr/asfali_gr.html

Ασφάλεια στο διαδίκτυο - E-yliko
www.e-yliko.gr/htmls/pc_use/srules.aspx

Η Υπηρεσία **Οικονομικής Αστυνομίας** και **Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος** είναι ειδική αυτοτελής Κεντρική Υπηρεσία της Ελληνικής Αστυνομίας με αποστολή τη διερεύνηση, εξιχνίαση και δίωξη εγκλημάτων που τελέστηκαν σε βάρος των συμφερόντων του δημοσίου και της Εθνικής Οικονομίας ή έχουν τα χαρακτηριστικά του οργανωμένου οικονομικού εγκλήματος, καθώς και οποιαδήποτε εγκλήματα διαπράττονται με τη χρήση του διαδικτύου.

Ειδική τηλεφωνική γραμμή καταγγελιών: **11012**, όλο το 24ωρο.

1.8.2 Τρομοκρατία

Τρομοκρατία σημαίνει μια σειρά ενεργειών για την επιβολή του τρόμου, με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας. Το θέμα της τρομοκρατίας επανήλθε στην «ημερήσια διάταξη» μετά την επίθεση της Αλ Κάιντα στις Η.Π.Α., στις **11 Σεπτεμβρίου 2001**. Από την ημέρα αυτή η ανθρωπότητα εισήλθε σε μια νέα εποχή. Έκτοτε, υπήρξαν τρομοκρατικές επιθέσεις ανά τον κόσμο επί δικαίων και αδικών με πολλούς νεκρούς και καταστροφές. Στη σημερινή εποχή η τρομοκρατία είναι ιδιαίτερα εξελιγμένη ως προς τις μεθόδους και την τεχνολογία που χρησιμοποιεί.

Η τρομοκρατία αποτελεί μια **πράξη βίας** ή απειλή χρήσης βίας, **από οργανωμένες ομάδες** αλλά ακόμη και **από το κράτος** εναντίον ατόμων, ομάδων ή/και κυβερνήσεων (από μυστικές υπηρεσίες ή παρακρατικούς μηχανισμούς).

Η σύγχρονη τρομοκρατία φροντίζει αφενός για την **ανωνυμία και τη μυστικότητα των μελών της** και αφετέρου για την **επωνυμία και δημοσιότητα των οργανώσεών της**, οι οποίες δημοσιοποιούν τις πράξεις τους για να διατηρούν τη φήμη τους ή και την ύπαρξή τους. Τα **αίτια της τρομοκρατίας** είναι ποικίλα, όπως:

α) Πολιτικά. Δηλαδή ανατροπή του υπάρχοντος πολιτικού καθεστώτος. Όμως, η τρομοκρατία ποτέ δεν μπόρεσε να ανατρέψει το καθεστώς μιας χώρας.

β) Οικονομικά. Η φτώχεια και η εκμετάλλευση καθώς και η αύξηση του χάσματος μεταξύ πλουσίων και φτωχών γεννούν καταστάσεις πίκρας, αδικίας και μίσους. Η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού και η έλλειψη της κοινωνικής συνοχής οδηγεί κάποιους στην τρομοκρατία.

γ) Ιδεολογικά. Πρόκειται για ακραίες ιδεολογίες, που χαρακτηρίζονται από την ιδεολογική καθαρότητα, τον φανατισμό, τη σύγκρουση.

δ) Πολιτισμικά – θρησκευτικά. Κάποιοι κάνουν λόγο για σύγκρουση των πολιτισμών, ενώ κάποιοι άλλοι για θρησκευτικό φονταμενταλισμό. Και βέβαια αυτή η λογική αντιμετωπίζεται με τον διάλογο μεταξύ των πολιτισμών και των θρησκειών.

Οι **επιπτώσεις της τρομοκρατίας** είναι ανάλογες με τις δραστηριότητές της. Αεροπειρατίες, βομβιστικές ενέργειες, καταλήψεις δημοσίων κτηρίων, δολοφονίες, απαγωγές κτλ. είναι μερικές από τις δραστηριότητες των τρομοκρατών. Οι επιπτώσεις αυτών των δραστηριοτήτων είναι πολλές: απώλειες ανθρώπων, σωματικά και ψυχικά τραύματα, υλικές καταστροφές, οικονομική ύφεση κτλ. Επιπλέον, τα κράτη αντιμετωπίζουν πρόβλημα ασφάλειας και ορισμένα περιορίζουν τα δικαιώματα των πολιτών εν ονόματι της τρομοκρατίας. Από την άλλη μεριά οι πολίτες κυριαρχούνται από τον φόβο της τρομοκρατίας.

Η τρομοκρατική επίθεση στις ΗΠΑ, στο παγκόσμιο κέντρο εμπορίου.

Τα αποτελέσματα της τρομοκρατίας.

Πώς αντιμετωπίζεται η τρομοκρατία; Οι Η.Π.Α. μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001 έχουν κηρύξει τον πόλεμο στην τρομοκρατία (π.χ. Αφγανιστάν). Οι πιο ψύχραιμοι προτείνουν τη διεθνή συνεργασία, με διπλωματικά και αστυνομικά μέσα, αλλά και την αντιμετώπιση των αιτιών που γεννούν την τρομοκρατία.

1.9 Πρόληψη και κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά

1.9.1 Πρόληψη αποκλίνουσας συμπεριφοράς

Το έγκλημα είναι μια αντικοινωνική συμπεριφορά, διότι προσβάλλει βασικές αξίες της κοινωνίας. Ταυτόχρονα το έγκλημα είναι χαρακτηριστικό των ανθρώπινων κοινωνιών. Αν κάποιος είναι ερημίτης ευνόητο είναι ότι δεν μπορεί να διαπράξει έγκλημα. Επίσης, το έγκλημα είναι μια παράνομη πράξη, μια παράβαση κανόνα δικαίου. Προκαλεί ζημία σε άλλα άτομα ή στην κοινωνία.

Πώς πρέπει να αντιμετωπιστεί η αποκλίνουσα συμπεριφορά και η εγκληματικότητα; Το σύνολο των μέτρων για την αντιμετώπιση του εγκλήματος αποτελούν την αντεγκληματική πολιτική της πολιτείας.

Η **αντεγκληματική πολιτική διακρίνεται** σε:

α) Πρόληψη. Περιλαμβάνει τα μέτρα πολιτικής που αναφέρονται σε χρόνο **πριν** από την τέλεση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς.

β) Καταστολή. Περιλαμβάνει τα μέτρα πολιτικής που αναφέρονται σε χρόνο **μετά** την τέλεση της αξιόποινης πράξης και σχετίζονται με την τιμωρία του δράστη.

γ) Επανάταξη. Περιλαμβάνει τα μέτρα πολιτικής που αναφέρονται σε χρόνο **μετά** την τιμωρία του δράστη (π.χ. μετά την αποφυλάκιση), με στόχο την ομαλή ένταξή του στην κοινωνία και την πρόληψη/αποτροπή νέων αξιόποινων πράξεων.

Ειδικότερα η πρόληψη δεν προϋποθέτει τη διάπραξη αξιόποινων πράξεων. Αναφέρεται στα κοινωνικά μέτρα που παίρνει η πολιτεία για να προλαμβάνει τις αξιόποινες συμπεριφορές. Τα **μέτρα αυτά απευθύνονται: σε όλο τον πληθυσμό** (εκπαίδευση πληθυσμού, αντιμετώπιση φτώχειας κτλ.), **σε ειδικές ομάδες** (εξαρτημένοι από ουσίες, περιθωριακοί κτλ.), **σε συγκεκριμένα άτομα** (καθ' ἔξιν εγκληματίες, αποφυλακισμένοι κτλ.).

1.9.2 Κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά

Το ποινικό και σωφρονιστικό σύστημα της χώρας επιβάλλει κυρώσεις-ποινές στους δράστες των αξιόποινων πράξεων. Όμως, για να επιβληθεί οποιαδήποτε ποινή πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο. Στο ποινικό δίκαιο υπάρχει η **θεμελιώδης αρχή**: *Nullum crimen nulla poena sine lege* (**κανένα έγκλημα καμιά ποινή χωρίς νόμο**).

Οι **ποινές διακρίνονται** σε:

α) Κύριες ποινές. Είναι οι εξής:

- **Ποινές στερητικές της ελευθερίας:** Η κάθειρξη, η φυλάκιση, ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, ο περιορισμός σε ψυχιατρικό κατάστημα και η κράτηση.

«Γενικώς η σκοπιμότης της ποινής κλιμακώνεται εις δύο κατηγορίας: Εις την πρώτην, η ποινή ενδιαφέρεται γενικώς δια το έγκλημα, δια την τήρησιν της τάξεως και δια την προστασίαν του συνόλου (γενική πρόληψις). Εις την δευτέραν, η ποινή ενδιαφέρεται ειδικώς δια τον εγκληματίαν, δια την δικαίαν και αναγκαίαν τιμωρίαν του και δια την κοινωνικὴν αποκατάστασιν του (ειδική πρόληψις).» (Ι.Α. Γεωργιάκης, Ποινικόν δίκαιον, Γενικό Μέρος.)

«Η ευθύνη λοιπόν προσμετρείται ου μόνον προς την βαρύτητα της τελεσθείσης πράξεως, αλλά και εις την ὄλην ψυχικὴν προσωπικότητα του δράστου αυτής, διότι δεν τιμωρείται η πράξις, ἀλλ' ὁ δράστης αυτής κολάζεται ἔνεκα ταύτης. Ο σκοπός εις ὄν ἀποβλέπομεν, εἶναι ἡ πρόληψις μελόντων εγκλημάτων.» (Κ.Γ. Γαρδικίας, Εγχειρίδιον εγκληματολογίας)

Ευρωπαϊκή καμπάνια κατά του σχολικού εκφοβισμού.
<http://epsype.blogspot.com/>
<http://paratiritirio.minedu.gov.gr>
www.pdeamth.gr/paratiritiriovias/

Η δικαιοσύνη στο ένα χέρι κρατάει την ζυγαριά, που συμβολίζει την αθωότητα ή την ενοχή του κατηγορουμένου και στο άλλο χέρι κρατάει το σπαθί που συμβολίζει την ενοχή του κατηγορουμένου (τον πέλεκυ της δικαιοσύνης που πίπτει επί του ενόχου).

- **Χρηματικές ποινές.** Το ύψος τους είναι ανάλογο, κυρίως, με την βαρύτητα του εγκλήματος και την οικονομική κατάσταση του δράστη. Αν δεν ορίζεται διαφορετικά σε ειδικές διατάξεις, **η χρηματική ποινή** δεν μπορεί να είναι κατώτερη από εκατόν πενήντα (150) ευρώ, ούτε ανώτερη από δεκαπέντε χιλιάδες (15.000) ευρώ και **το πρόστιμο** δεν μπορεί να είναι κατώτερο από είκοσι εννέα (29) ευρώ, ούτε ανώτερο από πεντακόσια ενενήντα (590) ευρώ.

β) Παρεπόμενες ποινές (ακολουθούν τις κύριες ποινές). Είναι οι εξής:

- **Αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων.** Επιβάλλεται σε βαριές ποινές (κάθειρξη, φυλάκιση).
- **Απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος.**
- **Δημοσίευση της καταδικαστικής απόφασης.**
- **Δήμευση προϊόντων και εργαλείων του εγκλήματος.**

Επισημαίνεται ότι όταν ο δράστης ενός εγκλήματος είναι έφηβος, γίνεται λόγος για **παραβατικότητα και όχι για εγκληματικότητα**. Γι' αυτό υπάρχουν ειδικά δικαστήρια (δικαστήρια ανηλίκων), ειδική νομοθεσία και προβλέπονται διοικητικά και δικαστικά μέτρα. Επίσης, δεν προβλέπεται ποινή αλλά περιορισμός εντός σωφρονιστικού καταστήματος και άλλα ειδικά μέτρα, όπως οι εταιρείες προστασίας ανηλίκων, οι επιμελητές ανηλίκων κτλ.

1.9.3 Σωφρονισμός, φυλακή και επανένταξη

Μετά την επιβολή της ποινής από το δικαστήριο ακολουθεί η έκτιση της ποινής, με τελικό στόχο την επανένταξη του αποκλίνοντος ατόμου στην κοινωνία. Η ποινή αποτελεί, τρόπον τινά, την «πληρωμή» του για το κακό που προξένησε στην κοινωνία.

Ο **σωφρονισμός** περιλαμβάνει τα μέτρα που αναφέρονται στην **τιμωρία του δράστη** μετά την τέλεση της αξιόποινης πράξης του και εν συνεχεία στην **επανένταξή του**. Η κοινωνία με τους θεσμούς της (αστυνομία, δικαστήρια, φυλακή κτλ.) λαμβάνει μέτρα, ώστε αφενός να εμποδίσει τον δράστη να συνεχίσει την εγκληματική του δραστηριότητα, γι' αυτό τον κλείνει στη φυλακή, και αφετέρου να τον συνετίσει για να επανενταχθεί στην κοινωνία.

Όταν το δικαστήριο επιβάλλει ποινή στερητική της ελευθερίας, ο καταδικασθείς οδηγείται στη φυλακή. Η φυλακή τυπικά λειτουργεί σύμφωνα με τον **Σωφρονιστικό Κώδικα** και άτυπα από την **δυναμική των σχέσεων** που αναπτύσσονται εντός αυτής. Όπως η κοινωνία έχει τη λειτουργία της, έτσι και η φυλακή έχει τη δική της λειτουργία. Αποτελεί μια μικρο-κοινωνία με κανόνες, ρόλους, θέσεις, με πρόσωπα που τηρούν όσα προβλέπονται και πρόσωπα που παραβιάζουν τους κανόνες. Με πρόσωπα που έτυχε να βρεθούν εκεί και αναμένουν να επιστρέψουν στο σπίτι τους, αλλά και πρόσωπα που νοιώθουν στη φυλακή σαν το σπίτι τους.

Η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων έχει ως συνέπεια ότι εκείνος που καταδικάστηκε: 1) χάνει οριστικά τα αιρετά δημόσια, δημοτικά ή κοινοτικά αξιώματά του, τις δημόσιες, δημοτικές ή κοινοτικές θέσεις που κατείχε, κάθε βαθμό του στον στρατό, την ιδιότητα του δικηγόρου, καθώς επίσης και τις επίτιμες θέσεις και τα παράσημα, 2) δεν μπορεί να αποκτήσει τα παραπάνω, είτε διαρκώς, είτε κατά τον χρόνο που ορίζει ο νόμος ή η απόφαση, 3) δεν μπορεί α) να ψηφίζει και να εκλέγεται στις πολιτικές, δημοτικές ή κοινοτικές εκλογές, β) να αποτελεί μέλος των ορκωτών δικαστηρίων και να διορίζεται πραγματοποιώνας από οποιαδήποτε δημόσια αρχή. (Άρθρο 63 Π.Κ)

Σωφρονιστήριο

«Παλιότερα, οι ρομαντικοί έλεγαν: "Όταν χτίζεις ένα σχολείο, κλείνεις μια φυλακή", εννοώντας, φυσικά, πως η εκπαίδευση χαλιναγωγεί τις κακές ροπές των ανθρώπων και αχρηστεύει τα σωφρονιστήρια.

Σήμερα, τα πράγματα αντιστράφηκαν άρδην. Το απόφθεγμα έγινε, «Χτίζε φυλακές και κλείνε σχολεία». Αλλωστε, και η φυλακή σχολείο είναι: η Μεγάλη της Διαφθοράς και του Εγκλήματος Σχολή. Ποιος αγνοεί πως όχι μόνο δεν «σωφρονίζει», αλλά εκπαιδεύει και μετεκπαιδεύει, ιδιαίτερα τους ανήλικους, σε κάθε είδους «τεχνικές» αδικημάτων και σε κάθε λογής διαστροφές και «τεχνητούς παράδεισους;» (Μάριος Πλωρίτης, Εφ. Το Βήμα, 12. 08. 2001)

Ο Σωφρονιστικός Κώδικας, μεταξύ άλλων **προβλέπει τον τρόπο έκτισης των ποινών**, δηλαδή τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατουμένων, την ισότητα στη μεταχείρισή τους, τη διάκριση και τον διαχωρισμό των κρατουμένων, τους χώρους διαβίωσης κτλ.

Βασικά μέτρα σωφρονισμού είναι τα εξής:

- Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση.
- Σωματική άσκηση και άθληση.
- Ψυχαγωγία και ελεύθερος χρόνος.
- Άδειες.
- Επικοινωνία με το οικογενειακό και το ευρύτερο περιβάλλον.
- Ημιελεύθερη διαβίωση.
- Τμηματική έκτιση της ποινής.
- Παροχή κοινωφελούς εργασίας.
- Μέριμνα της πολιτείας πριν και μετά την απόλυση (μετασωφρονιστικά μέτρα).

Αν η πολιτεία δεν πάρει μέτρα για την ομαλή ένταξη του αποφυλακισμένου (εργασία, ασφάλιση, επίδομα ανεργίας κτλ.), τότε αυτός θα νοιώθει άβολα με την ελευθερία του, γι' αυτό ίσως θα θέλει να επιστρέψει στη φυλακή. Ο **κίνδυνος της ιδρυματοποίησης** είναι μεγάλος. Η φράση «καλύτερα στη φυλακή παρά εδώ έξω» αποδίδει αυτόν τον κίνδυνο. Γι' αυτό πολιτεία, φορείς και πολίτες οφείλουν να συμπαραστέκονται στους αποφυλακισμένους και να τους βοηθούν να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία και να κάνουν μια νέα αρχή. Πάντως, σημειώνεται ότι από ενωρίς ο έλληνας νομοθέτης είχε επιδείξει ενδιαφέρον για τα θέματα που αφορούν τη νεότητα. Απόδειξη αποτελούν οι νόμοι για την προστασία των ανήλικων παραβατών. Επίσης, ενώ η πολιτεία προβλέπει σημαντικά μέτρα για την επανένταξη του δράστη, εν τούτοις δεν είναι βέβαιο ότι λειτουργούν αποτελεσματικά, διότι υπάρχουν περιπτώσεις που η φυλακή λειτουργεί ως «σχολείο» εγκληματικότητας. Γιατί;

Γεράσιμος Στέρης,
Φιγούρες.

«Όλοι οι ανήλικοι κρατούμενοι οι οποίοι δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση, έχουν πρόσβαση σε κατάλληλες δομές. Για την σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση των ανήλικων λαμβάνεται υπόψη η γνώμη των γονέων ή των προσώπων που ασκούν τη γονική μέριμνα.» (Άρθρο 12 Σ. Κ.)

«Η τακτική και απρόσκοπτη επικοινωνία του κρατουμένου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αποσκοπεί στην ομαλή διαβίωσή του στο κατάστημα και την ταχύτερη προσαρμογή του στην κοινωνική ζωή μετά την απόλυσή του.» (Σ.Κ., Άρθρο 49)

Υπουργείο Δικαιοσύνης:
Ταχυδρομική Διεύθυνση
Λεωφ. Μεσογείων 96
Τ.Κ. 11527 ΑΘΗΝΑ
ΕΛΛΑΣ
Τηλ. Κέντρο: (+30) 210 7767000
<http://www.ministryofjustice.gr/>
<http://policelink.monster.com/nfs/police>

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Το άτομο έχει ατομική-προσωπική ευθύνη για τη συμπεριφορά του.
- Το άτομο λειτουργεί ως παθητικός δέκτης.
- Ο ανήλικος χαρακτηρίζεται παραβάτης και όχι εγκληματίας.
- Η απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος είναι κύρια ποινή.
- Ο σωφρονισμός περιλαμβάνει μέτρα για την επανένταξη του δράστη.

1β. Ποια από τα παρακάτω είναι ποινή (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Στέρηση της ελευθερίας.
- β. Στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων.
- γ. Πρόστιμο.
- δ. Φυλάκιση.
- ε. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- 1. πταίσμα
- 2. πλημμέλημα
- 3. κακούργημα
- 4. παραβατικότητα

Β΄ στήλη

- κράτηση
- φυλάκιση
- ανήλικοι
- κάθειρξη

2α. Γιατί, κυρίως, τα παιδιά κινδυνεύουν από το ηλεκτρονικό έγκλημα;

2β. Αναφέρατε τέσσερις βασικές αξίες που υπάρχουν στο Σύνταγμα.

Β΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Ο ρόλος των αξιών στην κοινωνία.

β. Διαφορά τυπικού και άτυπου ελέγχου.

2α. Η μίμηση-ταύτιση ως τρόπος ή μηχανισμός κοινωνικοποίησης.

β. Ποια η σχέση κοινωνικών αξιών και κοινωνικών κανόνων;

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Εργασία ή συζήτηση για την τρομοκρατία, λαμβάνοντας υπόψη την ελευθερία και την ασφάλεια των πολιτών.
- Εργασία για την αντεγκληματική πολιτική: τρεις ομάδες να εξετάσουν και να διατυπώσουν τα μέτρα που θα λάμβαναν, για έναν εγκληματία, αν ήταν αρμόδιες, αντίστοιχα, στην αστυνομία, στο δικαστήριο, στη φυλακή.
- Εργασία ή συζήτηση: Ο φίλος/η φίλη σας είναι εξαρτημένος από «κάτι» (ουσίες, ποτά, διαδίκτυο κτλ.). Αναζητήστε και διατυπώστε προτάσεις για να τον βοηθήσετε.
- Διατυπώστε δύο κανόνες που σας επιβάλλει η οικογένειά σας και δύο κανόνες που επιβάλλει το κράτος-η πολιτεία.
- Έχετε έναν φίλο/φίλη και οδηγεί μηχανάκι χωρίς άδεια οδήγησης. Να του ασκήσετε έλεγχο, διατυπώνοντας έναν κανόνα **προληπτικού** και έναν κανόνα **κατασταλτικού** ελέγχου.

ΚΕΦ. 2: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ - ώρες: 6

- 2.1 Το Α.Ε.Π. και η οικονομική ευημερία
- 2.2 Ο ιδιωτικός και ο δημόσιος τομέας
- 2.3 Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία
- 2.4 Ο κρατικός προϋπολογισμός
 - 2.4.1 Δημόσια Έσοδα
 - 2.4.2 Δημόσιες Δαπάνες
- 2.5 Ισοζύγιο: Πλεονασματικό ή Ελλειμματικό
- 2.6 Δημόσιος Δανεισμός

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να εξηγούν τις έννοιες των Εθνικών Λογαριασμών και τη χρησιμότητά τους.
- Να διακρίνουν τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.
- Να εξηγούν τον ρόλο του κράτους στην οικονομία.
- Να διακρίνουν και να αιτιολογούν την παραγωγή δημόσιων αγαθών.
- Να διατυπώνουν τον ορισμό του Κρατικού Προϋπολογισμού ως οικονομική, νομική και πολιτική πράξη.
- Να απαριθμούν τις κατηγορίες εσόδων και δαπανών του κράτους.
- Να αναλύουν τις συνέπειες από την αποφυγή της φορολογίας και να αναπτύσσουν φορολογική συνείδηση.
- Να εξηγούν τον ρόλο του δημόσιου δανεισμού και να αναφέρουν τα είδη του.

Βασική ορολογία

- μικρο-οικονομία	- οικονομικό κύκλωμα	- σύστημα μεικτής οικονομίας
- μακρο-οικονομία	- δημόσια αγαθά	- δημόσια έσοδα
- εθνικοί λογαριασμοί	- ρόλος του κράτους	- άμεσοι φόροι
- Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Α.Ε.Π.)	- θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα	- έμμεσοι φόροι
- Καθαρό Εθνικό Προϊόν	- κρατικός προϋπολογισμός	- δημόσιες δαπάνες
- Κατά Κεφαλήν Εισόδημα	- μηχανισμός αγοράς	- ισοζύγιο πληρωμών
- οικονομική ευημερία	- κρατικός παρεμβατισμός	- εμπορικό ισοζύγιο
- παραοικονομία	- καπιταλιστικό σύστημα	- δημόσιος δανεισμός
- μεγιστοποίηση ευημερίας	- σοσιαλιστικό σύστημα	- δημόσιο χρέος

2.1 Το Α.Ε.Π. και η οικονομική ευημερία

Η οικονομία διακρίνεται σε μικρο-οικονομία και μακρο-οικονομία. Η **μικρο-οικονομία** μελετά τις ατομικές επιλογές, χωρίς να ενδιαφέρεται για το σύνολο της οικονομίας (η παραγωγή ενός προϊόντος, η ζήτηση του καταναλωτή, η ποσότητα παραγωγής από την επιχείρηση κτλ.). Η **μακρο-οικονομία** μελετά τη συμπεριφορά και αλληλεξάρτηση των συνολικών μεγεθών της οικονομίας (συνολική παραγωγή, συνολικό εισόδημα, συνολική κατανάλωση κτλ.). Κάθε κράτος, κάθε χρόνο, συντάσσει πίνακες με τα μεγέθη των εθνικών λογαριασμών. Μάλιστα ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έχει καθιερώσει **ίδιους κανόνες για όλες τις χώρες**, ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση των μεγεθών των διαφόρων κρατών.

Οι βασικοί εθνικοί λογαριασμοί είναι: το Εγχώριο Προϊόν, το Εθνικό Εισόδημα και η Εθνική Δαπάνη. Οι λογαριασμοί αυτοί αποτυπώνονται στο **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.)**. Το Α.Ε.Π. δείχνει την οικονομική δραστηριότητα μιας χώρας. Συγκεκριμένα: **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν** είναι η συνολική αξία των **τελικών αγαθών** και υπηρεσιών που παράγει μια οικονομία σε ένα έτος με συντελεστές της παραγωγής που ανήκουν στους κατοίκους της χώρας (ντόπιους και ξένους).

Τελικά αγαθά είναι αυτά που δεν επιδέχονται περαιτέρω επεξεργασία και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως έχουν στην κατανάλωση. Για την παραγωγή ενός προϊόντος χρειάζεται κεφαλαιουχικός εξοπλισμός (κτήρια, μηχανήματα, αυτοκίνητα κτλ.). Ο εξοπλισμός αυτός, στην πορεία του χρόνου, υφίσταται φθορά. Η φθορά αυτή αποτιμημένη σε χρήμα καλείται **απόσβεση**. Γι' αυτό στο **Καθαρό Εγχώριο Προϊόν** δεν υπολογίζονται οι αποσβέσεις.

Καθαρό Εγχώριο Προϊόν είναι λοιπόν το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία χώρα σε ένα έτος, εάν **αφαιρεθούν** οι αποσβέσεις.

Το **Κατά Κεφαλήν Εισόδημα** προκύπτει αν το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν διαιρεθεί με το σύνολο του πληθυσμού της χώρας. Η μέτρηση του Κατά Κεφαλήν Εισοδήματος είναι χρήσιμη, διότι δείχνει αφενός την πορεία ανάπτυξης μιας χώρας και αφετέρου δίνει τη δυνατότητα σύγκρισης του Κατά Κεφαλήν Εισοδήματος με άλλες χώρες. Βέβαια, αυτή η μέτρηση δεν δείχνει την **διανομή του εισοδήματος** στα επιμέρους άτομα. Έτσι, ένα άτομο μπορεί να έχει Κατά Κεφαλήν Εισόδημα επτά (7) χιλιάδες ευρώ και ένα άλλο εβδομήντα (70) χιλιάδες ευρώ.

Η άνιση διανομή του εισοδήματος παρατηρείται, λιγότερο ή περισσότερο, σε όλες τις χώρες του κόσμου. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία το 8,4% του παγκόσμιου πληθυσμού ελέγχει το 84% του παγκόσμιου πλούτου.

Άρα:

Καθαρό Εγχώριο Προϊόν = Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν – Αποσβέσεις
 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) = Καθαρό Εγχώριο Προϊόν + Αποσβέσεις

Χρειάζεται να τονιστεί ότι αυτό που ισχύει για την μικρο-οικονομία (το μέρος) δεν ισχύει κατ' ανάγκην και για την μακρο-οικονομία (το σύνολο της οικονομίας). Παράδειγμα: αν το χρηματικό εισόδημα ενός ατόμου διπλασιαστεί, τότε θα διπλασιαστεί και η αγοραστική του δύναμη και θα βελτιώσει θεαματικά το βιοτικό του επίπεδο. Αν διπλασιαστεί το χρηματικό εισόδημα όλων των ατόμων της οικονομίας, τότε **δεν** θα διπλασιαστεί το πραγματικό εισόδημα όλων των ατόμων, διότι το πιθανότερο να συμβεί είναι η γενική αύξηση του επιπέδου των τιμών. Αν λοιπόν κάποιος δεχτεί ότι αυτό που ισχύει για το μέρος, ισχύει και για το σύνολο της οικονομίας, τότε διαπράττει το **σφάλμα συνθέσεως**.

Το Α.Ε.Π. προσδιορίζεται με δύο τρόπους:

Πρώτον, προσδιορισμός ως δαπάνη. Προσθέτουμε όλες τις δαπάνες, ιδιωτικές και δημόσιες (κατανάλωσης, επένδυσης κτλ.), για τελικά αγαθά και υπηρεσίες που έγιναν για ένα έτος.

Δεύτερον, προσδιορισμός ως εισόδημα. Προσθέτουμε όλα τα εισοδήματα (μισθοί, τόκοι κτλ.), που δημιουργούνται από την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, για ένα έτος.

Οικονομική ευημερία

«Κερδίζουμε χρήματα αλλά δεν έχουμε χρόνο να τα ζοδέψουμε, νικητές του χρήματος ηττημένοι του χρόνου.» (Τζόρτζιο Αρμάνι, περ. Βημμα-Magazine, 14 Οκτ. 2001)

Το Ακαθάριστο **Εγχώριο Προϊόν** μετράει το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία χώρα, που σημαίνει ότι μετράει και την **οικονομική ευημερία της χώρας**. Το Α.Ε.Π. είναι **σημαντικός και χρήσιμος δείκτης**, αλλά παρουσιάζει κάποιες **αδυναμίες**, όπως:

- α)** Δεν περιλαμβάνει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που δεν είναι αντικείμενο αγοραπωλησίας (οικιακή εργασία κτλ.).
- β)** Δεν λαμβάνει υπόψη τη σύνθεση της παραγωγής. Εκφράζει το σύνολο (το μέγεθος) της παραγωγής και όχι την παραγωγή κατά είδος.
- γ)** Δεν λαμβάνει υπόψη τη διανομή του προϊόντος. Έτσι, όσο δικαιότερη διανομή υπάρχει τόσο μεγαλύτερη κοινωνική ευημερία υπάρχει, και το αντίστροφο.
- δ)** Δεν λαμβάνει υπόψη την βελτίωση της ποιότητας. Το Α.Ε.Π. μετράει ποσότητες και όχι ποιότητες. Όμως, σημασία έχει τόσο η ποσότητα, όσο και η ποιότητα.

Η πραγματική οικονομική ευημερία της χώρας αποδεικνύεται **εν μέρει** από τους βασικούς εθνικούς λογαριασμούς. Εν μέρει, διότι υπάρχει και η παραοικονομία, η οποία δεν μετριέται, δεν καταγράφεται στις επίσημες στατιστικές. Η **παραοικονομία υπολογίζεται σε 30% του Α.Ε.Π.** Σήμερα με την κρίση, ίσως είναι μεγαλύτερη.

Επομένως, η πραγματικότητα της Ελληνικής οικονομίας είναι καλύτερη από αυτήν που δείχνουν οι δείκτες. Και η πραγματικότητα αυτή, χωρίς μεμψιμοιρίες, ήταν καλή μέχρι τότε που άρχισε η κρίση. Αρκεί να λεχθεί ότι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, χρησιμοποιώντας διάφορους κοινωνικούς και οικονομικούς δείκτες –χωρίς να λαμβάνει υπόψη την παραοικονομία– κατέταξε την Ελλάδα στην **24^η θέση**, ανάμεσα στις 200 περίπου χώρες του κόσμου. Και αν υπολογιζόταν και η παραοικονομία, θα ανέβαινε στην **16^η θέση** περίπου. Αυτά συνέβαιναν μέχρι το 2010. Μετά ήρθε η οικονομική κρίση και διαπιστώθηκε ότι η οικονομία μας δεν ήταν τόσο ισχυρή, αφού υπήρξε υπερδανεισμός.

Παρακάτω δίνονται ορισμένα στοιχεία για το Α.Ε.Π. και το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. για να δείξουμε την πορεία της Ελληνικής οικονομίας.

Πίνακας 2.1: Πληθυσμός, Α.Ε.Π., κατά Κεφαλή Α.Ε.Π.

Έτος	Πληθυσμός (εκατ. άτομα)	Α.Ε.Π. (δισ. ευρώ)	Κατά Κεφαλήν Α.Ε.Π. (χιλ. ευρώ.)
1961	8.388.553	4,4	0,5
1971	8.768.641	13,3	1,5
1981	9.740.417	44,9	4,6
1991	10.259.900	81,1	7,9
2001	10.964.020	145,1	13,3
2011	10.815.197	208,5	18,5
2012	10.815.197	193,7	17,9

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή

Τάσσος Αλεβίζος, Λουκία Μαγγιάρου, *Καλλιέργεια καπνού*, 1960, Εθνική Πινακοθήκη.

Γιώργος Σικελιώτης, *Εργοστάσιο στο κανάλι*, 1974.

Ελλάδα, χώρα πολιτισμού και τουρισμού.

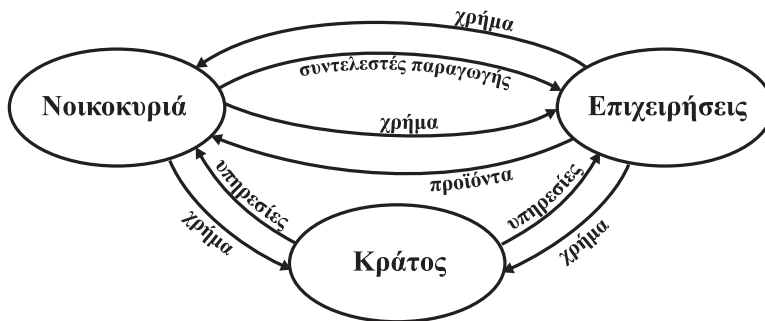
2.2 Ο ιδιωτικός και ο δημόσιος τομέας

Οι βασικοί φορείς που ασκούν δραστηριότητα στην οικονομία, στο οικονομικό σύστημα, είναι: τα νοικοκυριά, οι επιχειρήσεις, και το κράτος. Το κράτος, ο δημόσιος τομέας, αποτελεί τον **αποφασιστικό παράγοντα**, διότι με τις αποφάσεις του επηρεάζει καθοριστικά τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, αλλά και γενικότερα τη λειτουργία της οικονομίας.

Όμως, οι επιδιώξεις τους διαφέρουν. Τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις, που αποτελούν τον ιδιωτικό τομέα, επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους, επιδιώκουν την **μεγιστοποίηση της ατομικής ευημερίας**, ενώ το κράτος επιδιώκει να υπηρετήσει το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου, επιδιώκει τη **μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας**.

Όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα 2.1, μεταξύ των τριών φορέων (νοικοκυριά, επιχειρήσεις, κράτος) διαμορφώνονται οικονομικές σχέσεις. Ένα **οικονομικό κύκλωμα** ροής συντελεστών παραγωγής, χρήματος και προϊόντων. Επισημαίνεται ότι: πρώτον, **η ροή στο κύκλωμα είναι διαρκής**. Δεύτερον, **η ποσότητα συναλλαγών των αγαθών και υπηρεσιών μεταβάλλεται**, ανάλογα με την αύξηση ή μείωση της παραγωγής. Ειδικότερα:

Διάγραμμα 2.1: Το οικονομικό κύκλωμα

Τα νοικοκυριά δίνουν (πωλούν) στις επιχειρήσεις παραγωγικούς συντελεστές (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο) και οι επιχειρήσεις πληρώνουν τα νοικοκυριά με χρήμα. Οι επιχειρήσεις δίνουν (πωλούν) στα νοικοκυριά προϊόντα και τα νοικοκυριά πληρώνουν τις επιχειρήσεις με χρήμα. Επίσης, το κράτος προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες (π.χ. παιδεία, υγεία) στα νοικοκυριά και στις επιχειρήσεις και εισπράττει χρήμα από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις.

Αυτό είναι το οικονομικό κύκλωμα στην απλή μορφή του. Στην πραγματικότητα συμβαίνουν πολλές συναλλαγές μεταξύ τους, αλλά και μεταξύ αυτών και άλλων φορέων. Παράδειγμα: υπάρχουν συναλλαγές μεταξύ επιχειρήσεων, τα νοικοκυριά αποταμιεύουν μέρος των χρημάτων τους στις τράπεζες, το κράτος επιβάλλει φόρους και κάνει εξαγωγές κτλ. Όλα αυτά δεν φαίνονται στο παραπάνω διάγραμμα.

Τα νοικοκυριά έχουν εισόδημα που προέρχεται από την εργασία, τη σύνταξη, τα ενοίκια, τους τόκους κτλ. Συνήθως, κάθε νοικοκυριό αποφασίζει από κοινού πού θα διαθέσει το κοινό εισόδημά. Κύριος στόχος κάθε οικογένειας είναι η καλύτερη ικανοποίηση των αναγκών με το διαθέσιμο εισόδημα, δηλαδή η **μεγιστοποίηση της ατομικής και οικογενειακής ευημερίας**.

Ιδιωτική βιομηχανική επιχείρηση

Ιδιωτική ελαιουργική επιχείρηση

Γενικά, κύριος **στόχος της επιχείρησης** είναι το κέρδος ή ορθότερα, η **μεγιστοποίηση του κέρδους**. Για να το επιτύχει αυτό χρειάζεται να πωλεί τις μεγαλύτερες ποσότητες από τα προϊόντα της, στις μεγαλύτερες δυνατές τιμές και να έχει το μικρότερο δυνατό κόστος.

Τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις, ασκώντας οικονομική δραστηριότητα αποτελούν τον **ιδιωτικό τομέα της οικονομίας**, ενώ το κράτος αποτελεί τον **δημόσιο τομέα της οικονομίας**. Και επειδή μεγάλη σημασία έχει η κατοχή, δηλαδή η **ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής** (των συντελεστών παραγωγής), διευκρινίζεται ότι: όταν η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής ανήκει στα νοικοκυριά και στις επιχειρήσεις, το οικονομικό σύστημα είναι **καπιταλιστικό**. Όταν η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής ανήκει στο κοινωνικό σύνολο το οικονομικό σύστημα είναι **σοσιαλιστικό**. Βέβαια, σε καμιά χώρα δεν υπάρχει αμιγές καπιταλιστικό σύστημα, διότι το κράτος παρεμβαίνει σημαντικά στην οικονομία. Έτσι, το οικονομικό σύστημα που υπάρχει σχεδόν σε όλες τις χώρες είναι **σύστημα μεικτής οικονομίας**.

Το **κράτος ή ο δημόσιος τομέας** ασκεί οικονομική δραστηριότητα με βάση το γενικό ή το δημόσιο συμφέρον, ενώ οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά δρουν με βάση το ιδιωτικό συμφέρον. Σκοπός λοιπόν του κράτους, όλων των δημόσιων φορέων, είναι η **μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας**.

Το κράτος είναι ο μεγαλύτερος φορέας οικονομικής δραστηριότητας, παραγωγός και καταναλωτής αγαθών και υπηρεσιών, κυρίως, με δύο τρόπους: φροντίζει να παράγει τα δημόσια αγαθά και να ιδρύει δημόσιες επιχειρήσεις. Ειδικότερα:

α) Τα δημόσια αγαθά. Τα δημόσια αγαθά (άμυνα, υγεία, δικαιοσύνη κτλ.) τα προσφέρει το κράτος σε όλους, δωρεάν ή με συμβολικό αντίτιμο. Είναι **αδιαίρετα** και το όφελός τους διαχέεται στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς αποκλεισμούς.

Το κράτος παρέχει στους πολίτες τα δημόσια αγαθά είτε φροντίζοντας να τα παράγει το ίδιο (π.χ. άμυνα), είτε, εφόσον δεν αρκούν, αγοράζοντας και από τους ιδιώτες. Έτσι το κράτος παρέχει υγεία με τα δημόσια νοσοκομεία, αλλά ταυτόχρονα αγοράζει υπηρεσίες υγείας από ιδιώτες γιατρούς και ιατρικά κέντρα.

β) Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί (Δ.Ε.Κ.Ο.). Σήμερα, δεν υπάρχει τομέας της οικονομικής δραστηριότητας, που να μην αναμιγνύεται άμεσα ή έμμεσα ο δημόσιος τομέας. Το κράτος έχει ένα **πλήθος Δ.Ε.Κ.Ο.** Ο στόχος τους, που καθορίζεται στις διατάξεις ίδρυσής τους, είναι η **εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος**. Αυτός ο στόχος, εξυπηρετείται καλύτερα, αν οι Δημόσιες Επιχειρήσεις προσφέρουν τις μεγαλύτερες ποσότητες αγαθών και υπηρεσιών στις καλύτερες τιμές. Δηλαδή, αν λειτουργούν **αποτελεσματικά και ανταγωνιστικά**. Βέβαια, στόχος των ΔΕΚΟ δεν είναι ο ανταγωνισμός του ιδιωτικού τομέα, δηλαδή των ιδιωτικών επιχειρήσεων, αλλά η εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος και κυρίως η εξασφάλιση της παραγωγής των κοινωνικά σημαντικών αγαθών και υπηρεσιών, ανεξάρτητα από τις συνθήκες της αγοράς και σε τιμές κοινωνικά εύλογες, δηλαδή προσιτές για τον λαό.

Δημόσιες επιχειρήσεις

Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία
Ίντερνετ και Τηλεόραση (NERIT)
(πρώην ΕΡΤ)

Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος
Φυσικού Αερίου

Οργανισμός Σιδηροδρόμων
Ελλάδας

2.3 Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία

Το **θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα**, που έχει παγκόσμια ισχύ και από το οποίο απορρέουν και όλα τα υπόλοιπα είναι ότι: οι ανάγκες που έχουμε είναι απεριόριστες και τα μέσα για την ικανοποίησή τους περιορισμένα. Δηλαδή, **πώς με περιορισμένους πόρους θα ικανοποιηθούν οι απεριόριστες ανάγκες;**

Από το βασικό οικονομικό πρόβλημα απορρέουν **τέσσερα βασικά οικονομικά προβλήματα**, που είναι και προβλήματα της κοινωνίας. Αυτά είναι τα εξής:

- πρόβλημα κατανομής πόρων
- πρόβλημα οικονομικής σταθερότητας
- πρόβλημα οικονομικής ανάπτυξης
- πρόβλημα διανομής του εισοδήματος

Τα προβλήματα αυτά, στις **ελεύθερες οικονομίες**, τα λύνει ο **μηχανισμός της αγοράς** (η ζήτηση και η προσφορά), με τις οικονομικές δραστηριότητες των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Όμως, ο μηχανισμός της αγοράς παρουσιάζει αδυναμίες, τις οποίες καλείται να διορθώσει το κράτος, με την **οικονομική του πολιτική**. Χαρακτηριστική περίπτωση που ο μηχανισμός της αγοράς δεν λειτουργεί ικανοποιητικά είναι τα δημόσια αγαθά (π.χ. εθνική άμυνα, δικαιοσύνη). Δηλαδή, η αγορά δεν μπορεί να προσφέρει τα δημόσια αγαθά στην ποσότητα και στην τιμή που επιθυμεί η κοινωνία. Οι αδυναμίες και οι ανεπιθύμητες καταστάσεις που δημιουργούνται από τον μηχανισμό της αγοράς, υποχρεώνουν το κράτος να παρέμβει. **Στόχος του κρατικού παρεμβατισμού είναι η επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων**, δηλαδή:

- η καλύτερη κατανομή πόρων
- η επίτευξη οικονομικής σταθερότητας
- η προώθηση οικονομικής ανάπτυξης
- η δικαιότερη διανομή του εισοδήματος

Όμως, άλλο η θεωρία και άλλο η πράξη. Αρκετοί υποστηρίζουν ότι ούτε ο μηχανισμός της αγοράς ούτε ο κρατικός παρεμβατισμός λύνουν ικανοποιητικά τα εν λόγω προβλήματα.

Αποδεικνύεται από τη διεθνή εμπειρία ότι ο έντονος κρατικός παρεμβατισμός δημιουργεί προβλήματα. Το μεγάλο μέγεθος του κράτους, ο κρατισμός, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 τίθεται σε αμφισβήτηση. Γι' αυτό, η **φιλελεύθερη άποψη** υποστηρίζει τον περιορισμό του σπάταλου και αναποτελεσματικού κράτους. Η **σοσιαλιστική άποψη** ζητά τον επαναπροσδιορισμό των στόχων και την ορθολογική λειτουργία του κράτους, ώστε να γίνει αποτελεσματικό και να ανταποκριθεί στις νέες ανάγκες και απαιτήσεις των καιρών. Ο προσδιορισμός του **άριστου μεγέθους** είναι ανέφικτος, γι' αυτό γίνεται λόγος για **ενδεδειγμένο μέγεθος του δημόσιου τομέα**. Αλλά και αυτό διαφέρει στην πορεία του χρόνου και εξαρτάται από τις συγκεκριμένες συνθήκες και τις εμπειρίες κάθε χώρας. Πάντως, το ενδεδειγμένο μέγεθος συνδυάζει ικανοποιητικό ρυθμό οικονομικής

Η έκταση του δημόσιου τομέα και η ανάπτυξη του στην οικονομική δραστηριότητα είναι πολύ μεγαλύτερη από ό,τι φαίνεται, αφού πολλές Δημόσιες Επιχειρήσεις συμμετέχουν και σε άλλες επιχειρήσεις. Σκοπός του κρατικού παρεμβατισμού είναι ο περιορισμός των αδυναμιών της αγοράς. Η άσκηση της κρατικής οικονομικής πολιτικής αποσκοπεί στον περιορισμό των ανεπιθύμητων καταστάσεων που προξενεί η λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς, και κατ' επέκταση στην επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων.

Αρκετοί υποστηρίζουν ότι ούτε ο μηχανισμός της αγοράς ούτε ο κρατικός παρεμβατισμός λύνουν ικανοποιητικά τα εν λόγω προβλήματα. Χάρin παραδείγματος, ως προς την δίκαιη διανομή του εισοδήματος, σημειώνονται τα εξής:

Άριστη διανομή του εισοδήματος, είναι δύσκολο να υπάρξει, όποιος μηχανισμός διανομής κι αν χρησιμοποιηθεί. Επιπλέον η άριστη διανομή δεν συμπίπτει αναγκαστικά με την κοινωνικά επιθυμητή διανομή, όπως αυτή εκφράζεται από την πλειοψηφία του λαού, μέσω των εκλογών, δηλαδή την επιλογή ορισμένου προγράμματος. Γι' αυτό είναι αναγκαία η αναδιανομή του εισοδήματος.

Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με ορισμένες αντιλήψεις, πριν την οικονομική κρίση της χώρας (2010), ο κρατικός παρεμβατισμός στην Ελλάδα, τόσο σε μέγεθος όσο και σε δραστηριότητες, ήταν αρκετά μεγαλύτερος από τον Μέσο Όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αν σ' αυτό το μέγεθος προστεθεί η γραφειοκρατία, η αναποτελεσματικότητα, οι πελατειακές σχέσεις κτλ., εύκολα γίνεται αντιληπτό γιατί η Ελληνική οικονομία έχει προβλήματα.

ανάπτυξης με ταυτόχρονη εξασφάλιση ενός κράτους δικαίου και συνάμα κοινωνικού κράτους, που παρέχει βασικές κοινωνικές υπηρεσίες. Γενικά, στο καπιταλιστικό σύστημα (ελεύθερη οικονομία) τα βασικά οικονομικά προβλήματα τα επιλύει ο μηχανισμός της αγοράς, ενώ στο σοσιαλιστικό σύστημα (διευθυνόμενη οικονομία) τα επιλύει ο κρατικός παρεμβατισμός. Όπως αποδεικνύει η ιστορική εμπειρία και τα δύο συστήματα παρουσιάζουν προβλήματα, γι' αυτό σήμερα σε όλες τις χώρες του κόσμου, περισσότερο ή λιγότερο, ισχύει σύστημα **μεικτής οικονομίας**.

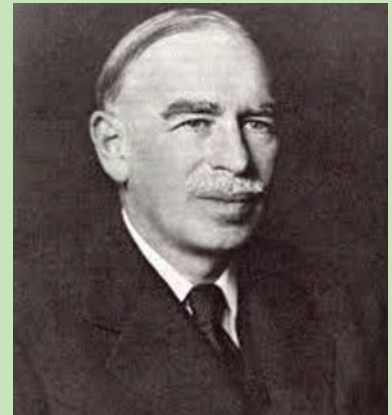
Τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα για την **ανάγκη συνεργασίας των μηχανισμών της αγοράς και του κρατικού παρεμβατισμού**. Δηλαδή, **κάθε μηχανισμός παρουσιάζει αδυναμίες**, τις οποίες προσπαθεί να καλύψει ο άλλος. Η κατάλληλη μείξη αγοράς και κρατικού παρεμβατισμού, καθώς και η μεταξύ τους συνεργασία, αποδεικνύεται από τη διεθνή εμπειρία ως η καλύτερη λύση.

Επομένως, οι δύο μηχανισμοί δεν είναι ασυμβίβαστοι, εφόσον **ο ένας συμπληρώνει τις αδυναμίες του άλλου**. Άρα, η συνεργασία συμφέρει και τους δύο, υπάρχει αμοιβαίο όφελος. Η λύση δεν βρίσκεται στη διάζευξη, ή ο ένας ή ο άλλος, αλλά στη σύνθεση: συνεννόηση και συνεργασία των δύο. Η επικράτηση του ενός εις βάρος του άλλου, έχει αρνητικές συνέπειες για το σύνολο. Αντίθετα, **η συνεργασία των δύο μηχανισμών προωθεί το όφελος του συνόλου**.

Οι ακραιφνείς θιασώτες, είτε της ιδιωτικής πρωτοβουλίας είτε του κρατικού παρεμβατισμού, είναι δέσμιοι της λογικής που οδηγεί στο «**δίλημμα των φυλακισμένων**», δηλαδή: αγορά και κράτος, σκεφτόμενοι «ατομικά», οδηγούνται σε δυσμενέστερη κατάσταση. Ενώ αν μπορούσαν να συνηγορηθούν και να συνεργαστούν, η δράση τους θα ήταν προς όφελος τόσο της αγοράς (των ιδιωτών) όσο και του κράτους (του κοινωνικού συνόλου).

Η εμπειρία βεβαιώνει ότι η συνεργασία ελεύθερης αγοράς και κρατικού σχεδιασμού μπορεί να κάνει οικονομικά θαύματα. Αυτό αποδεικνύει η πορεία χωρών της Άπω Ανατολής (Ταϊβάν, Ν. Κορέα, Σιγκαπούρη, Χονγκ Κονγκ κτλ.), αλλά και χωρών της Βόρειας Ευρώπης. Οι χώρες αυτές συνδύασαν τον κρατικό παρεμβατισμό με τους κανόνες της αγοράς. Το κράτος, αναπτύσσει μια ικανή γραφειοκρατία και λειτουργεί σε ανταγωνιστικό πλαίσιο. Επομένως, **η συνεργασία και ο σωστός συνδυασμός αγοράς και κρατικού σχεδιασμού, ίσως είναι η καλύτερη λύση για την επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων**.

Κάποιοι υποστηρίζουν ότι η αγορά αντιπροσωπεύει την ελευθερία και το κράτος την καταπίεση. Η αλήθεια είναι ότι η αγορά και το κράτος έχουν εξίσου τη δυνατότητα να προωθήσουν την ελευθερία ή την καταπίεση. Αν ζητούμενο είναι η συνεργασία αγοράς και κράτους, είναι βέβαιο ότι μόνο σε συνθήκες ελευθερίας μπορεί να υπάρξουν θετικά αποτελέσματα.

Τζων Μέυναρντ Κέυνς,
διαπρεπής Άγγλος οικονομολόγος

Η λογική στο «**δίλημμα των φυλακισμένων**» είναι η εξής:

Και οι δύο κρατούμενοι γνωρίζουν ότι αν και οι δύο δεν μιλήσουν, η ποινή τους θα είναι μικρή λόγω αμφιβολιών. Αν ο ένας καρφώσει τον άλλον, θα απαλλαγεί ή θα ελαττώσει την ποινή του, ενώ ο άλλος θα τιμωρηθεί αυστηρά. Αν λοιπόν, οι δύο κρατούμενοι μπορούσαν να συνεργαστούν, θα εφάρμοζαν τον «κανόνα της σιωπής», γιατί αυτό συμφέρει και τους δύο. Αλλά, αφού δεν μπορούν να συνηγορηθούν-συνεργαστούν, λόγω απομόνωσης, ο καθένας σκέφτεται να καρφώσει τον άλλον για να γλιτώσει. Το αποτέλεσμα είναι, αφού δεν μπορούν να συνηγορηθούν-συνεργαστούν και αφού θέλουν να γλιτώσουν, ο ένας θα καρφώσει τον άλλον, και έτσι θα καταδικαστούν αμφότεροι με βαριές ποινές.

Δηλαδή, η επιδίωξη από τον καθένα του ατομικού συμφέροντος, οδηγεί σε αρνητικά αποτελέσματα και για τους δύο. Ενώ η συνεργασία, οδηγεί σε θετικά αποτελέσματα και για τους δύο. Άρα, μπορούν να ξεπεράσουν το δίλημά τους με τη λογική διερεύνηση αμοιβαίων κερδών και ζημιών. Και η λογική διερεύνηση οδηγεί στη σιωπή, δηλαδή εκεί που οδηγεί και η συνεννόηση-συνεργασία, γιατί αυτό συμφέρει αμοιότερους. (Heilbroner R.- Thufow L., *Για την κατανόηση της μικροοικονομικής*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, χ.χ.)

2.4 Ο κρατικός προϋπολογισμός

Ο **προϋπολογισμός του κράτους** περιλαμβάνει το σύνολο των δαπανών και των εσόδων που σχεδιάζει το κράτος να πραγματοποιήσει το επόμενο έτος. Έτσι, η κυβέρνηση προγραμματίζει τα έσοδα και τις δαπάνες και ως εκ τούτου μπορεί να κάνει ορθολογική διαχείριση των δημοσίων οικονομικών. Προϋπολογισμό συντάσσουν όλοι οι δημόσιοι φορείς (Ο.Τ.Α., πανεπιστήμια, νοσοκομεία κτλ.). Ο προϋπολογισμός, από νομική άποψη είναι ένας **νόμος** ενώ από λογιστική άποψη είναι ένας **λογαριασμός** (έσοδα-έξοδα). Και, όπως κάθε λογαριασμός, μπορεί να είναι:

α) Πλεονασματικός: όταν τα έσοδα είναι μεγαλύτερα από τις δαπάνες.

β) Ελλειμματικός: όταν τα έσοδα είναι μικρότερα από τις δαπάνες. Ελλειμματικός είναι, συνήθως, όταν υπάρχουν αυξημένες και έκτακτες δαπάνες (π.χ. αυξημένες δημόσιες επενδύσεις, θεομηνίες). Για την ιστορία σημειώνεται ότι το κράτος μας, κυρίως μετά το 1981, είχε προϋπολογισμούς με διαρκώς αυξανόμενο έλλειμμα.

γ) Ισοσκελισμένος: όταν τα έσοδα είναι ίσα με τις δαπάνες. Εν προκειμένω η κυβέρνηση οφείλει να προσαρμόζει τις δαπάνες στα υπάρχοντα έσοδα και όχι τα έσοδα στις δαπάνες.

2.4.1 Δημόσια Έσοδα

Τρεις είναι οι βασικές κατηγορίες εσόδων του κράτους: **οι φόροι, ο δανεισμός και η άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας**. Ειδικότερα:

Οι φόροι αποτελούν την **κύρια πηγή εσόδων** του κράτους. Αποτελούν αναγκαστική μεταβίβαση εισοδήματος (πόρων) από τους ιδιώτες (νοικοκυριά και επιχειρήσεις) προς το κράτος. Έτσι, αντί οι πόροι αυτοί να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή προϊόντων που θα ικανοποιήσουν ιδιωτικές ανάγκες (π.χ. παραγωγή αυτοκινήτων), χρησιμοποιούνται για την παραγωγή προϊόντων που θα ικανοποιήσουν τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου (π.χ. υπηρεσίες υγείας). Οι φόροι, ανάλογα με τη **φορολογική βάση**, διακρίνονται στις εξής **κατηγορίες**:

α) Άμεσοι φόροι. Οι φορολογούμενοι φορολογούνται απευθείας. Είναι οι φόροι που επιβάλλονται στο εισόδημα και στην περιουσία των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Το κυριότερο **πλεονέκτημά τους** είναι ότι το φορολογικό βάρος είναι προσαρμοσμένο στη φοροδοτική ικανότητα των φορολογουμένων. Ενώ το κυριότερο **μειονέκτημά τους** είναι ότι είναι λιγότερο ανεκτοί από τους φορολογούμενους.

β) Έμμεσοι φόροι. Φορολογείται έμμεσα το εισόδημα και η περιουσία των φορολογουμένων. Είναι οι φόροι που επιβάλλονται σε διάφορα προϊόντα κατανάλωσης (φόρος καπνού, φόρος στα οινόπνευματώδη ποτά, Φόρος Προστιθέμενης Αξίας κτλ.). Οι επι-

Ο Προϋπολογισμός διέρχεται από **τέσσερις φάσεις**, τις εξής:

α) Κατάρτιση. Καταρτίζεται από την κυβέρνηση, ειδικότερα από το Υπουργείο Οικονομικών, το οποίο λαμβάνει υπόψη του την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης και τους προϋπολογισμούς των επιμέρους υπουργείων.

β) Έγκριση. Ο Προϋπολογισμός του επόμενου έτους και ο απολογισμός του προηγούμενου έτους ψηφίζεται από την **ολομέλεια της βουλής και έχει ισχύ νόμου**, δηλαδή είναι υποχρεωτικός για όλους.

γ) Εκτέλεση. Η εκτέλεση των εσόδων γίνεται από τις εφορίες και τα τελωνεία. Η εκτέλεση των δαπανών γίνεται από τα αρμόδια όργανα των δημοσίων υπηρεσιών. Η διαδικασία είναι πολύπλοκη για να αποφεύγονται περιπτώσεις καταχρήσεων.

δ) Έλεγχος. Υπάρχει **προληπτικός και κατασταλακτικός έλεγχος**, που γίνεται από το Ελεγκτικό Συνέδριο, από τους παρέδρους που είναι εγκατεστημένοι σε κάθε υπουργείο. Ο προληπτικός γίνεται, πριν από την πληρωμή των δαπανών, ενώ ο κατασταλακτικός γίνεται μετά το τέλος του έτους.

Οι φόροι επιτελούν τις εξής **λειτουργίες**:

α) Ταμειευτική λειτουργία. Στόχος είναι η συγκέντρωση εσόδων απαραίτητων για την δημόσια οικονομία (π.χ. ο φόρος στα είδη πολυτελείας).

β) Οικονομική λειτουργία. Στόχος είναι η επίτευξη των σκοπών της κυβερνητικής πολιτικής (π.χ. φορολογικά κίνητρα στις επιχειρήσεις).

γ) Κοινωνική λειτουργία. Στόχος είναι η μείωση της εισοδηματικής ανισότητας (π.χ. προοδευτικός φορολογικός συντελεστής).

χειρήσεις πληρώνουν τον φόρο στο κράτος και τον μετακυλίνουν στην τιμή των προϊόντων. Έτσι, τελικά τον φόρο τον πληρώνουν έμμεσα οι καταναλωτές των προϊόντων. Το κυριότερο **πλεονέκτημά τους** είναι ότι τα έξοδα εισπραξής είναι μικρότερα. Ενώ το κυριότερο **μειονέκτημά τους** είναι ότι πλήττουν βαρύτερα τα μικρότερα εισοδήματα.

Στις ανεπτυγμένες χώρες οι άμεσοι φόροι (εισοδήματος και περιουσίας) αποτελούν την κύρια πηγή εσόδων του κράτους. Αντίθετα, στις αναπτυσσόμενες χώρες, την κύρια πηγή εσόδων του κράτους αποτελούν οι έμμεσοι φόροι.

Γιατί υπάρχουν πολλοί φόροι και όχι μόνο ένας φόρος; Αν και εκ πρώτης όψεως φαίνεται προτιμότερος ο ένας φόρος (απλό φορολογικό σύστημα, μείωση εξόδων εισπραξής, μικρότερη ταλαιπωρία κτλ.), εν τούτοις οι **πολλοί φόροι έχουν πλεονεκτήματα**, όπως:

- Επιτελούνται καλύτερα οι λειτουργίες του φόρου.
- Επιτυγχάνεται η κατανομή των φορολογικών βαρών ανάλογα με την φοροδοτική ικανότητα των φορολογουμένων.
- Εξυπηρετούνται οι φορολογούμενοι, διότι μπορούν ευκολότερα να εκπληρώνουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις.

2.4.2 Δημόσιες Δαπάνες

Οι δημόσιες δαπάνες (έξοδα) αποτελούν ένα από τα πιο σημαντικά μέσα που διαθέτει το κράτος για να επιτύχει τους σκοπούς του. Η κυβέρνηση χρησιμοποιεί τις δημόσιες δαπάνες για να εφαρμόσει την πολιτική της, για να **επιλύσει τα βασικά οικονομικά προβλήματα** που αναφέρθηκαν παραπάνω (κεφ.2.3).

Παράδειγμα επίλυσης προβλημάτων:

-Η καλύτερη κατανομή των πόρων: αν το κράτος χρειάζεται μεγαλύτερες ποσότητες από ένα αγροτικό προϊόν, επιδοτεί το προϊόν αυτό και έτσι οι αγρότες παράγουν μεγαλύτερες ποσότητες.

-Η σταθεροποίηση της οικονομίας: αν η ζήτηση αγαθών είναι μεγαλύτερη από την προσφορά, και υπάρχει πληθωρισμός (τάση αύξησης των τιμών), το κράτος μειώνει τις δημόσιες δαπάνες ώστε να μειωθεί η ζήτηση και να επέλθει ισορροπία στην οικονομία.

-Η οικονομική ανάπτυξη: το κράτος με τις δημόσιες επενδύσεις, κυρίως σε έργα υποδομής (δρόμους, λιμάνια, τεχνολογία κτλ.) δημιουργεί τις υποδομές για οικονομική ανάπτυξη.

-Η καλύτερη διανομή του εισοδήματος: αν το κράτος θέλει δικαιότερη διανομή του εισοδήματος, αυξάνει το εισόδημα (π.χ. με επιδόματα) των ασθενέστερων οικονομικά ομάδων του πληθυσμού, κι έτσι αμβλύνονται οι κοινωνικές ανισότητες.

Συμμετογή βασικών φόρων στα φορολογικά έσοδα

<u>Είδος φόρου</u>	<u>Έτος 2011 (%)</u>
ΑΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ	41,5
Φόρος εισοδήματος	26,4
Φόρος περιουσίας	2,4
Λοιποί άμεσοι φόροι	12,7
ΕΜΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ	58,5
Φόροι συναλλαγών	36,3
Φόροι κατανάλωσης	20,7
Λοιποί έμμεσοι φόροι	1,5

Δαπάνες κρατικού προϋ/σμού 2012 (απολογισμός, εκατ. ευρώ)

1. Προεδρία Δημοκρατίας	4
2. Βουλή Ελλήνων	153
3. Υπ. Διοικ. Μεταρρύθμισης	77
4. Υπ. Εσωτερικών	3.975
5. Υπ. Εξωτερικών	292
6. Υπ. Εθν. Αμυνας	3.437
7. Υπ. Υγείας	5.415
8. Υπ. Δικαιοσύνης	556
9. Υπ. Παιδείας και Θρησκ.	5792
10. Υπ. Πολιτισμού	456
11. Υπ. Οικονομικών	757
12. Γενικές Κρατ. Δαπάνες	22.420
13. Υπ. Μακεδ.-Θράκης	5
14. Υπ. Αγροτικής Ανάπτ.	1.099
15. Υπ. Περιβάλλοντος	330
16. Υπ. Εργασίας	15.431
17. Υπ. Ανάπτυξης	2.499
18. Υπ. Υποδομών.-Μετ/ρών	2.448
19. Υπ. Ναυτιλίας	305
20. Υπ. Δημ. Τάξης	1.921
21. Υπ. Τουρισμού	57
22. Αποκεντρωμένες διοικήσεις	183

Σύνολο 67.613

Πηγή: Υπ. Οικονομικών

Οικονομική άνοδος και κάθοδος

2.5 Ισοζύγιο: πλεονασματικό ή ελλειμματικό

Ισοζύγιο σημαίνει εξίσωση ανάμεσα στα έσοδα και έξοδα, δηλαδή ίσα έσοδα και ίσα έξοδα. Εν προκειμένω, το ισοζύγιο αναφέρεται στο ισοζύγιο πληρωμών.

Το **ισοζύγιο πληρωμών** από λογιστική άποψη είναι ένας λογαριασμός (έσοδα-έξοδα) που περιλαμβάνει τις οικονομικές συναλλαγές της χώρας με τις άλλες χώρες, εντός ορισμένης χρονικής περιόδου, συνήθως ενός έτους. Από **οικονομική άποψη** μπορεί να έχει πλεόνασμα (πλεονασματικό) ή έλλειμμα (ελλειμματικό), ενώ από **λογιστική άποψη** είναι πάντοτε ισοζυγισμένο.

Το **ισοζύγιο πληρωμών** (αλλιώς εξωτερικών συναλλαγών) περιλαμβάνει επιμέρους ισοζύγια, με κυριότερο το **ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών**, το οποίο περιλαμβάνει τα εξής:

α) Εμπορικό ισοζύγιο: περιλαμβάνει τις εξαγωγές και εισαγωγές εμπορευμάτων.

β) Ισοζύγιο υπηρεσιών: περιλαμβάνει τις εισπράξεις και πληρωμές από ταξίδια (τουρισμό), μεταφορές και άλλες υπηρεσίες.

γ) Ισοζύγιο εισοδημάτων: περιλαμβάνει τις εισπράξεις και πληρωμές για μισθούς, τόκους, κέρδη κτλ.

δ) Ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων: περιλαμβάνει εισπράξεις και πληρωμές από και προς την Ε.Ε. και άλλους τομείς (μεταναστευτικά εμβάσματα κτλ.).

Στην περίπτωση της Ελλάδας, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, διαχρονικά, παρουσιάζεται ως εξής:

Το **εμπορικό ισοζύγιο** είναι πάντοτε ελλειμματικό, διότι οι εξαγωγές είναι μικρότερες από τις εισαγωγές. Αυτό αντανakλά την **έλλειψη ανταγωνιστικότητας** της ελληνικής οικονομίας. Και αυτό είναι το μόνιμο οικονομικό πρόβλημα της χώρας.

Το **ισοζύγιο υπηρεσιών**, είναι πλεονασματικό, κυρίως, λόγω του τουρισμού. Ευτυχώς που η Ελλάδα έχει τον τουρισμό και εξισορροπεί κάπως το μόνιμα ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο.

Το **ισοζύγιο εισοδημάτων** είναι ελλειμματικό, κυρίως, λόγω πληρωμής δανείων και τόκων του δημοσίου κτλ.

Το **ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων** είναι πλεονασματικό, κυρίως, λόγω των εισπράξεων από την Ε.Ε.

Συνολικά, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας ήταν μόνιμα ελλειμματικό. Όμως, καμιά χώρα δεν μπορεί να αντέξει ένα μόνιμα ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Αργά ή γρήγορα αναγκάζεται να πάρει μέτρα για να επέλθει ισορροπία, γιατί η εισροή κεφαλαίων και ο δανεισμός δεν είναι απεριόριστα. Τελικά, το **ισοζύγιο πληρωμών** (ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών), κάθε χρόνο (μετά τη μεταπολίτευση) ήταν **ελλειμματικό**, λόγω κυρίως του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου, και το έλλειμμα καλυπτόταν κάθε χρόνο με δανεισμό.

Στην οικονομική κρίση, εσωτερική και διεθνή, συμβάλλει και η απληστία. Όπως χαρακτηρίστικά λέγεται, αν το επιχειρείν αποτελεί την αιτία της ανάπτυξης, η απληστία αποτελεί την αιτία της κρίσης.

Γιατί κανείς δεν πρόβλεψε την κρίση; Διότι κανείς δεν είχε συμφέρον να την προβλέψει. Επιπλέον καθένας (κυβερνήσεις, τράπεζες κτλ.) έβλεπε τον δικό του οικονομικό μικρόκοσμο και όχι τις εξελίξεις της ελληνικής οικονομίας, ούτε βέβαια τις εξελίξεις της παγκόσμιας οικονομίας.

Η οικονομική κρίση βλάπτει σοβαρά την υγεία.

Σόμα Διώξης
Οικονομικού Εγκλήματος

Τηλ. Καταγγελιών: 1517,
2103401113
Email: kataggelies@sdoe.gr
Υπουργείο Οικονομικών
Κ. Σερβίας 10, Τ.Κ. 105 62 Αθήνα
Τηλ. κέντρο: 210 337 5000
Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών
Τηλ.: 210.33.75.059 - 061
<http://www.minfin.gr/portal/>

**Πίνακας 2.2: Ισοζύγιο Πληρωμών
(Ισοζύγιο Εξωτερικών Συναλλαγών)**

Ισοζύγιο Πληρωμών	Έτος			
	2010	2011	2012	2013
I. ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ	-22.506	-20.634	-4.615	1.245
Εμπορικό Ισοζύγιο	-28.280	-27.229	-19.619	-17.229
Ισοζύγιο Υπηρεσιών	13.249	14.630	15.139	16.817
Ισοζύγιο Εισοδημάτων	-7.674	-8.595	-1.566	-2.819
Ισοζύγιο Τρεχουσών Μεταβιβάσεων	199	561	1.432	4.476
II. ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ	2.072	2.672	2.328	3.041
III. ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ & ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ (I + II)	-20.44	-17.962	-2.288	4.286
IV. ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜ/ΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ	20.854	17.838	2.658	-3.609
V. ΤΑΚΤΟΠΟΙΗΤΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	-418	124	-371	-677
ΥΨΟΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ	4.777	5.332	5.500	4.172

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος, Έκθεση Διοικητή για το έτος 2013 (επεξεργασμένα στοιχεία).

Πίνακας 2.3: Γεωγραφική κατανομή των ελληνικών Εξαγωγών Αγαθών (% της συνολικής αξίας των εξαγωγών χωρίς καύσιμα και πλοία)

Γεωγραφική περιοχή	Έτος	
	2010	2013
Ζώνη του Ευρώ	45,5	43,6
Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη	25,0	20,3
Λοιπές ανεπτυγμένες χώρες	14,2	14,8
Λοιπές χώρες	6,1	10,5
Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική	6,6	7,5
Αναπτυσσόμενες χώρες Ασίας	2,6	3,3

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος, Έκθεση Διοικητή για το έτος 2013

«Πολίτες, κόμματα, φορείς ανήκουμε σε μια κοινωνία η οποία αρνείται να παραδεχτεί ότι εδώ και πολλά χρόνια βρισκόμαστε μπροστά σε κρίσιμες επιλογές που συνεχώς μεταθέτουμε για αργότερα.» (Άρθρο, Κώστας Πλούμης, Βήμα Ιδεών, Οκτώβριος 2009)

Το ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ περιλαμβάνει:
Εισπράξεις
-Γενική κυβέρνηση (κυρίως μεταβιβάσεις από Ε.Ε.)
-Λοιποί τομείς Πληρωμές
-Γενική κυβέρνηση (κυρίως πληρωμές προς Ε.Ε.)
-Λοιποί τομείς

Το ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ περιλαμβάνει: Άμεσες επενδύσεις, Επενδύσεις χαρτοφυλακίου, Λοιπές επενδύσεις, Μεταβολή συναλλαγματικών διαθεσίμων

Ισοζύγιο ισοσκελισμένο

«Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών εκτιμάται ότι θα παρουσιάσει μικρό πλεόνασμα το 2013 για πρώτη φορά στην μεταπολεμική περίοδο. Η σημαντική βελτίωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κατά περίπου 16% του Α.Ε.Π. την τελευταία πενταετία οφείλεται τόσο στον περιορισμό των εισαγωγών, ως αποτέλεσμα της ύφεσης, όσο και στην αύξηση των εξαγωγών, ως αποτέλεσμα της αποκατάστασης της ανταγωνιστικότητας κόστους της οικονομίας.» (Τράπεζα Ελλάδος, Έκθεση Διοικητή για το έτος 2013).

2.6 Δημόσιος Δανεισμός

Όταν οι δαπάνες (τα έξοδα) του δημοσίου είναι μεγαλύτερες από τα έσοδα, τότε υπάρχει **έλλειμμα στον προϋπολογισμό**. Στην περίπτωση αυτή το κράτος αναγκάζεται να προσφύγει στον δανεισμό για να καλύψει τις δαπάνες του. Επίσης, όταν το Ισοζύγιο πληρωμών είναι ελλειμματικό, το κράτος προσφεύγει στον δανεισμό. Βέβαια, σημασία δεν έχει μόνο το **ύψος δανεισμού**, αλλά και οι **όροι δανεισμού** (επιτόκιο, διάρκεια κτλ.).

Το κράτος έχει τις εξής **πηγές δανεισμού**:

α) Το ομολογιακό δάνειο. Το κράτος εκδίδει π.χ. ομολογίες (πιστωτικούς τίτλους που διαπραγματεύονται στο χρηματιστήριο), που μπορεί να απευθύνονται είτε στο κοινό είτε στις τράπεζες. Επίσης, μπορεί να απευθύνεται είτε στο εσωτερικό είτε στο εξωτερικό.

β) Τον αναγκαστικό δανεισμό. Το κράτος αναγκάζει φυσικά και νομικά πρόσωπα (π.χ. ασφαλιστικά ταμεία) να αγοράσουν κρατικά ομόλογα (ομόλογα Ελληνικού δημοσίου) ή να καταθέσουν τα κεφάλαιά τους στην τράπεζα Ελλάδος.

Ο δημόσιος δανεισμός, **ανάλογα με την προέλευσή του, διακρίνεται σε:**

■ **Εσωτερικό.** Όταν τα κεφάλαια προέρχονται από το εσωτερικό της χώρας.

■ **Εξωτερικό.** Όταν τα κεφάλαια προέρχονται από το εξωτερικό. Το δημόσιο χρέος, ανάλογα με την δαπάνες που καλύπτει, **διακρίνεται σε:**

■ **Παραγωγικό.** Αυτό που συνάπτεται για να εξυπηρετήσει παραγωγικές επενδύσεις, που αυξάνουν το Εθνικό Εισόδημα.

■ **Καταναλωτικό.** Αυτό που συνάπτεται για να καλύψει καταναλωτικές δαπάνες του δημοσίου (π.χ. μισθοί δημοσίων υπαλλήλων).

Ο δημόσιος δανεισμός **αυξάνει το δημόσιο χρέος**. Πρέπει να γίνεται με φειδώ, διότι έχει **μειονεκτήματα**, όπως:

α) Επιβάρυνση μελλοντικών προϋπολογισμών. Ένα μέρος των μελλοντικών εσόδων θα πρέπει να εξυπηρετήσει το δημόσιο χρέος. Και αυτό σημαίνει περικοπή των δημοσίων δαπανών. Αν το χρέος είναι υψηλό, οπότε συνεπάγεται μεγάλο μέρος εσόδων για την εξυπηρέτησή του, γίνεται περικοπή σε βασικές κοινωνικές ανάγκες (υγείας, παιδείας κτλ.).

β) Υπέρμετρος δανεισμός οδηγεί στη χρεοκοπία του κράτους. Δεν συνεπάγεται μόνο υπέρμετρες δαπάνες για την εξυπηρέτηση του χρέους, αλλά και περαιτέρω περικοπή των δημοσίων δαπανών. Επίσης, κλονίζεται η εμπιστοσύνη του κοινού και των επενδυτών για την ικανότητα του κράτους να εξυπηρετήσει το χρέος του. Όταν ο δανεισμός του κράτους είναι υπέρμετρος, δηλαδή υπάρχει υπερχρέωση, τότε επέρχεται η **κρατική πτώχευση, η χρεοκοπία**. Τότε

«Δια της συνάψεως εξωτερικών χρεών προς κάλυψιν δημοσίων δαπανών και εφ' όσον τα χρέη ταύτα είναι μακροπρόθεσμα, κληροδοτείται αντίστοιχον προς το ποσόν τούτων βάρος εις τας επερχόμενας γενεάς, ήτοι εις την Εθνικήν Οικονομίαν του μέλλοντος...»
(Ι.Ν. Κούλης, *Δημόσια Οικονομική*, τ. Β', 1971)

Ο δημόσιος δανεισμός ενδείκνυται:

- Όταν υπάρχει σημαντική αύξηση των δημοσίων δαπανών λόγω εκτάκτων αναγκών (π.χ. θεομηνίες).

- Όταν υπάρχει μείωση των φορολογικών εσόδων, λόγω μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας.

- Όταν υπάρχει υπέρμετρη φορολογική επιβάρυνση και οποιαδήποτε αύξηση των φόρων θα είχε αρνητικές επιδράσεις στην οικονομία.

- Όταν υπάρχει ανάγκη για έργα υποδομής, για παραγωγικές επενδύσεις, ώστε να υπάρξει ανάπτυξη, και τα έσοδα δεν αρκούν.

Ο Γιάννης Τσαρούχης έλεγε προφητικά: «Στην Ελλάδα ζούμε πολυτελέστερα απ' όσο μας επιτρέπουν τα μέσα μας, πέρα από τις οικονομικές μας δυνατότητες και τις ψυχικές μας ικανότητες. Αυτό ήδη μας δημιουργεί προβλήματα και θα μας προξενήσει μεγάλο κακό». (Γιάννης Τσαρούχης, 1988)

Βάρος δημόσιου χρέους

το κράτος δηλώνει αδυναμία να καταβάλλει τόκους και χρεολύσια. Αυτό σημαίνει ότι κλείνει κάθε πηγή δανεισμού, για μικρότερο ή μεγαλύτερο διάστημα, και τα πιθανά **νέα δάνεια τα συνάπτει με επαχθείς και ταπεινωτικούς όρους.**

γ) Επιβαρύνει τις μελλοντικές γενιές. Η γενιά που δανείζεται έχει όφελος, αφού βελτιώνει το βιοτικό της επίπεδο. Αντίθετα, η επόμενη γενιά (ανάλογα με το μέγεθος και τη διάρκεια του δανείου), υποβιβάζει το βιοτικό της επίπεδο, αφού καλείται να πληρώσει τα δάνεια της προηγούμενης γενιάς.

Βέβαια, αν ο δανεισμός προέρχεται από το **εσωτερικό**, οπότε το δημόσιο χρέος είναι εσωτερικό, οι συνέπειες δεν είναι τόσο δυσμενείς. Διότι τότε αυξάνεται η φορολογία για την εξυπηρέτηση του χρέους, που σημαίνει **ανακατανομή του εισοδήματος.** Επιπλέον, με τον εσωτερικό δανεισμό δεν επιβαρύνονται οι μελλοντικές γενιές. Το ερώτημα είναι, **αφού είναι τόσο πολλά τα μειονεκτήματα του δανεισμού, γιατί το κράτος δανείζεται και μάλιστα υπέρογκα ποσά;** Διότι, ίσως οι **αντιπρόσωποι του λαού**, όταν ψηφίζουν δαπάνες του προϋπολογισμού, τις ψηφίζουν ευκολότερα, όταν καλύπτονται από δανεισμό (αφού θα πληρώσουν οι μελλοντικές γενιές), παρά όταν καλύπτονται από φόρους (αφού θα πληρώσουν οι σημερινοί ψηφοφόροι). Αλλά και **ο λαός**, οι ψηφοφόροι, αυτό επιθυμούν. Όμως, αυτή η λογική και συγχρόνως τακτική είναι παράλογη και ανήθικη και για τους βουλευτές και για τους ψηφοφόρους. Και, όπως είναι γνωστό, από το 2010 με την οικονομική κρίση, οι Έλληνες βιώνουν τα μειονεκτήματα του υπέρμετρου δανεισμού. Η αύξηση των δημοσίων δαπανών δείχνει την αύξηση του ρόλου του κράτους στην οικονομία. Η αύξηση ή μείωση των δημοσίων δαπανών ανταποκρίνεται στις πολιτικές που εφαρμόζει η κάθε κυβέρνηση ή αλλιώς στις επιθυμίες της πλειοψηφίας των πολιτών που εκλέγουν την κυβέρνηση. Το κρίσιμο ερώτημα που αντιμετωπίζει κάθε κυβέρνηση είναι: **ποιο είναι το άριστο μέγεθος των δημοσίων δαπανών και ποιο το μέγεθος κάθε κατηγορίας δαπανών;** Το πρόβλημα αυτό το επιλύει η κυβέρνηση με τον κρατικό προϋπολογισμό.

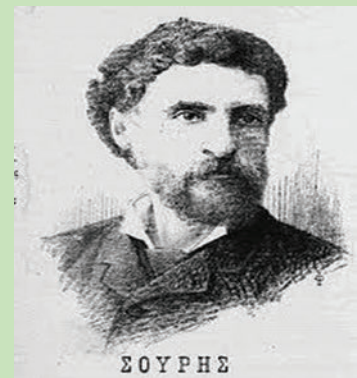
Η αύξηση των δημοσίων δαπανών, εφόσον δεν αντισταθμίζεται από αντίστοιχα έσοδα, συνεπάγεται αύξηση του ελλείμματος του προϋπολογισμού. Και το έλλειμμα, συνήθως, καλύπτεται με τον δημόσιο δανεισμό. Όμως, όπως αναφέρθηκε, ο δημόσιος δανεισμός έχει αρκετά μειονεκτήματα. Ο υπέρμετρος δανεισμός μπορεί να οδηγήσει σε χρεοκοπία και σε δεινή οικονομική κρίση. Αλλά, **κάθε οικονομική κρίση γεννά και ευκαιρίες.**

Επομένως, έχοντας πάρει τα μαθήματα των παράλογων συμπεριφορών μας, η σημερινή κρίση μπορεί να αποτελέσει την απαρχή για **μια νέα δημιουργική πορεία** σε όλους τους τομείς (πολιτική, οικονομία, πολιτισμός κτλ.).

Πίνακας: Δημόσιο χρέος χώρας

Έτος	Δις ευρώ	% (Α.Ε.Π.)
2003	168	98,3
2004	182,2	99,8
2005	195,4	101,2
2006	224,2	107,3
2007	239,3	107,4
2008	263,3	113,0
2009	299,7	129,4
2010	329,5	145,0
2011	355,6	165,3
2012	326,8	160,6
2013	340,4	168,0

Πηγή: Euostat Database

Ο Γεώργιος Σουρής πριν 150 χρόνια έγραφε τους ακόλουθους στίχους:

*«Ποιος είδε κράτος λιγοστό
σ' όλη τη γη μοναδικό,
εκατό να ζοδεύει
και πενήντα να μαζεύει;
Να τρέφει όλους τους αργούς,
να 'χει επτά πρωθυπουργούς,
ταμείο δίχως χρήματα
και δόξης τόσα μνήματα;
Να 'χει κλητήρες και φρουρά
και να σε κλέβουν φανερά,
κι 'ενώ αυτοί σε κλέβουνε,
τον κλέφτη να γυρεύουνε;*

*.....
Και ψωμοτόρι και για καφέ
Το "δε βαριέσαι" κι "ωχ αδερφέ"!
Ωσάν πολίτης, σκυφτός ραγιάς.
Σαν πιάσει πόστο, δερβέναγας...».
Δυστυχία σου, Ελλάς,
με τα τέκνα που γεννάς!
Ω Ελλάς, ηρώων χώρα,
τι γαιδάρους βγάξεις τώρα;»*

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Το κατά κεφαλήν εισόδημα προκύπτει από τη διανομή του εισοδήματος.
- ___ Τα νοικοκυριά επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας.
- ___ Τα δημόσια αγαθά είναι αδιαίρετα.
- ___ Ο κρατικός προϋπολογισμός περιλαμβάνει το ισοζύγιο πληρωμών.
- ___ Το εμπορικό ισοζύγιο περιλαμβάνει τις εισαγωγές και εξαγωγές εμπορευμάτων.

1β. Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν περιλαμβάνει (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Το καθαρό εθνικό προϊόν συν τις αποσβέσεις.
- β. Το καθαρό εθνικό προϊόν μείον τις αποσβέσεις.
- γ. Το κατά κεφαλήν εισόδημα συν τις αποσβέσεις.
- δ. Το κατά κεφαλήν εισόδημα μείον τις αποσβέσεις.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- 1. επιδίωξη νοικοκυριών
- 2. έχει έλλειμμα
- 3. επιδίωξη κράτους
- 4. ελεύθερη οικονομία
- 5. στόχος κρατικού παρεμβατισμού

Β΄ στήλη

- ___ το ισοζύγιο πληρωμών
- ___ η μεγιστοποίηση κοινωνικής ευημερίας
- ___ η μεγιστοποίηση ατομικής ευημερίας
- ___ η επίλυση βασικών οικονομικών προβλημάτων
- ___ ο μηχανισμός της αγοράς

2α. Ποιες αδυναμίες παρουσιάζει το Α.Ε.Π. ως δείκτης μέτρησης.

2β. Να εξηγήσετε τα μειονεκτήματα του δημόσιου δανεισμού.

Β΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Εξηγήστε με ποιους τρόπους προσδιορίζεται το Α.Ε.Π.

β. Διατυπώστε το θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα και τα τέσσερα βασικά οικονομικά προβλήματα, που απορρέουν από αυτό.

2α. Εξηγήστε τις τέσσερις φάσεις του προϋπολογισμού.

β. Ποια η διαφορά άμεσων και έμμεσων φόρων και ποια τα πλεονεκτήματά τους;

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Αναζητήστε στοιχεία από τη βιβλιογραφία και το διαδίκτυο για τους τρόπους με τους οποίους το κράτος είναι παραγωγός και καταναλωτής αγαθών και υπηρεσιών.
- Να δημιουργήσετε ένα οικονομικό κύκλωμα μεταξύ τριών φορέων (νοικοκυριά, επιχειρήσεις, κράτος), σημειώνοντας τι δίνει και τι παίρνει κάθε φορέας.
- Από τις επιχειρήσεις που λειτουργούν στην Ελλάδα, επιλέξτε μια δημόσια επιχείρηση και μια ιδιωτική. Να δικαιολογήσετε γιατί η μία επιχείρηση χρειάζεται να είναι δημόσια και η άλλη ιδιωτική.
- Φτιάξτε έναν πλεονασματικό και έναν ελλειμματικό δημόσιο προϋπολογισμό με δαπάνες πέντε υπουργείων στα έσοδα και πέντε στα έξοδα. Να δικαιολογήσετε τις επιλογές σας.

ΚΕΦ. 3: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ - ώρες: 6

- 3.1 Μορφές πολιτευμάτων
- 3.2 Το πολίτευμα της Αθηναϊκής δημοκρατίας
- 3.3 Το πολίτευμα της Ελλάδας
- 3.4 Εκλογές και εκλογικά συστήματα
- 3.5 Έννοια και ρόλος του Συντάγματος
- 3.6 Βασικές αρχές του Συντάγματος
 - 3.6.1 Η λαϊκή κυριαρχία
 - 3.6.2 Το κράτος δικαίου
 - 3.6.3 Το κοινωνικό κράτος
 - 3.6.4 Η διάκριση των λειτουργιών

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να διακρίνουν και να αξιολογούν τα διάφορα πολιτεύματα.
- Να εξηγούν το πολίτευμα της Αθηναϊκής δημοκρατίας.
- Να αναλύουν και να ερμηνεύουν το πολίτευμα της Ελλάδας.
- Να εφαρμόζουν την εκλογική διαδικασία και να αξιολογούν τα διάφορα εκλογικά συστήματα.
- Να διατυπώνουν την έννοια του Συντάγματος και να εξηγούν τη σημασία και τον ρόλο του στη λειτουργία της πολιτείας.
- Να εξηγούν τις βασικές αρχές του Συντάγματος και το περιεχόμενό τους.
- Να διατυπώνουν και να αναλύουν τον σκοπό της διάκρισης των λειτουργιών.

Βασική ορολογία

- πολίτευμα	- κοινοβουλευτική	- εκλογικό σύστημα
- βασιλεία	δημοκρατία	- απλή αναλογική
- αριστοκρατία	- προεδρευόμενη	- ενισχυμένη αναλογική
- δημοκρατία	κοινοβουλευτική	- Σύνταγμα
- κομμουνισμός	δημοκρατία	- λαϊκή κυριαρχία
- φασισμός	- προεδρική δημοκρατία	- κράτος δικαίου
- αρχή της πλειοψηφίας	- θεσμοί άμεσης	- κοινωνικό κράτος
- τυραννία της πλειοψηφίας	δημοκρατίας	- διάκριση εξουσιών
	- εκλογικό σώμα	- τεκμήριο αρμοδιότητας

3.1 Μορφές πολιτευμάτων

Τι είναι πολίτευμα; Ποια η σημασία του και ποιες οι συνέπειες παραβίασής του;

Πολίτευμα είναι ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας, ο τρόπος διακυβέρνησης. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, «πολίτευμα είναι η σωστή τακτοποίηση των διαφόρων αρχών, και ειδικά εκείνης (της πολιτικής) που εξουσιάζει όλες τις άλλες».

Πρώτος ο **Αριστοτέλης** διέκρινε τα πολιτεύματα, με βάση το **ποιος και γιατί (για ποιον σκοπό) κυβερνάει**, στις εξής **τρεις μορφές πολιτευμάτων**:

α) Βασιλεία (Μοναρχία). Είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία την ασκεί ένας, ο βασιλιάς, ο οποίος διακρίνεται σε αρετή, δύναμη, πλούτο και στα υπόλοιπα αγαθά.

β) Αριστοκρατία. Είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία την ασκούν οι **άριστοι**, οι οποίοι διακρίνονται για την αρετή, την καταγωγή και τον πλούτο τους.

γ) Δημοκρατία. Είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία ασκούν **οι πολλοί**, οι οποίοι είναι ίσοι και όμοιοι στην αρετή, στην καταγωγή και στον πλούτο. Στη δημοκρατία ο λαός μετέχει στην εξουσία (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική). Παράδειγμα: στην κλασική Αθήνα οι νόμοι ψηφίζονται από τη βουλή και την εκκλησία του δήμου. Όλοι οι νόμοι αρχίζουν με τη φράση: «**έδοξε τη βουλή και τω δήμω**».

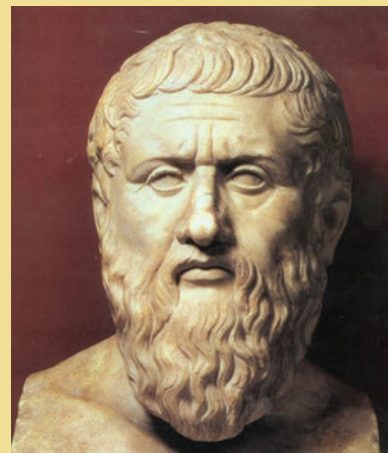
Όταν λοιπόν είτε ο ένας, είτε οι λίγοι, είτε οι πολλοί, κυβερνούν **με σκοπό το κοινό συμφέρον, τα πολιτεύματα αυτά είναι ορθά**. Όταν όμως έχουν σκοπό να εξυπηρετήσουν το **προσωπικό τους συμφέρον**, είτε του ενός, είτε των λίγων, είτε του πλήθους, είναι **παρεκβάσεις** (παραβιάσεις). Παρεκβάσεις των παραπάνω πολιτευμάτων είναι αντίστοιχα:

α) Η τυραννία. Είναι η παρέκβαση της βασιλείας, είναι η μοναρχία που κυβερνάει απολυταρχικά και με γνώμονα το συμφέρον του μονάρχη.

β) Η ολιγαρχία. Είναι η παρέκβαση της αριστοκρατίας όπου κυβερνάει μια μικρή μειοψηφία η οποία στηρίζεται στον πλούτο και εξυπηρετεί τα δικά της συμφέροντα.

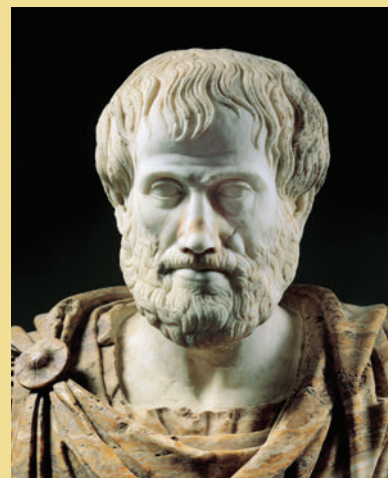
γ) Η οχλοκρατία. Είναι η παρέκβαση της δημοκρατίας. Κυβερνάει το πλήθος εν ονόματι της ελευθερίας και της ισότητας, εν ονόματι των συμφερόντων των φτωχών.

Τον 20ό αιώνα εμφανίστηκαν και δύο νέες κατηγορίες πολιτευμάτων, το κομμουνιστικό και το φασιστικό. Πρόκειται για πολιτεύματα που πρεσβεύουν καινούργιες **κοσμοθεωρίες**, οι οποίες θέλουν να επικρατήσουν σ' όλο τον κόσμο, να γίνουν κοσμοκρατορίες. Είναι πολιτεύματα **ολοκληρωτικά**. Ο ολοκληρωτισμός επιβάλλεται είτε

Ο Πλάτων

«Αφού πολιτεία και πολίτευμα σημαίνουν το ίδιο πράγμα κι η διακυβέρνηση, η υπέρτατη εξουσία των πόλεων, αναγκαστικά ασκείται ή από ένα άτομο ή από λίγους ή από πολλούς. Όταν το ένα αυτό άτομο ή οι ολίγοι ή οι πολλοί κυβερνούν σύμφωνα με το κοινό συμφέρον, αναγκαστικά τα πολιτεύματα αυτά είναι ορθά. Όταν όμως έχουν σκοπό να εξυπηρετήσουν το προσωπικό συμφέρον του ενός ή των λίγων ή του πλήθους είναι παραβιάσεις.»
(Αριστοτέλους, Πολιτικά)

Ο Αριστοτέλης

«Και την τάξιν ταις πόλεσι την περί τας αρχάς, τίνα τρόπον νενέμηνται και τι το κύριον της πολιτείας, και το τέλος της εκάστης κοινωνίας εστί.»
(Πολιτικά, Γ, 5)

με τη βία (ψυχική ή σωματική) είτε με άλλους τρόπους (π.χ. προπαγάνδα, διαφήμιση). Επιβάλλει ίδιους τρόπους σκέψης και κρίσης σε όλους. Στόχος του είναι ο περιορισμός της ελευθερίας του ατόμου και η μαζοποίησή του. Επίσης, είναι πολιτεύματα **μονοκομματικά**, δέχονται την ύπαρξη ενός μόνο κόμματος, με αυστηρή οργάνωση και πειθαρχία, το οποίο κατέχει όλη την εξουσία. Ειδικότερα:

Ο κομμουνισμός. Έχει σαν βάση του τις θεωρίες του Karl Marx (1818-1883) και του Friedrich Engels (1820-1895). Στο κομμουνιστικό σύστημα δεν υπάρχει ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής (έδαφος και κεφάλαιο). Ιδιοκτήτης είναι το κράτος, το οποίο προγραμματίζει και διευθύνει ολόκληρη την οικονομία. Αναγνωρίζεται μόνο το **κομμουνιστικό κόμμα**, το οποίο αποτελεί την πρωτοπορία της εργατικής τάξης και το οποίο κατέχει και διαχειρίζεται ολόκληρη την κρατική εξουσία εν ονόματι της εργατικής τάξης (του προλεταριάτου). Σε ολόκληρη τη δημόσια ζωή –στην οικονομία, στην πολιτική, στην εκπαίδευση, στον πολιτισμό, στις διεθνείς σχέσεις– κυριαρχεί το κόμμα.

Το κομμουνιστικό σύστημα άρχισε να εφαρμόζεται πρώτα στη Ρωσία μετά την επανάσταση του 1917. Αργότερα, άλλοτε με επανάσταση κι άλλοτε με πραξικόπημα, άρχισε να εφαρμόζεται και σ' άλλες χώρες (Ανατολική Ευρώπη, Ασία, Αφρική) με διάφορες παραλλαγές. Από το 1949 κομμουνιστικό σύστημα εφαρμόζεται και στην Κίνα. Το μοντέλο που εφαρμόστηκε στη Ρωσία (Σοβιετική Ένωση) και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, **κατέρρευσε το 1989**.

Ο φασισμός. Ως θεωρία και κίνημα δημιουργήθηκε από τον Μπενίτο Μουσολίνι. Εμπεριέχει διάφορα στοιχεία ιδεαλισμού, εθνικισμού, σοσιαλισμού, συντεχνιασμού κτλ. Υποστηρίζει ότι **το κράτος είναι η ανώτερη δύναμη**, έχει δική του ζωή και βούληση, ξεχωριστή από αυτή των ατόμων, και έχει δικαίωμα να ελέγχει κάθε μορφή δραστηριότητας. Αναγνωρίζεται μόνο το **φασιστικό κόμμα**, το οποίο συγκεντρώνει όλες τις εξουσίες, ελέγχει το κράτος και επιβλέπει τους πολίτες. Απαιτεί από όλους υπακοή και κυρίως προς τον αρχηγό, ο οποίος έχει πάντα δίκιο, κάτι που επιβεβαιώνεται από μεγάλες λαϊκές συγκεντρώσεις.

Το φασιστικό σύστημα άρχισε να εφαρμόζεται την περίοδο του μεσοπολέμου (1919-1939) σε διάφορες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, κυρίως στην Ιταλία και Γερμανία. Εφαρμόστηκε με διάφορες παραλλαγές και πήρε διαφορετικό όνομα στις επιμέρους χώρες.

Τα πολιτεύματα άλλοτε μεταβάλλονται και άλλοτε ανατρέπονται. Όσον αφορά τη δημοκρατία, η μεγαλύτερη δυσκολία δεν έγκειται στη σύνταξη αλλά στη διατήρηση του δημοκρατικού πολιτεύματος, το οποίο κινδυνεύει κυρίως εξαιτίας της αναισχυντίας των δημαγωγών. Βέβαια, αν οι πολίτες επιθυμούν το δημοκρατικό πολίτευμα, σε περίπτωση που κινδυνεύει, φροντίζουν να το προστατεύουν.

Ο **Ιταλικός φασισμός**, με τον Μπενίτο Μουσολίνι, με εθνικιστικά και αντικαπιταλιστικά συνθήματα ονειρευόταν ανασύσταση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο **Γερμανικός εθνικοσοσιαλισμός ή ναζισμός**, με τον Αδόλφο Χίτλερ, διακήρυτε την ανωτερότητα της αρείας φυλής και την αναγκαιότητα για παγκόσμια κυριαρχία. Σημειώνεται ότι τα φασιστικά καθεστώτα κατέλαβαν την εξουσία άλλοτε με τη βία και άλλοτε με εκλογές (π.χ. ο Χίτλερ το 1933 κέρδισε τις εκλογές).

Χίτλερ και Μουσολίνι, ηγέτες του Γερμανικού ναζισμού και του Ιταλικού φασισμού, αντίστοιχα.

Οι χώρες όπου επικράτησε το **κομμουνιστικό ή σοσιαλιστικό σύστημα** χαρακτηρίστηκαν κομμουνιστικές ή σοσιαλιστικές αντίστοιχα. Βέβαια, υπάρχει διαφορά μεταξύ κομμουνισμού και σοσιαλισμού (ο σοσιαλισμός είναι το προηγούμενο στάδιο του κομμουνισμού), όπως υπάρχει διαφορά μεταξύ θεωρίας και πράξης. Πολλοί (Πλάτων, ουτοπιστές σοσιαλιστές, Μαρξ κτλ.) οραματίστηκαν μια κοινωνία ισότητας και ελευθερίας, αλληλεγγύης και δικαιοσύνης. Πολλοί κατά καιρούς διακήρυξαν ότι θα εφαρμόσουν αυτά τα οράματα. Όμως, τα οράματα αποδείχτηκαν στην πράξη εφιάλτες. Χαρακτηρίστηκαν σοσιαλιστικά και δημοκρατικά τα πιο δικτατορικά και καταπιεστικά καθεστώτα.

Μέχρι την οριστική κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, αρκετές φορές το προλεταριάτο είχε επαναστατήσει κατά της δικτατορίας του προλεταριάτου, όπως:

-1953 στην (πρώην) Ανατολική Γερμανία.

-1956 στην Ουγγαρία.

-1968 στην Τσεχοσλοβακία (Ανοιξη της Πράγας).

3.2 Το πολίτευμα της Αθηναϊκής δημοκρατίας

Τι σημαίνει δημοκρατία; «Δημοκρατία δεν σημαίνει τα ανθρώπινα δικαιώματα, δεν σημαίνει την έλλειψη λογοκρισίας, δεν σημαίνει εκλογές οιασδήποτε τύπου. Όλα αυτά είναι καλά και άγια, αλλά είναι δεύτερου και τρίτου βαθμού επακόλουθα της δημοκρατίας. Δημοκρατία, είναι το κράτος του δήμου. Δήμος είναι ο λαός.» (Κορνήλιος Καστοριάδης)

Τα **θεμέλια της δημοκρατίας** τα οποία τέθηκαν στην αρχαία Ελλάδα και τα οποία ισχύουν και σήμερα είναι:

Η ισοπολιτεία. Η πολιτεία αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες με ισότητα. Κάθε πολίτης έχει δικαίωμα να τιμηθεί με καθήκοντα κυβερνητικά, διοικητικά, δικαστικά, αλλά ταυτόχρονα έχει υποχρέωση να συμμετέχει κατά ισότητα, δηλαδή ανάλογα με τις δυνάμεις του, στα δημόσια βάρη (στη φορολογία, στη στράτευση κτλ.). Κανένας δεν αποκλείεται λόγω ταπεινής κοινωνικής καταγωγής και θέσης. Το κριτήριο που πρωτανεύει στην εκλογή είναι η ατομική αξία, αν με τις ικανότητές του και τη δράση του μπορεί να ωφελήσει την πόλη.

Η ισονομία. Οι νόμοι αντιμετωπίζουν όλους τους πολίτες με ισότητα, δίνουν σ' όλους τα ίδια δικαιώματα. Όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Οι πολίτες σέβονται τους νόμους όχι επειδή φοβούνται αλλά επειδή είναι δίκαιοι νόμοι.

Η ισηγορία. Η συζήτηση στην εκκλησία του δήμου άρχιζε με την ερώτηση: **Τις αγορεύειν βούλεται;** Κάθε πολίτης είχε το δικαίωμα να λάβει τον λόγο και να εκφράσει τη γνώμη του για οποιοδήποτε ζήτημα. Δηλαδή, είχε το δικαίωμα να μετέχει στη λήψη σημαντικών αποφάσεων.

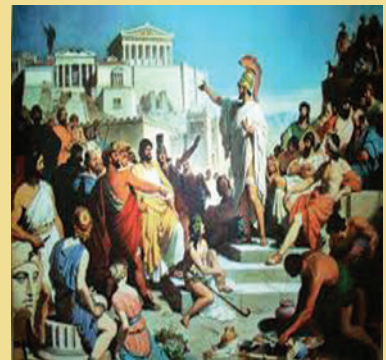
Η ουσία της αθηναϊκής δημοκρατίας έγκειται στη **συμμετοχή των πολιτών**, που αποτελεί συνάμα **δικαίωμα και υποχρέωση**. Όποιος δεν συμμετέχει θεωρείται άχρηστος, ιδιώτης (με την αρχαιοελληνική έννοια). Η συμμετοχή είναι η «μετοχή» του πολίτη στα κοινά, στα αξιώματα, στις τιμές, στη διακυβέρνηση, στην εξουσία, στις αποφάσεις. Ειδικότερα, όσον αφορά τη συμμετοχή στην εξουσία, ο πολίτης **συμμετείχε**:

α) Στην εκκλησία του δήμου. Δικαίωμα συμμετοχής είχαν όλοι οι ελεύθεροι πολίτες, που είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές υποχρεώσεις τους. Η συγκέντρωση γινόταν στην αγορά ή στην Πνύκα ή στο Θέατρο του Διονύσου. Μαζεύονταν 5-10 χιλιάδες πολίτες. Οι εργασίες άρχιζαν την αυγή και τελείωναν με τη δύση του ηλίου. Η εκκλησία του δήμου είχε **σημαντική εξουσία**: ψήφιζε νόμους (αφού είχαν ελεγχθεί από τη βουλή), εξέλεγε και ήλεγχε τους άρχοντες, επέβαλλε εξορία (εξοστρακισμό), αποφάσιζε για πόλεμο, ειρήνη και συμμαχίες κτλ.

β) Στη βουλή. Δικαίωμα συμμετοχής είχαν οι γνήσιοι πολίτες που είχαν συμπληρώσει το 30ό έτος της ηλικίας τους και είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές υποχρεώσεις τους. Η βουλή αποτελείτο από

«Χρώμεθα γαρ πολιτεία ου ζηλούση τους των πέλας νόμους, παράδειγμα δε μάλλον αυτοί όντες τισίν ή μιμούμενοι ετέρους. Και όνομα μεν δια το μη ες ολίγους αλλ' ες πλείονας οικείν δημοκρατία κέκληται....»

Μετάφραση: «Ζώμεν τω όντι υπό πολίτευμα, το οποίον δεν επιζητεί ν' αντιγράφη τους νόμους των άλλων, αλλ' είμεθα ημείς μάλλον υπόδειγμα εις τους άλλους παρά μιμηταί αυτών. Και καλείται μεν το πολίτευμά μας δημοκρατία, λόγω του ότι η κυβέρνησις του κράτους ευρίσκεται όχι εις χείρας των ολίγων, αλλά των πολλών.» (Επιτάφιος Περικλέους, μετ. Ελευθέριος Βενιζέλος)

Άμεση δημοκρατία στην αρχαία Αθήνα.

Τρεις από τους επτά σοφούς της Αρχαίας Ελλάδος αναφέρουν:

Πιττακός: Άριστη δημοκρατία είναι εκείνη όπου δεν επιτρέπεται στους κακούς να άρχουν και στους καλούς να μην άρχουν.

Θαλής: Άριστη δημοκρατία είναι εκείνη που δεν έχει ούτε πάρα πολύ πλούσιους, ούτε πάρα πολύ φτωχούς.

Χίλων: Άριστη δημοκρατία είναι εκείνη που εισακούει πάρα πολύ στους νόμους και πάρα πολύ λίγο στους ρήτορες.

500 μέλη. Ήταν υψηλό αξίωμα και για να εκλεγεί κάποιος έπρεπε να διακρίνεται για την εντιμότητά του, τον σεβασμό στους γονείς του, το πραγματικό ενδιαφέρον του για τα κοινά. Η βουλή είχε πολιτικές, νομοθετικές και διοικητικές αρμοδιότητες.

γ) Στη δικαιοσύνη. Στο δικαστήριο της Ηλιαίας (6.000 δικαστές) δικαίωμα συμμετοχής είχαν όλοι οι πολίτες που είχαν συμπληρώσει το 30ό έτος της ηλικίας τους, είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις, δεν χρωστούσαν χρήματα στο δημόσιο, δεν εκκρεμούσε εναντίον τους κατηγορία. Οι δικαστές ήταν σαν τους σημερινούς **ενόρκους**, δεν παρέμβαιναν στη δίκη.

δ) Στα δημόσια αξιώματα. Ανάμεσα στα δημόσια αξιώματα σημαντικά ήταν τα εξής:

- **Οι εννέα άρχοντες** (επώνυμος άρχων, άρχων βασιλεύς, πολέμαρχος, έξι θεσμοθέτες), οι οποίοι **εκλέγονταν με κλήρωση** απ' όλους τους πολίτες.

- **Οι δέκα στρατηγοί**, οι οποίοι **εκλέγονταν από την εκκλησία του δήμου**. Για να εκλεγεί κάποιος στρατηγός, επειδή ήταν σημαντικό αξίωμα, έπρεπε να έχει αυξημένα προσόντα και να αποδείξει ότι αξίζει.

Βέβαια, σε ορισμένα αξιώματα τα οποία απαιτούσαν ειδικά προσόντα (π.χ. στρατηγού), η επιλογή δεν γίνονταν με κλήρωση αλλά **με εκλογή**. Επίσης, μερικές φορές, **η κλήρωση συνδυαζόταν με εκλογή**. Δηλαδή πριν από την κλήρωση γινόταν εκλογή των πιο κατάλληλων, και ανάμεσα σ' αυτούς γινόταν κλήρωση.

Οι άρχοντες, **πριν αναλάβουν** τα καθήκοντά τους, υφίσταντο προληπτικό έλεγχο, περνούσαν από «**δοκιμασία**». Κάθε υποψήφιος άρχοντας έπρεπε να αποδείξει ότι επιτελούσε τις υποχρεώσεις του ως πολίτης, δηλαδή ότι σέβεται τους θεούς, σέβεται τους γονείς, έχει εκπληρώσει τη στρατιωτική θητεία, πληρώνει τους φόρους κτλ. Αλλά και **κατά τη διάρκεια** των καθηκόντων τους, ο έλεγχος ήταν καθημερινός από την εκκλησία του δήμου και επίσημος **στο τέλος κάθε χρόνου** από τη βουλή.

Η δημοκρατία είναι πρωτίστως ένας **τρόπος ζωής**, αλλά κάθε τρόπος ζωής έχει αδυναμίες, ελαττώματα και είναι δυνατόν να προκαλέσει ορισμένα αρνητικά φαινόμενα. Τέτοια **αρνητικά φαινόμενα στη δημοκρατία** είναι π.χ.:

α) Η κατάχρηση της ελευθερίας. Οι καταχρήσεις, οι υπέρμετρες αξιώσεις, η αλαζονεία, η έλλειψη του μέτρου κτλ., οδηγούν στην κατάλυση της δημοκρατίας. Η ελευθερία δεν είναι απεριόριστη. Η δημοκρατία θέλει κανόνες και η ελευθερία θέλει όρια.

β) Η δημαγωγία και ο φανατισμός. Στην αρχαία αθήνα, οι δημαγωγοί επηρεάζουν την εκκλησία του δήμου στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων. Επίσης, σήμερα, οι κομματικές αντιζηλίες, η ανευθυνότητα, η δημαγωγία και ο λαϊκισμός, τα οξυμένα μίσση και πάθη, η πρόταξη του κομματικού συμφέροντος έναντι του συμφέροντος της πολιτείας κτλ., παραλύουν τη δημοκρατία.

Οι δικαστές ήταν σαν τους σημερινούς **ενόρκους**, δεν παρέμβαιναν στη δίκη. Αποφάσιζαν ανάμεσα στην ποινή που πρότεινε ο κατηγορούμενος και στην ποινή που πρότεινε ο κατηγορούμενος. Κατηγορός και κατηγορούμενος είχαν ορισμένο χρόνο αγόρευσης, ο οποίος μετριόταν με την κλεψύδρα.

Κλεψύδρα, με την οποία υπολογιζόταν ο χρόνος αγόρευσης στο δικαστήριο.

Η δημοκρατία λοιπόν, δεν είναι «ιδανικό» πολίτευμα, έχει ελαττώματα. Ο Αριστοτέλης σημειώνει ότι «*η δημοκρατία είναι το λιγότερο κακό πολίτευμα*». Το ίδιο επαναλαμβάνει και ο Τσώρτσιλ, πως «*είναι το χειρότερο από όλα τα συστήματα διακυβέρνησης, αλλά με εξαίρεση όλων των άλλων*». Επομένως, η δημοκρατία δεν είναι πανάκεια, ούτε αρκούν οι δημοκρατικοί θεσμοί για την πρόοδο της κοινωνίας. Χρειάζονται πολίτες που θα είναι λειτουργοί και υπηρέτες, θα έχουν ήθος και μέτρο, θα δρουν με βάση την εμπειρία και τη γνώση. Χρειάζονται **πολίτες με πολιτική παιδεία**.

Ο Παρθενώνας, δημιούργημα της Αθηναϊκής δημοκρατίας.

3.3 Το πολίτευμα της Ελλάδας

Το Άρθρο 1 του Συντάγματος καθορίζει τη **μορφή του πολιτεύματος** και ορίζει τα εξής:

- Το πολίτευμα της Ελλάδος είναι **Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία**.

- Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η **λαϊκή κυριαρχία**.

- Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω, το πολίτευμά μας είναι:

α) Δημοκρατία. Δημοκρατία είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία έχει ο λαός. Δημοκρατία σημαίνει λαϊκή κυριαρχία. Το ανώτατο όργανο του κράτους είναι ο λαός.

Η δημοκρατία στηρίζεται σε δύο **θεμελιώδεις και αδιαπραγμάτευτες αρχές: την ελευθερία και την ισότητα**. Είναι θεμελιώδεις, γιατί χωρίς αυτές δεν υπάρχει δημοκρατία και είναι αδιαπραγμάτευτες, γιατί δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης και ψηφοφορίας, δηλαδή να γίνει συζήτηση και να αποφασιστεί με ψηφοφορία αν θα υπάρχει ελευθερία και ισότητα. Για να υπάρξει διαπραγμάτευση και απόφαση πρέπει να προϋπάρχει η ελευθερία και η ισότητα. Γι' αυτό ακριβώς προϋπόθεση της δημοκρατίας είναι η ελευθερία και η ισότητα.

Όλοι οι πολίτες είναι **ελεύθεροι και ίσοι**. **Ελεύθεροι** από εσωτερικές και εξωτερικές δεσμεύσεις, να συμμετέχουν στα πολιτικά δρώμενα, να εκλέγουν και να εκλέγονται. **Ίσοι**, αφού όλοι έχουν μία ψήφο.

Η ισότητα δεν είναι μόνο πολιτική αλλά είναι και οικονομική και κοινωνική. Και βέβαια όσο μεγαλύτερες ανισότητες υπάρχουν τόσο μεγαλύτεροι είναι οι κίνδυνοι για την ανατροπή της δημοκρατίας. Μια άλλη βασική αρχή της δημοκρατίας είναι η **αρχή της πλειοψηφίας**. Στη δημοκρατία η πλειοψηφία κυβερνά και η μειοψηφία ελέγχει. Ο σεβασμός της μειοψηφίας είναι κανόνας, όπως και η αντίθεση στην **τυραννία της πλειοψηφίας**. Τι γίνεται όμως όταν η πλειοψηφία απέχει είτε ουσιαστικά είτε τυπικά, και κυριαρχούν οι μηχανισμοί και οι οργανωμένες μειοψηφίες; Αν αυτό συμβαίνει, τότε υπάρχει κίνδυνος για την **τυραννία της μειοψηφίας**.

Επειδή όλα τα πολιτεύματα αυτοχαρακτηρίζονται ως δημοκρατικά, υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που το αποδεικνύουν. Ο βαθμός ύπαρξής τους αποδεικνύει και τον **βαθμό δημοκρατικότητας** ενός πολιτεύματος. Τέτοια **χαρακτηριστικά** είναι π.χ.:

- Η διάκριση των εξουσιών, ουσιαστική και όχι τυπική.
- Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ουσιαστική και όχι τυπική.
- Η ύπαρξη πολλών και ανεξάρτητων κομμάτων.
- Η εφαρμογή του Συντάγματος και των νόμων.
- Ο σεβασμός των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η δημοκρατία έχει **πολυδιάστατο περιεχόμενο**. Συμπεριλαμβάνει

«Δημοκρατία είναι η διακυβέρνηση του λαού από τον λαό και για τον λαό.»
(Α. Λίνκολν)

Κώστας Τσόκλης,
Είμαστε όλοι υπεύθυνοι, 1972.

«Η δημοκρατία μας αυτοκαταστρέφεται διότι κατεχράσθη το δικαίωμα της ελευθερίας και της ισότητας, διότι έμαθε τους πολίτες να θεωρούν την αυθάδεια ως δικαίωμα, την παρανομία ως ελευθερία, την αναιδεια του λόγου ως ισότητα και την αναρχία ως ευδαιμονία.» (Ισοκράτης, *Περί ειρήνης*)

Πραγματικό παράδειγμα κυριαρχίας της μειοψηφίας: σε σωματείο 1000 ατόμων, ψηφίζουν 80, αποφασίζουν 41 (απόλυτη πλειοψηφία). Επισημαίνεται ότι η υποταγή της μειοψηφίας στην πλειοψηφία και πολύ περισσότερο ο εξαναγκασμός της πραγματικής πλειοψηφίας στην τυπική μειοψηφία, είναι αντίθετα σε κάθε έννοια δημοκρατίας.

«Δεν αρκεί το σμιλείν περί δημοκρατίας, αλλά το πράττειν κατά δημοκρατίαν.» (Σαράντος Καργάκος)

15η Σεπτεμβρίου: Παγκόσμια ημέρα της Δημοκρατίας.

Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία:

Πρόγραμμα «Δημοκρατία και Εκπαίδευση»

Πληροφορίες: 210.3692442

e-mail: democracy@parliament.gr

όχι μόνο την πολιτική ισότητα αλλά και την κοινωνική, την οικονομική και την πολιτισμική ισότητα. Η ύπαρξη μόνο πολιτικής ισότητας σημαίνει τυπική και όχι ουσιαστική δημοκρατία. Είναι ένα **απαιτητικό πολίτευμα** που ζητά από τους πολίτες: μέτρο, υπευθυνότητα, νηφαλιότητα, πειθαρχία, συνείδηση χρέους, κοινωνική αλληλεγγύη, σεβασμό στους νόμους και όχι μόνο. Η δημοκρατία είναι ένα **ευάλωτο πολίτευμα**, γιατί είναι το πολίτευμα της ελευθερίας και ως εκ τούτου αφήνει ελεύθερους τους εχθρούς της να την υπονομεύουν. Η δημοκρατία είναι μεγαλόψυχη, δεν εκδικείται, αλλά προφυλάσσεται. Πάντα θα υπάρχουν κάποιιοι που θα απειλούν τη δημοκρατία με χίλιες προφάσεις. Χρειάζεται λοιπόν οι πολίτες να έχουν μνήμη και λήθη ώστε να την προστατεύουν. Δικαίωμα και υποχρέωση των πολιτών είναι να επαγρυπνούν και να υπερασπίζονται τη δημοκρατία.

β) Κοινοβουλευτική δημοκρατία. Στην κοινοβουλευτική δημοκρατία ο λαός δεν ασκεί άμεσα την εξουσία, αλλά έμμεσα με τους αντιπροσώπους του, δηλαδή τους βουλευτές. Βέβαια, οι βουλευτές, έστω κι αν ονομάζονται αντιπρόσωποι του λαού, **αντιπροσωπεύουν το Έθνος**. Επομένως δεν υπάρχει καμιά σχέση άμεσης αντιπροσωπείας, αφού οι αντιπρόσωποι (βουλευτές) δεν είναι υποχρεωμένοι να εφαρμόζουν τις εντολές των ψηφοφόρων τους. Οι βουλευτές ασκούν ελεύθερα τα καθήκοντά τους, ψηφίζουν κατά συνείδηση και δεν διώκονται για γνώμη ή ψήφο που έδωσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

γ) Προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Το πολίτευμα μας είναι προεδρευόμενη και όχι προεδρική δημοκρατία.

Στην προεδρευόμενη δημοκρατία, ανώτατος άρχοντας του κράτους είναι ο πρόεδρος της δημοκρατίας, ο οποίος εκλέγεται από τον λαό, **συνήθως έμμεσα**, δηλαδή εκλέγεται από το κοινοβούλιο (έμμεσα, γιατί ο λαός εκλέγει το κοινοβούλιο). Οι αρμοδιότητές του είναι περισσότερο **τυπικές**. Τις περισσότερες εξουσίες τις έχει ο πρωθυπουργός. Τέτοιο πολίτευμα έχει η Ελλάδα μετά το 1975 και πολλές άλλες χώρες (π.χ. Ιταλία, Γερμανία, Πολωνία).

Στην προεδρική δημοκρατία επίσης, ανώτατος άρχοντας είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο οποίος εκλέγεται **άμεσα από τον λαό**. Οι αρμοδιότητές του είναι **ουσιαστικές**. Είναι Πρόεδρος της κυβέρνησης, διορίζει και παύει τους υπουργούς, οι οποίοι είναι πολιτικά υπεύθυνοι απέναντί του. Κλασσικό παράδειγμα προεδρικής δημοκρατίας είναι οι Η.Π.Α. όπου η εκτελεστική εξουσία είναι ανεξάρτητη από τη νομοθετική. Άλλες χώρες είναι η Κύπρος, η Ρωσία, η Σερβία κτλ.

Στην κοινοβουλευτική δημοκρατία λειτουργούν και **θεσμοί άμεσης δημοκρατίας** όπως: **α) το δημοψήφισμα β) η λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία γ) η λαϊκή αρνησικυρία (veto).**

Γιάννης Μόραλης, *Διάλογος*, 1974.

Θεσμοί άμεσης δημοκρατίας:

α) Το δημοψήφισμα: οι πολίτες ψηφίζουν με ένα «ναι» ή «όχι» επί ενός συγκεκριμένου θέματος, π.χ. εθνικό θέμα (προβλέπεται από το Σ., Άρθρο 44 παρ. 2).

β) Η λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία: ορισμένος αριθμός πολιτών έχει τη δυνατότητα να υποβάλει πρόταση νόμου ή αίτηση προς τη Βουλή για την ψήφιση, κατάργηση, τροποποίηση ενός νόμου.

γ) Η λαϊκή αρνησικυρία (veto): οι πολίτες, εντός ορισμένης προθεσμίας από την ψήφιση ενός νόμου από τη Βουλή, (για σοβαρά εθνικά και κοινωνικά θέματα), μπορούν να ματαιώσουν την εφαρμογή του, εφόσον συγκεντρωθεί ορισμένος αριθμός υπογραφών και το αίτημά τους υποβληθεί στη Βουλή.

-Μια νέα πρόταση που θέλει να συνδυάσει τα θετικά στοιχεία της άμεσης και της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας είναι η «φιλοκοσμική δημοκρατία».

«Η φιλοκοσμική δημοκρατία έχει ως κύριο χαρακτηριστικό ότι είναι μια ένωση ή αλλιώς ένας συνδυασμός ή ένας συγκερασμός ή ένα μείγμα ή ένας γάμος Κοινοβουλευτικής και Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Συγκεκριμένα, συνδυάζει τις εκλογές της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας και την κλήρωση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, δηλαδή συνδυάζει την αξιοκρατία (εκλογές) με την ισότητα (κλήρωση).» (Παρασκευάς Ν. Παρασκευόπουλος, Αναγέννηση της Αθηναϊκής δημοκρατίας, *Η φιλοκοσμική δημοκρατία*, Αθήνα 2013)

3.4 Εκλογές και εκλογικά συστήματα

Το εκλογικό σώμα εκλέγει τις κυβερνήσεις που επιθυμεί. Αλλά ποιοι αποτελούν το εκλογικό σώμα; Το αποτελούν όσοι έχουν το **δικαίωμα του εκλέγειν**, δηλαδή όσοι πληρούν τις εξής **προϋποθέσεις**:

- Είναι Έλληνες πολίτες. Έλληνες πολίτες είναι όσοι έχουν την **Ελληνική ιθαγένεια**. Ιθαγένεια είναι ο δεσμός ενός φυσικού προσώπου προς μια πολιτεία, από τον οποίο απορρέουν δικαιώματα και υποχρεώσεις.
- Έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος.
- Δεν τους έχουν αφαιρεθεί τα πολιτικά δικαιώματα.
- Δεν τελούν σε δικαστική συμπαράσταση (π.χ. φρενοβλαβείς).
- Είναι γραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους.

Το Σύνταγμα καθιερώνει ορισμένες **αρχές ψηφοφορίας**, οι οποίες **αποσκοπούν** στην ελεύθερη και ανόθευτη εκδήλωση και στην πιστή καταγραφή της λαϊκής βούλησης. Τις αρχές αυτές εγγυώνται και διασφαλίζουν όλα τα όργανα της πολιτείας, και είναι οι εξής:

α) Άμεση ψηφοφορία. Οι εκλογείς εκλέγουν άμεσα, δηλαδή οι ίδιοι, τους αντιπροσώπους τους. Το αντίθετο σύστημα είναι η έμμεση εκλογή, όπου οι εκλογείς εκλέγουν ορισμένα πρόσωπα (π.χ. εκλέκτορες), τα οποία εκλέγουν τους αντιπροσώπους.

β) Καθολική ψηφοφορία. Όλοι οι Έλληνες πολίτες, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις, έχουν το δικαίωμα να ψηφίζουν. Δεν μπορεί ο νόμος να θέσει άλλες προϋποθέσεις από αυτές που προβλέπει το Σύνταγμα, όπως π.χ. ορισμένη καταγωγή, περιουσία, μόρφωση. Να σημειωθεί ότι η **Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα** που εισήγαγε το 1844 την καθολική ψηφοφορία.

γ) Μυστική ψηφοφορία. Ο πολίτης δεν υποχρεούται να ανακοινώσει σε κανέναν ποιον ψήφισε. Η μυστικότητα αποβλέπει στο να εξασφαλίσει τον πολίτη να εκφραστεί ελεύθερα με την ψήφο του, και ισχύει για **πριν, κατά και μετά** την ψηφοφορία.

δ) Ταυτόχρονη ψηφοφορία. Οι εκλογές διενεργούνται την ίδια μέρα (στην Ελλάδα ημέρα Κυριακή) σε όλη την Επικράτεια. Το Σύνταγμα προβλέπει τη δυνατότητα να ψηφίζουν και οι Έλληνες της διασποράς, με επιστολική ψήφο ή άλλο πρόσφορο μέσο. Η αρχή αυτή αποσκοπεί στο να μην επηρεάζει το αποτέλεσμα μιας περιφέρειας το αποτέλεσμα μιας άλλης περιφέρειας.

ε) Υποχρεωτική ψηφοφορία. Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι υποχρεωτική. Στη δημοκρατία είναι δικαίωμα αλλά και υποχρέωση του πολίτη να συμμετέχει στα πολιτικά δρώμενα, και ειδικότερα, να ψηφίζει στις εκλογές. Η ψήφος είναι η εξουσία του πολίτη, η άμυνά του έναντι της εξουσίας.

Εκλογικό σύστημα είναι η μέθοδος κατανομής των βουλευτικών

Ο Κώδικας της Ελληνικής Ιθαγένειας ορίζει:

Άρθρο 1: Κτήση ελληνικής ιθαγένειας με τη γέννηση

1. Το τέκνο Έλληνα και Ελληνίδας αποκτά από τη γέννησή του την Ελληνική ιθαγένεια.

2. Την Ελληνική ιθαγένεια αποκτά από τη γέννησή του και όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος, εφόσον δεν αποκτά με τη γέννησή του αλλοδαπή ιθαγένεια ή είναι άγνωστης ιθαγένειας.

Η κληρωτίς ή κληρωτήριον των αρχαίων Ελλήνων. Το θραύσμα σώζεται στο μουσείο της Αρχαίας Αγοράς.

«Η ψήφος στις εθνικές εκλογές έχει τελεσιδικο χαρακτήρα. Συμβάλλει στη δημιουργία επιθυμητής κυβερνητικής πλειοψηφίας. Το ψηφοδέλτιο, όπως το βλήμα του πυροβόλου όπλου, από τη στιγμή που πέφτει στην κάλπη διαμορφώνει το μέλλον. Δεν γνωρίζω αν κάποιος κάποτε έκοψε τα χέρια του μετανιωμένος, γνωρίζω όμως ότι ακόμη και αυτή η ακραία μορφή αυτοκριτικής δεν αλλάζει το αποτέλεσμα.»
(Θ. Πάγγαλος, πρώην υπουργός, Εφ. Το Βήμα, 13 Απρ. 2014)

εδρών μεταξύ των πολιτικών κομμάτων και υποψηφίων, με βάση τις ψήφους που πήραν στις εκλογές. Το εκλογικό σύστημα ρυθμίζει θέματα των εκλογών.

Η αλλαγή του εκλογικού συστήματος μπορεί να θεωρηθεί ένας μηχανισμός για την χειραγώγηση του πολίτη. Όμως, η αλλαγή του εκλογικού συστήματος δεν είναι ικανή να δημιουργήσει ή να σταματήσει κάποιο λαϊκό ρεύμα. Επομένως, το εκλογικό σύστημα είναι ένας μηχανισμός επηρεασμού των πολιτών αλλά δεν μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά τις εκλογές.

Τα εκλογικά συστήματα μπορούν να διακριθούν σε **τρεις κατηγορίες**:

α) Το πλειοψηφικό σύστημα. Είναι το σύστημα σύμφωνα με το οποίο εκλέγεται αυτός που πήρε τις περισσότερες ψήφους. Το σύστημα αυτό διακρίνεται σε σύστημα **απόλυτης πλειοψηφίας** και **σχετικής πλειοψηφίας**. Ο συνδυασμός ή ο υποψήφιος που συγκέντρωσε ανάλογα, είτε την απόλυτη πλειοψηφία είτε την σχετική πλειοψηφία, παίρνει όλες τις έδρες. Το κύριο **πλεονέκτημά** του είναι ότι διευκολύνει την ανάδειξη ισχυρών κυβερνήσεων. Το κύριο **μειονέκτημά** του είναι ότι αποκλείει την εκπροσώπηση των μειοψηφίων. Για την ιστορία αναφέρεται ότι το σύστημα της σχετικής πλειοψηφίας ισχύει ανέκαθεν στην Αγγλία.

β) Το αναλογικό σύστημα. Είναι το σύστημα σύμφωνα με το οποίο οι έδρες κατανέμονται ανάλογα με τις ψήφους που πήραν τα κόμματα ή οι υποψήφιοι στις εκλογές. Για να γίνει η κατανομή των εδρών πρέπει να βρεθεί το **εκλογικό μέτρο**, δηλαδή ο ελάχιστος αριθμός ψήφων που αντιστοιχεί σε μία έδρα. Το εκλογικό μέτρο βρίσκεται αν διαιρεθεί το σύνολο των ψήφων με τον αριθμό των εδρών.

Εφόσον η χώρα χωρίζεται σε εκλογικές περιφέρειες, γίνονται περισσότερες από μία κατανομές εδρών. Οι έδρες που δεν κατανεμήθηκαν στην πρώτη κατανομή (στο παράδειγμα 1 έδρα), θα κατανεμηθούν στη **δεύτερη κατανομή**, με βάση τα υπόλοιπα των ψήφων. Αν πάλι υπάρξουν αδιάθετες έδρες, θα γίνει **τρίτη κατανομή**. Το κύριο **πλεονέκτημά** του είναι ότι εξασφαλίζει την εκπροσώπηση όλων των πολιτικών δυνάμεων. Το κύριο **μειονέκτημά** του είναι ότι, επειδή υπάρχουν πολλά κόμματα, είναι δύσκολος ο σχηματισμός σταθερών κυβερνήσεων.

γ) Τα μεικτά συστήματα. Προσπαθούν να συνδυάσουν τα πλεονεκτήματα ή να περιορίσουν τα μειονεκτήματα του πλειοψηφικού και του αναλογικού. Ένα τέτοιο σύστημα το οποίο εφαρμόζεται σε πολλές χώρες, και στη χώρα μας, είναι το σύστημα της **ενισχυμένης αναλογικής**. Είναι αυτό που, για τη συμμετοχή των κομμάτων στην δεύτερη και τρίτη κατανομή των εδρών, απαιτεί τη συγκέντρωση **ορισμένου ποσοστού ψήφων** (π.χ. 3%).

Για πρώτη φορά το Σύνταγμα, με την αναθεώρηση του 2001, κατοχυρώνει «σταθερό» εκλογικό σύστημα ορίζοντας ότι: το εκλογικό σύστημα ισχύει από τις **μεθεπόμενες** εκλογές, εκτός αν η βουλή με **πλειοψηφία των 2/3** αποφασίσει ρητά ότι ισχύει από τις **επόμενες**.

Το εκλογικό σύστημα παίζει σημαντικό ρόλο στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος. Θέτει τους **«κανόνες παιχνιδιού»** γι' αυτό και πρέπει να έχει τα εξής **χαρακτηριστικά**:

Σταθερό. Να μην αλλάζει πριν τις εκλογές για να εξυπηρετήσει την κυβέρνηση.

Δίκαιο. Να αποτυπώνει με ακρίβεια τη βούληση του λαού.

Αποτελεσματικό. Να προσφέρει σταθερή και ισχυρή κυβέρνηση.

Αλέκος Φασιανός,
Χειρομάντης στο δωμάτιό του, 1977.

Παράδειγμα κατανομής εδρών στο αναλογικό σύστημα:

Σύνολο ψήφων εκλογικής περιφέρειας: 75.000

Αριθμοί εδρών εκλογικής περιφέρειας: 5

Εκλογικό μέτρο
(75.000 : 5) = 15.000

Έλαβαν	Ψήφοι	Έδρες
Α' κόμμα	35.000: 15.000	2
Υπόλοιπο:	5.000	
Β' κόμμα	25.000: 15.000	1
Υπόλοιπο:	10.000	
Γ' κόμμα	15.000: 15.000	1
Υπόλοιπο:	---	

Η αδιάθετη έδρα θα κατανεμηθεί στην δεύτερη κατανομή. Αν πάλι υπάρξουν αδιάθετες έδρες, θα γίνει τρίτη κατανομή.

3.5 Έννοια και ρόλος του Συντάγματος

Σύνταγμα (Σ.) είναι ο **ανώτατος γραπτός νόμος** της πολιτείας, ο οποίος καθορίζει τη μορφή του πολιτεύματος, τις βασικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας και τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Είναι ο **καταστατικός χάρτης της χώρας**, δηλαδή εμπεριέχει τις καταστατικές–γενικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας.

Τονίζεται ότι οι ρυθμίσεις του Συντάγματος είναι **γενικές**. Στη συνέχεια η Βουλή ψηφίζει **νόμους**, που πρέπει να συμφωνούν με το Σύνταγμα, οι οποίοι ρυθμίζουν με **ειδικές** διατάξεις κάθε θέμα. Αλλά και οι νόμοι δεν ρυθμίζουν εξειδικευμένα ένα θέμα γι' αυτό και εκδίδονται **προεδρικά διατάγματα**, **υπουργικές αποφάσεις**, **διοικητικές πράξεις**, που ρυθμίζουν λεπτομερέστερα ένα θέμα. Η Βουλή που συντάσσει το νέο Σ. καλείται **Συντακτική Βουλή**, ενώ η Βουλή που αναθεωρεί το υπάρχον Σ. καλείται **Αναθεωρητική Βουλή**. Η Συντακτική Βουλή έχει απεριόριστη εξουσία, μπορεί να αλλάξει ολόκληρο το Σ., ενώ η Αναθεωρητική Βουλή έχει περιορισμένη εξουσία, δεσμεύεται από τις θεμελιώδεις διατάξεις του Σ., τις οποίες δεν μπορεί να αναθεωρήσει. Φορέας τόσο της συντακτικής όσο και της αναθεωρητικής εξουσίας είναι ο **λαός**. Το Σ. στην πράξη ψηφίζεται είτε από τη Βουλή (Συντακτική ή Αναθεωρητική ανάλογα), είτε εγκρίνεται απ' ευθείας από τον λαό με δημοψήφισμα.

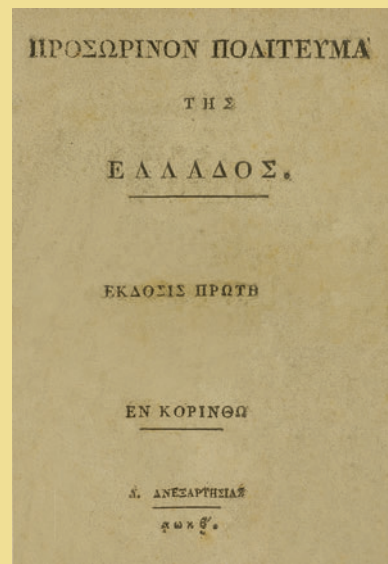
Η **σημασία του Σ.** είναι αναντίρρητη, διότι ρυθμίζει την κοινωνική πραγματικότητα, εκφράζει τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις, αποτελεί έναν συμβιβασμό και μια ισορροπία δυνάμεων.

Ειδικότερα το Σύνταγμα:

- Αποτελεί το πλαίσιο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, που εξασφαλίζει τη συνύπαρξη και δράση κάθε ιδεολογίας, κοινωνικής ομάδας, ατόμου.
- Εκφράζει τις ηθικές και κοινωνικές αρχές και αντιλήψεις του λαού, αποτυπώνει την ψυχή και τη συνείδησή του.
- Σημαίνει περιορισμό της κρατικής εξουσίας, υπεράσπιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών και προστασία κάθε μειοψηφίας και κάθε αμφισβητία (εντός του πλαισίου του Σ.).
- Είναι σημείο αναφοράς και επίκλησης των πολιτών, όταν η εξουσία ή οι άλλοι δεν το εφαρμόζουν ή το παραβιάζουν.

Το Σ. **επιβεβαιώνεται ή όχι καθημερινά στην πράξη** από τη Βουλή, την κυβέρνηση, τα δικαστήρια, τη διοίκηση, τους πολίτες. Καθένας επικαλείται το Σ. για να νομιμοποιήσει την επιλογή και δράση του. Κι όταν υπάρχει όξυνση πολιτικών ανταγωνισμών, οι πολιτικοί, τα κόμματα κτλ. επικαλούνται το Σ. για να δείξουν ότι η συμπεριφορά η δική τους είναι σύμφωνη (συνταγματική), ενώ των αντιπάλων τους είναι αντίθετη με το Σ. (αντισυνταγματική).

Η τήρηση λοιπόν του τύπου (του γράμματος) του Συντάγματος δεν

Το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδος (1822)

Σύνταγμα 1975/
1986/2001/2008

«Από την ίδια του τη φύση και την αποστολή το Σύνταγμα καλείται να ρυθμίσει, με προοπτική συνέχειας και σταθερότητας, την κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα μέσα από την οποία αναδύεται. Και με τη σειρά του, στο πλαίσιο της σχετικής αυτονομίας που διακρίνει κάθε κανόνα δικαίου, καλείται να ασκήσει την ευεργετική του επίδραση στη γονιμοποίηση της ίδιας αυτής πραγματικότητας.» (Προκόπης Παυλόπουλος, πρώην υπουργός).

λειτουργεί κατ' ανάγκην «συντηρητικά», αφού αποτελεί φραγμό στην αυθαιρεσία της εξουσίας, η οποία, συνήθως, δεν θέλει περιορισμούς. Επομένως, η τήρηση όσων κατά γράμμα (και κατά πνεύμα) ορίζει το Σ. είναι αναγκαία, γιατί οι τύποι εκφράζουν την ουσία, γιατί προστατεύουν τον πολίτη, γιατί η μη τήρησή τους σημαίνει παραβίαση του Συντάγματος.

Το Σύνταγμα **ρυθμίζει και εκφράζει** την κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα. Όμως, αφού «τα πάντα ρει», η πραγματικότητα αυτή δεν χωράει στο πλαίσιο του Συντάγματος. Και εδώ υπάρχει αντίφαση. Από τη μια μεριά, όλα τα κράτη, επιδιώκουν τη θέσπιση Συντάγματος, από την άλλη μεριά το ίδιο το Σ. λειτουργεί περιοριστικά για το κοινωνικό γίνεσθαι. Γι' αυτό παρουσιάζεται η ανάγκη για **αναθεώρηση του Συντάγματος**. Βέβαια το Σ., ως υπέρτατος νόμος, αποτελεί πλαίσιο και σημείο αναφοράς για όλους. Δεν μπορεί να αλλάζει με τόση ευκολία, όπως αλλάζουν οι άλλοι νόμοι. Το ίδιο το Σ. (Άρθρο 110) ορίζει τις **προϋποθέσεις αναθεώρησης** και αυτές είναι:

α) Ύπαρξη ορισμένων διατάξεων που δεν αναθεωρούνται, όπως π.χ.:

- Η μορφή του πολιτεύματος, ως Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας.
- Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου.
- Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.
- Η διάκριση των λειτουργιών και τα όργανα που τις ασκούν.

β) Απόφαση πλειοψηφίας $\frac{3}{5}$ των μελών της Βουλής σε δύο ψηφοφορίες.

γ) Απόφαση της επόμενης Βουλής, με απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών (151 ψήφοι). Δηλαδή, χρειάζεται να αποφασίσουν δύο συνεχόμενες Βουλές για να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα.

δ) Απαγόρευση νέας αναθεώρησης πριν περάσει πενταετία.

Όμως, το πρόβλημα δεν βρίσκεται στις ατέλειες του Σ. αλλά στην μη τήρηση ή καταπάτησή του. Επομένως, μεγαλύτερη σημασία από την τροποποίηση του Σ., έχουν οι αντιλήψεις για το ίδιο το Σ., η υποχρέωση πιστής τήρησης και εφαρμογής του πέρα από μικροπολιτικές σκοπιμότητες (διατήρηση ή απόκτηση της εξουσίας κτλ.). Επισημαίνεται ότι η εύρυθμη ή προβληματική λειτουργία του πολιτεύματος, αλλιώς **η ποιότητα της δημοκρατίας, εξαρτάται από την εύρυθμη ή προβληματική λειτουργία όλων των λοιπών πολιτικών θεσμών**. Δηλαδή, εξαρτάται από τον τρόπο λειτουργίας του Προέδρου της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού, της Βουλής, της Κυβέρνησης, των δικαστηρίων, της δημόσιας διοίκησης, της αξιωματικής αντιπολίτευσης, των πολιτικών κομμάτων, των μέσων μαζικής επικοινωνίας, της τοπικής αυτοδιοίκησης, του συνδικαλισμού, της κοινωνίας των πολιτών και όχι μόνο.

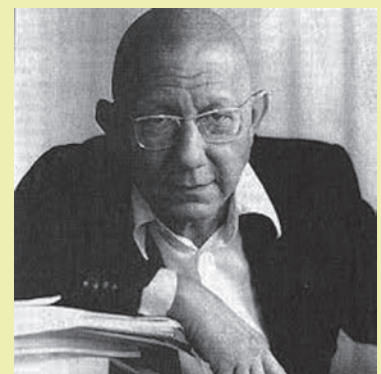
Το ισχύον Σύνταγμα συντάχθηκε το 1975 και αναθεωρήθηκε το 1986, το 2001 και το 2008. Σημειώνεται ότι με την πρώτη αναθεώρηση (1986) μειώθηκαν οι εξουσίες του Προέδρου και αυξήθηκαν οι εξουσίες του Πρωθυπουργού, γι' αυτό το πολίτευμά μας έχει χαρακτηριστεί ως **πρωθυπουργοκεντρικό**. Αρκετοί υποστηρίζουν ότι ίσως χρειάζεται μια καλύτερη ισορροπία ανάμεσα στην εξουσία του Προέδρου και του Πρωθυπουργού.

«Αν ο ελληνικός λαός δεν είναι υπεύθυνος για την ιστορία του, τότε ας του ορίσουμε έναν κηδεμόνα... Εγώ λέω ότι ο ελληνικός λαός –όπως και κάθε λαός– είναι υπεύθυνος για την ιστορία του, συνεπώς είναι υπεύθυνος και για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα.

Και η ευθύνη, για την οποία μίλησα, εκφράζεται με την ανευθυνότητα της παροιμιώδους φράσης:

«-Εγώ θα διορθώσω το ρωμέικο;
-Ναι, κύριε, εσύ θα διορθώσεις το ρωμέικο, στον χώρο και στον τομέα όπου βρίσκεσαι.»

(Κορνήλιος Καστοριάδης, απόσπασμα από συνέντευξη, εφ. *Ελευθεροτυπία*, αναδ. εφ. *Το Παρόν*, 2012)

Κορνήλιος Καστοριάδης

«Απλός ο λόγος της αλήθειας είναι.» (Ευρυπίδης, *Φοίνισσαι*)

«Γιατί η πραγματικότητα στο σύνολό της συμφωνεί με την αλήθεια, ενώ συγκρούεται με το ψέμα.» (Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*)

«Το πραγματικό ελάττωμα είναι να μη διορθώνεις τα ελαττώματά σου.» (Κομφούκιος)

3.6 Βασικές αρχές του Συντάγματος

3.6.1 Η λαϊκή κυριαρχία

Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα, το οποίο αναφέρει στο πρώτο του Άρθρο: **θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία**. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.

Επισημαίνεται ότι οι εξουσίες **πηγάζουν από τον λαό**, ειδικότερα από το εκλογικό σώμα, αλλά **ασκούνται** και για όλο τον λαό και για το Έθνος, δηλαδή και για τον απόδημο Ελληνισμό. Το κράτος λοιπόν οφείλει να μεριμνά για τη ζωή του απόδημου Ελληνισμού και τη διατήρηση των δεσμών του με τη μητέρα Πατρίδα (Άρθρο 108). Από την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας προκύπτουν δύο βασικές **συνέπειες**: πρώτον, το **τεκμήριο αρμοδιότητας** ανήκει στον λαό. Δηλαδή, αν υπάρχει διαφωνία μεταξύ των οργάνων του κράτους (π.χ. Προέδρου της Δημοκρατίας και Βουλής), αρμόδιος να κρίνει τελικά είναι ο λαός, με εκλογές. Δεύτερον, ο **αυτοπεριορισμός του λαού**. Δηλαδή, όταν ο λαός θεσπίζει ή αναθεωρεί το Σύνταγμα αυτοπεριορίζεται, αφού δεσμεύεται να δρα μέσα στο πλαίσιο που ορίζει το Σύνταγμα.

3.6.2 Το κράτος δικαίου

Κράτος δικαίου είναι εκείνο το οποίο ασκεί **εξουσία σύμφωνα με τους κανόνες δικαίου**. Το κράτος εφαρμόζει το Σύνταγμα και τους νόμους. Μάλιστα οι νόμοι, όχι μόνο δεν θα πρέπει να είναι αντίθετοι στο Σ., δηλαδή αντισυνταγματικοί, αλλά θα πρέπει να πραγματώνουν τις αξίες του Σ. (ελευθερία, ισότητα, παιδεία, κοινωνική δικαιοσύνη κτλ.) Όλα τα όργανα του κράτους υποχρεούνται να εφαρμόζουν το Σύνταγμα και τους νόμους. Όχι μόνο τα δημόσια όργανα αλλά και οι πολίτες υποχρεούνται να εφαρμόζουν τους κανόνες δικαίου και να σέβονται τη λειτουργία των θεσμών. Εάν τα όργανα του κράτους και οι πολίτες εφαρμόζουν ή όχι τους νόμους κρίνεται από την ανεξάρτητη δικαιοσύνη (βλέπε και κεφ.5).

3.6.3 Το κοινωνικό κράτος

Το σύγχρονο κράτος φροντίζει και για την κοινωνική δικαιοσύνη, είναι δηλαδή και κοινωνικό κράτος. **Κοινωνικό κράτος ή κράτος πρόνοιας** είναι εκείνο που εξασφαλίζει σ' όλους τους πολίτες του ορισμένα **βασικά κοινωνικά αγαθά**. Τέτοια αγαθά είναι η παιδεία, η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, η εργασία, το καθαρό περιβάλλον, η κοινωνική δικαιοσύνη, οι ίσες ευκαιρίες κτλ.

Η Συνταγματική κατοχύρωση αλλά και η εξασφάλιση των **κοινωνικών δικαιωμάτων** αποδεικνύουν την ύπαρξη ή όχι του κοινωνικού κράτους.

Ανεξάρτητα από τις όποιες εξελίξεις, με κριτήρια την ισότητα και

Βασικές αρχές που κατοχυρώνουν τα σύγχρονα Σ. είναι δημιουργημάτων αρχαίων Ελλήνων, όπως για παράδειγμα:

-Αρχή λαϊκής κυριαρχίας. Ο Περικλής διακηρύττει ότι το πολίτευμά μας είναι δημοκρατία, δηλαδή ο λαός είναι το ανώτατο όργανο της πολιτείας.

-Αρχή ελευθερίας. Κάθε πολίτης είναι ελεύθερος να εκφράσει τη γνώμη του για τα κοινά της πόλης (αντιγορία, ισηγορία).

-Αρχή ισότητας. Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, αλλά και ο νόμος αντιμετωπίζει ίσα τους πολίτες.

-Αρχή πλειοψηφίας. Οι αποφάσεις για τα κοινά και την εκλογή αρχόντων λαμβάνονται με πλειοψηφία.

Αλέκος Φασιανός, *Συγκέντρωση (La réunion snob)*, 1935.

Εκλογές

«Το κοινωνικό κράτος δεν είναι το κράτος πάτρνας, που φροντίζει να βρει απασχόληση σε οποιοδήποτε ανήκει στο κυβερνητικό κόμμα. Το κοινωνικό κράτος είναι κράτος που διαμορφώνει και επιβάλλει πολιτικές με κριτήρια την ισότητα των πολιτών και την κοινωνική αλληλεγγύη. Δεν διαχωρίζει.» (Κ. Σημίτης, πρώην πρωθυπουργός)

την κοινωνική δικαιοσύνη, προσφέρει ένα ελάχιστο όριο διαβίωσης σε άτομα και ομάδες που αδυνατούν να εξασφαλίσουν αυτό το όριο. Υποστηρίζεται ότι «άριστη δημοκρατία είναι αυτή που έχει πολίτες ούτε πολύ πλούσιους ούτε πολύ φτωχούς.» (Θαλής ο Μιλήσιος) Και βέβαια, κοινωνικό κράτος δεν είναι αυτό που προσφέρει προνόμια και παροχές σε οργανωμένες ομάδες πίεσης, σε οποιονδήποτε, για λόγους πολιτικού οφέλους ή κόστους.

Το περιεχόμενο του κοινωνικού κράτους, δηλαδή η εξασφάλιση στους πολίτες βασικών κοινωνικών αγαθών, προσδιορίζεται από τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Σήμερα, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης το κοινωνικό κράτος αμφισβητείται, κυρίως, από τους νοεφιλελεύθερους. Πολλά ερωτήματα τίθενται, όπως: ποιους και σε ποιο βαθμό πρέπει να καλύπτει, ποιες ανάγκες και με ποια μέσα θα καλυφθούν;

3.6.4 Η διάκριση των λειτουργιών

Οι εξουσίες ή λειτουργίες του κράτους κατανέμονται σε διάφορα όργανα για τρεις κυρίως λόγους: **πρώτον**, η συγκέντρωση εξουσίας σ' ένα πρόσωπο εμπεριέχει τον κίνδυνο για αυθαιρεσίες και κατάχρηση εξουσίας. **Δεύτερον**, η κατανομή συνεπάγεται καλύτερη οργάνωση και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. **Τρίτον**, εξασφαλίζεται αμοιβαίος έλεγχος και ισορροπία μεταξύ τους. Το Σύνταγμά μας καθιερώνει τη διάκριση των λειτουργιών ορίζοντας τα εξής (Άρθρο 26):

- Η **νομοθετική λειτουργία** ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.
- Η **εκτελεστική λειτουργία** ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση.
- Η **δικαστική λειτουργία** ασκείται από τα δικαστήρια και οι αποφάσεις τους εκτελούνται στο όνομα του ελληνικού λαού.

Όπως φαίνεται δεν ισχύει η απόλυτη, αλλά η σχετική διάκριση των λειτουργιών. Αν στο σημερινό κράτος, που ασκεί πλείστες όσες δραστηριότητες, ίσχυε η απόλυτη διάκριση, θα υπήρχε πρόβλημα στη λειτουργία του. Σήμερα λοιπόν, ισχύει η **διασταύρωση των λειτουργιών**, σύμφωνα με την οποία η κάθε λειτουργία ανατίθεται κατ' αρχήν σε ορισμένα όργανα, ενώ προβλέπεται ότι δευτερευόντως η ίδια λειτουργία (ορισμένες δραστηριότητες) ασκείται και από άλλα όργανα.

Σήμερα παρατηρούνται δύο επιπλέον εξελίξεις. Πρώτον, η **κυριαρχία της εκτελεστικής εξουσίας**. Ο παρεμβατισμός του κράτους, η εμπλοκή του σε προβλήματα της καθημερινότητας, η ανάγκη για γρήγορη και αποτελεσματική λύση είναι μερικοί λόγοι που έχουν γιγαντώσει την εκτελεστική εξουσία και έχουν περιθωριοποιήσει τις δύο άλλες. Δεύτερον, η **ταύτιση σχεδόν της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας**. Η κυβέρνηση ασκεί την εκτελεστική εξουσία, αλλά την κυβέρνηση την καθοδηγεί το κόμμα που έχει την πλειοψηφία στη βουλή.

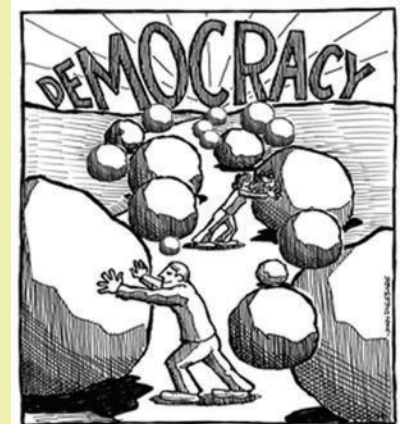
Πρώτος ο **Αριστοτέλης** στα *Πολιτικά* διέκρινε την εξουσία της πολιτείας ως εξής: στο **βουλευόμενο**, στο **περί τας αρχάς** και στο **δικάζον**.

(«Ἔστι δὲ τῶν τριῶν τούτων ἐν μὲν τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν, δεύτερον δὲ τὸ περὶ τὰς ἀρχάς... τρίτον δὲ τὸ δικάζον.»)

Στα νεότερα χρόνια ο **Μοντεσκιέ**, στο έργο του *Το πνεύμα των νόμων* (1748) είναι αυτός που ανέπτυξε την αρχή της διάκρισης των εξουσιών.

Εκτός από τις αναφερόμενες βασικές αρχές του Συντάγματος υπάρχουν κι άλλες όπως: ο κοινοβουλευτισμός, η αντιπροσώπευση, ο πολυκομματισμός, το αιρετό των αρχόντων κτλ.

«Κανονικά θα έπρεπε ο κόσμος να παρακαλεί τους εκλεκτούς του να αναλάβουν τη διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων, και εκείνοι, με φρόνιμη σκέψη, να αρνούνται σταθερά. Κάτι που θα ανέμενε κανείς όχι μόνον από τον χώρο της πολιτικής, αλλά και σε κάθε άλλον τομέα διαχείρισης συλλογικών υποθέσεων.» (Κ. Μπέης, *Η Ελλάδα που αγάπησα, Η Ελλάδα της χρεοκοπίας*).

Δημοκρατία

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Η ισηγορία είναι το δικαίωμα του πολίτη να εκφράζει τη γνώμη του στην εκκλησία του δήμου.
- Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι προεδρική δημοκρατία.
- Το δημοψήφισμα είναι θεσμός άμεσης δημοκρατίας.
- Τα μεικτά εκλογικά συστήματα είναι τα πιο δημοκρατικά.
- Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από την κυβέρνηση.

1β. Ένα από τα εκλογικά συστήματα είναι (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Το πλειοψηφικό.
- β. Της σχετικής συμμετοχής.
- γ. Το φιλελεύθερο.
- δ. Της υποχρεωτικής ψηφοφορίας.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- 1. Αριστοτέλης: όταν κυβερνάει ένας
- 2. Αριστοτέλης: όταν κυβερνούν λίγοι
- 3. Αριστοτέλης: όταν κυβερνούν πολλοί

Β΄ στήλη

- πολίτευμα Βασιλεία
- πολίτευμα Αριστοκρατία/Ολιγαρχία
- πολίτευμα Δημοκρατία
- Βασιλευόμενη Δημοκρατία

2α. Ποια είναι τα αρνητικά φαινόμενα της δημοκρατίας.

2β. Ποιοι έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν.

Β΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Αναλύστε την έννοια της «δοκιμασίας» στους άρχοντες της αρχαίας Αθήνας.

β. Εξηγήστε τις έννοιες-φράσεις «τυραννία της πλειοψηφίας» και «τυραννία της μειοψηφίας».

2α. Αναλύστε δύο από τις αρχές της ψηφοφορίας.

β. Αναλύστε την έννοια της «ελευθερίας» και της «ισότητας» ως δύο θεμελιώδεις αρχές της δημοκρατίας.

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Αγώνες αντιλογίας από δύο μαθητές ή δύο ομάδες με θέματα: α) υπέρ της πολιτικής συμμετοχής και υπέρ της πολιτικής αποχής, β) υπέρ της προεδρικής και υπέρ της προεδρευόμενης δημοκρατίας.
- Από την κοινωνική-οικονομική-πολιτική ζωή να βρείτε δύο περιπτώσεις «επιλογής εκπροσώπων» που θα θέλατε εκλογή και δύο περιπτώσεις που θα θέλατε κλήρο.
- Στις εκλογές που κάνετε στην τάξη σας να εφαρμόσετε τις αρχές ψηφοφορίας που υπάρχουν στο κεφ. 3.4.
- Πρόκειται να γίνει αναθεώρηση του Συντάγματος. Να συντάξετε πέντε διατάξεις-προτάσεις που θα θέλατε να συμπεριληφθούν στο νέο Σύνταγμα.
- Εργασία ή συζήτηση για το περιεχόμενο και τη διάκριση των τριών λειτουργιών του κράτους.

ΚΕΦ. 4: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ - ώρες: 5

- 4.1 Η νομοθετική λειτουργία
- 4.2 Η εκτελεστική λειτουργία
 - 4.2.1 Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας
 - 4.2.2 Η κυβέρνηση
 - 4.2.3 Η δημόσια διοίκηση
 - 4.2.4 Ανεξάρτητες διοικητικές αρχές
- 4.3 Η δικαστική λειτουργία

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να συγκρίνουν τις αρμοδιότητες και την εξουσία των τριών λειτουργιών: νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής.
- Να αναλύουν τη διαδικασία ψήφισης ενός νόμου.
- Να εξηγούν ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι υπεράνω κομματικών ανταγωνισμών και ότι υπηρετεί και εκπροσωπεί το έθνος.
- Να αξιολογούν τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης.
- Να αξιολογούν τη λειτουργία των ανεξάρτητων διοικητικών αρχών.
- Να ερμηνεύουν την αναγκαιότητα της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης.

Βασική ορολογία

- νομοθετική λειτουργία	- συγκεντρωτικό σύστημα	- Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων
- εκτελεστική λειτουργία	- αποκεντρωτικό σύστημα	- Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών
- δικαστική λειτουργία	- αρχές καλής νομοθέτησης	- Συνήγορος του πολίτη
- προσόντα εκλέγεσθαι	- Ανοιχτή Δημόσια Διοίκηση και Διακυβέρνηση	- προβλήματα δυσκυβερνησίας
- βουλευτές επικρατείας	- Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές	- Πολιτικά, ποινικά, διοικητικά δικαστήρια
- Βουλή	- Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης	- Ελεγκτικό Συνέδριο
- Πρόεδρος Δημοκρατίας	- Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού	- Συμβούλιο της Επικρατείας
- ρυθμιστής του πολιτεύματος		- Άρειος Πάγος
- δικαίωμα veto		
- γραφειοκρατία		
- τεκμήριον αρμοδιότητας		

4.1 Η νομοθετική λειτουργία

Η νομοθετική λειτουργία ασκείται από τη Βουλή, από τους βουλευτές. Για να εκλεγεί κάποιος βουλευτής πρέπει να πληροί ορισμένες προϋποθέσεις –**προσόντα του εκλέγεσθαι**– τα εξής:

- **Να έχει την ικανότητα του εκλέγειν** (βλέπε κεφ. 3.4).
- **Να έχει συμπλήρωσει το 25ο έτος της ηλικίας του.**

Οι βουλευτές αντιπροσωπεύουν το Έθνος και όχι την εκλογική περιφέρεια ή την επαγγελματική κατηγορία τους. Ο νόμος ορίζει ότι κάθε εκλογική περιφέρεια, ανάλογα με τον πληθυσμό της, εκλέγει ορισμένο αριθμό βουλευτών. Επίσης, ένας αριθμός βουλευτών δεν εκλέγεται στις εκλογικές περιφέρειες αλλά σε ολόκληρη την επικράτεια, γι' αυτό ονομάζονται **βουλευτές επικρατείας**. Από τις εκλογικές περιφέρειες εκλέγονται 288 βουλευτές και οι υπόλοιποι 12 είναι βουλευτές επικρατείας.

Βέβαια, δεν υπάρχει νόμος που να ορίζει ότι κάθε επαγγελματική κατηγορία εκλέγει ορισμένο αριθμό βουλευτών. Πάντως, στη Βουλή δεν εκπροσωπούνται πολλές επαγγελματικές κατηγορίες. Συνήθως, κυριαρχούν ορισμένα επαγγέλματα (δικηγόροι, γιατροί κτλ.).

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, οι βουλευτές έχουν απεριόριστο **το δικαίωμα γνώμης και ψήφου κατά συνείδηση**. Στην πράξη το δικαίωμα αυτό καταστρατηγείται, αφού τα κόμματα, αρκετές φορές, θέτουν θέμα **κομματικής πειθαρχίας**, οπότε υποχρεώνουν τους βουλευτές να ψηφίσουν ό,τι αποφάσισε το κόμμα. Αυτό είναι πρόβλημα για τη λειτουργία του κοινοβουλίου και της δημοκρατίας. Το πρόβλημα είναι μεγαλύτερο, όταν τα κόμματα δεν έχουν δημοκρατική οργάνωση και λειτουργία. Από την άλλη μεριά δικαιολογείται η κομματική πειθαρχία διότι οι βουλευτές εκλέγονται με τη «σημαία» και το πρόγραμμα κάποιου κόμματος, το οποίο οφείλουν να υπηρετήσουν.

Η Βουλή έχει τις **σημαντικότερες και σπουδαιότερες αρμοδιότητες**, σε σύγκριση με τα άλλα κρατικά όργανα, οι οποίες διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες: νομοθετικές, διοικητικές, δικαστικές, άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Η **κυριότερη αρμοδιότητα της Βουλής είναι η νομοθετική**, δηλαδή η **ψήφιση των νόμων**. Η διαδικασία που ακολουθείται είναι η εξής: Πρώτον, η **υποβολή στη Βουλή πρότασης νόμου ή νομοσχεδίου**. Η διαφορά πρότασης νόμου και νομοσχεδίου έγκειται στο όργανο που έχει τη νομοθετική πρωτοβουλία. Αν η πρωτοβουλία προέρχεται από τη Βουλή καλείται **πρόταση νόμου**, ενώ αν προέρχεται από την κυβέρνηση καλείται **νομοσχέδιο**. Και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να συνοδεύονται υποχρεωτικά από **αιτιολογική έκθεση**, που περιέχει τους λόγους και τους σκοπούς των προτεινόμενων ρυθμίσεων. Επίσης, αν συνεπάγεται επιβάρυνση του προϋπολογισμού, συνοδεύεται από **έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους**, η οποία καθορίζει τη δαπάνη και από **έκθεση του προτείνοντος υπουργού για τον τρόπο που θα καλυφθεί η δαπάνη**.

«Ο νόμος πρέπει να είναι παιδαγωγός. Ο νομοθέτης με τα νομοθετήματά του δεν πρέπει αλλού να αποβλέπει παρά στο πώς θα καλλιεργεί την αρετή των πολιτών.» (Πλάτων)

«Νόμος ο πάντων βασιλεύς θνατών τε και αθανάτων.» (Πλάτων, Γοργίας)

«Ο λαός οφείλει να μάχεται για τους νόμους του όπως για τα τείχη της πόλης του.» (Ηράκλειτος)

Το κτήριο της Βουλής

Δραστηριότητα: υποστηρίζεται ότι «Μετά τη μεταπολίτευση (1974) υπάρχει ένας κομματικοκρατικός κοινοβουλευτισμός, όπου τα κόμματα από μέσα λαϊκής αντιπροσώπευσης έχουν μετατραπεί σε αυτοσκοπό». (Ν. Μουζέλης) Με έρευνα (βιβλιογραφία, συνεντεύξεις κτλ.) να επιβεβαιώσετε ή να διαψεύσετε αυτή την άποψη.

Διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές :

- Μορφωτικών υποθέσεων.
- Εθνικής άμυνας και εξωτερικών υποθέσεων.
- Οικονομικών υποθέσεων.
- Κοινωνικών υποθέσεων.
- Δημόσιας διοίκησης, δημόσιας τάξης και δικαιοσύνης.
- Παραγωγής και εμπορίου.

Ηλεκτρονική Διεύθυνση Βουλής:
<http://www.hellenicparliament.gr/el/>

Δραστηριότητα: χρησιμοποιώντας την εν λόγω διεύθυνση να: α) καταγράψετε την ιστορία του κτηρίου της βουλής, β) καταγράψετε το περιεχόμενο των κοινοβουλευτικών επιτροπών.

4.2 Η εκτελεστική λειτουργία

4.2.1 Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας

Σύμφωνα με το Σύνταγμα για να εκλεγεί κάποιος Πρόεδρος της Δημοκρατίας πρέπει να έχει τα εξής **προσόντα** (Άρθρο 31):

- Να είναι Έλληνας πολίτης, τουλάχιστον πριν από πέντε έτη και να έχει Ελληνική καταγωγή, από πατέρα ή μητέρα.
- Να έχει συμπληρώσει το 40ό έτος της ηλικίας του.
- Να έχει νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται **από τη Βουλή για περίοδο πέντε ετών**. Επιτρέπεται η επανεκλογή του ίδιου προσώπου **άλλη μία πενταετία**. Η εκλογή γίνεται με ονομαστική (δηλαδή φανερή) ψηφοφορία σε ειδική συνεδρίαση της Βουλής.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας πριν αναλάβει την άσκηση των καθηκόντων του δίνει **ενώπιον της βουλής τον καθιερωμένο όρκο**.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο ανώτατος άρχων της χώρας, είναι επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας και **ρυθμιστής του πολιτεύματος**. Επισημαίνεται ότι **ο Πρόεδρος είναι ο ανώτατος άρχοντας**, ενώ **ο λαός είναι το ανώτατο όργανο του κράτους**. Ως ανώτατος άρχων εκπροσωπεί τη χώρα διεθνώς, **συμβολίζει τον λαό και το έθνος**. Γι' αυτό χρειάζεται να είναι μια προσωπικότητα κύρους με καθολική αποδοχή. Επιπλέον, χρειάζεται να υπάρξει **συναίνεση** των κομμάτων πριν από την εκλογή του. Ο νομοθέτης απαιτεί αυξημένη πλειοψηφία για την εκλογή του (πρώτη ψηφοφορία 200 ψήφους). Αν μετά από αλληπάλληλες ψηφοφορίες δεν μπορεί να υπάρξει συναίνεση, και επειδή η διαδικασία δεν μπορεί να συνεχίζεται επ' αόριστον, επιτρέπεται στην τελευταία ψηφοφορία εκλογή με σχετική πλειοψηφία.

Η φιλοσοφία και η λογική του Συντάγματος απαιτεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να είναι το **πρότυπο του Έλληνα**, να προβάλλει τα θετικά και ενοποιητικά στοιχεία του λαού, να είναι υπεράνω κομμάτων, δογμάτων και συμφερόντων, να ασκεί τα καθήκοντά του στα πλαίσια της νομιμότητας, του δικαίου και του εθνικού συμφέροντος. Απαιτεί να είναι **ρυθμιστής του πολιτεύματος**, που σημαίνει ότι προβαίνει σε όλες τις απαραίτητες πράξεις για να λειτουργεί σωστά και αποφεύγει όλες τις πράξεις που θα μπορούσαν να βλάψουν το πολίτευμα. Αλλά και αν το πολίτευμα κλονιστεί, οφείλει να το επαναφέρει στην κανονικότητα, στη νομιμότητα, ώστε ο λαός να έχει εμπιστοσύνη στο πολίτευμα και στην κυβέρνηση.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μετέχει στη νομοθετική και εκτελεστική λειτουργία. Όμως, επειδή οφείλει να αποδέχεται και να εγκρίνει τις αποφάσεις της Βουλής και της κυβέρνησης, λογικό είναι να μην φέρει ευθύνη γι' αυτές τις πράξεις. Άλλωστε, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων και για πράξεις ήσσονος σημασίας, ουδεμία πράξη του Προέδρου ισχύει, ούτε εκτελείται χωρίς την **προσυπογραφή**

«*Αρχή άνδρα δείκνυσι.*» (Πιττακός)

«*Ου μόνον αρχή άνδρα δείκνυσι, αλλά και αρχήν ανήρ.*» (Επαμεινώνδας)

«*Πρόσεχε Περικλείς, ελευθέρων άρχεις, Ελλήνων άρχεις, πολιτών Αθηναίων.*» (Περικλής)

«*Το ήθος όλων των πολιτών γίνεται όμοιο με το ήθος των αρχόντων τους.*» (Ισοκράτης, Παναηγουρικός)

Παύλος Κουντουριώτης,
πρώτος Πρόεδρος της
ελληνικής Δημοκρατίας (1924).

Για να εκλεγεί ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας πρέπει να συγκεντρώσει ορισμένους ψήφους. Ειδικότερα:
Α' ψηφοφορία: 200 ψήφοι, αν όχι, ψηφοφορία μετά από πέντε μέρες.
Β' ψηφοφορία: 200 ψήφοι, αν όχι, ψηφοφορία μετά από πέντε μέρες.
Γ' ψηφοφορία: 180 ψήφοι, αν όχι, διάλυση της βουλής και γίνονται εκλογές.

Η νέα βουλή μόλις συγκροτηθεί, ψηφίζει για πρόεδρο της δημοκρατίας.
Δ' ψηφοφορία: 180 ψήφοι, αν όχι ψηφοφορία μετά από πέντε μέρες.
Ε' ψηφοφορία: 151 ψήφοι, αν όχι, ψηφοφορία μετά από πέντε μέρες.
ΣΤ' ψηφοφορία: σχετική πλειοψηφία.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις:

-Προεδρία Δημοκρατίας:

<http://www.presidency.gr/>

-Κυβέρνησης:

<http://www.primeminister.gov.gr/>

του αρμόδιου υπουργού, ο οποίος με μόνη την υπογραφή του γίνεται υπεύθυνος, και χωρίς τη δημοσίευσή της στην εφημερίδα της κυβερνήσεως.

Το Σύνταγμα αναφέρει ρητά ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ευθύνεται οπωσδήποτε για πράξεις που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Μόνο **κατ' εξαίρεση ευθύνεται** σε δύο περιπτώσεις: πρώτον, **για εσχάτη προδοσία** και δεύτερον, **για παραβίαση με πρόθεση του Συντάγματος**.

Γενικά, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει άλλες αρμοδιότητες παρά μόνον όσες του απονέμουν ρητά το Σύνταγμα και οι νόμοι που είναι σύμφωνοι με αυτό.

4.2.2 Η κυβέρνηση

Την κυβέρνηση αποτελεί το **Υπουργικό Συμβούλιο**, το οποίο απαρτίζεται από τον **Πρωθυπουργό και τους υπουργούς**. Κανένας δεν μπορεί να διοριστεί μέλος της κυβέρνησης ή υφυπουργός αν δεν συγκεντρώνει τα προσόντα που ορίζονται για τον βουλευτή, δηλαδή χρειάζεται να είναι Έλληνας πολίτης, να έχει την ικανότητα του εκλέγειν και να έχει συμπληρώσει το εικοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας **διορίζει τον Πρωθυπουργό και, με πρότασή του, διορίζει και παύει τα λοιπά μέλη της κυβέρνησης** και τους υφυπουργούς. **Πρωθυπουργός** διορίζεται ο αρχηγός του κόμματος το οποίο διαθέτει την **απόλυτη πλειοψηφία** των εδρών στη Βουλή μετά από εκλογές. Αν κανένα κόμμα δεν διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει στον αρχηγό του κόμματος που διαθέτει **σχετική πλειοψηφία** διερευνητική εντολή για να σχηματίσει κυβέρνηση. Αν δεν μπορέσει να σχηματίσει αυτός κυβέρνηση δίνεται διερευνητική εντολή στον αρχηγό του δεύτερου κόμματος κ.ο.κ.

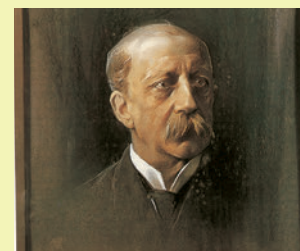
Ο Πρωθυπουργός εξασφαλίζει την ενότητα της κυβέρνησης και κατευθύνει τις ενέργειές της καθώς και των δημοσίων γενικά υπηρεσιών για την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής μέσα στο πλαίσιο των νόμων. Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου καθώς και οι υφυπουργοί είναι **συλλογικώς υπεύθυνοι** για τη γενική πολιτική της κυβέρνησης και καθένας από αυτούς για τις πράξεις ή παραλείψεις της αρμοδιότητάς του.

Η κυβέρνηση σύμφωνα με το Σ. έχει τις εξής **αρμοδιότητες**:

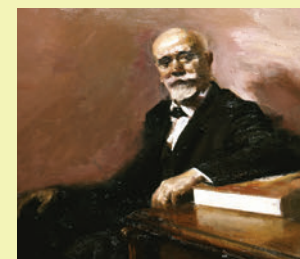
- Ασκει την εκτελεστική εξουσία.
- Καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας.
- Προτείνει και προσυπογράφει τα Προεδρικά Διατάγματα.
- Διοικεί τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας.
- Αναπληρώνει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στην περίπτωση που δεν υπάρχει ή αρνείται ο Πρόεδρος της Βουλής.

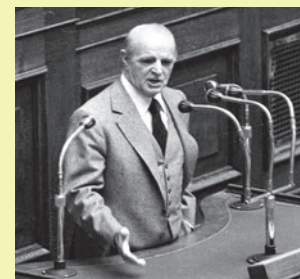
Ιωάννης Καποδίστριας

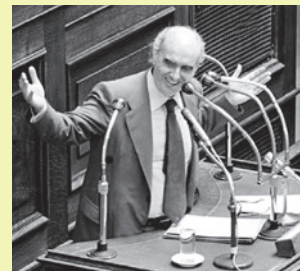
Χαρίλαος Τρικούπης

Ελευθέριος Βενιζέλος

Κωνσταντίνος Καραμανλής

Ανδρέας Παπανδρέου

4.2.3 Η δημόσια διοίκηση

Η δημόσια διοίκηση μπορεί να οργανώνεται με βάση δύο συστήματα, το συγκεντρωτικό και το αποκεντρωτικό. Σύμφωνα με το **συγκεντρωτικό σύστημα** η δημόσια διοίκηση ασκείται από **κεντρικά** όργανα (Υπουργεία), που έχουν αρμοδιότητα σε όλη την επικράτεια. Σύμφωνα με το **αποκεντρωτικό σύστημα**, η δημόσια διοίκηση ασκείται από **κεντρικά** και **περιφερειακά** όργανα. Τα κεντρικά έχουν γενική αρμοδιότητα σε όλη την επικράτεια, ενώ τα περιφερειακά υπάγονται στην κεντρική διοίκηση και έχουν επιμέρους αρμοδιότητες σε ένα τμήμα της επικράτειας. Μόνο αν τα περιφερειακά όργανα έχουν **αποφασιστικές αρμοδιότητες**, υπάρχει εφαρμογή του αποκεντρωτικού συστήματος.

Τα πλεονεκτήματα του συγκεντρωτικού συστήματος είναι ότι εξασφαλίζει μια ενιαία, στη χάραξη και στην εφαρμογή, πολιτική για όλη την επικράτεια αφενός, και αφετέρου έχει μικρότερο κόστος λειτουργίας. Όμως, έχει δύο **μειονεκτήματα**: **α)** αναπτύσσεται μια δυσκίνητη γραφειοκρατία, αφού οι πολίτες ακόμα και για μικρά ζητήματα καταφεύγουν στο κέντρο, **β)** η κεντρική διοίκηση αγνοεί την ιδιαιτερότητα των τοπικών συνθηκών και προβλημάτων. Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του αποκεντρωτικού συστήματος είναι ακριβώς τα αντίθετα του συγκεντρωτικού συστήματος. Εκτός από την αποκέντρωση της εξουσίας **κατά τόπο** (περιφερειακή, τοπική αυτοδιοίκηση) υπάρχει και η **καθ' ύλη** αποκέντρωση. Στην καθ' ύλη αποκέντρωση ορισμένοι τομείς του κράτους αυτοδιοικούνται, είτε ως Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) είτε ως Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.) (βλέπε κεφ. 6.3.2). Η δημόσια διοίκηση, η γραφειοκρατία, καλείται να εφαρμόσει τις αποφάσεις της κυβέρνησης σε όλους τους τομείς (παιδεία, δημόσια έργα, γεωργική πολιτική κτλ.). Για να επιτελέσει το έργο της, με εξουσιοδότηση του Συντάγματος ή του νόμου, θέτει κανόνες δικαίου, δηλαδή **κανονιστικές διοικητικές πράξεις** (π.χ. οι αστυνομικές ή υγειονομικές διατάξεις). Επίσης, για να ρυθμίσει πλείστες όσες ατομικές περιπτώσεις εκδίδει **ατομικές διοικητικές πράξεις** (π.χ. η μετάθεση υπαλλήλου).

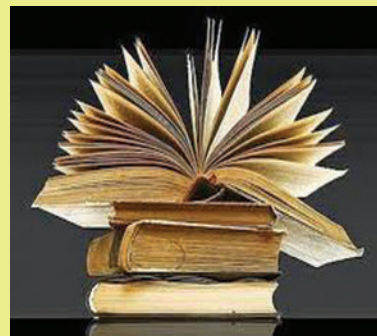
Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το σύγχρονο ελληνικό κράτος χαρακτηρίζεται από **δυσκυβερνησία**, δηλαδή από την αδυναμία εφαρμογής νόμιμων και αποδεκτών, κοινωνικά και πολιτικά, αποφάσεων, η οποία οφείλεται κυρίως στους εξής **λόγους**: στην πολυνομία και στην μη εφαρμογή των νόμων, στη δυσλειτουργία της γραφειοκρατίας, στην έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών και κράτους, στις κοινωνικές και πολιτικές πιέσεις, στην ανομία και στην παρανομία (βλέπε και κεφ. 5).

Ειδικότερα, όσον αφορά την **πολυνομία** επισημαίνεται ότι υπάρχει μια πληθώρα κανόνων (νόμοι, διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις), και αρκετοί από αυτούς χρειάζονται ερμηνεία. Η πολυνομία είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο, που παρατηρείται σ' όλα τα κράτη, και έχει **σημαντικές συνέπειες**, όπως: πρώτον, η «**άγνοια των νόμων**»

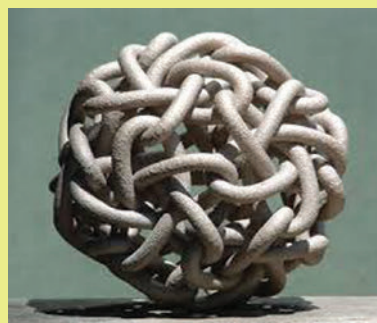
«Η διαβούλευση επί των νομοσχεδίων γίνεται και μέσω του δικτυακού τόπου www.opengov.gr» (Ν.4048/2012, Άρθρο 14)

Υπουργείο Εσωτερικών:
<http://www.ypes.gr/el/>

Όπως επισημαίνεται, «ο νόμος –κάθε νόμος– οφείλει να είναι λιτός, να ευκόλως κατανοήται από τους όσοι είναι ατρεβείς εις την νομοθετικήν γλώσσαν. Προς τούτο δε η σύνταξις και η ψήφισις αυτού χρειάζεται άνδρας εκπαιδευτάς, να μη είπω σοφούς, όχι δε προχειρολόγους και άλλους ενεργούντας υπό το κράτος των παρορμήσεων της στιγμής». (καθηγητής Δ. Κόρσος).

Πολυνομία

Πολυνομία

από όλους, τους πολίτες, τους νομικούς, τους δικαστές. Ακόμα και ο νομοθέτης αγνοεί τι θεσπίζει, τι τροποποιεί, τι καταργεί. Δεύτερον, η **έλλειψη κύρους των νόμων**, δηλαδή, οι νόμοι χάνουν το κύρος τους γιατί δεν εφαρμόζονται.

Μερικά παραδείγματα μη εφαρμογής νόμων είναι τα εξής:

- Απαγορεύονται οι παράνομες χωματερές, και όμως υπάρχουν.
- Απαγορεύονται οι καταλήψεις των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, και όμως γίνονται.
- Απαγορεύεται το κάπνισμα σε κλειστούς χώρους, και όμως κά-ποιοι καπνίζουν.

Το ερώτημα είναι, **πώς αντιμετωπίζεται αυτή η κατάσταση;** Για τη βελτίωση της διακυβέρνησης προβλέπεται η εφαρμογή **αρχών και μέσων καλής νομοθέτησης**, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας νόμων. Έτσι, κατά την κατάρτιση των νόμων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι **αρχές καλής νομοθέτησης**, όπως:

- Η αναγκαιότητα της ρύθμισης.
- Η απλότητα και η σαφήνεια και η αποφυγή αντιφατικών ρυθμίσεων.
- Η αποτελεσματικότητα, η αποδοτικότητα και οι συνέπειες της ρύθμισης.
- Η προσβασιμότητα στις ρυθμίσεις και με ηλεκτρονικά μέσα.
- Η διαφάνεια και η ασφάλεια δικαίου.

Επίσης, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα **μέσα καλής νομοθέτησης**, ιδίως:

α) Η διαβούλευση. Επιτυγχάνεται με τη δημοσιοποίηση της σχεδιαζόμενης ρύθμισης με σκοπό την έγκαιρη ενημέρωση και συμμετοχή των πολιτών και των κοινωνικών φορέων.

β) Η ανάλυση συνεπειών των ρυθμίσεων. Κάθε σχέδιο νόμου συνοδεύεται από ανάλυση συνεπειών των ρυθμίσεων.

γ) Η αιτιολογική έκθεση. Κάθε σχέδιο νόμου κατά την κατάθεσή του στη Βουλή συνοδεύεται από αιτιολογική έκθεση, που εξηγεί την αναγκαιότητα και τον σκοπό της ρύθμισης.

δ) Η απλούστευση. Κατά τη σύνταξη κάθε σχεδίου νόμου, λαμβάνεται μέριμνα για την απλούστευση των διαδικασιών.

ε) Η αξιολόγηση αποτελεσμάτων εφαρμογής. Μετά την πάροδο τριετίας αξιολογείται η ρύθμιση με βάση τα δεδομένα που ανακύπτουν από την εφαρμογή της.

στ) Η αναμόρφωση του δικαίου. Η αναμόρφωση αποσκοπεί στον περιορισμό της πολυνομίας, την επικαιροποίηση και την αποκάλυψη της υφιστάμενης νομοθεσίας.

4.2.4 Ανεξάρτητες διοικητικές αρχές

Οι ανεξάρτητες διοικητικές αρχές ιδρύθηκαν κατ' αρχήν στις Η.Π.Α. και στη συνέχεια στην Ευρώπη, όταν διαπιστώθηκε ότι ο κομματισμός του κρατικού μηχανισμού δεν εξασφαλίζει την ανα-

Γραφειοκρατία

Πολυνομοσχέδια

Το ερώτημα είναι, **πώς αντιμετωπίζεται η πολυνομία;** Ήδη προβλέπεται και λειτουργεί το **Γραφείο Καλής Νομοθέτησης** στη Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης και τα **Γραφεία Νομοθετικής Προτοβουλίας** των Υπουργείων. (Ν. 4048/2012)

Στο πλαίσιο της **εθνικής στρατηγικής για την Ανοιχτή Δημόσια Διοίκηση και Διακυβέρνηση**, η χώρα συμμετέχει ενεργά στην διεθνή πρωτοβουλία των Ηνωμένων Εθνών για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση (Open Government Partnership-O.G.P.). Το O.G.P. αποσκοπεί να διασφαλίσει συγκεκριμένες κυβερνητικές δεσμεύσεις για την προώθηση της διαφάνειας, την ενδυνάμωση των πολιτών, την καταπολέμηση της διαφθοράς και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη σύγχρονη διακυβέρνηση.

Κατά τη σύνταξη κάθε σχεδίου νόμου, λαμβάνεται μέριμνα για την απλούστευση των διαδικασιών, με σκοπό, μεταξύ άλλων, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας (μείωση εμπλεκόμενων φορέων, μείωση απαιτούμενων δικαιολογητικών κτλ.).

γκαία αντικειμενική και αμερόληπτη δράση της διοίκησης, τουλάχιστον σε ορισμένους ευαίσθητους τομείς.

Η δυσλειτουργία του κράτους σε βασικούς τομείς, οδήγησε τον νομοθέτη να κατοχυρώσει με Συνταγματικές διατάξεις την ανεξάρτητη λειτουργία ορισμένων τομέων της διοίκησης. Έτσι δημιουργήθηκαν οι **ανεξάρτητες διοικητικές αρχές**.

Τα πρόσωπα που διοικούν τις ανεξάρτητες αρχές διορίζονται με ορισμένη θητεία και διέπονται από **προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία**, δηλαδή δεν υπόκεινται σε κυβερνητικές εντολές. Η επιλογή τους γίνεται με απόφαση της διάσκεψης των προέδρων της Βουλής και με επιδίωξη ομοφωνίας ή πάντως με την αυξημένη πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων των μελών της.

Εκτός από τις πέντε Συνταγματικά κατοχυρωμένες ανεξάρτητες αρχές, υπάρχουν και άλλες που προβλέπονται από νόμους, όπως η Επιτροπή Προστασίας του Ανταγωνισμού, ο Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδας, η Ανεξάρτητη Αρχή για τις Συμβάσεις κτλ.

Οι ανεξάρτητες αρχές που **προβλέπονται στο Σύνταγμα** είναι οι εξής:

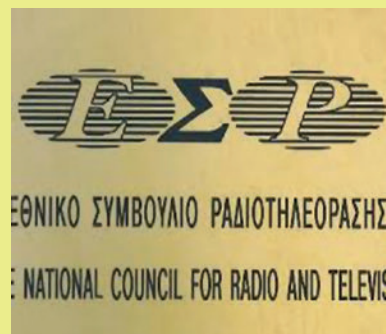
α. Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (Ε.Σ.Ρ.). Η χειραγώγηση της ραδιοτηλεόρασης από την εκάστοτε κυβέρνηση αποτελεί την κύρια αιτία της κακοδαιμονίας των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών μέσων. Ακόμα κι όταν ιδρύθηκε το Ε.Σ.Ρ. το 1989 δεν μπόρεσε να απαλλαγεί από τους κομματικούς συσχετισμούς και τους κυβερνητικούς εναγκαλισμούς και να λειτουργήσει ανεξάρτητα. Αυτή η κατάσταση οδήγησε στην ανάγκη να κατοχυρωθεί Συνταγματικά το Ε.Σ.Ρ. ως ανεξάρτητη αρχή.

Σκοπός του Ε.Σ.Ρ. είναι να ασκεί τον άμεσο έλεγχο του κράτους στον τομέα της παροχής ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών κάθε είδους.

β. Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π.). Οι πελατειακές σχέσεις, οι κομματικοί διορισμοί, η κυριαρχία της αναξιοκρατίας, η χρήση του κράτους για «βόλεμα» ημετέρων, είναι μερικά από τα στοιχεία που οδήγησαν στη θέσπιση μιας ανεξάρτητης αρχής που να επιλέγει με αδιάβλητο τρόπο το προσωπικό του δημόσιου τομέα.

Η πλήρωση των θέσεων που αποφασίζεται από την κυβέρνηση, τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού και από τις διοικήσεις των Νομικών Προσώπων Ιδιωτικού και Δημοσίου Δικαίου, υπάγεται στην αρμοδιότητα του Α.Σ.Ε.Π. Το Α.Σ.Ε.Π. έχει ως αποκλειστική **αποστολή** να εφαρμόζει τους νόμους και κανονισμούς που διέπουν την επιλογή διοριστέων στις δημόσιες υπηρεσίες, στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, καθώς και στα Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου, που ανήκουν ή επιχορηγούνται τουλάχιστον κατά 50% από το κράτος.

Εξαιρούνται και δεν υπάγονται στις διατάξεις του νόμου για τον Α.Σ.Ε.Π. διάφορες κατηγορίες όπως οι δικαστικοί, οι στρατιω-

Μεταξύ άλλων το Ε.Σ.Ρ.:

-Χορηγεί, ανανεώνει και ανακαλεί τις κάθε είδους άδειες και εγκρίσεις για την παροχή ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών.

-Ελέγχει την τήρηση των όρων και των προϋποθέσεων, καθώς και των εν γένει κανόνων και αρχών, που προβλέπονται στην εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία για τη νόμιμη, διαφανή και ποιοτική λειτουργία των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στον τομέα παροχής ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών.

-Διασφαλίζει την πολιτική και πολιτιστική πολυμέρεια και πολυφωνία στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ανώτατο Συμβούλιο
Επιλογής Προσωπικού
www.asep.gr/

Ελληνική Στατιστική Αρχή
Ηλεκτρονική Διεύθυνση:
<http://www.statistics.gr/>

τικοί, οι διπλωματικοί υπάλληλοι, οι δημοσιογράφοι, οι ειδικοί σύμβουλοι κτλ.

γ. Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο τίτλος, **σκοπός** της αρχής είναι η προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών του πολίτη από επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Τέτοια προσωπικά δεδομένα και μάλιστα «ευαίσθητα» είναι αυτά που αφορούν την φυλετική ή εθνική προέλευση, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε ένωση, σωματείο και συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια και την ερωτική ζωή, καθώς και τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες.

Τα προσωπικά δεδομένα για να τύχουν νομίμως επεξεργασίας πρέπει να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία εν όψει των σκοπών αυτών. Επεξεργασία επιτρέπεται μόνον όταν το υποκείμενο των δεδομένων δώσει τη συγκατάθεσή του. Μόνο κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η επεξεργασία χωρίς τη συγκατάθεσή του, ύστερα από άδεια της αρχής (π.χ. επιβάλλεται για λόγους δημοσίου συμφέροντος, θέματα υγείας από γιατρούς, λόγοι εθνικής ασφάλειας, διακρίβωση εγκλημάτων).

δ. Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (Α.Δ.Α.Ε.). Έχει **σκοπό** την προστασία του απορρήτου των επιστολών, της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο καθώς και την ασφάλεια των δικτύων και πληροφοριών. Στην έννοια της προστασίας του απορρήτου των επικοινωνιών περιλαμβάνεται και ο έλεγχος της τήρησης των όρων και της διαδικασίας άρσης του απορρήτου, που προβλέπονται από τον νόμο.

ε. Συνήγορος του πολίτη. Είναι γνωστό ότι η επαφή με τη δημόσια διοίκηση είναι μία «δοκιμασία» για τον πολίτη. Ο πολίτης δεν εξυπηρετείται αλλά ταλαιπωρείται. Δεν είναι λίγες οι φορές που ο γραφειοκράτης αισθάνεται ως ισχυρός και αντιμετωπίζει τον πολίτη ως ανίσχυρο. Ακριβώς αυτή τη δυσλειτουργία, την κακοδιοίκηση, την προσβολή του πολίτη, ήρθε να θεραπεύσει ο νέος θεσμός.

Ο Συνήγορος λοιπόν του πολίτη έχει **στόχο** την προστασία των πολιτών, την καταπολέμηση της κακοδιοίκησης, την τήρηση της νομιμότητας. Η παρέμβασή του είναι εξωδικαστική και διαμεσολαβητική.

Αρχή Προστασίας
Προσωπικών Δεδομένων

Αρχή Διασφάλισης
Απορρήτου Επικοινωνιών

Συνήγορος του Πολίτη

Η παρέμβασή του είναι εξωδικαστική και διαμεσολαβητική.

Η εξωδικαστική αποσκοπεί να παράσχει στον πολίτη τη δυνατότητα επίλυσης του προβλήματος που τον απασχολεί, χωρίς το σημαντικό κόστος σε χρόνο και χρήμα που συνεπάγεται η προσφυγή στα δικαστήρια.

Η διαμεσολαβητική, αποσκοπεί στη διερεύνηση και πιθανή ικανοποίηση των αιτημάτων των πολιτών και η προστασία των δικαιωμάτων τους.

Με ποιον τρόπο ο Συνήγορος του πολίτη προσπαθεί να επιτύχει αυτούς τους στόχους; Όταν χειρίζεται διάφορες υποθέσεις δεν προσηλώνεται στο γράμμα του νόμου αλλά διαπνέεται από την **αρχή της επιείκειας** και επιδιώκει την εύρυθμη λειτουργία της διοίκησης, την **βέλτιστη πρακτική** της διοίκησης.

Ηλεκτρονική Διεύθυνση:
<http://www.synigoros.gr/>

4.3 Η δικαστική λειτουργία

Προσέξτε τον παρακάτω διάλογο: ο διαχειριστής του βασιλιά Φρειδερίκου ΙΙ της Πρωσίας ζητάει από έναν μυλωνά, να αγοράσει τον μύλο και το κτήμα του, που συνόρευε με το βασιλικό ανάκτορο, για να μεγαλώσει το βασίλειό του.

-Μυλωνάς: «Ευχαριστώ, αλλά δεν πουλάω τον μύλο και το κτήμα μου.»

-Διαχειριστής του βασιλιά: «Το ξέρεις ότι ο βασιλιάς μπορεί να σου πάρει το μύλο σου χωρίς να πληρώσει τίποτα;»

-Μυλωνάς: «Το ξέρω, αλλά **υπάρχουν δικαστές στο Βερολίνο.**»

Η απάντηση του μυλωνά όχι μόνο δεν θύμωσε αλλά τουναντίον χαροποίησε τον βασιλιά Φρειδερίκο Β΄ τον Μέγα, διότι ο μυλωνάς εξέφραζε την πίστη του λαού στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης. Η **ανεξαρτησία της δικαιοσύνης**, από τις άλλες εξουσίες, νομοθετική και εκτελεστική, αποτελεί **βασικό στοιχείο του κράτους δικαίου** και εμπεδώνει το αίσθημα δικαιοσύνης στην κοινωνία. Έτσι εξασφαλίζεται η ουδετερότητα και η αμεροληψία των δικαστών. Έτσι, οι μεν πολίτες προσφεύγουν στη δικαιοσύνη για να βρουν το δίκιο τους και δεν καταφεύγουν στην αυτοδικία, τα δε κρατικά όργανα δεν κάνουν κατάχρηση εξουσίας γιατί γνωρίζουν ότι θα τιμωρηθούν.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, η δικαστική λειτουργία ασκείται από τα δικαστήρια και οι αποφάσεις τους εκτελούνται **στο όνομα του ελληνικού λαού**. Η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, οι οποίοι κατά την άσκηση των καθηκόντων τους **υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους** και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που παραβιάζουν ή καταλύουν το Σύνταγμα. Επισημαίνεται ότι **η διοίκηση έχει Συνταγματική υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις**. Η παράβαση της υποχρέωσης αυτής γεννά ευθύνη για κάθε αρμόδιο όργανο. (Άρθρο 95, παρ. 5)

Τα δικαστήρια **ανάλογα με τις υποθέσεις που δικάζουν διακρίνονται** σε διοικητικά, πολιτικά, ποινικά. Ειδικότερα:

α) Διοικητικά. Είναι εκείνα που δικάζουν τις **διαφορές μεταξύ κράτους και πολίτη**. Όταν ένας πολίτης θίγεται από μια πράξη της διοίκησης (π.χ. ο έφορος του επιβάλλει περισσότερο φόρο), μπορεί να προσφύγει στα διοικητικά δικαστήρια.

Αυτά είναι το πρωτοδικείο, το εφετείο και το Συμβούλιο της Επικρατείας (Σ.τ.Ε.). Το **Σ.τ.Ε.** είναι το **ανώτατο διοικητικό δικαστήριο** της χώρας και ο ρόλος του είναι σημαντικός γιατί κυρίως προστατεύει τον πολίτη από τις αυθαιρεσίες της διοίκησης και συμβάλλει στην εμπέδωση του κράτους δικαίου. Από τη φύση του ασκεί τον πιο ενοχλητικό έλεγχο στην εκτελεστική εξουσία.

Το **Ελεγκτικό Συνέδριο έχει διοικητικές και δικαστικές αρμοδιότητες**. Κύρια διοικητική αρμοδιότητά του είναι ο έλεγχος των

Ζητούμενο ανά τους αιώνες η δικαιοσύνη. Αλλά τι εστί δικαιοσύνη; «*Δικαιοσύνη είναι τουλάχιστον η δυνατότητα η δική μου, η δική σας, η δυνατότητα όλων, να ψάχνουμε ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς να βρούμε τον ορισμό της.*» (Χανς Κέλσεν)

Κοσμάς Ξενάκης,
Χωρίς τίτλο, 1982-1983.

«*Η αδικία γεννά μίση και διχόνοιες και πολέμους μεταξύ των πολιτών, ενώ η δικαιοσύνη ομόνοια και αγάπη.*» (Πλάτων, Πολιτεία)

«*Ο Ανάχαρσις, Σκόθης ηγεμόνας, είχε χλευάσει τον Σόλωνα για τη δίκαιη νομοθεσία του, παρομοιάζοντάς την σαν τον ιστό της αράχνης, όπου άνετα συλλαμβάνονται τ' απερίσκεπτα κουνουπάκια, όμως σαν τύχη και πλησιάσει κάποιος μεγάλοςχημος ποντικός, αυτός, όπως καθέννας που διαθέτει ισχύ, έχει τον τρόπο του να καταξεσκίζει το δίχτυ της αράχνης και να διαφεύγει!*» (Πλούταρχος, Σόλων, βλέπε, Κ. Μπέης, *Η Ελλάδα που αγάπησα, Η Ελλάδα της χρεοκοπίας*)

«*Στις άδικες δίκες, όπου υψώνεται ο θρήνος της Δικαιοσύνης, την οποία διασύρουν άνδρες δωροδοκημένοι, εκδίδοντας αποφάσεις μέσ' από στρεψόδικες διαδικασίες.*» (Ησίοδος, *Εργα και Ημέραι*)

«*Όποιος δεν έχει ήδη μέσα στην ψυχή του την αληθινή δικαιοσύνη, αλλά είτε έχει διαφθαρεί με χρήματα, είτε χαρίζεται λόγω φιλίας, είτε τιμωρεί με εχθρότητα ή υπόκειται στην εξουσία, δεν μπορεί να έχει ορθή κρίση.*» (Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος, Νομομαθής του Βυζαντίου, 1320-1380)

κρατικών δαπανών και των δαπανών των Ο.Τ.Α. Κύρια δικαστική αρμοδιότητά του είναι η εκδίκαση διαφορών σχετικά με τις συντάξεις και τις υποθέσεις των υπόλογων για διαφορές που προκύπτουν από τη διαχείρισή τους.

β) Πολιτικά. Είναι εκείνα που δικάζουν διαφορές μεταξύ πολιτών (π.χ. διαζύγιο, κληρονομικά, δάνειο). **Προσοχή:** τα πολιτικά δικαστήρια δεν δικάζουν θέματα πολιτικά ή πολιτικής, αλλά θέματα που αφορούν διαφορές μεταξύ πολιτών.

Αυτά είναι: το ειρηνοδικείο, το πρωτοδικείο, το εφετείο, ο Άρειος Πάγος.

γ) Ποινικά. Είναι εκείνα που δικάζουν τους πολίτες, που με πράξεις ή παραλείψεις τους διέπραξαν αξιόποινη πράξη, τους πολίτες που παραβίασαν τον ποινικό νόμο, που διέπραξαν έγκλημα.

Αυτά είναι: το πταισματοδικείο, το πλημμελειοδικείο, το εφετείο, το μικτό ορκωτό δικαστήριο, ο Άρειος Πάγος. Ο Άρειος Πάγος είναι το ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο της χώρας.

Η δικαιοσύνη απονέμεται σε δύο βαθμούς. Στον **πρώτο βαθμό** η υπόθεση εκδικάζεται από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Εφόσον το ζητήσει ο διάδικος, δηλαδή αν κάνει **έφεση**, η υπόθεση εκδικάζεται σε **δεύτερο βαθμό από το εφετείο**. Ο διάδικος ζητά από το εφετείο να ελέγξει την ορθότητα της απόφασης, με στόχο να την εξαφανίσει ή να την τροποποιήσει. Αν δεν ικανοποιηθεί στο εφετείο μπορεί να κάνει **αναίρεση στον Άρειο Πάγο**. Σημειώνεται ότι το εφετείο κρίνει ξανά την ουσία της υπόθεσης ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο, ενώ ο Άρειος Πάγος δεν εξετάζει την ουσία της υπόθεσης, αλλά μόνο αν έγινε σωστή ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Το Σύνταγμα παρέχει ορισμένες **εγγυήσεις υπέρ των ατόμων** για την απονομή της δικαιοσύνης. Οι εγγυήσεις αυτές είναι:

α) Το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια. Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματά ή συμφέροντά του.

β) Η αρχή του νόμιμου δικαστή. Κανένας δεν στερείται χωρίς τη θέλησή του τον δικαστή που του έχει ορίσει ο νόμος. Δικαστικές επιτροπές και έκτακτα δικαστήρια, με οποιοδήποτε όνομα, δεν επιτρέπεται να συσταθούν.

γ) Η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων. Οι συνεδριάσεις κάθε δικαστηρίου είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής για τα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ζωής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων.

δ) Η αρχή της αιτιολόγησης των αποφάσεων. Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη και απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση. Η γνώμη της μειοψηφίας δημοσιεύεται υποχρεωτικά.

«Πιστεύω πως έργο του χρυστού πολίτη και του δίκαιου δικαστή είναι να ερμηνεύει τους νόμους έτσι ώστε η ερμηνεία να είναι ωφέλιμη και στο μέλλον για την πόλη.» (Λυσίας, Κατά Αλκιβιάδου Λιποταξίου)

Παράδειγμα ανεξαρτησίας δικαστών αποτελούν και οι δικαστές Αναστάσιος Πολυζωίδης και Γεώργιος Τερτσέτης, οι οποίοι αρνήθηκαν να καταδικάσουν τον Κολοκοτρώνη και τον Πλαπούτα.

Πολυχρόνης Λεμπέσης, Άρειος Πάγος, 1880.

Χάλκινη ψήφος δικαστή της Ηλιαίας, Μουσείο αρχαίας Αγοράς, Αθήνα.

Υπάρχουν και τα **ειδικά δικαστήρια**. Είναι εκείνα τα οποία δικάζουν μόνον ορισμένες υποθέσεις, όσες τους αναθέτουν ειδικοί νόμοι. Αυτά είναι τα τακτικά και έκτακτα στρατοδικεία, ναυτοδικεία και αεροδικεία, τα δικαστήρια ανηλικών (δικάζουν αδικήματα που έχουν διαπραχθεί από παιδιά μέχρι 17 ετών) και τα εκκλησιαστικά δικαστήρια, τα οποία δικάζουν κληρικούς για εκκλησιαστικά παραπτώματα.

«Μηδενί δίκην δίκης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης.» (Πλάτων)

ε) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα.

Εκτός από τις παραπάνω εγγυήσεις υπέρ του ατόμου, το Σ. καθιερώνει και εγγυήσεις υπέρ των δικαστών. Οι εγγυήσεις αυτές **αποβλέπουν** στην κατοχύρωση της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών. **Λειτουργική ανεξαρτησία** σημαίνει ότι οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμιά περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί για την κατάλυση του Συντάγματος. **Προσωπική ανεξαρτησία** σημαίνει κατοχύρωση της υπηρεσιακής κατάστασης των δικαστών απέναντι στη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία, ούτως ώστε να ασκούν τα καθήκοντά τους απερίσπαστοι και να μην εξαρτώνται παντάπασι από εξώθεν πιέσεις, δεσμεύσεις, εξαρτήσεις. **Οι εγγυήσεις υπέρ των δικαστών**, που καθιερώνει το Σ. είναι:

- Η διάκριση των λειτουργιών.
- Η απονομή της δικαιοσύνης από τακτικούς δικαστές.
- Η ισοβιότητα των δικαστών.
- Οι υπηρεσιακές μεταβολές των δικαστών.
- Η προνομιακή μισθολογική μεταχείριση των δικαστών.
- Τα ασυμβίβαστα έργα με το δικαστικό λειτούργημα.

Πέρα από τις όποιες εγγυήσεις υπέρ των δικαστών, χρειάζεται **φρόνημα ανεξαρτησίας από πολίτες και πολιτικούς**. Κι αυτό δεν επιβάλλεται με νόμους, αλλά είναι θέμα ήθους, παιδείας, συνολικής προσωπικότητας. Βέβαια, η διάκριση των λειτουργιών συνεπάγεται και την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, όμως αυτή, κάποιες φορές, παραβιάζεται από τις παρεμβάσεις της νομοθετικής και της εκτελεστικής λειτουργίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι αν οι δικαστικές αποφάσεις είναι συμφέρουσες, από ορισμένους, γίνεται λόγος για ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ενώ αν δεν είναι συμφέρουσες γίνεται λόγος για επηρεασμό της δικαιοσύνης.

«Εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου.»

«Ο καθένας θέλει τη δικαιοσύνη ανεξάρτητη μόνο για τον άλλον.» (Π. Κωστάκος, Αρεοπαγίτης)

«Τι μπορεί να καταστρέψει μια κοινωνία-πολιτεία; Ο πλούτος χωρίς μόχθο, η πολιτική χωρίς αρχές, η επιστήμη χωρίς ανθρωπιά, η απόλαυση χωρίς συναίσθημα, η παιδεία χωρίς ήθος, το εμπόριο χωρίς εντιμότητα και η λατρεία χωρίς προσωπικές θυσίες.» (Μαχάτμα Γκάντι)

«Το σοβαρότερο απ' όλα για τη διατήρηση του πολιτεύματος, που όλοι το παραμελούν σήμερα, είναι το ότι πρέπει να εκπαιδεύονται οι πολίτες σύμφωνα με τις αρχές του πολιτεύματος.» (Αριστοτέλους, Πολιτικά)

Ο ζυγός της δικαιοσύνης

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις:

Υπουργείου Δικαιοσύνης:

<http://www.ministryofjustice.gr/>

Αρείου Πάγου:

<http://www.areiospagos.gr/>

Συμβουλίου της Επικρατείας:

<http://www.ste.gr/>

Ελεγκτικού Συνεδρίου:

<http://www.elsyn.gr/>

Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών:

<http://www.dsa.gr/>

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Για να εκλεγεί κάποιος βουλευτής πρέπει να έχει συμπληρώσει το 21ο έτος.
- ___ Οι βουλευτές επικρατείας εκλέγονται σε όλη την επικράτεια.
- ___ Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας γίνεται από τον λαό.
- ___ Τα διοικητικά δικαστήρια εκδικάζουν διαφορές μεταξύ κράτους και πολίτη.
- ___ Τα πολιτικά δικαστήρια εκδικάζουν διαφορές μεταξύ πολιτών.

1β. Ποια από τα παρακάτω είναι ποινή (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Στέρηση της ελευθερίας.
- β. Στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων.
- γ. Πρόστιμο.
- δ. Φυλάκιση.
- ε. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη	Β΄ στήλη
1. βουλευτής	___ δικαίωμα veto
2. Πρόεδρος Δημοκρατίας	___ η πρωτοβουλία προέρχεται από τη βουλή
3. πρόταση νόμου	___ προϋποθέσεις εκλέγεσθαι
4. νομοσχέδιο	___ η πρωτοβουλία προέρχεται από την κυβέρνηση
5. διοικητικό δικαστήριο	___ Άρειος Πάγος
6. ποινικό δικαστήριο	___ Συμβούλιο της Επικρατείας

2α. Ποιες προϋποθέσεις πρέπει να έχει κάποιος για να εκλεγεί βουλευτής;

2β. Εξηγήστε το veto του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Β΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Να αναφέρετε δύο ανεξάρτητες αρχές που καθιερώνει το Σύνταγμα και να εξηγήσετε για ποιους λόγους καθιερώθηκαν;

β. Ποιες προϋποθέσεις πρέπει να έχει κάποιος για να εκλεγεί Πρόεδρος της Δημοκρατίας;

2α. Τι σημαίνει προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία του δικαστή;

β. Τι σημαίνει το «τεκμήριο αρμοδιότητας», ποιος το έχει και υπέρ τίνος υπάρχει;

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Περιγράψτε τη διαδικασία που ακολουθείται από τη σύνταξη μέχρι την ψήφιση ενός νόμου.
- Επιλέξτε ένα πρόσωπο της ελληνικής κοινωνίας για Πρόεδρο Δημοκρατίας και δικαιολογήστε τους λόγους της επιλογής σας.
- «Μεθαύριο» σας εκλέγουν Πρωθυπουργό. Να φτιάξετε τον κατάλογο των υπουργείων (ονόματα υπουργείων). Πόσα και γιατί τόσα υπουργεία;
- Με τη βοήθεια του καθηγητή σας να κάνετε αναπαράσταση της βουλής ή/και του δικαστηρίου, αναλαμβάνοντας αντίστοιχους ρόλους.
- Εργασία: μία ομάδα να εντοπίσει δύο περιπτώσεις για τις οποίες θα προσέφευγε στο Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (Ε.Σ.Ρ.) εναντίον ενός Μ.Μ.Ε. Η άλλη ομάδα να εξετάσει τις προσφυγές. Είναι απαραίτητη η αιτιολόγηση και στις δύο περιπτώσεις.

ΚΕΦ. 5: ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΗ - ώρες: 6

- 5.1 Θεμελιώδεις αρχές της δημόσιας διοίκησης
 - 5.1.1 Αρχή της νομιμότητας
 - 5.1.2 Αρχή της διακριτικής ευχέρειας
 - 5.1.3 Αρχή της προηγούμενης ακρόασης
 - 5.1.4 Αρχή της αιτιολόγησης των αποφάσεων
 - 5.1.5 Αρχή της ισότητας
- 5.2 Οδηγός ορθής διοικητικής συμπεριφοράς
 - 5.2.1 Κανόνες δράσης και συμπεριφοράς των δημοσίων υπαλλήλων
 - 5.2.2 Η συμπεριφορά των πολιτών στις δημόσιες υπηρεσίες
- 5.3 Παθογένειες του διοικητικού μηχανισμού
 - 5.3.1 Γραφειοκρατία και πολυνομία
 - 5.3.2 Κομματικοποίηση
 - 5.3.3 Φαινόμενα κακοδιοίκησης
 - 5.3.4 Η αντιφατική στάση των πολιτών
- 5.4 Αντιμετώπιση της παθογένειας της διοίκησης
 - 5.4.1 Εφαρμογή των αρχών της δημόσιας διοίκησης
 - 5.4.2 Η Δημόσια διαβούλευση – Ο πολίτης συμπαραγωγός της δημόσιας διοίκησης
 - 5.4.3 Ηλεκτρονική διακυβέρνηση
 - 5.4.4 Πρόγραμμα «Διαύγεια»
 - 5.4.5 Κέντρα εξυπηρέτησης πολιτών
- 5.5 «Οδηγίες χρήσης» των δημοσίων υπηρεσιών – Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας
- 5.6 Το φαινόμενο της διαφθοράς
 - 5.6.1 Έννοια και συνέπειες
 - 5.6.2 Φορείς και μέσα αντιμετώπισης

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να διατυπώνουν τις θεμελιώδεις αρχές του Δημοσίου Δικαίου οι οποίες αποτελούν κανόνες δράσης της δημόσιας διοίκησης και πρωτίστως την αρχή της νομιμότητας.
- Να διακρίνουν βασικούς κανόνες συμπεριφοράς των δημοσίων υπαλλήλων, αλλά και συμπεριφοράς των πολιτών προς τις δημόσιες υπηρεσίες.
- Να καταγράφουν παθογένειες του διοικητικού μηχανισμού.
- Να εξηγούν τους τρόπους αντιμετώπισης της παθογένειας της διοίκησης.
- Να ερμηνεύουν τον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και να διεκπεραιώνουν υποθέσεις τους με τις δημόσιες υπηρεσίες.
- Να καταγράφουν και να καταγγέλλουν τα φαινόμενα διαφθοράς που υπέπεσαν στην αντίληψή τους και να γνωρίζουν τους φορείς και τα μέσα αντιμετώπισης της διαφθοράς.

Βασική ορολογία

- αρχή νομιμότητας	- γραφειοκρατία και πολυνομία	- πρόγραμμα «Διαύγεια»
- αρχή διακριτικής ευχέρειας	- κομματικοποίηση	- Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών
- οδηγός ορθής διοικητικής συμπεριφοράς	- φαινόμενα κακοδιοίκησης	- Κώδικας Διοικ. Διαδικασίας
- παθογένειες διοικητικού μηχανισμού	- δημόσια διαβούλευση	- φαινόμενο διαφθοράς
	- ηλεκτρονική διακυβέρνηση	- Διεθνής Διαφάνεια-Ελλάς

5.1 Θεμελιώδεις αρχές της Δημόσιας Διοίκησης

Η άσκηση της εκτελεστικής (διοικητικής) λειτουργίας έχει ανατεθεί στα διοικητικά όργανα, μονομελή ή συλλογικά, του κράτους. Δηλαδή, σε δημόσια όργανα, τα οποία με τη δράση τους εκφράζουν τη βούληση του κράτους.

Η δράση της δημόσιας διοίκησης δεν είναι ανεξέλεγκτη. Αντίθετα, ρυθμίζεται από ένα σύνολο βασικών αρχών, οι οποίες αποτελούν τις **βασικές αρχές της δημόσιας διοίκησης**, αρχές οι οποίες πρέπει να διέπουν τις σχέσεις πολιτείας και πολίτη, και οι κυριότερες είναι οι εξής:

5.1.1 Αρχή της νομιμότητας

Τα πρόσωπα και οι φορείς της δημόσιας διοίκησης έχουν ορισμένες και συγκεκριμένες αρμοδιότητες. Η άσκησή τους, πρέπει να είναι σύμφωνη με τους κανόνες δικαίου. Με άλλα λόγια, κάθε όργανο οφείλει να ενεργεί με βάση το αξίωμα «**όταν και όπως ο νόμος ορίζει**». Με βάση αυτό το αξίωμα κρίνεται η νομιμότητα της δράσης τους. Η αρχή λοιπόν της νομιμότητας υποχρεώνει τη δημόσια διοίκηση να ενεργεί σύμφωνα με τους κανόνες δικαίου, σύμφωνα με τον νόμο.

Παράδειγμα:

Ακραία περίπτωση διοικητικής παρανομίας υπάρχει όταν η διοίκηση δεν συμμορφώνεται με τις δικαστικές αποφάσεις. Η μη εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων –παρά την συνταγματική υποχρέωσή της– εκφράζεται είτε με κωλυσιεργία και επιφυλακτικότητα ως προς την υποχρέωση διενέργειας συγκεκριμένων διοικητικών πράξεων, είτε με αμφισβήτηση της δυνατότητας εκτέλεσης των εν λόγω αποφάσεων.

5.1.2 Η αρχή της διακριτικής ευχέρειας

Επειδή ο νομοθέτης δεν μπορεί να προβλέψει κάθε περίπτωση που μπορεί να προκύψει στο μέλλον, γι' αυτό ο νόμος δίνει την εξουσία στη διοίκηση να αντιμετωπίζει συγκεκριμένες περιπτώσεις, επιλέγοντας ανάμεσα σε διάφορες εξίσου **νόμιμες λύσεις**. Η διοίκηση στις περιπτώσεις αυτές **δικαιούται να δράσει κατά την κρίση της**. Η αρχή της διακριτικής ευχέρειας υπάρχει όταν οι κανόνες που ισχύουν δεν καθορίζουν ακριβώς την ενέργεια της διοίκησης. Όταν η διοίκηση κάνει χρήση της αρχής της διακριτικής ευχέρειας, οφείλει να λάβει υπόψη το **δημόσιο συμφέρον**.

Παράδειγμα:

Ο εκπαιδευτικός δικαιούται να ζητήσει άδεια υπηρεσιακής εκπαίδευσης, προκειμένου να παρακολουθήσει ένα διήμερο επιμορφωτικό σεμινάριο. Αλλά, το διοικητικό όργανο που θα κρίνει το αίτημα, κρίνει κατά διακριτική ευχέρεια.

5.1.3 Αρχή της προηγούμενης ακρόασης

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, η αρχή (το δικαίωμα) της προηγού-

Ο δημόσιος υπάλληλος οφείλει να τηρεί το Σύνταγμα και τους νόμους και να εκτελεί τα καθήκοντά του με **ανεξαρτησία και αμεροληψία**. Κατά την άσκηση των καθηκόντων του οφείλει να μην επηρεάζεται από τις πολιτικές πεποιθήσεις του. Οφείλει να γνωρίζει ότι η δημόσια διοίκηση είναι υπεύθυνη για την συνεπή εφαρμογή των εκάστοτε πολιτικών, είτε συμφωνεί είτε διαφωνεί με τις πολιτικές αυτές.

Αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης

Οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν επιτρέπεται ιδίως κατά την άσκηση διακριτικής ευχέρειας, να ασκούν τις αρμοδιότητές τους με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με τις πεποιθήσεις των πολιτών ή να θέτουν γραφειοκρατικά εμπόδια και να καθυστερούν τον χειρισμό υποθέσεων των διοικουμένων. (Σύνταγμα, Άρθρα 4 παρ. 2 και 5 παρ. 2, Ν. 3304/2005)

Επισημαίνεται ότι η προηγούμενη ακρόαση δεν απαιτείται όταν η έκδοση της δυσμενούς διοικητικής πράξης στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα που προκύπτουν χωρίς αμφισβήτηση και συνιστούν πειθαρχικό παράπτωμα.

μενης ακρόασης του ενδιαφερομένου ισχύει για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του. Η πρόσκληση από τη διοικητική αρχή προς τον διοικούμενο για να δώσει εξηγήσεις πρέπει να είναι έγκαιρη και καθορίζεται κατά τρόπο συγκεκριμένο από τον υπαλληλικό κώδικα. Εάν η διοίκηση δεν καλέσει αποδεδειγμένα τον ενδιαφερόμενο ή δεν του επιτρέψει να ασκήσει το δικαίωμα ακρόασης, τότε η διοικητική πράξη που θα εκδοθεί είναι παράνομη.

Παράδειγμα:

Το αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο, τηρώντας τις προβλεπόμενες προθεσμίες, ζητάει εγγράφως από τον υπάλληλο να του γνωρίσει τους λόγους για τους οποίους απουσίαζε από τη θέση του χωρίς προηγούμενη άδεια. Το έγγραφο αυτό ικανοποιεί το δικαίωμα της ακρόασης του υπαλλήλου πριν από τη λήψη δυσμενούς διοικητικού μέτρου για τον υπάλληλο από αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο.

5.1.4 Αρχή της αιτιολόγησης

Η αρχή της αιτιολόγησης αποσκοπεί στη **διασφάλιση της αμεροληψίας και της διαφάνειας** στη δράση της δημόσιας διοίκησης. Σκοπός της είναι, αφενός οι διοικούμενοι να γνωρίζουν τους λόγους που οδήγησαν τη διοίκηση στην έκδοση της διοικητικής πράξης, και αφετέρου το δικαστήριο να μπορεί να ελέγξει εάν η διοικητική πράξη είναι σύμφωνη με τους νόμους.

Παράδειγμα:

Πράξη υπηρεσιακού συμβουλίου για κρίση υποψήφιου Σχολικού Συμβούλου, στην οποία δεν αιτιολογείται πλήρως η βαθμολογία αυτού που επιλέχτηκε, σε σύγκριση με τους άλλους υποψήφιους, καθίσταται άκυρη.

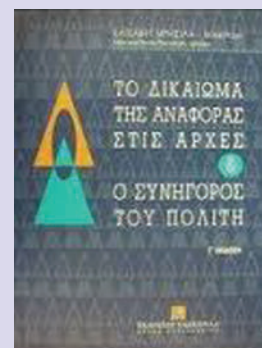
5.1.5 Αρχή της ισότητας

Η αρχή της ισότητας σημαίνει ισότητα όχι μόνο των πολιτών απέναντι στον νόμο αλλά και ισότητα του νόμου απέναντι στους πολίτες. Η ισότητα ως βασική αρχή της διοίκησης δεν έχει μόνο τυπικό αλλά και ουσιαστικό περιεχόμενο. Έτσι για παράδειγμα, ο υπάλληλος οφείλει να αποφεύγει κάθε ενέργεια που μπορεί να χαρακτηριστεί αδικαιολόγητα διακριτική μεταχείριση, είτε είναι ευμενής είτε δυσμενής για τον διοικούμενο.

Παράδειγμα:

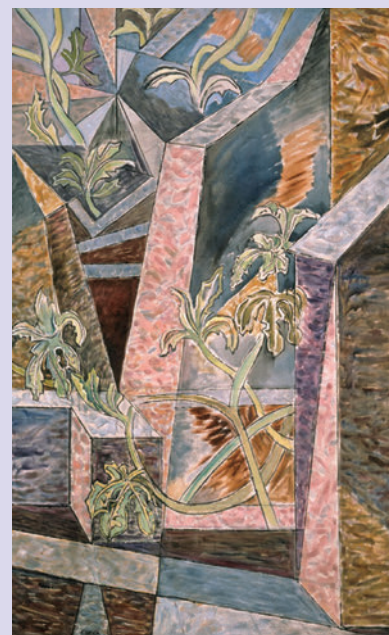
Όταν ο δημόσιος υπάλληλος δεν αντιμετωπίζει τους ευρισκόμενους στην ίδια κατάσταση με τον ίδιο τρόπο, αλλά κάνει διακρίσεις λόγω εθνικότητας, θρησκευματος, κομματικής ιδεολογίας κτλ., τότε παραβιάζει την αρχή της ισότητας.

Υπάρχουν και άλλες αρχές της δημόσιας διοίκησης, που διέπουν τις σχέσεις διοίκησης και διοικουμένων, όπως: η αρχή της χρηστής διοίκησης, η αρχή της αναδρομικότητας, η αρχή της ανάκλησης, η αρχή της ιεραρχικής σχέσης κτλ.

Το δικαίωμα της αναφοράς στις αρχές

Υπάρχει πλήρης αιτιολογία όταν αναφέρονται: α) η νομιμότητα, δηλαδή οι κανόνες δικαίου που στηρίχτηκε η πράξη, β) η σκοπιμότητα της πράξης και γ) η αναφορά των πραγματικών στοιχείων/καταστάσεων, που βασίστηκε η διοικητική πράξη. Εάν η αιτιολογία πάσχει ή είναι ελλιπής ή εάν είναι γενική και αόριστη η διοικητική πράξη είναι άκυρη.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας,
Μάντρες στην Ύδρα, 1959.

5.2 Οδηγός ορθής διοικητικής συμπεριφοράς

5.2.1 Κανόνες δράσης και συμπεριφοράς των δημοσίων υπαλλήλων

Η συμπεριφορά των δημοσίων υπαλλήλων προς τους πολίτες διέπεται από κανόνες που προβλέπονται στο Σύνταγμα και στους νόμους, κυρίως στον **Δημοσιοϋπαλληλικό Κώδικα**. Οι κυριότεροι από αυτούς τους κανόνες είναι:

Α. Γενικοί κανόνες συμπεριφοράς των δημοσίων υπαλλήλων

α. Πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην πατρίδα

Οι δημόσιοι υπάλληλοι ως εκτελεστές της βούλησης του κράτους είναι επιφορτισμένοι –εκ της αποστολής τους– να υπηρετούν τον λαό, την συνταγματική τάξη και τη δημοκρατία. Ο υπάλληλος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του **δεν ενεργεί ως άτομο αλλά ως εκτελεστής της θέλησης του κράτους**. (Σ., Άρθρο 103 παρ. 1)

β. Προστασία δημοσίου συμφέροντος

Αποτελεί τον κύριο πυρήνα της δράσης των δημοσίων υπηρεσιών αλλά και κάθε υπαλλήλου. Η δημόσια διοίκηση έχει **υποχρέωση την αποκλειστική επιδίωξη του δημοσίου συμφέροντος**. Η έννοια του δημοσίου συμφέροντος δεν προκαθορίζεται, ωστόσο η συγκεκριμενοποίησή της **υπακούει στην αρχή της νομιμότητας**.

γ. Εξυπηρέτηση και σεβασμός προς τον πολίτη

Η εξυπηρέτηση του πολίτη αποτελεί βασική επιδίωξη και μέλημα του δημοσίου υπαλλήλου και θεμελιώνεται σε δύο κανόνες του Συντάγματος: σύμφωνα με τον πρώτο οι κρατικές εξουσίες υπάρχουν υπέρ του λαού, και σύμφωνα με τον δεύτερο, οι δημόσιοι υπάλληλοι τίθενται στην υπηρεσία του ελληνικού λαού.

δ. Προάσπιση της νομιμότητας

Η δράση της δημόσιας διοίκησης και των λειτουργών της διέπεται αποκλειστικά και μόνο από τους κανόνες του Συντάγματος, τους κανόνες του Ευρωπαϊκού Δικαίου που έχουν άμεση εφαρμογή, τις διεθνείς συνθήκες που έχουν κυρωθεί από τη Βουλή, τους Νόμους, τα Προεδρικά Διατάγματα καθώς και τις κανονιστικές πράξεις της διοίκησης που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση νόμου.

Τούτο σημαίνει ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι οφείλουν να απέχουν από οποιαδήποτε ενέργεια απαγορεύεται από τα πιο πάνω νομοθετήματα και να προβαίνουν μόνο σε ενέργειες που προβλέπονται και επιτρέπονται από αυτά.

Οδηγός ορθής διοικητικής συμπεριφοράς

Αποτελεσματικότητα – αποδοτικότητα – ποιότητα δημοσίων υπαλλήλων

Ο δημόσιος υπάλληλος φροντίζει για την αρτιότητα της εργασίας του, ώστε να διασφαλίζεται η ποιότητά της. Εκτελεί τα καθήκοντά του γρήγορα, αποτελεσματικά και αποδοτικά, χωρίς να επικαλείται τεχνικές δυσκολίες και διάφορες σκοπιμότητες. Καταβάλλει ειλικρινή προσπάθεια και εργάζεται με ζήλο για την εκτέλεση του έργου του, σε όλη τη διάρκεια του ωραρίου. **Σημειώνεται** ότι δεν είναι επιτρεπτό υπηρεσίες και φορείς του Δημοσίου να τροποποιούν το ωράριο υποδοχής των πολιτών αιφνιδίως, ανατρέποντας πρακτικές που ακολουθούνται επί μακρόν, δεδομένου ότι με τον τρόπο αυτό προκαλείται ανεπίτρεπτα μεγάλη ταλαιπωρία στο κοινό.

Η διαρκής επιμόρφωση των δημοσίων υπαλλήλων βελτιώνει την ποιότητα της δημόσιας διοίκησης.

B. Ειδικές υποχρεώσεις των δημοσίων υπαλλήλων

α. Ευπρέπεια και σεβασμός

Ο δημόσιος υπάλληλος πρέπει να συμπεριφέρεται πάντοτε κατά τρόπο που να καθίσταται άξιος της εμπιστοσύνης του κοινού. Πρέπει να τηρεί, σε κάθε περίπτωση, τους βασικούς **κανόνες καλής συμπεριφοράς** ανεξαρτήτως της ψυχικής του διάθεσης. Δηλαδή:

- Να έχει επιμελημένη και ευπρεπή εμφάνιση.
- Να συμπεριφέρεται με ευγένεια και κοσμιότητα.
- Να απευθύνεται στους πολίτες στον πληθυντικό.
- Να μην καπνίζει.
- Να μην κάνει εξωυπηρεσιακή χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή του.

β. Ανεξαρτησία και αμεροληψία

Ο δημόσιος υπάλληλος εκτελεί τα καθήκοντά του με αμεροληψία, **ανεπηρέαστος από οποιουδήποτε είδους εξωυπηρεσιακές παρεμβάσεις**. Πρέπει να παρέχει στον διοικούμενο κατ' ελάχιστο, την εγγύηση αμερόληπτης και αντικειμενικής κρίσης, δηλαδή κρίσης απαλλαγμένης από οποιαδήποτε μορφή προκατάληψη.

γ. Υπευθυνότητα

Ο δημόσιος υπάλληλος οφείλει να επιδεικνύει υπευθυνότητα και να υποστηρίζει και αιτιολογεί τις αποφάσεις και ενέργειές του. Οφείλει να διασφαλίζει τη συνέχεια της διοικητικής δράσης και να μεριμνά για την ενότητα της δημόσιας υπηρεσίας. Η επίκληση αλλαγών στο προσωπικό ή στην ηγεσία της υπηρεσίας δεν μπορεί να προβάλλεται ως λόγος για τη μη διεκπεραίωση ή την καθυστέρηση διεκπεραίωσης μιας υπόθεσης του πολίτη.

δ. Πρόσβαση σε έγγραφα – δημοσιοποίηση στοιχείων

Ο υπάλληλος διευκολύνει την πρόσβαση των πολιτών στα διοικητικά έγγραφα (ηλεκτρονικά ή μη) καθώς και στα ιδιωτικά έγγραφα (ηλεκτρονικά ή μη), που φυλάσσονται στις δημόσιες υπηρεσίες και αφορούν εκκρεμή ή διεκπεραιωμένη υπόθεσή του.

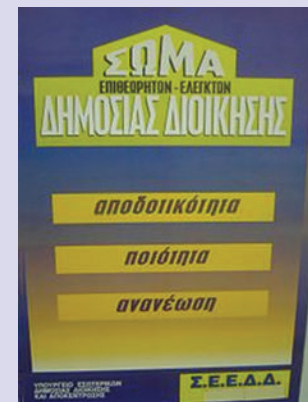
5.2.2 Η συμπεριφορά των πολιτών στις δημόσιες υπηρεσίες

Δεν έχουν μόνο οι δημόσιοι υπάλληλοι υποχρεώσεις, αλλά και οι πολίτες. Έτσι, **κάθε πολίτης οφείλει**, μεταξύ άλλων:

- Να υπακούει στο Σύνταγμα και τους νόμους του κράτους καθώς και να ενεργεί σύμφωνα με τους κανόνες αυτούς και τους κανόνες της δημόσιας διοίκησης.
- Να συνεργάζεται με τους καθ' ύλην αρμόδιους φορείς για τη διεκπεραίωση των υποθέσεών του και να διευκολύνει τους υπαλλήλους με την παροχή των αναγκαίων πληροφοριών και διευκρινίσεων.
- Να μην προβαίνει σε ψευδείς δηλώσεις ή στην υποβολή παραποιημένων ή πλαστογραφημένων εγγράφων ή στοιχείων.
- Να συμπεριφέρεται με ευγένεια και σεβασμό προς τους δημόσιους υπαλλήλους.

Επισημαίνεται ότι η διακριτικότητα της συμπεριφοράς των δημοσίων υπαλλήλων είναι υποχρεωτική ακόμη και στην ιδιωτική ζωή τους. Κατά τις κείμενες διατάξεις και τη νομολογία οι υπάλληλοι οφείλουν να συμπεριφέρονται με κόσμιο και διακριτικό τρόπο ώστε να μη θίγεται το κύρος της δημόσιας υπηρεσίας (αποφεύγοντας πράξεις ειρωνείας, αγένειας, σεξουαλικής παρενόχλησης κτλ.).

Όταν περιέλθει σε υπάλληλο αίτηση του ενδιαφερομένου, για την οποία δεν είναι αρμόδια η υπηρεσία του, φροντίζει για την εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας διαβίβασή της στην αρμόδια υπηρεσία και ενημερώνει εγγράφως τον ενδιαφερόμενο. (Ν. 2690/1999, Άρθρο 4)

Σώμα Επιθεωρητών –
Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις:
<http://www.ydmed.gov.gr/>
<http://www.seedd.gr/>

Οι δημόσιοι υπάλληλοι που κατέχουν οργανικές θέσεις είναι μόνιμοι εφόσον αυτές οι θέσεις υπάρχουν. (Σ., Άρθρο 103, παρ. 4)

5.3 Παθογένειες του διοικητικού μηχανισμού

5.3.1 Γραφειοκρατία και πολυνομία

Η γραφειοκρατία, δηλαδή ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας, της δημόσιας διοίκησης, είναι ο κύριος παράγοντας συνολικής υπανάπτυξης της χώρας. Η γραφειοκρατία δεν μπορεί να αντιδράσει ευέλικτα και αποτελεσματικά σ' ένα ταχέως μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Και αυτό είναι ίσως το μεγαλύτερο πολιτικό και οικονομικό πρόβλημα της χώρας, αφού δεν μπορεί γρήγορα και αποτελεσματικά να υλοποιήσει τους σχεδιασμούς και τα προγράμματα της κυβέρνησης.

Η αδυναμία εκσυγχρονισμού, η έλλειψη ικανού προσωπικού λόγω κομματικών/πελατειακών προσλήψεων, η μη αξιολόγηση και η μη αξιοκρατική εξέλιξη του προσωπικού, οι πολλοί και αντιφατικοί νόμοι είναι μερικοί λόγοι δυσλειτουργίας της γραφειοκρατίας.

Ειδικότερα, η **πολυνομία** έχει σαν συνέπεια την «**άγνοια των νόμων**» από όλους, τους πολίτες, τους νομικούς, τους δικαστές, αλλά και την **έλλειψη κύρους των νόμων**, γιατί δεν εφαρμόζονται. Είναι γνωστό ότι το πρόβλημα δεν είναι η ύπαρξη νόμων, αλλά η **μη εφαρμογή των νόμων**.

5.3.2 Κομματικοποίηση

Μέχρι το **1911**, που θεσπίστηκε με το Σύνταγμα η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, το κάθε κόμμα που κέρδιζε τις εκλογές, απέλυε πολλούς δημοσίους υπαλλήλους και διόριζε ψηφοφόρους του. Οι απολυμένοι υπάλληλοι μαζεύονταν στην πλατεία Κλαυθμώνος (εξ ου και το όνομά της) και έκλαιγαν τη μοίρα τους.

Μία από τις παθογένειες της δημόσιας διοίκησης είναι η κομματικοποίησή της. Το κόμμα που κερδίζει τις εκλογές θεωρεί δικαίωμά του την κατάληψη των δημοσίων θέσεων από στελέχη και ψηφοφόρους του. Επιπλέον, κάθε κυβέρνηση τοποθετεί σε διευθυντικές θέσεις κομματικά στελέχη. Και αυτό έχει ως συνέπεια την έλλειψη της συνέχειας στην διοίκηση και την αξιοποίηση της εμπειρίας των υπαλλήλων. Η κατάσταση αυτή άρχισε να βελτιώνεται το **1994** με την καθιέρωση της επιλογής των δημοσίων υπαλλήλων από το Ανώτατο Συμβούλιο Δημοσίων Υπηρεσιών (Α.Σ.Ε.Π.).

Η **υποχρέωση πολιτικής ουδετερότητας των δημοσίων υπαλλήλων** συνδέεται με την παραδοχή ότι ο δημόσιος υπάλληλος οφείλει να μένει αμέτοχος στην πολιτική διαμάχη και να ασκεί τα καθήκοντά του κατά τρόπο αμερόληπτο και αντικειμενικό. Η πολιτική ουδετερότητα συνδέεται με το δικαίωμα της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων της οποίας αποτελεί αντιστάθμισμα. Η υποχρέωση πολιτικής ουδετερότητας δεν μπορεί να φτάσει στην πλήρη αποστέρηση της ελευθερίας της έκφρασης του λόγου των δημοσίων υπαλλήλων, ούτε να στερήσει το δικαίωμα των υπαλλήλων να ασκούν δημόσια κριτική για τους προϊσταμένους τους,

Η γραφειοκρατία είναι μία μέθοδος οργάνωσης της διοίκησης σε γραφεία με ιεραρχική δομή, καθορισμένους ρόλους και τυποποιημένες διαδικασίες. Και αυτή η μέθοδος έχει πλεονεκτήματα αλλά συνεπάγεται και καθυστερήσεις. Στα σύγχρονα κράτη, που ρυθμίζουν τη ζωή του ανθρώπου από τη γέννηση μέχρι τον θάνατο, η γραφειοκρατία είναι απαραίτητη. Όμως, η εποχή της ταχύτητας, η εποχή που καταργεί τον χώρο και τον χρόνο, δεν μπορεί να ανεχθεί χρονοβόρες διαδικασίες, όλα πρέπει να γίνονται αμέσως στον κατάλληλο χρόνο. Γι' αυτό κάποιοι κάνουν λόγο για **το τέλος της γραφειοκρατίας**, γιατί είναι μία μέθοδος αντιπαραγωγική και αναποτελεσματική που ταλαιπωρεί τους πολίτες.

«Οι νόμοι δεν θα πρέπει να μεταβάλλονται συχνά.» (Πλάτων, Νόμοι)

«Αν καταργούμε εύκολα τους υπάρχοντες νόμους και θεσπίζουμε καινούργιους, εξασθενίζουμε τη δύναμη του νόμου.» (Αριστοτέλους, Πολιτικά)

«Όσο πιο διεφθαρμένο είναι το κράτος, τόσο πιο πολλούς νόμους έχει.» (Τάκιτος)

«Απαγορεύεται απολύτως οι οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, στους υπαλλήλους του Δημοσίου, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή δημοσίων επιχειρήσεων ή επιχειρήσεων οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή επιχειρήσεων η διοίκηση των οποίων ορίζεται άμεσα ή έμμεσα από το Δημόσιο με διοικητική πράξη ή ως μέτοχοι.» (Σ., Άρθρο 29, παρ.3)

εφόσον το δικαίωμα ασκείται κατά τρόπο ώστε να μην θίγεται η εικόνα της αμερόληπτης και αντικειμενικής δημόσιας δράσης.

5.3.3 Φαινόμενα κακοδιοίκησης

Τα φαινόμενα κακοδιοίκησης και δυσλειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών τα βιώνουν τόσο το κράτος (κυρίως η κυβέρνηση) όσο και οι πολίτες. Για την κατάσταση αυτή ευθύνεται αφενός ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας (π.χ. κομματικές προαγωγές) και αφετέρου η συμπεριφορά των δημοσίων υπαλλήλων που στελεχώνουν τις δημόσιες υπηρεσίες με αυτά τα προβλήματα. Εν προκειμένω κάποιοι δημόσιοι υπάλληλοι δεν συμπεριφέρονται ως δημόσιοι λειτουργοί, γιατί δεν έχουν συνειδητοποιήσει ότι ο υπάλληλος είναι λειτουργός και κατά την άσκηση της υπηρεσίας του δεν ενεργεί ως άτομο αλλά ως εκτελεστής της θέλησης του κράτους.

Φαινόμενα κακοδιοίκησης είναι:

- Η αδυναμία–αικανότητα υλοποίησης της κυβερνητικής πολιτικής.
- Η διαφθορά των δημοσίων υπαλλήλων (π.χ. το γρηγορόσημο).
- Οι αδικαιολόγητες καθυστερήσεις στη διεκπεραίωση υποθέσεων των πολιτών.
- Το υψηλό κόστος λειτουργίας από την αδικαιολόγητη σπατάλη δημόσιου υλικού.

5.3.4 Η αντιφατική στάση των πολιτών

Γενικά, ο Έλληνας ως διοικούμενος πολίτης, ταυτοχρόνως, αποστρέφεται και μάχεται το κράτος. Ίσως γιατί **το κράτος από υπηρέτης εξελίχθηκε σε δυνάστη, ενώ ο πολίτης από αφέντης έγινε υπήκοος**. Κι' αυτό συνέβη κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και συνεχίστηκε και μετά την απελευθέρωση της χώρας. Την ίδια στιγμή που δεν ανέχεται το κράτος απαιτεί τα πάντα από αυτό. Δεν θέλει το κράτος αλλά απαιτεί από αυτό καλύτερη υγεία, παιδεία, συντάξεις κτλ. Βέβαια, το Ελληνικό κράτος διαμορφώθηκε πατερναλιστικά, αφού από τα πρώτα χρόνια της απελευθέρωσης έμαθε τους Έλληνες να περιμένουν τα πάντα από το κράτος. Πάντοτε το ερώτημα είναι **τι κάνει ή τι έκανε το κράτος**, και όχι αν πρέπει ή έπρεπε να το κάνει.

Δεν είναι αντιφατικό και παράλογο να προσπαθείς να κοροϊδέψεις το κράτος, π.χ. να μην πληρώνεις τους φόρους, και να απαιτείς από το κράτος καλούς δρόμους, καλή υγεία και παιδεία, περισσότερο πράσινο κτλ.;

Συνήθως υπάρχει μια αντιπαλότητα μεταξύ κράτους και πολίτη. Κύριο χαρακτηριστικό της είναι η **έλλειψη εμπιστοσύνης**, η αμοιβαία καχυποψία. Το κράτος δεν εμπιστεύεται τον πολίτη και ο πολίτης δεν εμπιστεύεται το κράτος. Ευτυχώς, τα τελευταία χρόνια διαμορφώνεται μια κουλτούρα αμοιβαίας εμπιστοσύνης και οι σχέσεις κράτους-πολίτη έχουν βελτιωθεί σημαντικά.

«Στην προσπάθειά μας να μην προηγείται κανείς, μένουμε όλοι στάσιμοι.»
(Ν. Δήμου, *Οι Νέοι Έλληνες*)

Δημήτρης Μυταράς,
Εργαστήριο, 1993.

Ο Τζακ Γουέλς, ένας από τους πλέον επιτυχημένους Μάνατζερ του κόσμου δήλωσε: «*Το μεγαλύτερο κατόρθωμά μου είναι η δημιουργία ενός αξιοκρατικού συστήματος διοίκησης, το οποίο επέτρεψε σε χιλιάδες ανθρώπους να ικανοποιήσουν τα όνειρά τους.*» (Από τον ημερήσιο Τύπο)

Η εφαρμογή των νόμων, μπορεί να αντιμετωπιστεί με την πρόταση που έχει κάνει ο Εμμανουήλ Ροΐδης, εδώ και πάνω από έναν αιώνα, δηλαδή με την ψήφιση ενός νόμου που θα έχει μία και μόνη διάταξη: **να εφαρμόζονται οι νόμοι.** («Τα Απαντά του», τ. Α', Αθήνα, 1955)

5.4 Αντιμετώπιση της παθογένειας της διοίκησης

5.4.1 Εφαρμογή των αρχών της Δημόσιας Διοίκησης

Παραπάνω (κεφ. 5.1) αναφέρθηκαν οι θεμελιώδεις αρχές της δημόσιας διοίκησης. Οι αρχές αυτές έχουν στόχο να ασκείται εντός των πλαισίων του **Συντάγματος και των νόμων** η δράση της δημόσιας διοίκησης. Η εφαρμογή τους είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση των παθογενειών της διοίκησης.

Επιπλέον, το πρόβλημα της νομιμότητας και της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών συναρτάται, σε τελευταία ανάλυση, από το **επίπεδο των δημοσίων υπαλλήλων**. Γι' αυτό και οι υπάλληλοι είναι απαραίτητο να ευαισθητοποιηθούν στην εξυπηρέτηση του πολίτη και να διαμορφώσουν **αντίληψη νομιμότητας και αποτελεσματικότητας**. Το κράτος και οι δημόσιοι υπάλληλοι, ως εκφραστές της βούλησης του κράτους, υπάρχουν για τον λαό. Σκοπός του κράτους και υποχρέωση των υπαλλήλων είναι να υπηρετούν το **δημόσιο συμφέρον**. Ήδη, για την **αντιμετώπιση των παθογενειών της διοίκησης** γίνεται:

α) Η αναδιοργάνωση του δημόσιου τομέα. Στόχος είναι η δημιουργία μιας ευέλικτης διοίκησης με μικρότερο κόστος, ο εκσυγχρονισμός και η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών με βάση τις αρχές της **διοικητικής επιστήμης**, η αναβάθμιση του **ανθρώπινου δυναμικού**. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται:

- **Η αποκομματικοποίηση της δημόσιας διοίκησης.** Οι πολιτικοί θα είναι υπεύθυνοι για την κυβερνητική πολιτική και οι δημόσιοι υπάλληλοι (στελέχη) υπεύθυνοι για τη δημόσια διοίκηση.
- **Η αξιολόγηση των υπαλλήλων.** Δημιουργία και εφαρμογή νέου συστήματος αξιολόγησης με βάση την αξιοκρατία και το επιτυγχάνόμενο αποτέλεσμα.

β) Η βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών. Στόχος είναι τόσο η αύξηση της παραγωγικότητας του δημόσιου τομέα, όσο και η χρησιμότητα του παραγόμενου προϊόντος για την οικονομία και την κοινωνία.

5.4.2 Η Δημόσια διαβούλευση – Ο πολίτης συμπαραγωγός της δημόσιας διοίκησης

Για τη βελτίωση της διακυβέρνησης προβλέπεται η εφαρμογή **αρχών και μέσων καλής νομοθέτησης**, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των νόμων. Έτσι, κατά την κατάρτιση των νόμων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι **αρχές καλής νομοθέτησης**, όπως: η αναγκαιότητα της ρύθμισης και η προσβασιμότητα στις ρυθμίσεις και με ηλεκτρονικά μέσα. Επίσης, να λαμβάνονται υπόψη τα **μέσα καλής νομοθέτησης**, όπως η **διαβούλευση**. Η διαβούλευση επιτυγχάνεται με τη δημοσιοποίηση της σχεδιαζόμενης ρύθμισης με σκοπό την έγκαιρη ενημέρωση και συμμετοχή των πολιτών και των κοινωνικών φορέων (βλέπε κεφ.4.2.3.).

Αυτονόητον: ένα σύστημα αξιολόγησης αντικειμενικό και αξιοκρατικό.

Γιατί η δημόσια διοίκηση δεν λειτουργεί ορθολογικά; Διότι υπάρχουν συμφέροντα (π.χ. σωματεία συνδικαλιστών), που δεν επιθυμούν τις μεταρρυθμίσεις και είναι ισχυρότερα από τα συμφέροντα που εξυπηρετούνται από τις μεταρρυθμίσεις.

«Ελάχιστοι από τους πολιτικούς ή διοικητικούς προϊσταμένους των ελληνικών δημοσίων υπηρεσιών θα δέχονταν να αξιολογηθούν με βάση ένα διαφανές και αντικειμενικό σύστημα κρίσης.» (Π. Καρκατσούλης Εφ. Ημερησία, 14/15 Δεκ. 2002)

Ήδη, στο πλαίσιο της **εθνικής στρατηγικής για την Ανοιχτή Δημόσια Διοίκηση και Διακυβέρνηση**, η χώρα συμμετέχει ενεργά στην διεθνή πρωτοβουλία των Ηνωμένων Εθνών για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση (Open Government Partnership-O.G.P.). Το O.G.P. αποσκοπεί να διασφαλίσει συγκεκριμένες κυβερνητικές δεσμεύσεις για την προώθηση της διαφάνειας, την ενδυνάμωση των πολιτών, την καταπολέμηση της διαφθοράς και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη σύγχρονη διακυβέρνηση.

5.4.3 Ηλεκτρονική διακυβέρνηση

Ηλεκτρονική διακυβέρνηση σημαίνει ηλεκτρονική δικτύωση των δημόσιων υπηρεσιών, μεταξύ τους και με πρόσωπα, ώστε οι πολίτες να διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις τους εύκολα και γρήγορα μέσω των Η/Υ. Στόχος είναι η μεγαλύτερη δυνατή αξιοποίηση των ευεργετικών συνεπειών της σύγχρονης ηλεκτρονικής τεχνολογίας, για την εξυπηρέτηση του πολίτη.

Η χρήση του διαδικτύου στη σχέση κράτους–πολίτη παρέχει:

- **Πληροφόρηση.** Διάθεση πληροφοριών, απλή και γρήγορη, στους πολίτες.
- **Επικοινωνία.** Επικοινωνία του πολίτη με τις δημόσιες υπηρεσίες (e-mails, forums κτλ.).
- **Συναλλαγή.** Διεξαγωγή συναλλαγών (υποβολή εντύπων, πληρωμές κτλ.).

5.4.4 Πρόγραμμα «Διαύγεια»

Το Πρόγραμμα **Δι@ύγεια** (Ν. 3861/2010) στοχεύει στην επίτευξη της **μέγιστης δυνατής δημοσιότητας** της κυβερνητικής πολιτικής και της διοικητικής δραστηριότητας, τη **διασφάλιση της διαφάνειας** και την εμπέδωση της υπευθυνότητας και της λογοδοσίας από την πλευρά των φορέων άσκησης της δημόσιας εξουσίας. Μέσω του προγράμματος Διαύγεια:

α) Εισάγεται η **υποχρέωση ανάρτησης** των αποφάσεων των κυβερνητικών οργάνων και της διοίκησης στο διαδίκτυο. Όλες οι αποφάσεις εκτελούνται εφόσον αναρτηθούν στον δικτυακό τόπο et.dianvegia.gov.gr. Με την ολοκλήρωση της ανάρτησης η κάθε απόφαση αποκτά έναν μοναδικό Αριθμό Διαδικτυακής Ανάρτησης (Α.Δ.Α.).

β) Ο πολίτης μπορεί να έχει **πρόσβαση στο σύνολο των νόμων και αποφάσεων** που εκδίδουν τα κυβερνητικά όργανα, οι φορείς του στενού και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, οι Ανεξάρτητες Αρχές και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

5.4.5 Κέντρα εξυπηρέτησης πολιτών

Τα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.), έχουν σχεδιαστεί για την ηλεκτρονική πληροφόρηση και εξυπηρέτηση του πολίτη από το σπίτι ή από το γραφείο, υλοποιώντας ένα ουσιαστικό βήμα προς την ηλεκτρονική διακυβέρνηση.

Η πρωτοτυπία των Κ.Ε.Π. συμπυκνώνεται στο σύνθημα **«διακινούνται τα έγγραφα και όχι οι πολίτες»**. Λειτουργούν βάσει της αρχής της ολοκληρωμένης εξυπηρέτησης του πολίτη από μία θέση εργασίας (one stop shop), παρέχοντας:

- Ενημέρωση** για τις ενέργειες που απαιτούνται για τη διεκπεραίωση διοικητικών υποθέσεων.
- Διεκπεραίωση**, προμηθεύοντας τους ενδιαφερόμενους με τα κατάλληλα έντυπα αιτήσεων και αναζητώντας τα απαιτούμενα δικαιολογητικά από τις αρμόδιες υπηρεσίες.
- Άλλες υπηρεσίες**, όπως επικύρωση αντιγράφων, χορήγηση φορολογικής ενημερότητας, ηλεκτρονική υποβολή φορολογικών δηλώσεων, Φ.Ε.Κ., πληροφορίες για προκηρύξεις, θέματα κοινωνικής πρόνοιας κτλ.

Οι Ηλεκτρονικές Υπηρεσίες της Εθνικής Πύλης Δημόσιας Διοίκησης.

Ο δημόσιος υπάλληλος φροντίζει για την εγκυρότητα, νομιμότητα, πληρότητα, ακρίβεια και επικαιροποίηση των πληροφοριών στις οποίες οι συναλλασσόμενοι με τη δημόσια υπηρεσία έχουν πρόσβαση με ή χωρίς χρήση των Τ.Π.Ε. (Ν.3979/2011, Άρθρο 4, παρ. 3)

Τα Κ.Ε.Π. βρίσκονται σε κάθε δήμο, δηλαδή κοντά στον πολίτη, και του προσφέρουν πολλές και άμεσες υπηρεσίες. Δεν χρειάζεται να τρέχει κανείς άσκοπα. Γι' αυτό και έχουν γίνει αποδεκτά αλλά και σημείο αναφοράς για τις συναλλαγές με τη δημόσια διοίκηση. Πράγματι, τα **Κ.Ε.Π. είναι ένας από τους πιο επιτυχημένους θεσμούς του δημοσίου**.

Παράδειγμα, στο Κ.Ε.Π.- «Οδηγός του πολίτη» μπορείτε να βρείτε πλήθος χρήσιμων πληροφοριών (πατήστε το πλήκτρο CTRL+κλικ με το ποντίκι στη λέξη που σας ενδιαφέρει):

Εκπαίδευση και Έρευνα
Ανώτατη εκπαίδευση, Εκπαίδευση (γενικά), Έρευνα (γενικά), Κατηγορίες εκπαίδευσης, Ξένες γλώσσες, Προσχολική αγωγή, Πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, Τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση.

5.5 «Οδηγίες χρήσης» των δημοσίων υπηρεσιών – Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας

Για να βελτιωθούν οι σχέσεις κράτους–πολίτη και για να καταπολεμηθεί η γραφειοκρατία, ο Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας (Ν. 2690/1999) προβλέπει **απλούστευση διαδικασιών** σε αρκετές περιπτώσεις.

Από τον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας αναφέρονται μερικά άρθρα που έχουν **πρακτική χρησιμότητα** στις συναλλαγές του πολίτη με τη δημόσια διοίκηση. Τα άρθρα αναφέρονται, όπως είναι στον νόμο, για να αποτελέσουν και μια **άσκηση των μαθητών**. Η υπογράμμιση, **το μαύρισμα (Bold)**, έγινε για να επισημανθούν τα σημαντικότερα. Όλα τα κατωτέρω είναι ο κανόνας. Πιθανόν να υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις που δεν αναφέρονται ή που περιλαμβάνονται σε άλλους νόμους.

Άρθρο 3: Αιτήσεις προς τη διοίκηση

παρ.3. Για τη διευκόλυνση των ενδιαφερομένων, χρησιμοποιούνται έντυπα αιτήσεων, τα οποία **χορηγούν υποχρεωτικώς οι δημόσιες αρχές**, για όλα τα θέματα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά τους. Αν ο ενδιαφερόμενος δηλώσει ότι δεν μπορεί ή δεν γνωρίζει να γράψει, **ο αρμόδιος υπάλληλος, οφείλει να συντάξει ο ίδιος την αίτηση**.

παρ.4. Τα **στοιχεία της ταυτότητας** που αναφέρονται στην αίτηση, όταν πρόκειται για Έλληνες πολίτες, **αποδεικνύονται από το δελτίο αστυνομικής ταυτότητας ή τη σχετική προσωρινή βεβαίωση της αρμόδιας αρχής ή το διαβατήριό ή την άδεια οδήγησης ή το ατομικό βιβλιάριο υγείας όλων των ασφαλιστικών φορέων**.

παρ.5. Γεγονότα ή στοιχεία που δεν αποδεικνύονται από το δελτίο ταυτότητας ή από τα αντίστοιχα έγγραφα, αν ειδικές διατάξεις δεν ορίζουν διαφορετικά, γίνονται δεκτά βάσει **υπεύθυνης δήλωσης του ενδιαφερομένου**, η οποία και διατυπώνεται σε προβλεπόμενο από τις σχετικές διατάξεις έντυπο.

παρ.6 α. Όταν για τη διεκπεραίωση υπόθεσης απαιτούνται δικαιολογητικά, πιστοποιητικά ή στοιχεία, που η έκδοσή τους δεν προϋποθέτει τη σύμπραξη του αιτούντος και τα οποία δεν συνυποβάλλονται με την αίτησή του, **η αρμόδια υπηρεσία, για την έκδοση της τελικής πράξης, τα αναζητεί από τις οικείες υπηρεσίες του Δημοσίου**, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

Άρθρο 4: Διεκπεραίωση υποθέσεων από τη διοίκηση

παρ.1. α. Οι δημόσιες υπηρεσίες, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, όταν υποβάλλονται αιτήσεις, οφείλουν να διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις των ενδιαφερομένων και να αποφαινόμενοι για τα αιτήματά τους μέσα σε **προθεσμία πενήντα (50) ημερών, εφόσον από ειδικές διατάξεις δεν προβλέπονται μικρότερες προθεσμίες**.

Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας

Άρθρο 5: Πρόσβαση σε έγγραφα

παρ.1. Κάθε ενδιαφερόμενος έχει το **δικαίωμα**, ύστερα από γραπτή αίτησή του, να λαμβάνει **γνώση των διοικητικών εγγράφων**. Ως διοικητικά έγγραφα νοούνται όσα συντάσσονται από τις δημόσιες υπηρεσίες, όπως εκθέσεις, μελέτες, πρακτικά, στατιστικά στοιχεία, εγκύκλιες οδηγίες, απαντήσεις της Διοίκησης, γνωμοδοτήσεις και αποφάσεις.

παρ.2. Οποιος έχει ειδικό **έννομο συμφέρον δικαιούται**, ύστερα από γραπτή αίτησή του, να λαμβάνει **γνώση των ιδιωτικών εγγράφων** που φυλάσσονται στις δημόσιες υπηρεσίες και είναι σχετικά με υπόθεσή του η οποία εκκρεμεί σε αυτές ή έχει διεκπεραιωθεί από αυτές.

παρ.3. Το κατά τις προηγούμενες παραγράφους **δικαίωμα δεν υφίσταται στις περιπτώσεις που το έγγραφο αφορά την ιδιωτική ή οικογενειακή ζωή τρίτου, ή αν παραβλάπτεται απόρρητο** το οποίο προβλέπεται από ειδικές διατάξεις....

παρ.6. Η χρονική προθεσμία για τη χορήγηση εγγράφων κατά τις παραγράφους 1 και 2 ή την αιτιολογημένη απόρριψη της σχετικής αίτησης του πολίτη είναι **είκοσι (20) ημέρες**.

Αν η αίτηση υποβληθεί σε αναρμόδια υπηρεσία, η υπηρεσία αυτή οφείλει, μέσα σε τρεις (3) ημέρες, να τη διαβιβάσει στην αρμόδια και να γνωστοποιήσει τούτο στον ενδιαφερόμενο.

παρ.2. Εάν κάποια υπόθεση δεν μπορεί να διεκπεραιωθεί λόγω αντικειμενικής αδυναμίας, ειδικά αιτιολογημένης, η αρμόδια υπηρεσία οφείλει, εντός πέντε (5) τουλάχιστον ημερών πριν από την εκπνοή τους, να γνωστοποιήσει **εγγράφως στον αιτούντα:** **α)** τους λόγους της καθυστέρησης, **β)** τον υπάλληλο που έχει αναλάβει την υπόθεση και τον αριθμό τηλεφώνου του, για την παροχή πληροφοριών και **γ)** κάθε άλλη χρήσιμη πληροφορία.

παρ.4. Οι διοικητικές αρχές **οφείλουν**, ύστερα από αίτηση του ενδιαφερομένου, να χορηγούν **αμέσως πιστοποιητικά και βεβαιώσεις**. Αν η άμεση χορήγηση τούτων δεν είναι δυνατή, αυτά αποστέλλονται **ταχυδρομικώς, μέσα σε προθεσμία δέκα (10) ημερών**, στη διεύθυνση που έχει δηλωθεί.

Άρθρο 11: Βεβαίωση του γνησίου της υπογραφής – Επικύρωση των αντιγράφων

παρ.1. Η βεβαίωση του γνησίου της υπογραφής του ενδιαφερομένου γίνεται, από **οποιαδήποτε διοικητική αρχή «ή τα Κ.Ε.Π.»**, **βάσει του δελτίου ταυτότητας ή των αντίστοιχων εγγράφων** που προβλέπονται στο άρθρο 3. **Δεν απαιτείται βεβαίωση του γνησίου της υπογραφής του ενδιαφερομένου, όταν προσέρχεται αυτοπροσώπως** για υποθέσεις του στις υπηρεσίες του δημόσιου τομέα ή τα Κ.Ε.Π., **προσκομίζοντας το δελτίο ταυτότητας ή τα αντίστοιχα πρωτότυπα έγγραφα.**

Επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με τον **Ν. 4250/2014**, Άρθρο 1, παρ. 2:

β. Δεν υφίσταται πλέον η υποχρέωση υποβολής πρωτοτύπων εγγράφων, με την επιφύλαξη της περίπτωσης δ' και των εγγράφων που προσκομίζονται για δικαστική χρήση, **ή επικυρωμένων αντιγράφων των εγγράφων αυτών από τους ενδιαφερόμενους για το σύνολο των συναλλαγών τους με τις υπηρεσίες και τους φορείς.** Αντί πρωτότυπων ή επικυρωμένων αντιγράφων, υποβάλλονται και γίνονται **υποχρεωτικά αποδεκτά από τις υπηρεσίες και τους φορείς ευκρινή φωτοαντίγραφα των πρωτότυπων εγγράφων** που εκδόθηκαν από τις υπηρεσίες και τους φορείς αυτούς ή των ακριβών αντιγράφων τους.

Ομοίως, υποβάλλονται και γίνονται **υποχρεωτικά αποδεκτά** ευκρινή **φωτοαντίγραφα από αντίγραφα ιδιωτικών εγγράφων τα οποία έχουν επικυρωθεί από δικηγόρο**, καθώς και ευκρινή **φωτοαντίγραφα από τα πρωτότυπα** όσων ιδιωτικών εγγράφων φέρουν θεώρηση από υπηρεσίες και φορείς.

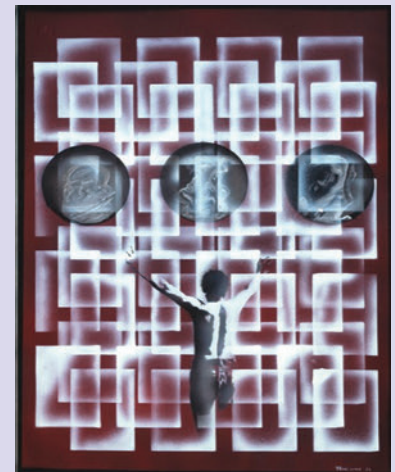
Επίσης, υποβάλλονται και γίνονται **υποχρεωτικά αποδεκτά** ευκρινή **φωτοαντίγραφα από αντίγραφα εγγράφων που έχουν εκδοθεί από αλλοδαπές αρχές** και έχουν επικυρωθεί από δικηγόρο.

Ρέμπραντ, Ζητιάνοι, 1630.

Ισότητα

Δημήτρης Περδικίδης,
Σύνθεση, 1972.

5.6 Το φαινόμενο της διαφθοράς

5.6.1 Έννοια και συνέπειες

Διαβάζουμε στον Τύπο, ότι είναι ανησυχητικά τα ευρήματα της έρευνας, που διενήργησε για το **φαινόμενο της διαφθοράς** η μη κυβερνητική οργάνωση **Διεθνής Διαφάνεια**, που δημοσιοποιήθηκε επ' ευκαιρία της Παγκόσμιας Ημέρας κατά της Διαφθοράς. Η έρευνα αυτή βασίστηκε στη γνώμη των πολιτών από όλο τον κόσμο, και έδειξε ότι **οι πλέον διεφθαρμένοι θεσμοί σε παγκόσμιο επίπεδο είναι τα πολιτικά κόμματα** και ακολουθούν τα κοινοβούλια, η αστυνομία και οι δικαστικές αρχές. Στην Ελλάδα, οι πλέον διεφθαρμένοι κλάδοι του δημόσιου τομέα θεωρούνται **η υγειονομική περίθαλψη, η εφορία και η πολεοδομία**.

Η Ελλάδα κατατάσσεται στην ίδια ομάδα κρατών με την Αίγυπτο, τη Γουατεμάλα, το Πακιστάν, τη Λετονία και την Κόστα Ρίκα και σε χειρότερη θέση από την ομάδα στην οποία συγκαταλέγονται η Τουρκία, η πΓΔΜ και η Αργεντινή. Στον ανεπτυγμένο κόσμο η διοικητική διαφθορά δεν θεωρείται σημαντικό πρόβλημα. Εξαιρέση αποτελούν η Ελλάδα, η Γαλλία, η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Ισπανία.

Σε αρκετούς πολίτες, αλλά και ευρύτερα στη κοινωνία κυριαρχεί η αντίληψη ότι υπάρχουν πολλά **φαινόμενα αδιαφάνειας και διαφθοράς** στη λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών. Ένα από τα σημαντικότερα είναι η **συμπεριφορά των υπαλλήλων**, συμπεριφορά η οποία χαρακτηρίζεται ως **απαράδεκτη, ανήθικη, διεφθαρμένη**. Οι όροι «λάδωμα», «γρηγορόσημο», και φράσεις όπως «όλοι ίδιοι είναι», «αυτός τα πιάνει», μαρτυρούν τη κατάσταση αυτή. Αλλά και κάποιοι που ασκούν δημόσια εξουσία έχουν παρόμοια συμπεριφορά. Οι όροι «λαμόγιο», «διεφθαρμένος» κτλ. κυριαρχούν καθημερινά στο λεξιλόγιό μας.

Κάποια πρόσωπα, που ασκούν εξουσία, είτε πολιτική είτε οικονομική είτε άλλη εξουσία, παρουσιάζουν επιλήσιμη συμπεριφορά, γιατί ακριβώς δεν έχουν όλη την εξουσία αλλά ένα μέρος της. Ειδικότερα: οι πολιτικοί έχουν πολιτική αλλά δεν έχουν οικονομική εξουσία, και αυτό τους αναγκάζει να αναπτύσσουν σχέσεις διαπλοκής με την οικονομική εξουσία. Οι έχοντες οικονομική εξουσία δεν έχουν πολιτική εξουσία, και αυτό τους αναγκάζει να αναπτύσσουν σχέσεις διαπλοκής με την πολιτική εξουσία. Έτσι λοιπόν αναπτύσσονται **σχέσεις διαπλοκής μεταξύ πολιτικής και οικονομικής εξουσίας**. Το πρόβλημα της διαφθοράς δεν είναι άσχετο με την **έλλειψη εμπιστοσύνης** προς το πολιτικό σύστημα, αλλά και γενικότερα της μειωμένης εμπιστοσύνης μεταξύ κράτους και πολίτη. Επειδή στην πολιτική κυριαρχούν η κομματοκρατία και οι πελατειακές σχέσεις, η πολιτική όχι μόνο δεν παράγει νόημα ζωής (στόχους ζωής), αλλά θεωρείται από αρκετούς πολίτες μια «κακόφημη» δραστηριότητα. Γι' αυτό και οι πολίτες δυσπιστούν έναντι της πολιτικής και των πολιτικών και στρέφονται:

Open Government Partnership

Στο πλαίσιο υλοποίησης της Εθνικής Στρατηγικής για ένα νέο μοντέλο Δημόσιας Διοίκησης και Διακυβέρνησης, η Ελλάδα συμμετέχει στην **Διεθνή Πρωτοβουλία Συνεργασίας των Ηνωμένων Εθνών για την Ανοικτή Διακυβέρνηση (Open Government Partnership – O.G.P.)**. Για τον σκοπό αυτό εκπονείται Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση, μέσα από ευρεία διαβούλευση και συνεργασία με φορείς και την κοινωνία των πολιτών. Ο διάλογος για την Ανοικτή Διακυβέρνηση έχει ξεκινήσει και μας αφορά όλους. Γιατί Ανοικτή Διακυβέρνηση σημαίνει **Συμμετοχή, Διαφάνεια, Λογοδοσία, Αποτελεσματικότητα**.

«Προχωρήστε, τσακίστε τη διαφθορά και τη διαπλοκή, όπου κι αν βρίσκεται, όποιοι κι αν είναι οι ένοχοι.» (Πρωθυπουργός, Α. Σαμαράς)

«Μην ανεχθείτε κανένος είδους παρέμβαση ή εξωτερική πίεση από οποιονδήποτε θελήσει να σας επηρεάσει. Αυτή η κοινωνία υπέφερε στο παρελθόν από παρόμοιες πρακτικές που διέχυσαν ένα καθεστώς αδιαφάνειας και διαφθοράς στις δημόσιες συμβάσεις, με αποτέλεσμα να πληγεί ο ανταγωνισμός και να καταρρακωθεί η χώρα μας στα πιο χαμηλά επίπεδα της διεθνούς κατάταξης για τη διαφθορά.» (Βασίλης Φλωρίδης, πρώτος πρόεδρος της Ανεξάρτητης Αρχής για τις Συμβάσεις, αποχαιρετιστήριος λόγος, 2014)

α) Είτε σε μεσσίες και σωτήρες κάθε λογής και σε λαϊκιστές ηγέτες που καλλιεργούν τα ένστικτα και τις αδυναμίες του λαού για να στραφούν τελικά εναντίον του.

β) Είτε στρέφονται προς το παρελθόν, ζητώντας εκεί αγκυροβόλιο. Αφού δεν υπάρχει εμπιστοσύνη στο παρόν και στο μέλλον (νόημα ζωής για το μέλλον), υπάρχει πίστη στο παρελθόν, π.χ. στο μεγαλείο της αρχαίας Ελλάδας, στα κατορθώματα του παρελθόντος. Και αυτό, δηλαδή το αγκυροβόλιο στο παρελθόν και η έλλειψη εμπιστοσύνης προς το παρόν και το μέλλον, εμποδίζει τις όποιες προσπάθειες εκσυγχρονισμού.

5.6.2 Φορείς και μέσα αντιμετώπισης

Επειδή, συνήθως, η δημιουργία δεν συντελείται σε περιόδους ευφορίας αλλά σε περιόδους δυσκολίας, τώρα υπάρχει λαμπρή ευκαιρία για δημιουργία. Είναι η ώρα για το πολιτικό σύστημα, μέσω της διεθνούς συνεργασίας, να επιβάλει πολιτική μηδενικής ανοχής στην πολιτική και οικονομική διαφθορά.

Η **Διεθνής Διαφάνεια** είναι ένα παγκόσμιο κίνημα που μοιράζεται ένα **κοινό όραμα**: έναν κόσμο όπου οι κοινωνίες και η καθημερινή ζωή των ανθρώπων θα είναι απαλλαγμένες από τη διαφθορά. Ιδρύθηκε στο Βερολίνο από πρώην στελέχη της Παγκόσμιας Τράπεζας και αποτέλεσε την κινητήρι δύναμη για τη θέσπιση **Παγκόσμιας Ημέρας κατά της διαφθοράς** από τον Ο.Η.Ε.

Η **Διεθνής Διαφάνεια-Ελλάς** με το έργο της συμβάλλει σημαντικά στην αποκάλυψη και τη δημοσιοποίηση σημαντικών περιστατικών διαφθοράς. Και επειδή σε όλη την Ελλάδα υπάρχουν περιστατικά διαφθοράς, χρειάζεται η βοήθεια και η συμμετοχή των πολιτών για την καταγραφή και την αντιμετώπισή τους.

Η **«Διαφάνεια Τώρα!»** είναι μια υπηρεσία υποδοχής καταγγελιών που αφορούν σε υποθέσεις διαφθοράς. Η Υπηρεσία λειτουργεί με την υποστήριξη ομάδας νομικών και τη βοήθεια εκπαιδευμένων εθελοντών, έχοντας στόχο την παροχή καθοδήγησης και υποστήριξης σε θύματα και μάρτυρες διαφθοράς.

Στην υπηρεσία **«Διαφάνεια Τώρα!»** μπορεί να απευθύνεται **κάθε πολίτης** με σκοπό να αναφέρει περιστατικά διαφθοράς και να λάβει περαιτέρω βοήθεια και καθοδήγηση για το πώς και πού, μπορεί να απευθυνθεί ώστε να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπιση της καταγγελίας του.

Η **«Διαφάνεια Τώρα!»** αποτελεί μέρος της ευρωπαϊκής δράσης που υλοποιεί η Διεθνής Διαφάνεια σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες (και στην Ελλάδα). Απευθύνεται σε όλους: άτομα ή οργανισμούς που έχουν πέσει θύματα διαφθοράς ή οικονομικού εγκλήματος και επιθυμούν να το καταγγείλουν και να αναλάβουν δράση για να βάλουν ένα τέλος στη διαφθορά πριν κάποιος άλλος γίνει το επόμενο θύμα της.

Ήδη αρκετά **μέτρα** λειτουργούν για τη **διασφάλιση της διαφάνειας**, όπως:

Κ. Μπακούρης, Πρόεδρος Διεθνούς Διαφάνειας-Ελλάς

«Διαφάνεια Τώρα!»

«Σκοπός μας είναι η συνδρομή για την επίλυση των προβλημάτων που προκαλεί η διαφθορά, ο εντοπισμός φορέων και υπηρεσιών ευάλωτων στη διαφθορά και η προώθηση συστημικών αλλαγών που θα βελτιώσουν την καθημερινή ζωή όλων των πολιτών» (Β. Σωτηρόπουλος, νομικός σύμβουλος της υπηρεσίας).

Η υπηρεσία **«Διαφάνεια Τώρα!»** δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες να απευθύνονται και να αναφέρουν περιστατικά διαφθοράς με τους ακόλουθους απλούς τρόπους:

-Κλήση στη Γραμμή Υποστήριξης 101 90 (Η Γραμμή Υποστήριξης λειτουργεί: Δευτέρα & Παρασκευή: 15.00μ.μ. – 19.00μ.μ., Τετάρτη: 10.00π.μ. – 14.μ.μ.)

-On-line καταγγελία

-Εκτύπωση, συμπλήρωση και αποστολή φόρμας

(www.transparency.gr/diafaneiatora) στα γραφεία της οργάνωσης (Θέτιδος 4, 115 28, Αθήνα).

α) Το νέο θεσμικό πλαίσιο (Ν.3861/2010 και Ν. 4210/2013 για το πρόγραμμα «Διαύγεια», Εθνικό σχέδιο κατά της διαφθοράς «Διαφάνεια» κτλ.).

β) Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση και η διαύγεια. Έχει αποδειχθεί ότι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών, η απλούστευση των διαδικασιών και της νομοθεσίας, συμβάλλουν στη διαφάνεια της δημόσιας διοίκησης.

γ) Ο έλεγχος. Ο Έλεγχος δεν συνιστά «ποινικοποίηση» αλλά αποτελεί βασική αρχή της διοικητικής επιστήμης. Ήδη προς αυτή την κατεύθυνση:

- Ενισχύθηκε το Σώμα Επιθεωρητών Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης.
- Λειτουργεί με ευρύτατες αρμοδιότητες το Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο.
- Εφαρμόζεται το «πόθεν έσχες» για όλους τους δημόσιους λειτουργούς.

δ) Η κουλτούρα διαφάνειας. Η Διαφάνεια, το φαίνεσθαι, παίζει μεγάλο ρόλο για τον πολιτικό και για την πολιτική. Ο πολιτικός οφείλει να δρα στο φως, να γίνεται παράδειγμα προς μίμηση. Αθέατες και σκοτεινές πλευρές δημιουργούν υπόνοιες. Το ίδιο ισχύει και για την πολιτική. Επομένως, πολιτικοί και πολίτες οφείλουν να δρουν με διαφάνεια.

ΩΡΑ ΝΑ ΞΥΠΝΗΣΟΥΜΕ

<http://www.transparency.gr/diafaneiatora/>

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Σύμφωνα με την αρχή της διακριτικής ευχέρειας, η δημόσια διοίκηση μπορεί να δρα πάντοτε κατά την κρίση της.
- ___ Οι δημόσιοι υπάλληλοι οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην πατρίδα.
- ___ Η κομματικοποίηση είναι μια από τις παθογένειες της δημόσιας διοίκησης.
- ___ Η διαβούλευση είναι μία από τις αρχές της δημόσιας διοίκησης.
- ___ Οι δημόσιες υπηρεσίες είναι υποχρεωμένες να δέχονται φωτοαντίγραφα των εγγράφων.

1β. Το πρόγραμμα «Διαύγεια» έχει στόχο (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Την προστασία του δημοσίου συμφέροντος.
- β. Την εξυπηρέτηση του πολίτη.
- γ. Τη διασφάλιση της διαφάνειας.
- δ. Την αρχή της νομιμότητας.

1γ. Αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

1. αρχή δημόσιας διοίκησης
2. παθογένειες δημόσιας διοίκησης
3. κανόνας συμπεριφοράς δημοσίων υπαλλήλων
4. δημόσια διαβούλευση

Β΄ στήλη

- ___ αρχή διακριτικής ευχέρειας
- ___ προστασία δημοσίου συμφέροντος
- ___ γραφειοκρατία και πολυνομία
- ___ αρχές καλής νομοθέτησης

2α. Να εξηγήσετε την αρχή της νομιμότητας.

2β. Ποια μέτρα έχουν παρθεί για την διασφάλιση της διαφάνειας;

Β΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Αναπτύξτε μία από τις παθογένειες του διοικητικού μηχανισμού.

β. Εξηγήστε την ηλεκτρονική διακυβέρνηση.

2α. Εξηγήστε τη δημόσια διαβούλευση.

β. Αναλύστε το φαινόμενο της διαφθοράς.

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Είστε υπεύθυνος υπουργός για τη δημόσια διοίκηση. Να εντοπίσετε δύο συγκεκριμένες «γραφειοκρατικές διαδικασίες», που θα καταργήσετε για να μην ταλαιπωρείται ο πολίτης. Να αιτιολογήσετε την απόφασή σας.
- Να αναφέρετε τέσσερις διαφορετικές περιπτώσεις που έχετε απευθυνθεί εσείς ή γνωστό σας πρόσωπο στα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.)
- Οι γονείς σας ή κάποιος γνωστός σας έχει πέσει θύμα διαφθοράς (π.χ. φακελάκι σε γιατρό). Ως υπεύθυνος υπουργός υγείας, ποια μέτρα θα λαμβάνατε για να αντιμετωπίσετε το εν λόγω φαινόμενο;

ΚΕΦ.: 6: ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ - ώρες: 7

- 6.1 Το δίκαιο
- 6.2 Κανόνες ηθικής και κανόνες δικαίου: η διαφορά
- 6.3 Ερμηνεία και ιεράρχηση κανόνων δικαίου
- 6.4 Υποκείμενα δικαίου
 - 6.4.1 Τα Φυσικά Πρόσωπα – προστασία της προσωπικότητας
 - 6.4.2 Τα Νομικά Πρόσωπα – το σωματείο
- 6.5 Εμπράγματα σχέσεις – Οι σχέσεις μας με τα πράγματα
- 6.6 Οικογενειακές σχέσεις – Οικογενειακό δίκαιο
- 6.7 Κληρονομικές σχέσεις – Κληρονομικό δίκαιο

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να αναγνωρίζουν ότι το δίκαιο ρυθμίζει κάθε τομέα της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής.
- Να αντιλαμβάνονται πως οι οικονομικές και κοινωνικές τους σχέσεις ρυθμίζονται από το ιδιωτικό δίκαιο.
- Να επιχειρηματολογούν για την αναγκαιότητα ή μη των κανόνων ιδιωτικού δικαίου.
- Να διακρίνουν τους κανόνες ηθικής από τους κανόνες δικαίου.
- Να ορίζουν τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα.
- Να συγκρίνουν τα χαρακτηριστικά των φυσικών και νομικών προσώπων.
- Να διακρίνουν τους κλάδους δικαίου.
- Να εξηγούν τα δικαιώματα που συνδέουν τους ανθρώπους με τα πράγματα (κυριότητα, χρήση κτλ.).
- Να αναλύουν τους βασικούς κανόνες του ρυθμίζουν τις οικογενειακές σχέσεις.
- Να περιγράφουν την τύχη της περιουσίας ενός προσώπου μετά τον θάνατό του.

Βασική ορολογία

- δίκαιο	- ηθικά διλήμματα	- ερμηνεία κανόνων δικαίου
- θετικό δίκαιο	- σύγκρουση καθηκόντων	- ιεράρχηση κανόνων δικαίου
- φυσικό δίκαιο	- ηθική φρόνηση	- εμπράγματα σχέσεις
- δικαιοσύνη	- αρχή της αμοιβαιότητας	- εμπράγματο δίκαιο
- κανόνες δικαίου	- φυσικό πρόσωπο	- κυριότητα
- κανόνες ηθικής	- προστασία προσωπικότητας	- νομή και κατοχή
- σύγκρουση κανόνων δικαίου	- νομικό πρόσωπο	- τακτική χρησικτησία
- αξιώματα δικαίου	- σωματείο	- έκτακτη χρησικτησία
- σύγκρουση καθηκόντων	- καταστατικό σωματείου	- οικογενειακές σχέσεις
	- Ν.Π.Ι.Δ., Ν.Π.Δ.Δ.	- κληρονομικές σχέσεις

6.1 Το δίκαιο

Οι άνθρωποι ζώντας εν κοινωνία αναπτύσσουν πολλές και ποικίλες σχέσεις, στην οικογένεια, στη γειτονιά, στο σχολείο, στην εργασία, στο παιχνίδι κτλ. Οι σχέσεις αυτές μπορεί να είναι ηθελημένες ή αθέλητες, πρόσκαιρες ή διαρκείς κτλ. Ό,τι και αν είναι χρειάζονται ρύθμιση για να αποφεύγονται οι συγκρούσεις.

Δίκαιο λοιπόν είναι ένα **σύνολο υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων**. Το δίκαιο ρυθμίζει τη κοινωνική ζωή. Η συνύπαρξη απαιτεί την ύπαρξη υπευθυνότητας ή/και του δικαίου. Και η ανάγκη για δίκαιο υπάρχει από τότε που οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε κοινωνία.

Το δίκαιο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πολιτική. Η πολιτική και το δίκαιο γεννήθηκαν από την ανάγκη να επιτευχθούν οι κοινοί στόχοι της κοινωνίας και να προστατευθούν τα μέλη της.

Το δίκαιο εκφράζει κοινωνικές ανάγκες, αξίες, προτεραιότητες. Εκφράζει την ιεράρχηση των αναγκών και αξιών κάθε κοινωνίας.

Η πολιτική καλείται να κάνει τις άριστες επιλογές για άτομα και κοινωνία. Καλείται να θεσπίσει «ορθό» δίκαιο. Η διαφοροποίηση της πολιτικής και του δικαίου στην πορεία του χρόνου σημαίνει διαφοροποίηση αναγκών και αξιών, διαφορετική ιεράρχησή τους. Το δίκαιο εκδηλώνεται σε ορισμένο χώρο και χρόνο και εκφράζει αντιλήψεις και τάσεις της κοινωνικής συμβίωσης. Επιβάλλεται από την κοινωνία για να ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις. Από την άλλη μεριά υποστηρίζεται ότι το δίκαιο είναι κοινωνική-πολιτική κατασκευή για να ρυθμίζει σχέσεις, τις οποίες εξασφαλίζει η κρατική εξουσία.

Το κρίσιμο λοιπόν ερώτημα είναι, **ποιος επιβάλλει και ποιον εξυπηρετεί το δίκαιο**; Το δίκαιο είναι ταξικό, ουδέτερο ή είναι το αποτέλεσμα συσχετισμού (της σύγκρουσης) των κοινωνικών-πολιτικών δυνάμεων; Γενικά, υπάρχουν τρεις απόψεις:

α) Είναι ταξικό. Εκφράζει και υπηρετεί τα συμφέροντα της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης. Έτσι π.χ. στον καπιταλισμό, η αστική τάξη διαμορφώνει το δίκαιο εκείνο που εξυπηρετεί τα συμφέροντά της και διαιωνίζει την κυριαρχία της.

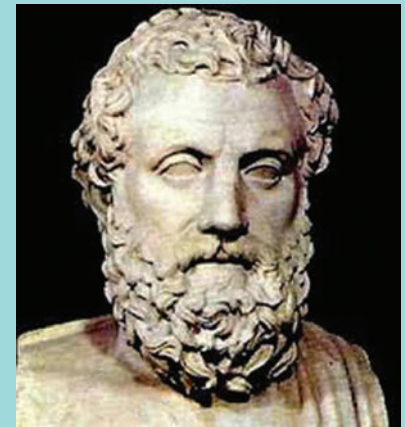
β) Είναι ουδέτερο. Το δίκαιο, γραπτό και άγραφο, εκφράζει και ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις, γενικά και απρόσωπα, και ισχύει έναντι πάντων. Δεδομένου ότι αυτές μεταβάλλονται, επόμενο είναι να μεταβάλλεται και το δίκαιο. Γι' αυτό κάθε κοινωνία, ζώντας τη δική της πραγματικότητα, έχει το δικό της δίκαιο, που ισχύει κάθε φορά.

γ) Ούτε ταξικό ούτε ουδέτερο. Το δίκαιο εκφράζει και ρυθμίζει τις κοινωνικές αντιθέσεις. Γενικά, εξυπηρετεί το συμφέρον της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης, αλλά δεν λειτουργεί μονόπλευρα υπέρ των κρατούντων. Δεν είναι πλήρως ταξικό, αλλά δεν είναι και ουδέτερο, αφού προσπαθεί να συγκεράσει και να εξισορροπήσει τα ανταγωνιστικά συμφέροντα, που διαμορφώνονται από τον εκάστοτε συσχετισμό των κοινωνικών-πολιτικών δυνάμεων.

Σύμφωνα με τον **Αριστοτέλη**, «η λέξη δίκαιο πρέπει να σημαίνει δίκαιο σύμφωνα με την ισότητα, και αυτό που είναι δίκαιο σύμφωνα με την ισότητα πρέπει να αποβλέπει στο κοινό συμφέρον της πόλης και στο κοινό συμφέρον των πολιτών».

«**Δίκαιο είναι ένα σύστημα καταναγκαστικών κανόνων που εκφράζουν και ρυθμίζουν δεδομένες κοινωνικές σχέσεις, κατά τρόπο ανταποκρινόμενο βασικά στο συμφέρον της εκάστοτε κυρίαρχης τάξης, και που την τήρησή τους επιβάλλει και εξασφαλίζει με κυρώσεις η κρατική εξουσία.**» (Α. Μάνεσης, *Συνταγματικό δίκαιο*)

«**Οι άνθρωποι είναι ανάγκη να δημιουργούν νόμους και να ζουν σύμφωνα με τους νόμους, αλλιώς υπάρχει φόβος να μη διαφέρουν καθόλου από τα άγρια θηρία.**» (Πλάτων, *Νόμοι*)

Σόλων ο Αθηναίος

Στην Αθήνα της κλασσικής αρχαιότητας, κάθε πολίτης μπορούσε να προτείνει έναν νόμο, που αν ψηφιζόταν γινόταν νόμος της πόλης. Όμως αναλάμβαναν και την ευθύνη της πρότασής τους. Αν ο νόμος ήταν καλός επαιούνταν, αν ήταν κακός διώκονταν, κάποιες φορές τιμωρούνταν και με την ποινή του θανάτου. Ίσχυε και η **γραφή παρανόμων**, δηλαδή κάθε πολίτης μπορούσε να σύρει στα δικαστήρια κάποιον που έπεισε την εκκλησία του δήμου να ψηφίσει έναν «μη θεμιτό» νόμο.

Ανέκαθεν ο άνθρωπος έθετε το ερώτημα, **τι είναι δίκαιο**; Σε όλες τις εποχές, φιλόσοφοι, επιστήμονες, πολιτικοί, προσπαθούν να απαντήσουν στο ίδιο ερώτημα. Όπως για κάθε ζήτημα, έτσι και εν προκειμένω υπάρχουν διαφορετικές απόψεις για το τι είναι δίκαιο και δικαιοσύνη.

Ο **Σωκράτης**, στην *Πολιτεία* του Πλάτωνα, προσπαθεί να αποδείξει την ανωτερότητα και την ωφέλεια του δικαίου και της δικαιοσύνης έναντι της αδικίας, αναφέροντας ότι η δικαιοσύνη χαρακτηρίζει τους ανθρώπους αλλά και τις πολιτείες. Ο **Θρασύμαχος**, ένα από τα πρόσωπα της συζήτησης, υποστηρίζει ότι «το δίκαιο δεν είναι τίποτε άλλο παρά το συμφέρον του ισχυροτέρου». Βέβαια, ο ισχυρότερος επειδή έχει δύναμη, μπορεί να επιβάλλει τη θέλησή του. Μπορεί να ορίζει «τι είναι δίκαιο», αλλά αυτό δεν σημαίνει αναμφίβολα ότι είναι και δίκαιο. Άλλη είναι η έννοια του δικαίου, άλλη του συμφέροντος και άλλη η έννοια της δύναμης.

Από τότε μέχρι σήμερα η συζήτηση συνεχίζεται. Παραπλήσια είναι η συζήτηση σχετικά με την ύπαρξη και διάκριση του δικαίου σε θετικό και φυσικό.

Το **θετό δίκαιο** είναι αυτό που τίθεται από την πολιτεία. Ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις και, ανάλογα με τις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες, τις ρυθμίζει περισσότερο ή λιγότερο ταξικά ή ουδέτερα ή ανάλογα με τον εκάστοτε συσχετισμό των κοινωνικών-πολιτικών δυναμικών.

Το **φυσικό δίκαιο** είναι η αιώνια, αναλλοίωτη και κοινή για όλους ιδέα του ορθού σύμφωνα με το καλό, το αγαθό. Προσιδιάζει σ' όλους τους ανθρώπους, είναι σύμφωνο με την ανθρώπινη υπόσταση, είναι μια αξία. Ένα δίκαιο αιώνιο και αναλλοίωτο, που ισχύει σε όλες τις κοινωνίες, σε όλες τις εποχές. Εμπεριέχει **αξιώματα και αρχές γενικής ισχύος**. Είναι το **δίκαιο του δικαίου**. Άλλωστε, το φυσικό δίκαιο «προΐσχύει, υπερισχύει και κατισχύει» του θετού δικαίου. Αιώνιο σύμβολο επίκλησης του φυσικού δικαίου αποτελεί η *Αντιγόνη* του Σοφοκλή.

Το δίκαιο δεν εξαντλείται στον νόμο. Ο νόμος, το θετό δίκαιο, προσπαθεί να οριοθετήσει το δίκαιο από το άδικο, το καλό από το κακό, το ηθικό από το ανήθικο. Ο νόμος και μάλιστα ο γραπτός νόμος αποτελεί κατάκτηση για τον πολιτισμό. Και ωφελεί περισσότερο τους αδύνατους παρά τους δυνατούς. Γενικά, **ο νόμος: ενδιαφέρει όλους, ισχύει για όλους, προστατεύει όλους**.

Ο **Πλάτων**, στο έργο του *Νόμοι*, αναφέρει για τους νόμους ορισμένες αρχές πρωταρχικής σημασίας, οι οποίες ενδιαφέρουν, πρωτίστως, όσους ασχολούνται με τη νομική επιστήμη, όπως:

- Οι νόμοι πρέπει να ρυθμίζουν τα σημαντικά ζητήματα.
- Οι νόμοι δεν πρέπει να μεταβάλλονται συχνά.
- Οι νόμοι διαπαιδαγωγούν τους πολίτες.
- Η επιβολή των νόμων πρέπει να γίνεται με την πειθώ και όχι με τη βία.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας,
Αντιγόνη, 1955.

Χρειάζεται να σημειωθεί ότι το δίκαιο δεν συμπίπτει με τη δικαιοσύνη. Το δίκαιο τίθεται από την πολιτεία, γι' αυτό λέγεται και **θετό δίκαιο**. Η δικαιοσύνη ως ιδέα είναι έννοια ευρύτερη, ταυτίζεται με το **φυσικό δίκαιο**, δηλαδή το δίκαιο που είναι αιώνιο, αμετάβλητο και ισχύει σε όλες τις κοινωνίες, σε όλες τις εποχές.

Γενικά οι νόμοι διακρίνονται σε:

- Φυσικούς**. Καθορίζουν την κίνηση, εξέλιξη του κόσμου.
- Κοινωνικούς**. Αφορούν τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις της κοινωνίας.
- Ηθικούς**. Απορρέουν από την ηθική συνείδηση του ατόμου.
- Πολιτικούς**. Είναι γραπτοί κανόνες δικαίου, που θέτει η πολιτεία και ρυθμίζουν τις σχέσεις των ανθρώπων.

Ειδικότερα, οι νόμοι της πολιτείας:

- Ρυθμίζουν τις κοινωνικές σχέσεις.
- Θεμελιώνουν την πολιτεία.
- Συμβάλλουν στην κοινωνική ειρήνη και ασφάλεια.
- Διαπαιδαγωγούν τους πολίτες.

6.2 Κανόνες ηθικής και κανόνες δικαίου

Ηθική και Δίκαιο βρίσκονται σε στενή σχέση, αλληλοεπηρεάζονται. Η επίδραση της ηθικής επί του δικαίου είναι τόσο σημαντική, ώστε γίνεται λόγος για **ηθικοποίηση του δικαίου**. Το δίκαιο είναι ανάγκη να έχει έναν βαθμό ηθικής αποδοχής, διότι έτσι λειτουργεί ως συνεκτικός ιστός της κοινωνίας και επιπλέον είναι αποτελεσματικό. Το δίκαιο λοιπόν στηρίζεται στην Ηθική. Ηθική και δίκαιο **ορίζουν τρόπους συμπεριφοράς**. Το «δέον» της συμπεριφοράς απορρέει τόσο από κανόνες ηθικής όσο και από κανόνες δικαίου. Όμως, υπάρχουν και διαφορές.

Η ηθική εισάγει κανόνες που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά και επιπλέον επισείει τους κινδύνους από τη μη εφαρμογή τους. Διακρίνει το καλό από το κακό. Οι κανόνες ηθικής δεν έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα, απευθύνονται στον εσωτερικό κόσμο, στη συνείδηση, στον συνάνθρωπο, έχουν στόχο την ουσιαστική νομιμότητα. Η παραβίαση των ηθικών κανόνων είναι **αμάρτημα**. Το δίκαιο ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις. Πρωταρχικός σκοπός του δικαίου είναι η επιβολή και η διατήρηση της τάξης, η εξασφάλιση της ειρηνικής κοινωνικής συμβίωσης. Σε αντίθεση με τους κανόνες της ηθικής, οι κανόνες του δικαίου είναι υποχρεωτικοί, απευθύνονται στον άνθρωπο, ενδιαφέρονται για την εξωτερική συμπεριφορά και την τυπική νομιμότητα. Η παράβαση των κανόνων δικαίου συνιστά **έγκλημα**.

Πράγματι, άλλο η ηθικότητα και άλλο η νομιμότητα της πράξης. **Οι κανόνες δικαίου διαφέρουν από τους κανόνες ηθικής**, κυρίως, στα εξής:

α) Ρυθμίζουν την εξωτερική συμπεριφορά, τις πράξεις, δεν ενδιαφέρονται για τις σκέψεις των ανθρώπων.

β) Είναι υποχρεωτικοί, αναγκαστικοί, τόσο για τους πολίτες όσο και για τους φορείς που τους επιβάλλουν.

γ) Προβλέπουν κυρώσεις για αυτούς που τους παραβιάζουν.

Ένα κρίσιμο ερώτημα είναι το εξής: τι πράττει ο άνθρωπος σε περίπτωση σύγκρουσης κανόνων ηθικής και δικαίου; Στις περιπτώσεις αυτές γίνεται λόγος για **ηθικά διλήμματα**.

Σε **κρίσιμες-οριακές καταστάσεις**, και όχι μόνο, καθένας αντιμετωπίζει τα λεγόμενα ηθικά διλήμματα. Παράδειγμα: ελευθερία ή θάνατος, πόλεμος ή ειρήνη, πίστη ή απιστία, εργασία ή απεργία. Τα παραδείγματα αυτά δείχνουν ότι το δίλημμα μπορεί να είναι σημαντικό ή δευτερεύον. Μόνο που και το δευτερεύον μπορεί να είναι εξίσου σημαντικό για αυτόν που καλείται να επιλέξει.

Ηθικό δίλημμα υφίσταται και στη σύγκρουση καθηκόντων. **Σύγκρουση καθηκόντων** υπάρχει όταν η εκπλήρωση του ενός καθήκοντος συνεπάγεται προσβολή του άλλου. Αν το ένα καθήκον είναι καταφανώς σημαντικότερο από το άλλο, η λύση είναι εύκολη. Αν όμως τα δύο καθήκοντα είναι ίσης ή περίπου ίσης αξίας, το δίλημμα είναι έντονο.

Η ηθική, όπως σημειώνει ο Αριστοτέλης, «παράγεται από τη λέξη έθος, και γι' αυτό τον λόγο πήρε το όνομα, που λίγο διαφέρει από τη λέξη ήθος». (Αριστοτέλους *Ηθικά Νικομάχεια*)

Ίσως, η πλέον θαυμαστή, αλλά αστηρή για τα σημερινά ήθη, διάκριση δικαίου και ηθικής γίνεται εις την **Επί του Όρους Ομιλία του Χριστού**. (Κατά Ματθαίον *Ευαγγέλιον*)

Η επί του Όρους Ομιλία του Χριστού, Ιερός Ναός Αγίων Ιωακείμ και Άννης, Νέα Ευκαρπία, Θεσσαλονίκη.

«Πάντα ουν όσα αν θέλητε ίνα ποιώσιν υμίν οι άνθρωποι, ούτω και υμείς ποιείτε αυτοίς· ούτος γαρ εστιν ο νόμος και οι προφηταί» (Ματθ. Ζ' 12)

Για τον Αριστοτέλη, η επίλυση των συγκρούσεων γίνεται με βάση την **ηθική φρόνηση**, σύμφωνα με την οποία σκοπός της πράξης είναι η αναζήτηση του αγαθού, του δικαίου. Επομένως, ναι μεν καθένας είναι ελεύθερος να πράττει κατά το δοκούν, σύμφωνα με τις δικές του ηθικές αντιλήψεις (υποκειμενική ηθική), αλλά δεσμεύεται από την ηθική φρόνηση να πράξει το καθήκον του. Άρα, το πρόβλημα είναι πώς καθένας θα επιτελεί το καθήκον του, αλλά συγχρόνως θα είναι ελεύθερος. Το ζήτημα λοιπόν δεν είναι η θέσπιση απαγορευτικών κανόνων, αλλά η δημιουργία ατόμων με ηθική φρόνηση, με σωφροσύνη. Αυτό επιτυγχάνεται με την **πείρα και το παράδειγμα**, δηλαδή με μια συνολική διαδικασία μαθητείας μέσα σ' ένα ηθικό περιβάλλον.

Παράδειγμα: τι γίνεται όταν «πρέπει» να θυσιαστεί η μάνα για να σώσει το παιδί της, ο δάσκαλος για να σώσει τους μαθητές του, ο αξιωματικός για να σώσει τους στρατιώτες του; Υπάρχει στάθμιση-αξιολόγηση της ανθρώπινης ζωής; Τι κριτήρια μπορούν να χρησιμοποιηθούν; Μήπως αυτός ο ένας, που αποφάσισε να θυσιαστεί, θα μπορούσε να προσφέρει στην ανθρωπότητα ή ακόμα να λυτρώσει τον άνθρωπο από τη δυστυχία;

Σύμφωνα με την ηθική φιλοσοφία, είναι δυνατό να βρεθούν τρόποι επίλυσης των ηθικών διλημάτων, δηλαδή των συγκρούσεων που υφίσταται το άτομο, αφού όλες οι πράξεις δεν έχουν την ίδια σπουδαιότητα. Γίνεται λοιπόν **αξιολόγηση και αιτιολόγηση της πράξης**, με βάση την ηθική και τη λογική και εξετάζονται οι **επιπτώσεις της πράξης** στα άτομα και στο κοινωνικό σύνολο.

Το δίλημμα **υπακοή στους κανόνες ηθικής ή στους κανόνες δικαίου**, ξεπερνιέται και παύει να υφίσταται, όταν **η ηθική εμποτίζει το δίκαιο**. Όμως, οι περιπτώσεις που καλείται να πράξει ο άνθρωπος είναι πολλές και συνήθως δεν γνωρίζει το περιεχόμενο των κανόνων δικαίου, ούτε η ηθική εμποτίζει όλους τους νόμους. Κάθε περίπτωση είναι ξεχωριστή και απαιτεί τη δική της αξιολόγηση και επιλογή. Γι' αυτό, γενική απάντηση δεν υπάρχει. Κάθε φορά είναι θέμα επιλογής. Σε γενικές γραμμές, καθένας μπορεί να αφηγήσει το δίκαιο, τον νόμο, **εφόσον**:

- είναι καταφανώς άδικος, ανήθικος,
- δεν χρησιμοποιεί βία,
- αποδέχεται τις συνέπειες της ανυπακοής.

Επίσης, υπάρχει περίπτωση **σύγκρουσης μεταξύ των κανόνων ηθικής**. Και στην περίπτωση αυτή καθένας καλείται να επιλέξει. Επειδή η ηθική επιβάλλει καθήκοντα, η επιλογή γίνεται μετά από **αξιολόγηση των συγκρουόμενων καθηκόντων**. Σε γενικές γραμμές ισχύουν οι εξής **αρχές**:

- Τα θεμελιώδη καθήκοντα υπερισχύουν των μη θεμελιωδών.
- Τα γενικά καθήκοντα υπερισχύουν των ειδικών.
- Τα καθήκοντα φιλανθρωπίας υπερισχύουν των καθηκόντων της δικαιοσύνης.
- Αυτά που αφορούν τη ζωή είναι ανώτερα από αυτά που αφορούν την περιουσία και την ελευθερία.
- Αυτά που αφορούν τους πολλούς υπερισχύουν αυτών που αφορούν τους λίγους.
- Αυτά που αφορούν τους οικείους υπερισχύουν αυτών που αφορούν τους ξένους.

Γενικά, ο **χρυσός κανόνας συμπεριφοράς**, ο οποίος ισχύει σε όλες τις κοινωνίες, σε όλες τις εποχές είναι: καθένας πρέπει να συμπεριφέρεται στους άλλους, όπως θα ήθελε οι άλλοι να συμπεριφέρονται σε αυτόν. Δηλαδή, συμπεριφορά σύμφωνα με την **αρχή της αμοιβαιότητας**.

Θεόφιλος,
Αδάμ και Εύα, π.1930.

Γιάννης Μόραλης,
Επιτύμβια σύνθεση, 1958.

Γεώργιος Μαυροϊδής,
Γυμνό, 1964.

6.3 Ερμηνεία και ιεράρχηση των κανόνων δικαίου

Η ερμηνεία δικαίου συνίσταται στην κατανόηση του δικαίου, στην ανεύρεση του πραγματικού νοήματος των κανόνων του δικαίου, συνήθως του νόμου. Το δίκαιο ρυθμίζει την κοινωνική ζωή, και αφού η κοινωνική ζωή μεταβάλλεται, οι νέες καταστάσεις, τα νέα προβλήματα, χρειάζονται ρύθμιση.

Υπάρχουν περιπτώσεις που ένας νόμος παρουσιάζει ασάφειες. Έτσι δημιουργούνται αμφιβολίες ως προς το περιεχόμενό του, την έκταση εφαρμογής του κτλ. Επίσης, αφού η κοινωνική πραγματικότητα μεταβάλλεται, οι συνθήκες που υπήρχαν κατά τη θέσπιση του νόμου ίσως δεν υπάρχουν ύστερα από κάποια χρόνια. Επιπλέον, ο νόμος είναι αδύνατον να προβλέψει όλες τις περιπτώσεις που εμφανίζονται στην κοινωνική ζωή. Για όλους αυτούς τους λόγους, το δίκαιο πιθανόν να χρειάζεται ερμηνεία.

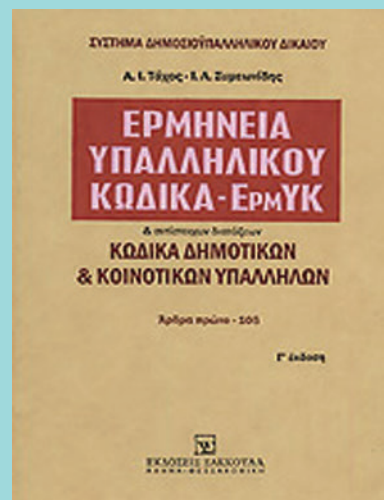
Το ζήτημα της ερμηνείας τίθεται **κυρίως από τον δικαστή** ο οποίος καλείται να εφαρμόσει τους κανόνες δικαίου. Όταν ο δικαστής είναι βέβαιος για το νόημα του κανόνα που θα εφαρμόσει δεν τίθεται ζήτημα. Το ζήτημα τίθεται από τη στιγμή που αμφιβάλλει για το νόημά του. Και αμφιβάλλει όταν συνήθως υπάρχει ασάφεια ή αντίφαση στο νόημα των κανόνων. Παράδειγμα, η λέξη «ιδιοκτησία» σημαίνει την υλική ή την πνευματική ιδιοκτησία; Η λέξη «πρόσωπο» συμπεριλαμβάνει μόνο τα φυσικά ή και τα νομικά πρόσωπα. Οι σπουδαιότερες **μέθοδοι ερμηνείας** είναι οι εξής:

α) Αυθεντική ερμηνεία. Είναι η ερμηνεία που κάνει ο νομοθέτης, είτε με ερμηνευτική διάταξη στον ίδιο νόμο είτε, συνήθως, με έκδοση μεταγενέστερου νόμου. Το Σύνταγμα (Άρθρο 77) αναφέρει ότι η αυθεντική ερμηνεία του νόμου ανήκει στη **νομοθετική λειτουργία**. Κάποιες φορές ο ίδιος ο νομοθέτης ερμηνεύει τον κανόνα δικαίου που θέτει. Παραδείγματα: στο Σύνταγμα, στο Άρθρο 28, υπάρχει η εξής ερμηνευτική δήλωση: «Το άρθρο 28 αποτελεί θεμέλιο για τη συμμετοχή της χώρας στις διαδικασίες της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης». Ο Αστικός Κώδικας, στο Άρθρο 947, δίνει την έννοια του πράγματος: «Πράγματα κατά την έννοια του νόμου είναι μόνο ενσώματα αντικείμενα. Πράγματα λογίζονται και οι φυσικές δυνάμεις ή ενέργειες, ιδίως το ηλεκτρικό ρεύμα και η θερμότητα, εφόσον υπόκεινται σε εξουσίαση όταν περιορίζονται σε ορισμένο χώρο».

β) Γραμματική ερμηνεία. Είναι η ερμηνεία που γίνεται με βάση το γράμμα του νόμου. Με βάση τους κανόνες της γραμματικής και του συντακτικού ερευνάται η πραγματική έννοια και σημασία των λέξεων.

γ) Λογική (επιστημονική ερμηνεία). Είναι αυτή που χρησιμοποιεί τους κανόνες και τα επιχειρήματα της λογικής και σκοπεί στην ανεύρεση του πραγματικού νοήματος του νόμου.

δ) Τελολογική ερμηνεία. Είναι αυτή που επιδιώκει την ανεύρεση του σκοπού (τέλος = σκοπός) που επιδιώκεται με τον νόμο κατά τη θέσπισή του. Δηλαδή, μέσα από τον σκοπό βρίσκεται και το

Διαρκής Ερμηνευτικός Κώδικας
Πολυεδομικής Νομοθεσίας

Ερμηνευτική εγκύκλιος
Κώδικα Φορολογικής Νομοθεσίας

πραγματικό περιεχόμενο του νόμου. Εν προκειμένω, μπορούν να είναι χρήσιμα το σχέδιο νόμου, η εισηγητική έκθεση, τα πρακτικά της Βουλής κτλ. Η εν λόγω μέθοδος πλεονεκτεί σε σύγκριση με τις άλλες, διότι δεν ασχολείται με τον τύπο αλλά με τον σκοπό του νόμου. Επίσης, υπάρχουν περιπτώσεις που ο νομοθέτης διατυπώνει έναν νόμο με τρόπο, ώστε να περιορίζει ή να διευρύνει το πραγματικό περιεχόμενό του. Γι' αυτό, εκτός από τις παραπάνω ερμηνείες, χρειάζεται και:

-Η διασταλτική ερμηνεία. Αυτή διαστέλλει την έννοια του νόμου, ώστε να συμπεριληφθούν στοιχεία που δεν υπάρχουν στο γράμμα του αλλά ανταποκρίνονται στο πνεύμα του. Παράδειγμα: ο νόμος «Α», που αναφέρει την έννοια «όνομα» συμπεριλαμβάνει και το επώνυμο, επίσης το ψευδώνυμο, την εμπορική επωνυμία κτλ.

-Η συσταλτική ερμηνεία. Αυτή συστέλλει την έννοια του νόμου, ώστε να μην συμπεριληφθούν στοιχεία που υπάρχουν στο γράμμα του αλλά δεν ανταποκρίνονται στο πνεύμα του. Παράδειγμα: όταν ο νόμος αναφέρει το «πράγμα», που δόθηκε ως ενέχυρο, δεν συμπεριλαμβάνονται τα ακίνητα, διότι μόνο τα κινητά δίνονται ως ενέχυρο.

Οι κανόνες δικαίου δεν έχουν όλοι την ίδια δύναμη. Υπάρχει κάποια ιεραρχία μεταξύ τους. Αν ληφθεί υπόψη ότι οι κανόνες αλλάζουν, γίνεται κατανοητή η ανάγκη ιεράρχησής τους. Η σύγκρουση των κανόνων δικαίου αίρεται με την εφαρμογή τριών αξιωμάτων. Τα **αξιώματα ιεράρχησης** των κανόνων δικαίου είναι:

α) Ο ανώτερος νόμος υπερισχύει του κατωτέρου. Παράδειγμα: το Προεδρικό Διάταγμα κατισχύει της Υπουργικής Απόφασης.

β) Ο νεότερος νόμος υπερισχύει του παλαιότερου. Παράδειγμα: η φετινή Υπουργική Απόφαση για τον τρόπο διεξαγωγής των εξετάσεων κατισχύει της προηγούμενης Υπουργικής Απόφασης που ρυθμίζει το ίδιο θέμα.

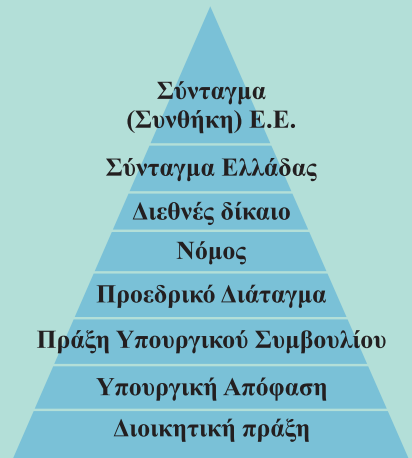
γ) Ο ειδικός νόμος υπερισχύει του γενικού. Ένας νόμος είναι ειδικότερος από κάποιον άλλον όταν: πρώτον, αφορά ορισμένες κατηγορίες προσώπων (π.χ. εμπόρους, ναυτικούς). Δεύτερον, είναι ορισμένης χρονικής ισχύος (π.χ. διάρκειας ενός έτους).

Τι γίνεται αν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ των τριών παραπάνω αξιωμάτων; Χρειάζεται **ιεράρχηση μεταξύ των αξιωμάτων**. Στην περίπτωση αυτή ισχύει η εξής ιεραρχία:

- Ο ανώτερος νόμος υπερισχύει του νεοτέρου.
- Ο ειδικός νόμος, κατ' αρχήν, υπερισχύει του νεοτέρου.
- Ο ανώτερος νόμος, κατ' αρχήν, υπερισχύει του ειδικότερου.

Η ιεράρχηση έχει **μεγάλη σημασία** για δύο κυρίως λόγους: **πρώτον**, κάθε κανόνας δικαίου πρέπει να είναι σύμφωνος, ως προς το περιεχόμενό του, με όλους τους ανώτερους κανόνες δικαίου. Παράδειγμα: η Υπουργική Απόφαση πρέπει να είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα, τον Νόμο, το Προεδρικό Διάταγμα. **Δεύτερον**, πρέπει να εκδίδεται με νόμιμο τρόπο, δηλαδή από το αρμόδιο όργανο και με την προβλεπόμενη διαδικασία.

**Απεικόνιση Συναλλαγών
Ιεράρχηση των κανόνων δικαίου**

Από τα πολλά νοήματα που μπορεί να έχει ένας κανόνας, επιλέγεται ως αληθές εκείνο που ανταποκρίνεται περισσότερο στον σκοπό που επιδιώκει. Παράδειγμα: το Αρθρο 265 του Ποινικού Κώδικα αναφέρεται στον εμπρησμό σε δάση. Το πραγματικό νόημα αφορά τον εμπρησμό όχι ενός δένδρου αλλά κάποιων δένδρων, ώστε η φωτιά να μπορεί από μόνη της να εξαπλωθεί στο δάσος.

«Πιστεύω πως έργο του χρηστού πολίτη και του δίκαιου δικαστή είναι να ερμηνεύει τους νόμους έτσι ώστε η ερμηνεία να είναι ωφέλιμη και στο μέλλον για την πόλη.» (Λυσίας, Κατά Αλκιβιάδου Λιποταξίου, 395,4)

«Γενικά, οι κατεστημένες δυνάμεις θέλουν τη διατήρηση των υπάρχοντων νόμων, ενώ οι νέες δυνάμεις επιδιώκουν την ανατροπή τους, για να εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα. Η πολιτική φρόνηση αποφεύγει τη σύγκρουση και επιδιώκει με διάλογο και συναίνεση την έξοδο από την κρίση.» (Μπέης Κ., Η Ελλάδα που αγάπησα, Η Ελλάδα της χρεοκοπίας)

6.4 Υποκείμενα δικαίου

6.4.1 Τα Φυσικά Πρόσωπα – προστασία της προσωπικότητας

Φυσικό πρόσωπο, δηλαδή υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, είναι κάθε άνθρωπος. Το φυσικό πρόσωπο αρχίζει να υπάρχει με τη γέννηση και παύει με τον θάνατο. Ο νόμος προστατεύει και το κυοφορούμενο, με την προϋπόθεση ότι θα γεννηθεί ζωντανό. Η προστασία του κυοφορούμενου αφορά κυρίως το κληρονομικό δίκαιο. (Βλέπε Α.Κ., Άρθρα 34-39)

Το δίκαιο αναγνωρίζει ορισμένες σημαντικές **ιδιότητες που χαρακτηρίζουν το πρόσωπο**. Αυτές είναι: το φύλο, το όνομα, η συγγένεια, η ιθαγένεια, η κατοικία. Ειδικότερα:

α) Το φύλο. Το φύλο (άντρας – γυναίκα) προσδιορίζει την ταυτότητα κάθε προσώπου, αλλά και ορισμένη ικανότητα. Παράδειγμα, η σύναψη γάμου προϋποθέτει δύο φυσικά πρόσωπα διαφορετικού φύλου. Βέβαια, σύμφωνα με το Σύνταγμα, άντρες και γυναίκες είναι ίσοι έναντι του νόμου και απολαμβάνουν την ίδια προστασία.

β) Το όνομα. Με την ευρύτερη έννοια περιλαμβάνει το κύριο όνομα και το επώνυμο. Το κύριο όνομα δίνεται από τους γονείς, συνήθως, κατά τη βάπτισή. Το επώνυμο προσδιορίζεται με κοινή δήλωση των γονέων πριν από τον γάμο και μπορεί να είναι είτε το επώνυμο του πατέρα είτε το επώνυμο της μητέρας, είτε συνδυασμός των επωνύμων τους. Αν οι γονείς δεν κάνουν δήλωση, τότε τα παιδιά έχουν το επώνυμο του πατέρα.

Είναι δυνατή η μεταβολή του ονόματος, κυρίου ή επωνύμου. Η μεταβολή του επωνύμου γίνεται στον δήμο. Σημειώνεται ότι με ορισμένες προϋποθέσεις με το όνομα εξομοιώνεται και το ψευδώνυμο, οπότε προστατεύεται και αυτό όπως το όνομα.

γ) Η συγγένεια. Είναι η σχέση που δημιουργείται μεταξύ φυσικών προσώπων. Διακρίνεται ανάλογα με τον τρόπο που δημιουργείται. Η **συγγένεια εξ αίματος**, δημιουργείται με τη γέννηση. Η **συγγένεια εξ αγχιστείας**, δημιουργείται με τον γάμο. Η **πνευματική συγγένεια**, δημιουργείται με τη βάπτισή. Η **νομική συγγένεια**, δημιουργείται με την υιοθεσία.

δ) Η ιθαγένεια ή εθνικότητα, είναι η ιδιότητα που **συνδέει το πρόσωπο με την πολιτεία**. Η ιθαγένεια δημιουργεί στον πολίτη δικαιώματα και υποχρεώσεις (π.χ. δικαίωμα εκλέγειν, υποχρέωση στρατιωτικής θητείας). Σημειώνεται ότι όλοι οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν διπλή ιθαγένεια (ενός κράτους αλλά και της Ένωσης).

ε) Κατοικία. Είναι ο τόπος που **μένει μόνιμα** το φυσικό πρόσωπο, ο οποίος συνήθως αποτελεί το κέντρο της εν γένει κοινωνικής δραστηριότητάς του. Η κατοικία διαφέρει από τη διαμονή, η οποία είναι ο τόπος που διαμένει προσωρινά το πρόσωπο, χωρίς πρόθεση μόνιμης εγκατάστασης.

Για την κατοικία ισχύουν δύο αρχές. Πρώτον, **η αρχή της αποκλειστικής κατοικίας**, σύμφωνα με την οποία κανένας δεν μπορεί να έχει

Ιδιότητες προσώπου

- φύλο
- όνομα
- συγγένεια
- εθνικότητα
- κατοικία

Και το όνομα αυτού...

Γιώργος Σικελιώτης,
Ζευγάρι, 1973.

Κατοικία

συγχρόνως περισσότερες από μία κατοικίες. Εξαιρέση υπάρχει για τους εμπόρους. Για υποθέσεις που αφορούν την άσκηση της εμπορίας τους έχουν τόπο κατοικίας τον τόπο που ασκούν το εμπόριό τους. Δεύτερον, **αρχή της αναγκαίας κατοικίας**, σύμφωνα με την οποία κανένας δεν υπάρχει χωρίς κατοικία. Η παλιά κατοικία διατηρείται μέχρι απόκτησης της νέας, αλλά και η νέα κατοικία αποκτιέται μόνο με την απώλεια της παλιάς.

Προσωπικότητα είναι το σύνολο των ιδιοτήτων, ικανοτήτων και καταστάσεων, που αφενός χρησιμεύουν για την εξωτερική ορισμένου προσώπου και αφετέρου προσιδιάζουν στην ανθρώπινη φύση. Είναι η συνολική φυσική, πνευματική και ψυχική συγκρότηση του ανθρώπου (εξωτερική εμφάνιση, το όνομα, η εξυπνάδα, η εντιμότητα, η αξιοπρέπεια, η ελευθερία κτλ.)

Προστασία της προσωπικότητας σημαίνει προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου. Και αυτό αφορά τόσο το άτομο όσο και την πολιτεία. Το δίκαιο παρέχει το δικαίωμα σε όποιον προσβάλλεται η προσωπικότητά του να προσφύγει στη δικαιοσύνη και **να ζητήσει**:

- Την άρση της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον.
- Αποζημίωση, εφόσον αποδειχθεί ότι ο προσβάλλων ενήργησε με δόλο ή αμέλεια.
- Ικανοποίηση ηθικής βλάβης. Η ηθική βλάβη είναι αυτή που προκαλείται σε μη περιουσιακά αγαθά (π.χ. υγεία, ελευθερία, αξιοπρέπεια).

6.4.2 Τα Νομικά Πρόσωπα – το σωματείο

Πολλές φορές ένα άτομο δεν μπορεί από μόνο του να ικανοποιήσει τις επιδιώξεις του, γι' αυτό ενώνει τις προσπάθειές του με άλλα πρόσωπα. **Νομικό Πρόσωπο**, λοιπόν, είναι ένωση προσώπων ή σύνολο περιουσίας, για εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού (Άρθρο 61 Α.Κ.). Με **κριτήριο τον σκοπό** που επιδιώκουν, τα νομικά πρόσωπα διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, σε: δημοσίου δικαίου και ιδιωτικού δικαίου.

Τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) ιδρύονται από την πολιτεία, διέπονται από κανόνες δημοσίου δικαίου, είναι φορείς δημόσιας εξουσίας και επιδιώκουν σκοπούς δημοσίου συμφέροντος. Τα κυριότερα Ν.Π.Δ.Δ. είναι: η πολιτεία, η εκκλησία (ναοί, μονές, μητροπόλεις), οι δήμοι και οι κοινότητες, τα πανεπιστήμια, τα επιμελητήρια, τα ασφαλιστικά ταμεία κτλ.

Τα Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.) ιδρύονται συνήθως από ιδιώτες, διέπονται από κανόνες του ιδιωτικού δικαίου και επιδιώκουν ιδιωτικούς σκοπούς, κυρίως κοινωνικούς και οικονομικούς. Τα είδη των Ν.Π.Ι.Δ. προβλέπονται **περιοριστικά** από τον Αστικό Κώδικα (σωματεία, ιδρύματα, επιτροπές εράνων, αστική εταιρεία) και τους Εμπορικούς Νόμους (ομόρρυθμη εταιρεία, ετερόρρυθμη εταιρεία, ανώνυμη εταιρεία, εταιρεία περιορισμένης ευθύνης, συνεταιρισμός).

Το σωματείο είναι ένωση **είκοσι τουλάχιστον** προσώπων που επι-

Προσωπικότητα έχουν τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα (νομική προσωπικότητα). Βέβαια, η προσωπικότητα προσιδιάζει στα φυσικά πρόσωπα και συνδέεται με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του ατόμου.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

Άρθρο 1: Σύσταση, Έδρα

1. Τα ιδρυτικά μέλη, νέοι επιστήμονες και εργαζόμενοι με καταγωγή ή μόνιμη κατοικία στην κινούμενοι από διάθεση προσφοράς στον τόπο που γεννήθηκαν, από τον οποίο κατάγονται, ή διαμένουν σε αυτόν, την, ΙΔΡΥΟΥΝ Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με την επωνυμία «.....».

2. Έδρα του Συλλόγου ορίζεται η πόλη των Αθηνών.

3. Ο Σύλλογος μπορεί να ιδρύει γραφεία του και σε άλλα μέρη της χώρας ή του εξωτερικού.

Άρθρο 2: Σκοπός

Το Σωματείο δεν έχει πολιτικό χαρακτήρα και δεν είναι κερδοσκοπικό. Λειτουργεί με βάση τον εθελοντισμό και την αλληλεγγύη με σκοπό την ανάπτυξη της και την διατήρηση των παραδόσεών της. Σκοπός του σωματείου είναι:

α. Η σφρηγιάτωση δεσμών μεταξύ των νέων εργαζομένων και επιστημόνων με καταγωγή ή μόνιμη διαμονή στην και η παρότρυνσή τους σε δράσεις με σκοπό την υπενθύμιση της κοινής καταγωγής και την προαγωγή των παραδόσεων.

β. Η σφρηγιάτωση δεσμών μεταξύ των νέων εργαζομένων και επιστημόνων με καταγωγή ή μόνιμη διαμονή στην και των νέων ανθρώπων των χωρών της ευρύτερης περιοχής της Βαλκανικής Χερσονήσου και της Ανατολικής Μεσογείου και η παρότρυνσή τους σε δράσεις με σκοπό την διάδοση και προβολή των παραδόσεων, του πολιτισμού και των ιδιαιτεροτήτων του κάθε λαού.

διώκει μη κερδοσκοπικούς σκοπούς (πολιτιστικούς, μορφωτικούς, αθλητικούς, φιλανθρωπικούς κτλ.).

Για να ιδρυθεί ένα σωματείο υποβάλλεται στο πρωτοδικείο **καταστατικό** υπογεγραμμένο από τα ιδρυτικά μέλη. Το σωματείο αρχίζει να υπάρχει από την εγγραφή του στο βιβλίο «περί Σωματείων», του πρωτοδικείου.

Το **καταστατικό** του σωματείου πρέπει οπωσδήποτε να περιέχει τουλάχιστον τα εξής στοιχεία (Άρθρον 80 Α.Κ.):

- Τον σκοπό, την επωνυμία και την έδρα του σωματείου.
- Τους όρους εγγραφής, αποχώρησης και αποβολής των μελών, καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.
- Τους πόρους του σωματείου.
- Τον τρόπο δικαστικής και εξώδικης αντιπροσώπευσης του σωματείου.
- Τα όργανα διοίκησης, καθώς και τους όρους συγκρότησης, λειτουργίας και παύσης τους.
- Τους όρους που συγκαλείται, συνεδριάζει και αποφασίζει η συνέλευση των μελών.
- Τους όρους τροποποίησης του καταστατικού.
- Τους όρους διάλυσης του σωματείου.

Η διοίκηση του σωματείου ασκείται από το **Διοικητικό Συμβούλιο**, αλλά το ανώτατο όργανο είναι η **Γενική Συνέλευση** (Γ.Σ.) των μελών. Οι αποφάσεις στη Γ.Σ. λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία (μισό συν ένα) εκτός αν το καταστατικό ορίζει διαφορετικά.

6.5 Εμπράγματα σχέσεις – Οι σχέσεις μας με τα πράγματα

Με τις εμπράγματες σχέσεις ασχολείται το εμπράγματο δίκαιο, που είναι κλάδος του ιδιωτικού δικαίου. **Εμπράγματο δίκαιο** είναι το σύνολο των κανόνων του ιδιωτικού δικαίου, που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις των προσώπων με τα πράγματα.

Περιεχόμενο του εμπράγματος δικαίου είναι το δικαίωμα (η εξουσία) του ανθρώπου πάνω στα οικονομικά αγαθά και, πρωτίστως, το **δικαίωμα της ιδιοκτησίας**. Ο κύριος ενός πράγματος μπορεί να το κρατήσει για τον εαυτό του, να το πωλήσει σε άλλον, να το δωρήσει κτλ.

Το εμπράγματο δίκαιο προέκυψε από την έμφυτη τάση του ανθρώπου να βρίσκει αγαθά για να ικανοποιεί τις ανάγκες του. Σήμερα, το εμπράγματο δίκαιο αναγνωρίζει κυριότητα σε κινητά και ακίνητα. Και αυτό έχει μεγάλη πρακτική σημασία για την οικονομική ζωή των ανθρώπων αλλά και για την εθνική οικονομία.

Σύμφωνα με τον Α.Κ. τα εμπράγματα δικαιώματα παρέχουν εξουσία άμεση και εναντίον όλων πάνω στο πράγμα. Αυτό σημαίνει:

-Εξουσία πάνω στο πράγμα. Δηλαδή εξουσία πάνω σε ορισμένο αντικείμενο (κυριότητα οικοπέδου, επίπλων, τηλεφώνου, επικαρπία σε διαμέρισμα κτλ.).

-Εξουσία έννομη (νόμιμη). Ο νόμος αναγνωρίζει ότι το πράγμα ανήκει σε ορισμένο πρόσωπο. Έτσι, αν π.χ. κάποιος κατέχει ένα

Το Σωματείο

Το σωματείο **διαλύεται** στις εξής περιπτώσεις:

- Στις περιπτώσεις που ορίζει το καταστατικό.
- Όταν τα μέλη του μειωθούν σε λιγότερα από δέκα.
- Με απόφαση της Γ.Σ. των μελών. Χρειάζεται να παρίσταται τουλάχιστον ο μισός αριθμός των μελών και η απόφαση για τη διάλυση να ληφθεί με πλειοψηφία 3/4 των παρόντων μελών.
- Με απόφαση του πρωτοδικείου, αν το ζητήσει η διοίκηση του σωματείου ή το 1/5 των μελών ή η εποπτεύουσα αρχή.

«Δικαιώματα παρέχοντα εξουσίαν άμεσον και κατά παντός επί του πράγματος (εμπράγματα δικαιώματα) είναι η κυριότητα, αι δουλείαι, το ενέχυρον και η υποθήκη.» (Άρθρο 973 Α.Κ.)

Τάσος Αλεβίζος, Ύδρα, 1959.

κλεμμένο τηλέφωνο, δεν το κατέχει νόμιμα, άρα, δεν έχει εξουσία επί του τηλεφώνου.

-Εξουσία άμεση και απόλυτη. Εξουσία άμεση, δηλαδή μεταξύ προσώπου και πράγματος δεν παρεμβάλλεται άλλο πρόσωπο. Εξουσία απόλυτη, δηλαδή μπορεί να στραφεί εναντίον οποιουδήποτε προσβάλλει (εμποδίζει) το δικαίωμά του πάνω στο πράγμα.

Με την **ευρεία έννοια, πράγμα** είναι κάθε αντικείμενο. Με την **νομική έννοια, πράγμα** είναι κάθε ενσώματο αντικείμενο, που είναι δεκτικό εξουσιάσεως.

Ιδιαίτερη σημασία έχει η διάκριση των πραγμάτων σε **ακίνητα και κινητά**. Για τα ακίνητα ο νόμος επιβάλλει ιδιαίτερες διατυπώσεις, ώστε να μην γίνονται άσκοπες μεταβιβάσεις και για να προστατέψει τους ιδιοκτήτες. Αντίθετα, για τα κινητά, ο νόμος διευκολύνει τις συναλλαγές.

Μερικά πράγματα για λόγους **δημοσίου συμφέροντος ή θρησκευτικών** ο νόμος τα θέτει **εκτός συναλλαγής**, δηλαδή δεν είναι αντικείμενο αγοραπωλησίας. Κι αυτά είναι:

α) Τα κοινά σε όλους. Είναι αυτά που χρησιμεύουν για τις ανάγκες όλων των ανθρώπων (αέρας, θάλασσα, τρεχούμενο νερό κτλ.).

β) Τα κοινόχρηστα. Κοινόχρηστα ή κοινής χρήσεως είναι αυτά που ο νόμος τα θέτει στη διάθεση του κοινού για γενική χρήση (δρόμοι, πλατείες, αιγιαλοί κτλ.). Αυτά δεν είναι εκτός συναλλαγής, αλλά είναι **περιορισμένης συναλλαγής**.

γ) Πράγματα προορισμένα για εξυπηρέτηση δημόσιων σκοπών. Δηλαδή πράγματα που προορίζονται για δημόσιους, δημοτικούς και θρησκευτικούς σκοπούς (σχολεία, στρατόπεδα, νοσοκομεία, μονές, δημοτικές βιβλιοθήκες κτλ.)

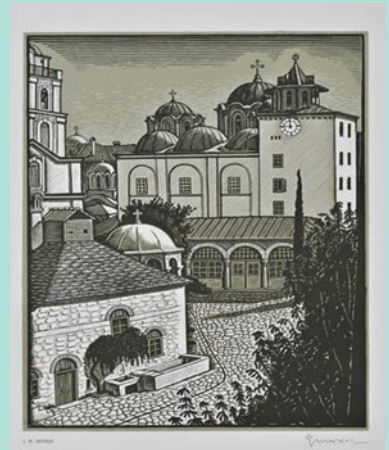
Τα εμπράγματα δικαιώματα διακρίνονται σε:

Α) Απόλυτο δικαίωμα: η κυριότητα

Κυριότητα είναι η αναγνωριζόμενη από τον νόμο άμεση, απόλυτη και καθολική εξουσία επί του πράγματος. Η κυριότητα είναι **απόλυτο δικαίωμα**. Είναι το πιο ευρύ και πιο καθολικό δικαίωμα που αναγνωρίζει ο νόμος πάνω σε πράγμα. Ο κύριος του πράγματος, εφόσον δεν το απαγορεύει ο νόμος, έχει **οποιαδήποτε εξουσία πάνω στο πράγμα**. Παράδειγμα: ο κύριος ενός ακινήτου (π.χ. οικίας, οικοπέδου, αγροκτήματος) ή ενός κινητού (π.χ. αυτοκινήτου, επίπλου, βιβλίου) έχει την εξουσία να πωλήσει, να δωρίσει, να εγκαταλείψει κτλ. το πράγμα.

Η κυριότητα διαφέρει από τη νομή. Η **κυριότητα** είναι η νόμιμη εξουσία επί του πράγματος, και υπάρχει εφόσον υπάρχει έγκυρη κτήση (απόκτηση). Ενώ **νομή** είναι η φυσική εξουσίαση την οποία ασκεί ένα πρόσωπο πάνω σε συγκεκριμένο πράγμα, ανεξάρτητα αν γίνεται με βάση κάποιο δικαίωμα και ανεξάρτητα αν αποδοκιμάζεται από το δίκαιο. Παράδειγμα: αυτός που καταλαμβάνει ένα ακίνητο με σκοπό να το ιδιοποιηθεί ή ο κλέφτης ενός κινητού πράγματος είναι νομέας. Έχει νομή αλλά δεν έχει κυριότητα.

Το δικαίωμα της κυριότητας ακινήτων μπορεί να υποστεί **αναγκα-**

Γεώργιος Μόσχος,
Άθως, Η Μονή Ιβήρων, 1985.

Νομή είναι η φυσική εξουσία πάνω στο πράγμα, κινητό ή ακίνητο, η οποία ασκείται με πρόθεση κυριότητας. Εξουσία πάνω σε σπίτια, οικόπεδα, αυτοκίνητα, επίπλα, ρούχα, κοσμήματα, τηλέφωνα, βιβλία κτλ. Δύο είναι τα στοιχεία της νομής: η **φυσική εξουσία πάνω στο πράγμα** και η **πρόθεση κυριότητας**.

Κατοχή είναι η φυσική εξουσία πάνω στο πράγμα, κινητό ή ακίνητο, η οποία ασκείται **χωρίς** πρόθεση κυριότητας. Παράδειγμα: ο μισθωτής του διαμερίσματος, του χωραφιού κτλ. κατέχει το διαμέρισμα, το χωράφι αλλά αναγνωρίζει ότι η κυριότητα ανήκει σε άλλον. Η **διαφορά νομής και κατοχής** έγκειται ακριβώς σε αυτό: στη νομή υπάρχει η φυσική εξουσία πάνω στο πράγμα και η πρόθεση κυριότητας, ενώ στην κατοχή δεν υπάρχει πρόθεση κυριότητας πάνω στο πράγμα.

Η άσκηση της νομής στα κινητά διαπιστώνεται εύκολα, από τη φύλαξη, χρήση κτλ. του πράγματος. Στα **ακίνητα η νομή διαπιστώνεται με συγκεκριμένες υλικές πράξεις** (καλλιέργεια, περιφραγή κτλ.). Απώλεια νομής υπάρχει, όταν πάψει να υπάρχει το ένα από τα δύο στοιχεία που τη συνιστούν. Αυτό μπορεί να γίνει **εκούσια** (π.χ. εγκατάλειψη του χωραφιού) ή **ακούσια** (π.χ. αποβολή από το χωράφι, κλοπή του πράγματος).

στική απαλλοτρίωση, δηλαδή να αφαιρεθεί από την πολιτεία με αποζημίωση για λόγους δημοσίου συμφέροντος (κατασκευή δρόμου, βιομηχανικής περιοχής κτλ.). Επίσης, υφίσταται **περιορισμούς για λόγους δημοσίου συμφέροντος**, όπως π.χ.:

- Η ασφάλεια του κράτους (π.χ. απαγόρευση οικοδομής σε «αμυντικές περιοχές»).
- Το σχέδιο πόλης (π.χ. ορίζεται η έκταση του οικοπέδου και ο συντελεστής δόμησης).
- Η δημόσια υγεία (απαγόρευση καλλιέργειας επιβλαβών προϊόντων, καταστροφή μολυσμένων προϊόντων κτλ.).
- Η προστασία αρχαιολογικών χώρων (ανασκαφές για ανεύρεση αρχαιοτήτων κτλ.).

Η **κτήση κυριότητας ενός ακινήτου** γίνεται, κυρίως, με τους εξής τρόπους:

α) Με σύμβαση (συμφωνία) μεταξύ αγοραστή και πωλητή. Για να είναι έγκυρη η μεταβίβαση χρειάζονται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως π.χ. ο πωλητής να είναι κύριος του ακινήτου, συμβολαιογραφικό έγγραφο, μετεγγραφή.

β) Με τακτική χρησικτησία. Όποιος με καλή πίστη και νόμιμο τίτλο έχει την **νομή ακινήτου επί δεκαετία**, γίνεται κύριος του ακινήτου με τακτική χρησικτησία. Έτσι προστατεύεται αυτός που απέκτησε καλόπιστα και νόμιμα ένα ακίνητο, αλλά ο τίτλος κτήσης παρουσιάζει ελλείψεις (π.χ. ο πωλητής δεν είχε δικαιοπρακτική ικανότητα ή δεν είχε έγκυρο πληρεξούσιο).

γ) Με έκτακτη χρησικτησία. Όποιος έχει τη **νομή ακινήτου επί εικοσαετία**, γίνεται κύριος του ακινήτου με έκτακτη χρησικτησία. Εν προκειμένω δεν χρειάζεται ούτε καλή πίστη και νόμιμος τίτλος. Οι προϋποθέσεις της έκτακτης χρησικτησίας είναι: πράγμα δεκτικό χρησικτησίας, νομή του ακινήτου, πάροδος εικοσαετίας.

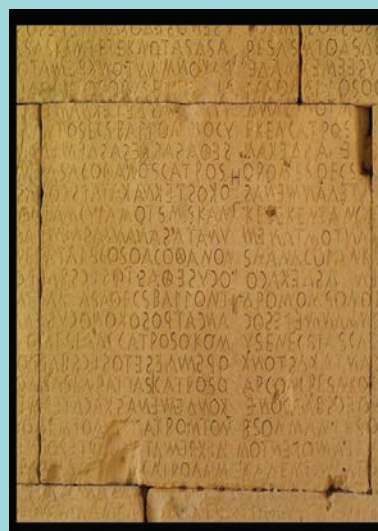
Βέβαια, τόσο για την τακτική όσο και για την έκτακτη χρησικτησία χρειάζονται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως π.χ. πράγμα δεκτικό χρησικτησίας (όχι πλατείες, αγιαλοί κτλ.), νομή του ακινήτου, νόμιμος τίτλος, πάροδος δεκαετίας. Και αυτό γίνεται για την εδραίωση της ασφάλειας των συναλλαγών.

Β) Περιορισμένα εμπράγματα δικαιώματα: Καθένα από αυτά δίνει στον κάτοχό του συγκεκριμένη ωφέλεια ή εξουσία στο πράγμα. Και αυτά είναι: η δουλεία και η υποθήκη για τα ακίνητα και το ενέχυρο για τα κινητά. Ειδικότερα:

Η δουλεία: Παράδειγμα: όταν κάποιος έχει «δουλεία οδού» δικαιούται να χρησιμοποιεί την οδό για να πηγαινοέρχεται στο δικό του ακίνητο.

Η υποθήκη: Παράδειγμα: ο δανειστής που έχει ως υποθήκη ένα πράγμα ακίνητο (μόνο ακίνητα δίνονται ως υποθήκη) δικαιούται να το πωλήσει, εφόσον ο οφειλέτης δεν πληρώσει το χρέος του.

Το ενέχυρο: Παράδειγμα: ο δανειστής που έχει ως ενέχυρο ένα πράγμα κινητό (μόνο κινητά δίνονται ως ενέχυρο) δικαιούται να το πωλήσει, εφόσον ο οφειλέτης δεν πληρώσει το χρέος του.

Η Επιγραφή της Γόρτυνας (Κρήτη) αποτελεί τον πρώτο κώδικα της Ευρώπης, αστικού, οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου. Είναι γραμμένη βουστροφηδόν σε δωρική διάλεκτο.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Κηφισιά*, 1973.

Βάλιας Σεμερτζίδης, *Όργωμα*, 1937.

6.6 Οικογενειακές σχέσεις – Οικογενειακό δίκαιο

Το οικογενειακό δίκαιο ρυθμίζει τις οικογενειακές σχέσεις, δηλαδή τις σχέσεις μεταξύ των συζύγων και των λοιπών μελών της οικογένειας.

Η οικογένεια αρχίζει να υπάρχει από τη στιγμή που ενώνονται δύο πρόσωπα διαφορετικού φύλου με σκοπό τη δημιουργία απογόνων. Μια τέτοια ένωση μπορεί να είναι νόμιμη (π.χ. γάμος) ή μη νόμιμη (ένωση μεταξύ συγγενών ορισμένου βαθμού), ανάλογα με τις επιταγές της κοινωνίας.

Ο **γάμος** είναι μια συμφωνία που ιδρύει **μόνιμη και νόμιμη** συμβίωση ανάμεσα σε δύο πρόσωπα διαφορετικού φύλου και δημιουργεί δικαιώματα και υποχρεώσεις στις προσωπικές και περιουσιακές σχέσεις των συζύγων. Επισημαίνονται τρία στοιχεία:

- Η σαρκική συνάφεια-επαφή ανδρός και γυναίκος.
- Η συνεργασία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του βίου.
- Ο διφυής χαρακτήρας του γάμου: **θρησκευτικός θεσμός**, ενδιαφέρει τη θρησκεία (είναι ένα από τα επτά μυστήρια της ορθόδοξης εκκλησίας) και **κοινωνικός θεσμός**, ενδιαφέρει την πολιτεία.

Το 1982 θεσπίστηκε ο πολιτικός γάμος (στο δημαρχείο) και το 2008 το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης. Όμως και οι δύο θεσμοί είχαν ελάχιστη απήχηση στην ελληνική κοινωνία.

Ο γάμος αποτελεί τον κύριο τρόπο δημιουργίας οικογένειας. Αποτελεί μια «διαβατήρια τελετουργία» που σηματοδοτεί το πέρασμα από μία κατάσταση σε μία άλλη.

Για τη σύναψη γάμου απαιτείται συμφωνία των μελλονύμφων και συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους. Ο γάμος έχει **συνέπειες** στις προσωπικές και περιουσιακές σχέσεις των συζύγων, καθώς και στις σχέσεις γονέων και παιδιών. Ειδικότερα:

Για τις **προσωπικές σχέσεις** προβλέπεται:

- α) Η αμοιβαία υποχρέωση των συζύγων για συμβίωση.
- β) Η διατήρηση του οικογενειακού επωνύμου από τη γυναίκα για τις έννομες σχέσεις. Στις κοινωνικές σχέσεις κάθε σύζυγος, εφόσον συμφωνεί και ο άλλος, μπορεί να χρησιμοποιεί το επώνυμο του άλλου ή να προσθέτει το δικό του.
- γ) Η συμμετοχή των συζύγων στη λήψη κοινών αποφάσεων για τη συζυγική ζωή.
- δ) Η υποχρέωση συνεισφοράς και των δύο συζύγων στις ανάγκες της οικογένειας ανάλογα με τις δυνατότητες του καθενός.

Για τις **περιουσιακές σχέσεις** προβλέπεται:

- α) Η αξίωση κάθε συζύγου για συμμετοχή στα αποκτήματα του άλλου κατά τη διάρκεια του γάμου. Η συμβολή κάθε συζύγου ανέρχεται στο 1/3 της αύξησης της περιουσίας του άλλου, εκτός αν αποδειχθεί διαφορετικά.
- β) Η περιουσιακή αυτοτέλεια για την περιουσία που ο καθένας κατείχε πριν από τον γάμο και αυτή που απέκτησε κατά τη διάρκεια του γάμου.
- γ) Η κοινοκτημοσύνη, που καθορίζεται με συμφωνία τι θα περιλαμβάνει η κοινοκτημοσύνη και καταργείται με τη λύση του γάμου ή με αντίθετη συμφωνία.

Αγίων Ασπεριάδης,
Η συνάντηση, 1966.

Κωνσταντίνος Δημητριάδης,
Εις τα όνειρα τα αγνοηθέντα και
ηττηθέντα, 1909.

Βάσω Κατράκη,
Ψαράδες, 1957.

Για τις **σχέσεις γονέων και παιδιών** προβλέπεται:

- **Το επώνυμο των παιδιών.** Ορίζεται πριν από τον γάμο με κοινή και αμετάκλητη δήλωση είτε το επώνυμο του ενός από τους δύο συζύγους είτε και των δύο. Το ίδιο επώνυμο ισχύει για όλα τα παιδιά.
- **Η γονική μέριμνα.** Ασκείται και από τους δύο γονείς μαζί και αφορά την επιμέλεια του παιδιού (ανατροφή, επίβλεψη, κατοικία, κτλ.), τη διατροφή και τη διοίκηση της περιουσίας του.
- **Η προίκα καταργήθηκε, αλλά** υπάρχει η δυνατότητα της γονικής παροχής.

Η **λύση του γάμου** γίνεται με δύο τρόπους.

- **Με τον θάνατο ενός εκ των συζύγων** (αναγκαστική λύση).
- **Με το διαζύγιο.** Διάλυση του γάμου σημαίνει, συνήθως, και διάλυση της οικογένειας με επιπτώσεις σε όλα τα μέλη, κυρίως στα παιδιά, ακόμα και στις συγγενικές σχέσεις.

Ο γάμος είναι μια **πράξη ελευθερίας, συνάμα και ευθύνης**. Με τον γάμο οι δύο υποψήφιοι δηλώνουν δημόσια ενώπιον της κοινότητας ότι αναλαμβάνουν την αμοιβαία ευθύνη να υπηρετήσουν τη σχέση, να μοιραστούν τα καλά και τα δεινά της ζωής. Καθένας παραιτείται ελεύθερα από εγωισμούς. Δεν προσπαθεί ο ένας να επιβληθεί στον άλλο, γιατί τότε δεν υπάρχει «σχέση», αλλά απλή συνύπαρξη, τότε υπάρχει μια μοναξιά για δύο. Τότε η σχέση μεταβάλλεται σε εξάρτηση και εκμετάλλευση. Ο «άλλος» γίνεται αντικείμενο χρήσης και εκμετάλλευσης.

Αν μας ενδιαφέρει ο γάμος καλλιεργούμε τη σχέση. Η πίστη φέρνει ελπίδα και η ελπίδα αγάπη. Και το αντίστροφο, η αγάπη φέρνει πίστη και η πίστη ελπίδα. Βέβαια, η πίστη, η ελπίδα και η αγάπη δεν είναι δεδομένα, χρειάζεται προσπάθεια για να επιτευχθούν. Η δημιουργία και πολύ περισσότερο η διατήρηση της σχέσης είναι κατόρθωμα.

Ανεξάρτητα από τις όποιες προσδοκίες, χρειάζονται ορισμένες **προϋποθέσεις** για να υπάρχει **επιτυχία στον γάμο**, όπως:

- α) Η συμφωνία χαρακτήρων.** Χαρακτήρας είναι η ιδιοσυγκρασία, ο τρόπος σκέψης και δράσης του ατόμου.
- β) Η αποδοχή του άλλου ως διαφορετικού.** Είναι λάθος να ζητάει κάποιος από τον άλλον να αλλάξει βασικά στοιχεία του χαρακτήρα του ή να προσπαθεί να τον αλλάξει ο ίδιος. Η ομορφιά της σχέσης βρίσκεται στη διαφορά. Και βέβαια είναι εξυπνάδα να αποδέχεσαι κάποιες αδυναμίες του συντρόφου σου.
- γ) Η συμφωνία στην ιεράρχηση βασικών αξιών.** Τι έχει μεγαλύτερη αξία; Ο έρωτας, τα παιδιά, το χρήμα, η ελευθερία, η δόξα, η αγάπη στον συνάνθρωπο, η επαγγελματική επιτυχία; Αλήθεια, πόσες γυναίκες και πόσοι άντρες δεν δίνουν προτεραιότητα στην καριέρα και δεν αδιαφορούν ακόμα και για τον γάμο ή για τα παιδιά τους;
- δ) Η αίσθηση της ικανοποίησης.** Ο άλλος με γεμίζει εμφανισιακά, ψυχικά, πνευματικά. Και βέβαια είναι διαφορετικός και είναι δυνατόν να υπάρχουν συγκρούσεις, αλλά δίπλα του/της αισθάνομαι άνετα και ευχάριστα.

«Στον φυσικό θεσμό του γάμου, που οι απαρχές του χάνονται στα βάθη της Προϊστορίας, το τελετουργικό τυπικό, οποιοδήποτε, δηλώνει μπροστά στην κοινότητα την ανάληψη από το ζευγάρι μιας αμοιβαίας ευθύνης η οποία ιδρύει και υπηρετεί τη σχέση: θέλω να μοιραστώ τη ζωή με τον συγκεκριμένο "άλλον", δέχομαι δημόσια την ευθύνη και τη διακινδύνευση της σχέσης. Διότι σχέση δεν είναι η παράλληλη και ασύμπτωτη συνύπαρξη δύο θωρακισμένων εγωισμών, δεν είναι η δυαδική μοναξιά. Η σχέση είναι εκούσιο άθλημα ελεύθερης αντίστασης στον ατομοκεντρισμό, στις ενστικτώδεις ορμές της αυτοσυντήρησης, της επιβολής, της κυριαρχίας. Μοιράζονται τη θέλησή τους οι άνθρωποι στη σχέση, διαφορετικά αλλοτριώνουν τη σχέση σε εξάρτηση, υποταγή, εκμετάλλευση του ενός από τον άλλον.» (Χρ. Γιανναράς, *Το πολιτικό ζητούμενο στην Ελλάδα σήμερα*, 2009)

El Greco, *Η αγία οικογένεια*.

Η ορθόδοξη εκκλησία, επειδή ακριβώς υπάρχει η πιθανότητα αποτυχίας της σχέσης (αφού η σχέση είναι ένα διαρκές άθλημα που μπορεί να οδηγήσει στην επιτυχία ή στην αποτυχία), γι' αυτό ακριβώς είναι ανεκτική και δέχεται να τελέσει κάποιος έως και τρεις γάμους.

6.7 Κληρονομικές σχέσεις – Κληρονομικό δίκαιο

Το κληρονομικό δίκαιο ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις, ιδίως την περιουσία φυσικού προσώπου, μετά τον θάνατό του. Ιδίως την περιουσία, διότι οι μη κληρονομικές σχέσεις (δικαίωμα προσωπικότητας, πληρεξουσιότητα, μέλος εταιρείας κτλ.), κατά κανόνα, δεν κληρονομούνται.

Το δίκαιο αναγνωρίζει κληρονομικό δικαίωμα στην κληρονομιά.

Κληρονομιά είναι η περιουσία κάποιου που πέθανε, του κληρονομούμενου. **Κληρονόμος** είναι ο άμεσος καθολικός διάδοχος του κληρονομούμενου.

Ο κληρονόμος αποκτά αυτοδικαίως την κληρονομιά. Κατ' εξαίρεση για την κληρονομιά των ακινήτων χρειάζεται **μετεγγραφή** της αποδοχής της κληρονομιάς. Ο νόμος, παράλληλα, δίνει στον κληρονόμο το **δικαίωμα αποποίησης** (μη αποδοχής) της κληρονομιάς (π.χ. αν ο αποθανών έχει περισσότερα χρέη από την περιουσία του) και αφορά ολόκληρη την περιουσία. Κανείς δεν γίνεται κληρονόμος χωρίς τη θέλησή του. Η αποποίηση πρέπει να γίνει στην γραμματεία του δικαστηρίου.

Κληρονομική διαδοχή είναι η άμεση καθολική διαδοχή στις έννομες σχέσεις, ιδίως στις περιουσιακές σχέσεις του κληρονομούμενου. Υπάρχουν **δύο είδη κληρονομικής διαδοχής**:

Πρώτον, διαδοχή από διαθήκη. Γίνεται όταν υπάρχει έγκυρη διαθήκη. Ο διαθέτης έχει την ελευθερία να ρυθμίσει με διαθήκη τα της περιουσίας του μετά τον θάνατόν του. Ο κυριότερος περιορισμός είναι το δικαίωμα της νόμιμης μοίρας, που υφίσταται χάριν της οικογένειας. Για τη διαθήκη ισχύουν δύο αρχές:

α) Αυτοπρόσωπη σύνταξη της διαθήκης. Ο διαθέτης έχει την ελευθερία να διαθέσει την περιουσία του, γι' αυτό η τελευταία του βούληση πρέπει να εκφραστεί μόνο αυτοπροσώπως.

β) Έγγραφος τύπος, είτε με ιδιωτικό είτε με δημόσιο (συμβολαιογραφικό) έγγραφο. Προφορική διαθήκη δεν είναι νοητή. Τα έγγραφο αποσκοπεί να προστατέψει τον διαθέτη από απεισκευσίες και αποφάσεις «εν θερμώ». Δηλαδή, πράγματι ο διαθέτης έχει σοβαρή απόφαση για τη σύνταξη διαθήκης.

Οι διαθήκες διακρίνονται σε κοινές και έκτακτες. **Κοινές** είναι: η **ιδιόγραφη** διαθήκη, η **δημόσια** διαθήκη και η **μυστική** διαθήκη. **Έκτακτες** είναι: η διαθήκη του ευρισκόμενου σε πλοίο, η στρατιωτική διαθήκη και η διαθήκη προσώπου που βρίσκεται σε αποκλεισμό. Για την **ιδιόγραφη διαθήκη** απαιτούνται: **α) ιδιόχειρη γραφή, β) χρονολογία, γ) υπογραφή.** Δεν απαιτείται αναφορά στον τόπο σύνταξης, ούτε κατάθεσή της σε συμβολαιογράφο. Η τυχόν κατάθεσή της γίνεται με σκοπό τη φύλαξή της από τον κίνδυνο αλλοίωσης ή καταστροφής της.

Η **δημόσια διαθήκη** συντάσσεται ενώπιον συμβολαιογράφου με την παρουσία τριών μαρτύρων ή δύο συμβολαιογράφων και ενός μάρτυρα. Μάρτυρες δεν μπορεί να είναι ο σύζυγος και οι συγγενείς του διαθέτη.

Το Σύστημα των γενεών

«Γενεά είναι το σύνολο των εξ αίματος συγγενών που κατάγονται από κοινό πρόγονο. Έτσι η πρώτη γενιά περιλαμβάνει τους κατιόντες του κληρονομούμενου, η δεύτερη γενιά τους γονείς, η τρίτη γενιά τους παππούς και τις μιάμμες, η τέταρτη τους προπαππούς και τις προμιάμμες του κληρονομούμενου (η δεύτερη, τρίτη και τέταρτη γενιά περιλαμβάνει και τους κατιόντες της). Κάθε γενιά αποτελεί και μια ξεχωριστή «τάξη» και καλείται στην κληρονομιά, εφόσον δεν υπάρχει, έστω και ένας, συγγενής από την προηγούμενη γενιά-τάξη (αρχή προτεραιότητας της εγγύτερης γενιάς).

Ο επιζών σύζυγος καλείται πάντοτε στο $\frac{1}{4}$ της κληρονομιάς, αν συντρέχει με συγγενείς της πρώτης τάξης, στο $\frac{1}{2}$ αν συντρέχει με συγγενείς της δεύτερης, τρίτης και τέταρτης τάξης και σε ολόκληρη την κληρονομιά, ως μόνος κληρονόμος στην πέμπτη τάξη, αν δεν υπάρχουν συγγενείς και στις τέσσερις τάξεις. Αν δεν υπάρχει ούτε σύζυγος, τότε καλείται στην έκτη τάξη, ως κληρονόμος, το δημόσιο.

Επίσης, ο επιζών σύζυγος, αν δεν υπάρχουν κατιόντες (παιδιά, εγγόνια κτλ.), δηλαδή αν συντρέχει με συγγενείς της δεύτερης, τρίτης και τέταρτης τάξης, κληρονομεί και το εξάireτο. Αντικείμενο του εξάireτου, σύμφωνα με τον νόμο, αποτελούν «τα έπιπλα, σκεύη, ιμάτια και άλλα οικιακά αντικείμενα, τα οποία χρησιμοποιούνταν είτε μόνο από τον επιζώντα είτε από αμφοτέρους τους συζύγους.» (Α.Κ. 1820)

«Η ιδιόγραφη διαθήκη γράφεται ολόκληρη με το χέρι του διαθέτη, χρονολογείται και υπογράφεται απ' αυτόν. Από τη χρονολογία πρέπει να προκύπτει η ημέρα, ο μήνας και το έτος. Η ιδιόγραφη διαθήκη δεν υποβάλλεται σε κανένα άλλο τύπο. Ψευδής ή εσφαλμένη χρονολογία δεν επάγεται μόνη της ακυρότητα της ιδιόγραφης διαθήκης.» (Α.Κ. 1721)

Η **μυστική διαθήκη** καταρτίζεται από τον διαθέτη, ιδιοχειρώς ή από τρίτον, και κατατίθεται στον συμβολαιογράφο με την παρουσία τριών μαρτύρων ή δύο συμβολαιογράφων και ενός μάρτυρα, με την προφορική δήλωση ότι το έγγραφο αυτό περιέχει την τελευταία βούλησή του, δηλαδή ότι είναι διαθήκη.

Τέλος, ο διαθέτης έχει το **δικαίωμα ανάκλησης** οποτεδήποτε θέλει για οποιαδήποτε διαθήκη του (ιδιόγραφη, δημόσια, μυστική). Επίσης, **απαραίτητη** είναι η **δημοσίευση της διαθήκης**. Μετά τον θάνατο του διαθέτη, όποιος κατέχει οποιαδήποτε διαθήκη είναι υποχρεωμένος να την παραδώσει «αμελλητί» (χωρίς καθυστέρηση) στην αρμόδια αρχή, που είναι, συνήθως, το μονομελές πρωτοδικείο.
Δεύτερον, διαδοχή εκ του νόμου:

Α) Διαδοχή χωρίς διαθήκη. Γίνεται όταν δεν υπάρχει διαθήκη ή όταν η υπάρχουσα διαθήκη είναι άκυρη ή όταν με τη διαθήκη διατέθηκε μόνο ένα μέρος της περιουσίας. Όταν συντρέχουν αυτά, σύμφωνα με την εικαζόμενη βούληση του θανόντος, ως κληρονόμοι καλούνται: **οι εξ αίματος συγγενείς**, κατ' ευθείαν γραμμήν απεριόριστα, εκ πλαγίου μέχρι και του τέταρτου βαθμού και **ο επιζών σύζυγος**.

Το κληρονομικό δικαίωμα των εξ αίματος συγγενών ρυθμίζεται σύμφωνα με το «**σύστημα των γενεών**». Γενεά είναι το σύνολο των εξ αίματος συγγενών που κατάγονται από κοινό πρόγονο (βλέπε παράθεμα).

Β) Αναγκαστική διαδοχή. Γίνεται αναγκαστικά, δηλαδή παρά τη θέληση του κληρονομούμενου, γιατί προβλέπεται από τον νόμο, υπέρ ορισμένων κληρονόμων: των κατιόντων, των γονέων και του συζύγου, που καλούνται μεριδούχοι. Ο κληρονομούμενος έχει νομική υποχρέωση να διαθέσει μέρος της κληρονομιάς, που ανέρχεται **στο μισό της διαδοχής χωρίς διαθήκη**. Το μέρος αυτό καλείται **νόμιμη μοίρα**. Η αναγκαστική διαδοχή γίνεται είτε όταν υπάρχει διαδοχή από διαθήκη είτε υπάρχει διαδοχή χωρίς διαθήκη, εφόσον προσβάλλεται εν όλω ή εν μέρει η νόμιμη μοίρα. Η **δικαιολογία της αναγκαστικής διαδοχής** έγκειται στην προστασία της οικογένειας του κληρονομούμενου, λόγω του θανάτου του ή λόγω χαριστικών παροχών ενόσω ζούσε. Η οικογένεια αποτελεί βασικό θεσμό της κοινωνίας, γι' αυτό ο νομοθέτης την προστατεύει. Επιπλέον, ο αποθανών είχε δημιουργήσει «δεσμό» αίματος με ορισμένα πρόσωπα (σύζυγος, παιδιά, γονείς κτλ.) και ως εκ τούτου έχει ηθικό καθήκον να μεριμνήσει γι' αυτά τα πρόσωπα.

Ο νομοθέτης προσπαθεί να συμβιβάσει δύο συγκρουόμενες μεταξύ τους αρχές: την ελευθερία διάθεσης της περιουσίας και την προστασία της οικογένειας. Και πράγματι βρίσκει τη **χρυσή τομή** ορίζοντας ότι **το μέγεθος της νόμιμης μοίρας ανέρχεται στο μισό της κληρονομιάς**. Με άλλα λόγια, ο κληρονομούμενος μπορεί το μισό της κληρονομιάς να το διαθέσει όπως θέλει, αλλά το άλλο μισό οφείλει να το φυλάξει για την οικογένεια.

Οικογένεια

Συγγένεια καλείται η σχέση που συνδέει ορισμένα πρόσωπα μεταξύ τους και διακρίνεται, μεταξύ άλλων, σε:

α) Συγγένεια εξ αίματος: είναι η σχέση που συνδέει δύο πρόσωπα, τα οποία είτε κατάγονται το ένα από το άλλο (π.χ. πατέρας-παιδί), είτε κατάγονται και τα δύο από το ίδιο πρόσωπο (π.χ. πατέρας-αδελφία). Διακρίνεται σε:

ι. Κατ' ευθείαν γραμμή συγγένεια: αυτή που συνδέει δύο πρόσωπα, από τα οποία το ένα κατάγεται από το άλλο είτε άμεσα (π.χ. πατέρας-παιδί), είτε έμμεσα (π.χ. παππούς-εγγονός).

ii. Εκ πλαγίου συγγένεια: αυτή που συνδέει δύο πρόσωπα, τα οποία δεν είναι μεταξύ τους κατ' ευθείαν γραμμήν συγγενείς, αλλά και τα δύο κατάγονται από το ίδιο (τρίτο) πρόσωπο (π.χ. θείος-ανηψιός, κατάγονται από τον παππού).

β) Συγγένεια εξ αγχιστείας: είναι η σχέση που συνδέει τους εξ αίματος συγγενείς του ενός από τους συζύγους με τον άλλο σύζυγο (π.χ. ο αδελφός του συζύγου με την σύζυγο).

«Οι κατιόντες και οι γονείς του κληρονομούμενου, καθώς και ο σύζυγος που επιζεί, οι οποίοι θα είχαν κληθεί ως εξ αδιαθέτου κληρονόμοι, έχουν δικαίωμα νόμιμης μοίρας στην κληρονομία. Η νόμιμη μοίρα είναι το μισό της εξ αδιαθέτου μερίδας.» (Α.Κ. 1825)

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Το θετικό δίκαιο τίθεται από την πολιτεία.
- Σύγκρουση καθηκόντων υπάρχει όταν υπάρχουν πολλά καθήκοντα.
- Το σωματείο είναι Ν.Π.Δ.Δ.
- Ο ειδικός νόμος ισχύει του γενικού.
- Όποιος έχει τη νομή ακινήτου επί εικοσαετία, γίνεται κύριος του ακινήτου με έκτακτη χρησικτησία.

1β. Η τελλολογική ερμηνεία του δικαίου γίνεται (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Από τον νομοθέτη.
- β. Με βάση το γράμμα του νόμου.
- γ. Με βάση τον σκοπό του νόμου.
- δ. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- 1. η παραβίαση κανόνα δικαίου
- 2. το θετικό δίκαιο
- 3. το φυσικό δίκαιο
- 4. στη σύγκρουση καθηκόντων

Β΄ στήλη

- υπάρχει ηθικό δίλημμα
- είναι δοσμένο από τη φύση
- τίθεται από την πολιτεία
- είναι έγκλημα

2α. Ποιες αρχές αναφέρει ο Πλάτων για τους νόμους;

2β. Να αναφέρετε τέσσερις αρχές που χαρακτηρίζουν το πρόσωπο και να αναπτύξετε δύο από αυτές.

Β΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Να αναφέρετε τα τρία αξιώματα ιεράρχησης των κανόνων δικαίου, καθώς και την ιεράρχηση μεταξύ των αξιωμάτων.

β. Τι σημαίνει αναγκαστική διαδοχή και τι είναι η νόμιμη μοίρα;

2α. Να αναφέρετε δύο προσωπικές και δύο περιουσιακές συνέπειες του γάμου.

β. Ποια η διαφορά κανόνων ηθικής και κανόνων δικαίου;

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Διατυπώστε δύο κανόνες ηθικής και δύο κανόνες δικαίου.
- Γράψτε δύο παραδείγματα ενεχύρου και δύο παραδείγματα υποθήκης.
- Να συντάξετε μία ιδióγραφη και μία δημόσια διαθήκη.
- Ο σύζυγος πριν το γάμο είχε περιουσία αξίας 30 εκατ. ευρώ. Κατά τη διάρκεια του γάμου αποκτάει επιπλέον περιουσία αξίας 12 εκατ. ευρώ. Πόση περιουσία δικαιούται ο άλλος σύζυγος, αν δεν μπορεί να αποδείξει πόσο συνέβαλε στην αύξηση της περιουσίας;
- Ο κ. Φτωχός καλλιεργεί έναν εγκαταλειμμένο αγρό επί δέκα χρόνια και ο κ. Άστεγος διαμένει μόνιμα σε ένα εγκαταλειμμένο σπίτι επί είκοσι πέντε χρόνια. Καθένας διεκδικεί το ακίνητο που κατέχει. Όμως, εμφανίζονται οι ιδιοκτήτες τους και διεκδικούν τα ακίνητά τους. Δύο ομάδες, η μία να υποστηρίξει τους κατέχοντες και η άλλη τους ιδιοκτήτες.

ΚΕΦ. 7: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - ώρες: 6

- 7.1 Οι παραγωγικές δυνατότητες της χώρας
 - 7.1.1 Το ανθρώπινο δυναμικό
 - 7.1.2 Οι φυσικοί πόροι
- 7.2 Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας
 - 7.2.1 Η γεωργία
 - 7.2.2 Ο τουρισμός
 - 7.2.3 Η ναυτιλία
 - 7.2.4 Η ενέργεια
 - 7.2.5 Άλλοι τομείς: τρόφιμα, φάρμακα κτλ.
- 7.3 Από την οικονομία της κατανάλωσης στην οικονομία της παραγωγής

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να εξηγούν τις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας.
- Να ερμηνεύουν πώς το ανθρώπινο δυναμικό αποτελεί τον κύριο παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης.
- Να γνωρίζουν και να εξηγούν συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας.
- Να αναλύουν τις αναπτυξιακές δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας στη γεωργία, τον τουρισμό, τη ναυτιλία, τις πηγές ενέργειας κτλ.
- Να υιοθετούν την ανάγκη της διαρκούς προσαρμογής.
- Να εξηγούν ότι μια χώρα χωρίς παραγωγή είναι καταδικασμένη.
- Να αντιλαμβάνονται ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι εθνική υπόθεση.

Βασική ορολογία

- παραγωγικές δυνατότητες	- νέες μορφές τουρισμού	- εξάρτηση από την ενέργεια
- ανθρώπινο δυναμικό	- Ελληνόκτητος στόλος	- σημαντικές πηγές ενέργειας
- φυσικοί πόροι	- Ελληνικός στόλος	- ποιότητα και ταυτότητα προϊόντων
- προστατευόμενες περιοχές	- Ελληνική ναυτιλία	- Ελληνική φαρμακοβιομηχανία
- βιοποικιλότητα	- θαλάσσιο περιβάλλον	- γεννόσημα φάρμακα
- συγκριτικά πλεονεκτήματα	- έκθεση «Ποσειδώνια»	- οικονομία κατανάλωσης
- ανταγωνιστικό προϊόν	- ναυτική εκπαίδευση	- οικονομία παραγωγής
- μαζικός τουρισμός	- Πειραιάς: κέντρο ναυτιλίας	- προϋποθέσεις ανάπτυξης

7.1 Οι παραγωγικές δυνατότητες της χώρας

7.1.1 Το ανθρώπινο δυναμικό

Οι παραγωγικές δυνατότητες της χώρας εξαρτώνται, κυρίως, από τους ανθρώπους της και από τους φυσικούς πόρους. Η Ελλάδα διαθέτει ένα **εξαιρετικό ανθρώπινο δυναμικό και πλούσιους φυσικούς πόρους**.

Ο άνθρωπος διαδραματίζει τον πρώτο ρόλο στην κοινωνία–πολιτεία και στην οικονομία. Τα χαρακτηριστικά ή αλλιώς τα προσόντα του ανθρώπινου δυναμικού αποτελούν «**περιουσιακό στοιχείο**» για το άτομο που τα έχει αλλά και για το σύνολο της χώρας. Το **ανθρώπινο δυναμικό ή το ανθρώπινο κεφάλαιο** αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα ανάπτυξης μιας χώρας. Ιδιαίτερη σπουδαιότητα έχει το **εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό**, δηλαδή το σύνολο των γνώσεων, των ικανοτήτων/δεξιοτήτων, των εμπειριών και των στάσεων που διαθέτουν οι άνθρωποι.

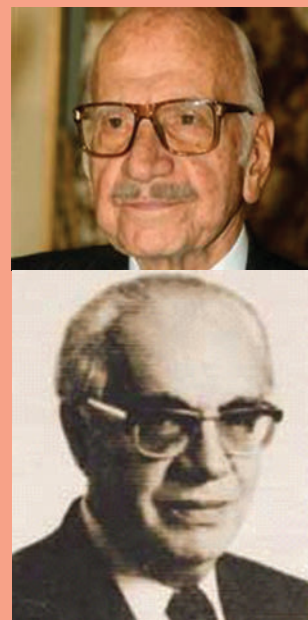
Η εκπαίδευση, με την έννοια της παιδείας, αποτελεί μια **διαχρονική αξία** της ελληνικής κοινωνίας. Η ελληνική οικογένεια πασχίζει για να σπουδάσει τα παιδιά της, ανεξάρτητα σε ποιο βαθμό το κατορθώνει. Ο αγώνας για παιδεία είναι ένα αγώνας για αναγνώριση και καταξίωση. Εν προκειμένω, η **επιθυμία για παιδεία** και η εκπλήρωση ή μη της επιθυμίας αυτής, αποτελούν μια από τις βασικές **κινητήριες δυνάμεις** του Έλληνα και της ελληνικής κοινωνίας.

Στην κοινωνία της γνώσης, μεγάλη σημασία έχει η γνώση. Όμως, χρειάζεται να τονιστεί ότι για την οικονομία ιδιαίτερη σημασία έχει αφενός η **Τεχνική–Επαγγελματική εκπαίδευση** και αφετέρου η **διαχείριση της γνώσης**. Η διαχείριση της γνώσης συνίσταται κυρίως στην ικανότητα διαλόγου, στην ανταλλαγή απόψεων, στη συνεργασία μεταξύ των εργαζομένων, στην εφαρμογή νέων ιδεών και καινοτομιών. Η διαχείριση κάθε είδους γνώσης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη της οικονομίας, στην σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Πίνακας 7.1: Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	Σχολικό έτος				
	1997/98	2007/08	2008/09	2009/00	2010/11
A) Α/ΤΕΙ					
Διδ. προσωπικό	6326	10861	10926	11371	10279
Σπουδαστές	133.987	123.020	111.175	102.341	123.728
Έλαβαν πτυχίο	9.541	18246	19251	19918	19210
B) ΑΕΙ					
Διδ. προσωπικό	9420	13.328	13.722	13.299	12.626
Φοιτητές	109939	165443	163718	165443	168478
Έλαβαν πτυχίο	21474	33.719	31.353	31.602	31.711

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Ξενοφών Ζολώτας,
Διοικητής Τράπεζας Ελλάδος.
Άγγελος Αγγελόπουλος,
Διοικητής Εθνικής Τράπεζας.
Δύο από τους αρχιτέκτονες του
μεταπολεμικού οικονομικού
θαύματος της Ελλάδας.

Την αξία της εκπαίδευσης τονίζει και ο ιδρυτής της Microsoft, Bill Gates, ο οποίος αναφέρει: «Πιστεύω ότι στο μέλλον θα δοθεί ακόμη μεγαλύτερη αξία στην εκπαίδευση. Οι περισσότερες καλές δουλειές του μέλλοντος θα είναι δουλειές που προαπαιτούν εκπαίδευση». (Bill Gates, Συνέντευξη, Εφ. Το Βήμα, 5 Απρ. 1999)

Η γνώση πάντοτε έπαιξε ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη. Σήμερα, σε σύγκριση με τους άλλους συντελεστές παραγωγής ο ρόλος της γνώσης είναι σημαντικότερος.

Σύμφωνα με τον διπλανό πίνακα υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός πτυχιούχων κάθε χρόνο. Όμως, αυτό δεν είναι αρκετό. Εκτός από την ποσότητα, δηλαδή τον αριθμό των πτυχιούχων, χρειάζεται και η ποιότητα, δηλαδή η βελτίωση του επιπέδου της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

7.1.2 Οι φυσικοί πόροι

Φυσικοί πόροι είναι τα υλικά που παίρνει ή χρησιμοποιεί ο άνθρωπος από τη φύση για να καλύψει τις ανάγκες του. Φυσικοί πόροι είναι για παράδειγμα το έδαφος, το νερό, ο ήλιος, ο αέρας, τα ορυκτά κτλ. Ειδικότερα:

α) Το έδαφος. Η Ελλάδα διαθέτει ένα από **τα πιο όμορφα τοπία στον κόσμο**. Το ανάγλυφο του τοπίου είναι μοναδικό. Η εναλλαγή του, (πεδινό, ημιορεινό, ορεινό) είναι διαρκής. Διαθέτει ποτάμια και λίμνες, βουνά και θάλασσα, με ατελείωτες παραλίες. Επιπλέον, η νησιωτική Ελλάδα, το Αιγαίο και το Ιόνιο αποτελούν μια ακόμα πηγή πλούτου.

Η χώρα διαθέτει **φυσικές και προστατευόμενες περιοχές**. Στόχος αυτών των περιοχών είναι η προστασία της φυσικής κληρονομιάς. Οι προστατευόμενες περιοχές διακρίνονται σε: μνημεία της φύσης, εθνικά πάρκα προστατευόμενα τοπία, κτλ. Τα κριτήρια για να χαρακτηριστεί μια περιοχή προστατευόμενη είναι: το μέγεθος, η φυσικότητα, η ποικιλία-αφθονία, η σπανιότητα, η πυκνότητα του οδικού δικτύου, η έκταση που την περιβάλλει, η μέχρι σήμερα διαχείριση.

β) Η βιοποικιλότητα (πανίδα και χλωρίδα). Η πανίδα και η χλωρίδα, τα ζώα και τα φυτά, αποτελούν άλλον έναν πλούτο για τη χώρα. Η πανίδα και η χλωρίδα έχουν τον δικό τους τόπο και ζουν κάτω από τις δικές τους συνθήκες, τις οποίες ο άνθρωπος οφείλει να προστατεύει. Όμως, υπάρχουν **δραστηριότητες των ανθρώπων**, όπως η εκδάσωση, το κυνήγι, η χρήση γεωργικών φαρμάκων, η ερημοποίηση, η ρύπανση κτλ., που επηρεάζουν την πανίδα και την χλωρίδα. Υπολογίζεται ότι τις επόμενες δεκαετίες πρόκειται να επέλθει μείωση της βιοποικιλότητας κατά 50%. Και αυτό σημαίνει μεγάλη οικολογική και οικονομική απώλεια.

Οι κύριες **αιτίες μείωσής** της είναι η καταστροφή του ενδιαιτήματος (τόποι ζωής/κατοικίας), η υπερεκμετάλλευση των ειδών, η ρύπανση, η εξαφάνιση των ειδών, η αλόγιστη χρήση φυτοφαρμάκων κτλ.

Η **σημασία της βιοποικιλότητας** είναι μεγάλη. Είναι απαραίτητη η διατήρησή της, διότι αποτελεί παράγοντα ισορροπίας ανθρώπου-φύσης. Η εξαφάνιση και ενός μόνο είδους διαταράσσει την αλυσίδα ζωής. Σήμερα υπάρχουν νέες χρήσεις των φυσικών πόρων με τη χρήση της γενετικής.

γ) Το υπέδαφος. Η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που διαθέτει σημαντικότερο ορυκτό πλούτο. Η μεγάλη ποικιλία των ορυκτών και μεταλλευμάτων που απαντώνται στην ελληνική επικράτεια, η ποιότητα αλλά και η ποσότητά τους καθιστά την εκμετάλλευσή τους μια εξαιρετικά βιώσιμη και προσοδοφόρα δραστηριότητα. Ορυκτά όπως: λιγνίτης, βωξίτης, νικέλιο, χαλκός, σιδηρομεταλλεύματα, χρυσός, πετρέλαιο κτλ. αποτελούν ένα πολύτιμο αγαθό, **μια ανεκτίμητη πλουτοπαραγωγική πηγή**. Υπάρχει ζήτηση γι' αυτά, όπως υπάρχει και η τεχνολογία για την αξιοποίησή τους.

Ήλιος

Αέρας

Πετρέλαιο

Η Ελλάδα έχει πολλά ορυκτά.

Η σημερινή οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη, έχει αυξανόμενη ζήτηση, χρήση και εκμετάλλευση των ορυκτών. Πολλές δραστηριότητες, όπως οικοδομές και κατασκευές, η βιομηχανία, η ναυπηγική, οι τηλεπικοινωνίες, οι τεχνολογίες των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στηρίζονται κύρια στις ορυκτές πρώτες ύλες.

7.2 Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας

7.2.1 Η γεωργία

«Πιστεύω σε μια γεωργία με μακροπρόθεσμη προοπτική, στο χώρο που γίνεται πλουσιότερο αντί για φτωχότερο από χρόνο σε χρόνο. Πιστεύω στο να ζω όχι για τον εαυτό μου αλλά για τους άλλους, έτσι ώστε οι μελλοντικές γενιές να μην υποφέρουν εξαιτίας των δικών μου γεωργικών μεθόδων. Πιστεύω ότι οι καλλιεργητές είναι οι φροντιστές της γης και υπεύθυνοι για την πιστή εκτέλεση του καθήκοντός τους.» (Τζον Χάουζ, ιδρυτής Αμερικανικής Γεωργικής Σχολής Θεσσαλονίκης, περ. ΒΗΜΑ gazino, τεύχος 216, Δεκ. 2004).

Υπάρχουν αγροτικά προϊόντα που η χώρα μας έχει συγκριτικό πλεονέκτημα για την παραγωγή τους. **Συγκριτικό πλεονέκτημα** σημαίνει ότι η χώρα μας, σε σχέση με άλλες χώρες, μπορεί λόγω κλίματος, παράδοσης, ικανότητας κτλ. να παράγει αυτά τα προϊόντα σε ανταγωνιστικές τιμές, δηλαδή σε τιμές που μπορούν να πωληθούν εντός και εκτός Ελλάδας.

Μάλιστα, σε κάποια αγροτικά προϊόντα είμαστε σχεδόν παγκόσμιοι πρωταθλητές. Απόδειξη: πέντε αγροτικά προϊόντα βρίσκονται στις **πρώτες πέντε θέσεις παγκοσμίως**, με βάση την αξία παραγωγής τους. Τα πέντε αυτά προϊόντα είναι κατά σειράν: πρόβειο γάλα, ελαιόλαδο, ακτινίδια, ροδάκινα/νεκταρίνια, χαρούπια.

Ακολουθούν και άλλα προϊόντα στις **πρώτες δεκαπέντε θέσεις παγκοσμίως**, πάντα με βάση την αξία παραγωγής τους, κατά σειράν, τα εξής: φιστίκια, πεπόνι, κάστανα, κασικίσιο γάλα, καρύδια, σπαράγγια, βαμβάκι, βαμβακόσπορος, πράσα, αμύγδαλα, αγκινάρες, φουντούκια, φασόλια πράσινα, κρέας αιγοπρόβειο, σπανάκι, βερίκοκα, κρέας κουνελιού, κεράσια, μαρούλια και ραδίκια, σύκα, ντομάτες.

Πρόκειται σύντομα να λειτουργήσει χρηματιστήριο εμπορευμάτων, ενέργειας και αγροτικών προϊόντων. Ειδικότερα, όσον αφορά κάποια βασικά αγροτικά προϊόντα (π.χ. ελαιόλαδο), φαίνεται πως θα υπάρχει επιτυχία στο εγχείρημα, δεδομένου ότι συνεχώς αυξάνεται το ενδιαφέρον για τη Μεσογειακή διατροφή, που είναι πρωτίστως Ελληνική διατροφή.

Βέβαια, για να υπάρχει επιτυχία χρειάζεται ανταγωνιστική τιμή στα προϊόντα. Επιπλέον, μόνον όσα προϊόντα θα λάβουν πιστοποίηση θα μπορούν να εισαχθούν στο χρηματιστήριο εμπορευμάτων.

Επομένως, πρώτο και κύριο μέλημα των αγροτών πρέπει να είναι η **παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων**. Δηλαδή προϊόντων που η ποιότητά τους και η τιμή τους θα είναι τέτοια που θα μπορεί να ανταγωνιστεί τα ομοειδή προϊόντα άλλων χωρών. Η φράση «**ανταγωνιστικό προϊόν**», που σημαίνει ποιοτικό και σε καλή τιμή προϊόν, για τον αγοραστή-πελάτη, χρειάζεται να είναι ο κύριος στόχος όλων σχεδόν των αγροτών.

«Καταγράψαμε τις αδυναμίες μας—λειψυδρία, γήρανση του αγροτικού πληθυσμού, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των αγροτών, ανταγωνιστικότητα επηρεασμένη από τον μικρό κλήρο κ.ά. Καταγράψαμε και τα δυνατά μας σημεία: ποιοτικά προϊόντα, μικρές ευέλικτες οικογενειακές επιχειρήσεις, δυναμικό αγροτουρισμό κτλ. Και βάσει των πόρων που θα έχουμε, των περιορισμών της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, αλλά και των προοπτικών που θέτει η Ευρώπη, οραματιστήκαμε τη γεωργία που θα θέλαμε να έχουμε σε επτά χρόνια και βάλουμε τους στόχους. Θέλουμε μια αειφόρο και οικονομικά βιώσιμη γεωργία, υποστήριξη της ποιότητας, διαχείριση του νερού, ισορροπημένη ανάπτυξη φυτικής και ζωικής παραγωγής.» (Αθανάσιος Τσαυτάρης, υπουργός Γεωργίας).

Ηλεκτρονική Διεύθυνση:
<http://www.minagric.gr/>

Βαμβάκι, ο Ελληνικός χρυσός.

Vincent Van Gogh,
Ο σπορέας (μετά Millet).

Εν προκειμένω επισημαίνεται ότι κάποιες κακιές παλιές συνήθειες χρειάζεται να εξαφανιστούν άπαξ δια παντός. Συνήθειες όπως το ράντισμα πριν από τη συγκομιδή, η ανάμειξη πρώτης και δεύτερης ποιότητας προϊόντων κτλ. Οι αγρότες χρειάζεται να γνωρίζουν ότι υπάρχουν τα τεχνολογικά μέσα που μπορούν να εξακριβώσουν πότε και με ποιο φάρμακο ράντισαν και πόση ποσότητα φαρμάκου έχει το προϊόν (π.χ. μία ντομάτα).

Τα Ελληνικά αγροτικά προϊόντα χρειάζεται να κερδίσουν την **εμπιστοσύνη** των αγορών, δηλαδή των καταναλωτών. Κι' αυτό είναι πρωτίστως υπόθεση των αγροτών. Όλοι μας χρειαζόμαστε και απαιτούμε εμπιστοσύνη, δηλαδή εντιμότητα και ειλικρίνεια στις συναλλαγές μας. Μάλιστα, είναι ανήθικο κάποιος να απαιτεί από τον άλλον εντιμότητα στις συναλλαγές και ο ίδιος να φέρεται ανέντιμα. Αυτό δεν το θέλει κανένας.

Η Ελλάδα είναι τόπος με πολλές δυνατότητες και για την παραγωγή πολλών αγροτικών προϊόντων. Όμως, όπως αποδεικνύεται εκ του αποτελέσματος, τα τελευταία χρόνια πολλοί αγρότες επαναπαύθηκαν στις επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Να θυμηθούμε ότι φτάσαμε στο σημείο να εισάγουμε σκόρδα, κρεμμύδια, ντομάτες, και πλήθος άλλων αγροτικών προϊόντων. Η Ελλάδα να εισάγει ντομάτες, προϊόν με το οποίο θα μπορούσε να τροφοδοτεί ολόκληρη την Ευρώπη και ολόκληρο τον κόσμο.

Είναι ευόιωνο ότι, τώρα στα χρόνια της χρεοκοπίας, αρκετοί νέοι, με γνώσεις και μεράκι, έχουν στραφεί προς την αγροτική παραγωγή. Νέοι αγρότες με παλιές και νέες καλλιέργειες, με παραγωγή ανταγωνιστικών αγροτικών προϊόντων. Υπάρχουν πολλά αγροτικά προϊόντα που μπορούν να κατακτήσουν τις **αγορές του κόσμου**.

Το μοντέλο της γεωργίας αλλάζει στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Για την Ελλάδα είναι μια λαμπρή ευκαιρία να αναδιαρθρώσει και να βελτιώσει την παραγωγή της, δεδομένου ότι με την νέα **Κοινή Αγροτική Πολιτική 2014-2020** θα εισρεύσουν στη χώρα 20 δις ευρώ. Όμως, οι αγρότες θα πρέπει να προσέξουν, διότι οι ενισχύσεις συνδέονται με την πραγματική παραγωγή. Ενισχύσεις θα παίρνουν μόνον όσοι παράγουν και μάλιστα θα πρέπει να το αποδεικνύουν (π.χ. με τιμολόγια).

Ο νέος νόμος για την ανάπτυξη με τίτλο «**Ελλάδα 2021: το νέο Εθνικό αναπτυξιακό πρότυπο**», αξιοποιεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας. Βασίζεται στους ακόλουθους **πυλώνες** που είναι:

- Ο τουρισμός.
- Η πρωτογενής παραγωγή και μεταποίηση αγροτικών προϊόντων.
- Η ενέργεια.
- Το διαμετακομιστικό εμπόριο και οι συνδυασμένες μεταφορές.
- Η έρευνα, τεχνολογία και καινοτομία.
- Η βιομηχανία φαρμάκων.
- Η βιομηχανία μετάλλων και δομικών υλικών.
- Η ναυτιλία και συναφείς δραστηριότητες.
- Οι εμπορεύσιμες υπηρεσίες.

Αγίγνωρ Αστεριάδης,
Γυναίκες στον τρύγο, 1966.

Ελληνικό λάδι (ποικιλία κορωνέικη),
το καλύτερο στον κόσμο.

Αιγοπρόβειο γάλα ένα από τα πέντε
πρώτα προϊόντα παγκοσμίως.

7.2.2 Ο τουρισμός

Ο τουρισμός υπήρχε από πολύ παλιά, αλλά η αρχαία Ελλάδα τον καθιέρωσε. Οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν μεγάλη σημασία στους ξένους επισκέπτες και ο **Ξένιος Δίας** εθεωρείτο ο προστάτης των ξένων. Επίσης, είναι γνωστός ο **Πausanίας ο περιηγητής**, σημαντικότερο έργο του οποίου είναι η *Ελλάδος περιήγησις*.

Στον 20ό αιώνα αναπτύσσεται ο **μαζικός τουρισμός**. Γίνεται λόγος για βιομηχανία τουρισμού. Στην ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας βοήθησε η ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου και μια νέα κοινή αντίληψη: **τουρισμός για όλους**.

Ο μαζικός τουρισμός είχε **αρνητικές επιπτώσεις** και για τον τουρίστα και για τη χώρα υποδοχής. Ο τουρίστας, θύμα της μαζοποίησης και τυποποίησης στράφηκε στην αναζήτηση του αυθεντικού, τοπικού, παραδοσιακού. Θύματα είναι και οι χώρες υποδοχής όπως η Ελλάδα. Η εισβολή ξένων προτύπων, η διάρρηξη των οικογενειακών δεσμών, οι ανταγωνιστικές σχέσεις ντόπιων–ξένων, η άναρχη χωροθέτηση ξενοδοχειακών μονάδων, είναι μερικές από τις συνέπειες.

Μεταπολεμικά, η Ελλάδα ακολούθησε το μοντέλο του μαζικού τουρισμού. Στόχος της τουριστικής πολιτικής ήταν η προσέλωση μεγάλου αριθμού τουριστών, που σημαίνει και περισσότερο τουριστικό συνάλλαγμα. Το μοντέλο αυτό λειτουργεί με βάση τον φθινό τουρισμό, τον ήλιο και τη θάλασσα κτλ. Και αυτό βέβαια, δεν ισχύει μόνο για την Ελλάδα.

Τα τελευταία χρόνια δίνεται προτεραιότητα στον ποιοτικό τουρισμό και στην **ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού**.

Πίνακας 7.2: Νέες μορφές τουρισμού

- Θαλάσσιος	- Ορεινός – Χιονοδρομικός	- Κοινωνικός
- Χρονομεριστικής μίσθωσης	- Οικοτουρισμός	- Τρίτης ηλικίας – Παραχείμαση
- Καζίνων	- Υγείας – Ιαματικός	- Αθλητικός
- Συνεδριακός	- Αγροτουρισμός	- Θρησκευτικός
- Εκθεσιακός		- Γάμων

Η τουριστική προσφορά μιας χώρας εξαρτάται από τους **τουριστικούς της πόρους**. Αυτοί είναι: **Πρώτον**, τα φυσικά χαρακτηριστικά (κλίμα, τοπίο, ακτές κτλ.). **Δεύτερον**, η πολιτιστική της κληρονομιά. **Τρίτον**, οι υποδομές και οι τουριστικές εγκαταστάσεις.

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης διαδραματίζουν οι οργανισμοί τουρισμού, οι τουριστικές επιχειρήσεις, τα ταξιδιωτικά γραφεία και οι λοιποί μεσάζοντες του τουριστικού κυκλώματος.

«Στο μεταξύ έχει αποδειχθεί εδώ και καιρό πως η νίκη του τουρισμού ήταν πύρρειος, ενώ εδώ και καιρό επίσης ο καημός του ταξιδιώτη που είχε σκοπό την απελευθέρωση από την κοινωνία από την οποία δραπέτευσε, έχει τεθεί υπό επιτήρηση. Η απελευθέρωση από τη βιομηχανική παραγωγή μετατράπηκε σε βιομηχανία, το ταξίδι που σε απομακρύνει από τον κόσμο της κατανάλωσης έγινε με τη σειρά του καταναλωτικό αγαθό... Η νίκη και ταυτόχρονα ήττα του τουρισμού ήταν τα ομαδικά ταξίδια... Το πρόγραμμα του τουριστικού ταξιδιού περιλαμβάνει σαν τελευταίο μέρος την επιστροφή, που κάνει τον ίδιο τον τουρίστα αξιοθέατο.» (Enzensberger M. X., *Πολιτική και πολιτισμός*, Β' έκδοση, Εκδ. Scripta, Αθήνα 2004)

Το 1929 ιδρύεται ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.), ο οποίος είναι υπεύθυνος για την άσκηση της τουριστικής πολιτικής.

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
<http://www.gnto.gov.gr/>

Οι νέες μορφές τουρισμού αναπτύσσονται και δρουν άλλοτε συμπληρωματικά κι άλλοτε ανταγωνιστικά προς τον μαζικό τουρισμό. Η χώρα έχει τις προϋποθέσεις να αναπτύξει όλες τις μορφές τουρισμού.

«Ο τουρισμός στην κοινότητα θα πρέπει να σέβεται τους τοπικούς πληθυσμούς καθώς και το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.» (Απόφαση του Συμβουλίου της Ε.Ε. το 1992)

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί οι **Tour operators**, δηλαδή μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις, που **συγκεντρώνουν και κατευθύνουν** την συντριπτική πλειοψηφία των τουριστικών ταξιδιών. Πολλές από τις επιχειρήσεις αυτές ελέγχουν ξενοδοχεία, πρακτορεία ταξιδιών, αεροπορικές εταιρίες κτλ. Δηλαδή ελέγχουν το τουριστικό κύκλωμα. Κατευθύνουν τη ζήτηση. Αν ληφθεί υπόψη ότι οι Tour operators διακινούν το 60% περίπου των αεροπορικών αφικνουμένων τουριστών, εύκολα γίνεται αντιληπτός ο **βαθμός εξάρτησης** του Ελληνικού Τουρισμού.

Ο τουρισμός **σχετίζεται με την κατανάλωση**. Όταν ο τουρίστας φθάνει στον τόπο προορισμού, αρχίζει την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών. Η χρήση μέσων μεταφοράς, το φαγητό, ο ύπνος, η διασκέδαση, οι αγορές –όλα αυτά– συνιστούν κατανάλωση. Το ζητούμενο είναι οι τουρίστες να καταναλώνουν εγχώρια και όχι εισαγόμενα προϊόντα. Δηλαδή, να αυξάνεται η **ντόπια κατανάλωση** και κατ' επέκταση η ντόπια παραγωγή.

Γι' αυτό το ύψος του εισαγόμενου τουριστικού συναλλάγματος δεν έχει την αξία που πιστεύεται, γιατί εξετάζεται μόνο η θετική πλευρά, δηλαδή η εισροή. Δεν εξετάζεται η εκροή συναλλάγματος για εισαγωγή αγαθών που καταναλώνουν οι τουρίστες. Στην υποθετική περίπτωση που οι τουρίστες καταναλώνουν μόνο εισαγόμενα αγαθά και υπηρεσίες, η εισροή του τουριστικού συναλλάγματος θα ισούται με την εκροή του. Άρα, το όφελος είναι μηδενικό. Αν λοιπόν στόχος της τουριστικής πολιτικής είναι η αύξηση του τουριστικού συναλλάγματος, θα πρέπει να αυξάνεται η ντόπια κατανάλωση.

Οι **επιπτώσεις του τουρισμού** είναι πολλές. Διακρίνονται σε κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές. Ειδικότερα:

α) Κοινωνικές: Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα, διάρρηξη των οικογενειακών δεσμών, άκριτη υιοθέτηση ξένων προτύπων, μιμητισμός, εμπορευματοποίηση σχέσης ντόπιου-ξένου κτλ.

β) Οικονομικές: Ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό τομέα της Ελληνικής οικονομίας. Οι επιδράσεις του στην οικονομία είναι καθοριστικές (τουριστικό συνάλλαγμα, άμεση και έμμεση απασχόληση, 700 χιλ. περίπου κτλ.).

γ) Περιβαλλοντικές: Η ανάπτυξη του τουρισμού έχει οδηγήσει στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος (μπαζωμα θάλασσας, φράξιμο και μόλυνση ακτών κτλ.). Όλα αυτά τα δείγματα της υπανάπτυξης συντελούνται εν ονόματι της τουριστικής ανάπτυξης.

Το μέλλον του Ελληνικού τουρισμού μπορεί να είναι λαμπρό. Η Ελλάδα είναι πλέον παγκοσμίως «**κλασσική**» τουριστική χώρα. Η πολιτιστική κληρονομιά, το φυσικό κάλλος, τα Ελληνικά νησιά και οι ατελείωτες παραλίες προσδίδουν στην Ελλάδα σημαντικά **συγκριτικά φυσικά πλεονεκτήματα**. Από όλους εμάς, πολίτες και πολιτικούς, εξαρτάται αν θα τα αξιοποιήσουμε.

Επίδραση του Ελληνικού τουρισμού στην Ελληνική οικονομία:

- Άμεση επίδραση: 15,2 δις ευρώ
- Έμμεση επίδραση: 5,2 δις ευρώ
- Προκαλούμενη επίδραση: 13,9 ευρώ
- Συνολική επίδραση: 34,4 δις ευρώ ή 15,1% του Α.Ε.Π.

Πηγή: Ινστιτούτο Οικονομικών Βιομηχανικών Μελετών, Η επίδραση του τουρισμού στην Ελληνική οικονομία, 2012.

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

Ο τουρισμός είναι **ευαίσθητος στις εξελίξεις**, εξωτερικές και εσωτερικές, οι οποίες επιδρούν καθοριστικά. Επιγραμματικά, οι επιδράσεις είναι:

α. Εξωτερικές επιδράσεις– προβλήματα:

- Διεθνείς οικονομικές και λοιπές εξελίξεις.
- Ανταγωνίστριες χώρες (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Τουρκία κτλ.).
- Διαμόρφωση τιμών από τους Tour operators.

β. Εξωτερικές επιδράσεις– προβλήματα:

- Εσωτερικές, οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις.
- Μικρή διάρκεια τουριστικής περιόδου και εποχική ζήτηση.
- Άνιση περιφερειακή τουριστική ανάπτυξη.
- Χαμηλής ποιότητας προσφερόμενες υπηρεσίες και μεγάλης έκτασης παραξενοδοχεία.

7.2.3 Η ναυτιλία

«Έχουμε γη και πατρίδα, όταν έχουμε πλοία και θάλασσα» (Ηρόδοτος). Η φράση αυτή καταδεικνύει τη σπουδαιότητα της ναυτιλίας, η οποία από αρχαιοτάτων χρόνων συνέβαλε στο μεγαλείο της Ελλάδας και προσδιόρισε την πορεία της.

Η Ελλάδα παραδοσιακά είναι **μια ναυτική χώρα**. Ο Έλληνας είναι δεμένος με τη θάλασσα. Οι Έλληνες εφοπλιστές και οι ναυτικοί είναι από τους καλύτερους στον κόσμο. Όλα αυτά έχουν κάνει την χώρα μας την **πρώτη ναυτιλιακή δύναμη του κόσμου**. Αν σκεφθεί κανείς ότι το 90% του παγκόσμιου εμπορίου πραγματοποιείται διά θαλάσσης, τότε θα συνειδητοποιήσει και τη δύναμη της Ελληνικής ναυτιλίας.

Ο ρόλος της ναυτιλίας στην παγκόσμια οικονομία και το εμπόριο είναι σημαντικός. Μεταξύ άλλων, η ναυτιλία:

- Εξασφαλίζει χαμηλό κόσμος μεταφοράς.
- Αποτελεί αναντικατάστατο μέσο μεταφοράς για πρώτες ύλες.
- Συμβάλλει στην ανάπτυξη και κατ' επέκταση στη σταθερότητα.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση η Ελλάδα κατέχει κυρίαρχη θέση, αφού κατέχει περίπου το 60% του εμπορικού στόλου της Ε.Ε. Η θέση αυτή προσδίδει στην Ελλάδα κύρος και δύναμη, όχι μόνο στα ναυτιλιακά αλλά και στα υπόλοιπα ζητήματα.

Το θαύμα στην Ελληνική ναυτιλία αρχίζει μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Με το σχέδιο Μάρσαλ οι Έλληνες πήραν εκατό (100) LIBERTY'S και στις αρχές του 21ου αιώνα έχουν ξεπεράσει τα πέντε χιλιάδες (5.000) πλοία άνω των 1.000 κ.ο.χ. Η επιτυχία αυτή οφείλεται στο δαιμόνιο του Έλληνα αλλά και στο **τρίπτυχο της συνεργασίας: κράτους–εφοπλιστών –ναυτικών**.

Κατά καιρούς η ναυτιλία, όπως και άλλοι κλάδοι, διέρχεται κρίση. Σ' αυτές τις περιπτώσεις κάποιοι εφοπλιστές, για να μπορέσουν να ξεπεράσουν την κρίση, υψώνουν στα πλοία τους **σημαία ευκαιρίας**, δηλαδή σημαία με μικρότερο κόστος για το πλοίο. Αυτό έχει σαν συνέπεια τη **μείωση των Ελλήνων ναυτικών** καθώς και τη **μείωση του ναυτιλιακού συναλλάγματος**.

Πίνακας 7.3: Η συμβολή της ναυτιλίας στην ελληνική οικονομία, 2009

Σε εκ. ευρώ	Άμεση επίδραση	Έμμεση επίδραση	Συνολική επίδραση
Εγχώρια προστιθέμενη αξία	8.422	4.847	13.269
Εισόδημα από εργασία	732	1.949	2.681
Φόροι	559	231	790
Απασχόληση (σε χιλ.)	34	158	192

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Eurostat, IOBE I/O model

*Liberty's (ελευθερία): έτσι χαρακτηρίστηκε ένας ειδικός τύπος φορτηγού πλοίου, που ναυπηγήθηκε στην Αμερική, σε πολύ μεγάλο αριθμό, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Μετά τη λήξη του πολέμου, εκατό (100) τέτοια πλοία Liberty's παραχωρήθηκαν δανεικά από την Αμερική στην Ελλάδα, σε Έλληνες πλοιοκτήτες, με τα οποία ξεκίνησε την ανοδική πορεία της η Ελληνική ναυτιλία.

«Πρώτοι οι Έλληνες τόλμησαν να περάσουν τον πόντο και να διδάξουν στους άλλους τους δρόμους της θάλασσας.» (Εύβουλος ο Κίτιος)

«Μόνη η ναυτιλία μας παρήχθη και λειτουργεί χωρίς να αξιώσει οποιαδήποτε από μέρους του κράτους συνδρομή.» (Παύλος Κουντουριώτης)

«Η Ελλάδα πέρασε την πόρτα της ΕΟΚ με προίκα τη ναυτιλία της.» (Κωνσταντίνος Καραμανλής)

Έκθεση Ποσειδώνια

Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας:
<http://www.yen.gr/>

«Μια μεγαλύτερη ενίσχυση της ελληνικής ναυτιλίας από το κράτος θα είχε ως αποτέλεσμα να έρθουν περισσότερα πλοία στην ελληνική σημαία, με όλα όσα συνεπάγεται κάτι τέτοιο.» (Ευθύμιος Μητρόπουλος, γενικός γραμματέας του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού, I.M.O.).

«Καμμιά χώρα στον κόσμο και ποτέ άλλοτε δεν διέθετε τέτοια θαλάσσια δύναμη για ειρηνικούς και μόνον σκοπούς...»

«Και δεν είναι η πρώτη φορά στην ιστορία που από τον δρόμο της θάλασσας θα έλθουν η ευημερία και η ειρήνη στη δοκιμαζόμενη ανθρωπότητα.» (Θ. Βενιάμης, πρόεδρος Ένωσης Ελλήνων Εφοπλιστών)

Σήμερα, τις τύχες της ναυτιλίας τις διαμορφώνει το **θαλάσσιο περιβάλλον**. Αυτό το γνωρίζει η Ελληνική ναυτική κοινότητα, και για να το προστατεύσει έχει δημιουργήσει τη HELMERA, μια υπηρεσία που προσφέρει σημαντικά στην καταπολέμηση της μόλυνσης του θαλασσίου περιβάλλοντος. Ήδη τα νέα πλοία έχουν καλύτερο σχεδιασμό και καλύτερο μηχανολογικό εξοπλισμό, ώστε να γίνεται λιγότερη κατανάλωση καυσίμων και κατ' επέκταση λιγότερη μόλυνση. Επίσης, χρησιμοποιούνται ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ώστε γίνεται λόγος για «**πράσινη ναυτιλία**».

Ο **Ελληνόκτητος στόλος** (πλοία που ανήκουν σε Έλληνες ανεξάρτητα από τη σημαία τους) είναι ο πρώτος στον κόσμο. Ο **Ελληνικός στόλος** (πλοία με Ελληνική σημαία) κατέχει σήμερα την 3η θέση στον κόσμο. Χάρη στους Έλληνες εφοπλιστές και ναυτικούς η Ελληνική σημαία κυματίζει σ' όλο τον κόσμο.

Το πιο παγκοσμιοποιημένο κομμάτι της Ελληνικής οικονομίας είναι η ναυτιλία. Ανταγωνίζεται τις άλλες ναυτιλίες και αναδεικνύεται πρώτη. Η έκθεση «**Ποσειδώνια**», που γίνεται κάθε δύο χρόνια δίνει ψήφο εμπιστοσύνης στην Ελληνική Ναυτιλία και κατ' επέκταση στην Ελληνική οικονομία.

Είναι γεγονός ότι, τόσο στη Νέα Υόρκη όσο και στο Λονδίνο, υπήρχαν ισχυρές ελληνικές ναυτιλιακές κοινότητες. Οι Έλληνες εφοπλιστές εγκαταστάθηκαν εκεί, διότι εκεί βρίσκονταν οι τράπεζες, οι ασφαλιστικές εταιρείες, οι ναυλώσεις. Όμως, από τα τέλη του 20ού αιώνα έχουν αναδυθεί νέα διεθνή ναυτιλιακά κέντρα. Ο Πειραιάς, η Σιγκαπούρη, η Σανγκάη είναι τα κυριότερα εξ αυτών. Η οικονομική ανάπτυξη των χωρών της Άπω Ανατολής (Ιαπωνία, Κίνα, Νότιος Κορέα, Ινδία κτλ.), μετατόπισε το κέντρο βάρους προς Ανατολάς. Οι Έλληνες εφοπλιστές δεν μπορούν να μείνουν αδιάφοροι σε αυτές τις εξελίξεις.

Ειδικότερα, ο **Πειραιάς** διαθέτει όλες εκείνες τις **προϋποθέσεις** για να εξελιχθεί σε **παγκόσμιο κέντρο της ναυτιλίας**, διότι:

- Έχει μακρά παράδοση στη ναυτική/ναυτιλιακή τέχνη.
- Διαθέτει τις απαραίτητες σύγχρονες υποδομές για τη ναυτιλία. Αυτό δεν σημαίνει πως δεν πρέπει να γίνουν ακόμα αρκετά.
- Βρίσκεται στο μέσον, στο κέντρο της διαδρομής, ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή. Κι αν η Δύση δύει, η Ανατολή ανατέλλει.

Επιπλέον, ο Πειραιάς μπορεί να γίνει το **μεγαλύτερο διαμετακομιστικό λιμάνι της Μεσογείου**. Αν ληφθεί υπόψη το άνοιγμα της Ευρώπης προς Ανατολάς και η γεωγραφική θέση της χώρας, θα μπορούσε να γίνει και το **μεγαλύτερο διαμετακομιστικό λιμάνι/κέντρο της Ευρώπης**.

Για να παραμείνει η ναυτιλία στην πρωτοπορία χρειάζεται εκπαίδευση. Η ναυτική εκπαίδευση συμβάλλει στην άνοδο της ναυτιλίας. Για τους πλοiάρχους και τους μηχανικούς υπάρχουν οι Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού (Α.Ε.Ν.). Όμως, εκτός από τους αξιωματικούς υπάρχει και το άλλο πλήρωμα (π.χ. ναύτες), το οποίο χρειάζεται

«*Η Ελλάδα, ο οικουμενικός ελληνισμός είναι κάτι παγκόσμιο και είναι ένας μεγάλος μαγνήτης. Αυτή η έννοια μας βοηθάει εμάς που οι δραστηριότητές μας αναπτύσσονται στον διεθνή χώρο.*» (Παναγιώτης Τσάκος, εφοπλιστής)

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα πολλά έχουν αλλάξει, όπως π.χ.:

- Οι μεγαλύτερες τράπεζες και ασφαλιστικές εταιρείες έχουν ανοίξει παραρτήματά τους στον Πειραιά.
- Οι ναυλώσεις δεν γίνονται με τον παραδοσιακό τρόπο. Οι τεχνολογίες επικοινωνιών επιτρέπουν να γίνονται ναυλώσεις, έστω κι αν βρίσκεται κανείς χιλιάδες μίλια μακριά από τα κέντρα της ναυτιλίας.
- Οι λοιπές ναυτιλιακές υπηρεσίες (διεθνείς νηογνώμονες, ξένα δικηγορικά γραφεία κτλ.) εκ των πραγμάτων ακολουθούν τους εφοπλιστές. Στα νέα ναυτιλιακά κέντρα υπάρχουν όλες οι ναυτιλιακές υπηρεσίες.

Ναυτικές/ Ναυτιλιακές σπουδές προσφέρονται:

- Στο Πανεπιστήμιο Πειραιά και Πανεπιστήμιο Αιγαίου (Χίος).
- Στις Ακαδημίες Εμπορικού Ναυτικού (Α.Ε.Ν.).
- Στα Επαγγελματικά Λύκεια, Τομέας Πλοiάρχων και Μηχανικών.

Οι Έλληνες εφοπλιστές είναι στη λίστα των 100 ισχυρών του κόσμου. Διαθέτουν τον μεγαλύτερο εμπορικό στόλο παγκοσμίως (3.428 πλοία, χωρητικότητας 245 εκατ. dwt., με μέση ηλικία 10,5 έτη, έτος 2014).

Πηγή: εφ. *Η Καθημερινή*, 20 Ιουνίου 2014.

εκπαίδευση. Όλοι οι ναυτικοί χρειάζονται ποιοτική εκπαίδευση και συνεχιζόμενη επανεκπαίδευση.

7.2.4 Η ενέργεια

Ο σύγχρονος κόσμος, ο κόσμος που γεννιέται μετά την βιομηχανική επανάσταση (1750-1800), διακρίνεται από τον προηγούμενο, στη χρήση τεράστιων ποσοτήτων ενέργειας. Βέβαια, αυτό είχε σαν συνέπεια αφενός τη μείωση του ανθρώπινου μόχθου και την κατακόρυφη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και αφετέρου την μόλυνση του περιβάλλοντος και την εξάντληση των φυσικών πόρων.

Οι πηγές ενέργειας διακρίνονται σε δυο κατηγορίες: α) Πηγές ενέργειας που βρίσκονται στη γη (έδαφος και υπέδαφος), όπως είναι τα ορυκτά καύσιμα, η πυρηνική ενέργεια και η γεωθερμία και **β) Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας** (ηλιακή ενέργεια, αιολική, παλιρροϊκή κτλ.). Το ενδιαφέρον για τις Α.Π.Ε. άρχισε μετά τις πετρελαϊκές κρίσεις την δεκαετία του 1970.

Σήμερα όλη η ζωή βασίζεται στην ενέργεια. Η ενέργεια είναι πηγή πολλών δραστηριοτήτων. Δεδομένου ότι η ανθρωπότητα αυξάνει τις ανάγκες της σε ενέργεια, και δεδομένου ότι οι παραδοσιακές πηγές δεν είναι αστείρευτες, **το μέλλον ανήκει στις ανανεώσιμες πηγές** (π.χ. αιολική, ηλιακή ενέργεια), οι οποίες είναι όντως αστείρευτες. Σε κάθε περίπτωση μεγάλη σημασία έχει το κόστος παραγωγής αλλά και το κόστος κατανάλωσης της ενέργειας.

Η Ελλάδα έχει μεγάλη **εξάρτηση από την ενέργεια**. Όμως, φαίνεται πως διαθέτει **σημαντικές πηγές ενέργειας**, που, αν αξιοποιηθούν, θα μειωθεί ή θα εξαλειφτεί η εξάρτηση. Δεν είναι μόνο οι αστείρευτες ανανεώσιμες πηγές (π.χ. αιολική, ηλιακή ενέργεια). Είναι και τα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκαν πρόσφατα στον υποθαλάσσιο, κυρίως, χώρο του Αιγαίου και του Ιονίου πελάγους. Επιπλέον, η χώρα γίνεται διαμετακομιστικός κόμβος ενέργειας από την Ανατολή προς τη Δύση. Και αυτό έχει πολλά οικονομικά και στρατηγικά οφέλη για τη χώρα. Πάντως, αν μια χώρα διαθέτει πλούσιες πηγές ενέργειας ή έχει μικρό κόστος ενέργειας, τότε διαθέτει και καλές προϋποθέσεις για ανάπτυξη.

Η ενέργεια διαδραματίζει **πρωτεύοντα ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη**. Μάλιστα η εμπειρία δείχνει ότι όσο πιο ανεπτυγμένη είναι μια χώρα, τόσο περισσότερη ενέργεια καταναλώνει. Υπάρχει άμεση συσχέτιση ανάμεσα στην κατανάλωση ανά κάτοικο ενέργειας και στο επίπεδο διαβίωσης.

7.2.5 Άλλοι τομείς: τρόφιμα, φάρμακα κτλ.

Ο κ. Γεράσιμος Βασιλόπουλος, γνωστός και επιτυχημένος επιχειρηματίας, σε επιστολή του μας προτείνει να προτιμούμε **τα ελληνικά προϊόντα** και αναφέρει: «Η πολυετής εμπειρία μου στον χώρο των τροφίμων μου επιτρέπει να υποστηρίξω με όλη μου την καρδιά ότι τα ελληνικά προϊόντα είναι μοναδικά σε ποιότητα και

Σκοπός της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας είναι να εξασφαλίσει με θεσμικό τρόπο, συμβατό με τους μηχανισμούς της απελευθερωμένης αγοράς, τους μακροχρόνιους στρατηγικούς στόχους της ενεργειακής πολιτικής και την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος. Τέτοιοι στόχοι είναι η επαρκής, αξιόπιστη και ισότιμη τροφοδοσία όλων των καταναλωτών, η ασφάλεια τροφοδοσίας της χώρας, το περιβάλλον, η ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, οι νέες τεχνολογίες, η αποτελεσματική χρήση και προμήθεια ενέργειας και η εξασφάλιση επαρκούς υποδομής για την ενέργεια.

Ελληνική βιομηχανία τροφίμων, ένας δυναμικός κλάδος.

Υπουργείο Ενέργειας και Περιβάλλοντος:

<http://www.ypeka.gr/>

νοστιμιά... Εμείς πρέπει να γίνουμε οι καλύτεροι διαφημιστές των ελληνικών προϊόντων. Διότι με την προτίμηση και κατανάλωση ελληνικών προϊόντων δίνουμε δουλειά σε ελληνικά χέρια και μειώνουμε την ανεργία, περιορίζουμε την εξαγωγή συναλλάγματος και γενικά συμβάλουμε στην καλύτερευση της ελληνικής οικονομίας.»

Η βιομηχανία τροφίμων και ποτών διατηρεί θεμελιώδη ρόλο για την ελληνική οικονομία και διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις ούτως ώστε να παραμείνει βασικός μοχλός ανάπτυξης της χώρας. Όμως, για να λειτουργήσει ως παράγοντας ανάπτυξης χρειάζεται να στραφεί προς τις εξαγωγές, να λειτουργεί ανταγωνιστικά και με εξωστρέφεια. Για να κατορθωθεί αυτό είναι απαραίτητο να δοθεί προτεραιότητα στην **ποιότητα και στην ταυτότητα των προϊόντων**, δηλαδή στο ελληνικό όνομα (brand name: είναι το όνομα, η μάρκα το σύμβολο ή οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα που προσδιορίζει το προϊόν) των τροφίμων και των ποτών. Στο πλαίσιο αυτό, χρειάζεται **σύνδεση με την αγροτική παραγωγή**, τη μεταποίηση των πρώτων υλών, τη μεταφορά και την αποθήκευση (logistics), τη διαφήμιση και το μάρκετινγκ, το εμπόριο και τη διάθεση των προϊόντων στον τελικό καταναλωτή. Επίσης χρειάζεται και **σύνδεση με τον τουρισμό** (εστιατόρια, ξενοδοχεία κτλ.) με στόχο την ανάδειξη των ελληνικών προϊόντων. Πάντως, ο κλάδος παρουσιάζει μια καλή δυναμική. Ήδη κάποια ελληνικά τρόφιμα και ποτά αρχίζουν να κατακτούν τις ξένες αγορές.

Η Ελληνική Φαρμακοβιομηχανία είναι ένας από τους δυναμικούς κλάδους και συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Τα ελληνικά φάρμακα εξάγονται σε 85 χώρες του κόσμου, με πολλές εξαγωγές στις αναπτυγμένες χώρες (Ε.Ε., Η.Π.Α., Καναδάς, Αυστραλία κτλ.). Όταν λοιπόν οι Έλληνες επιλέγουν ελληνικά φάρμακα, πέρα από την απόλυτη ασφάλεια για την υγεία τους, ενισχύουν και την ελληνική οικονομία.

Επειδή πολύς λόγος έχει γίνει για τα γενόσημα φάρμακα, σύμφωνα με τον Εθνικό Οργανισμό Φαρμάκου και την ελληνική φαρμακοβιομηχανία: **τα γενόσημα φάρμακα αποτελούν ισοδύναμες εκδόσεις των πρωτότυπων φαρμάκων**. Είναι φάρμακα παρόμοια με τα πρωτότυπα, περιέχουν την ίδια δραστική ουσία, γεγονός που συνεπάγεται και παρόμοια θεραπευτικά αποτελέσματα. Κυκλοφορούν νόμιμα μετά τη λήξη της εικοσαετούς, συνήθως, προστασίας του διπλώματος ευρεσιτεχνίας (πατέντας) του πρωτότυπου φαρμάκου αναφοράς. Χρησιμοποιούνται ευρέως από τα συστήματα υγείας σε όλο τον κόσμο, ως αποτελεσματικές εναλλακτικές λύσεις έναντι των ακριβότερων πρωτότυπων φαρμάκων.

Βέβαια αξίζει να σημειώσουμε ότι ένα **αρνητικό φαινόμενο** της εποχής μας είναι η **πολυφαρμακία**, δηλαδή η κατανάλωση πολλών και μη απαραίτητων φαρμάκων. Κάθε σπίτι έχει και μια «αποθήκη» φαρμάκων. Και είναι αποδεδειγμένο ότι τα πολλά φάρμακα βλάπτουν την υγεία μας.

Ελληνική φαρμακοβιομηχανία, από τους πλέον δυναμικούς κλάδους.

Προσοχή: τα πολλά φάρμακα βλάπτουν την υγεία μας.

Ελληνικό Φάρμακο: ποιότητα στην υγεία—πνοή στην οικονομία, www.elliniko-farmako.gr

«Κάθε branded generic, προκειμένου να κυκλοφορήσει στην ελληνική αγορά υποχρεούται να αποδείξει την ασφάλειά του καθώς και την θεραπευτική του ισοδυναμία ως προς το πρωτότυπο φάρμακο αναφοράς. Για τον λόγο αυτόν, ο Εθνικός Οργανισμός Φαρμάκου (Ε.Ο.Φ.) ζητά από τους αιτούντες να προσκομίσουν σχετικές μελέτες που ονομάζονται μελέτες βιοϊσοδυναμίας.» (Ελληνική φαρμακοβιομηχανία)
«Η τιμολόγησή τους θα είναι εφεξής στο επίπεδο του 40% των πρωτοτύπων και κατά συνέπεια η αύξηση του μεριδίου χρήσης τους θα μειώσει σημαντικά τη δημόσια φαρμακευτική δαπάνη με μεγάλο όφελος για την κοινωνική ασφάλιση.» (Ε.Ο.Φ., 2014)

7.3 Από την οικονομία της κατανάλωσης στην οικονομία της παραγωγής

Οι **προϋποθέσεις ανάπτυξης** για τη χώρα υπάρχουν. Υπάρχει ένα σημαντικό αναπτυξιακό απόθεμα. Επιπλέον, ανεξάρτητα από την ποσότητα και την ποιότητα των συντελεστών παραγωγής (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο, επιχειρηματικότητα), υπάρχουν πολλά στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η Ελλάδα είναι μια πλούσια χώρα. Υπάρχουν πολλές **πηγές πλούτου**, όπως π.χ.:

α) Κλίμα και το ανάγλυφο του ελληνικού τοπίου. Η φύση προίκει σε την Ελλάδα με εύκρατο κλίμα και συνεχή αλλαγή τοπίου. Κάθε τόπος είναι μοναδικός.

β) Πλήθος ορυκτών. Το υπέδαφος της Ελλάδας έχει πλούσιο ορυκτό πλούτο (μεταλλεύματα, ορυκτά καύσιμα, λατομικά προϊόντα κτλ.). Επιπλέον, χρυσό, πετρέλαιο, φυσικό αέριο και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (κυρίως ηλιακή και αιολική ενέργεια). Μόνον που αυτός ο πλούτος μένει ανεκμετάλλευτος. Μέχρι τότε;

γ) Στρατηγική γεωγραφική θέση. Η Ελλάδα βρίσκεται στο όριο τριών ηπείρων (Ευρώπης – Ασίας – Αφρικής). Επιπλέον, η επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς Ανατολάς αναβαθμίζει τη θέση της Ελλάδας. Η Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό διαμετακομιστικό κέντρο για την Ευρώπη και όχι μόνο.

δ) Βασικά αγροτικά προϊόντα. Η Ελλάδα έχει μια παράδοση δύο-μισι χιλιάδων (2.500) ετών και πλέον στην παραγωγή βασικών γεωργικών προϊόντων, όπως το ψωμί, το λάδι, το κρασί, το τυρί κτλ. Το ζητούμενο είναι να συνειδητοποιήσουμε την μοναδική ποιότητα αυτών των προϊόντων και να προωθήσουμε την εξαγωγή τους στις αγορές του κόσμου.

ε) Μεγάλη ναυτική δύναμη. Η Ελλάδα κατέχει στο εμπορικό ναυτικό την πρώτη θέση στον κόσμο, όσον αφορά τον ελληνικής ιδιοκτησίας στόλο, και την τρίτη θέση, όσον αφορά τον στόλο με ελληνική σημαία. Αν ληφθεί υπόψη ότι τα 3/4 του πλανήτη είναι θάλασσα, η κυριαρχία των Ελλήνων στη θάλασσα είναι αναμφισβήτητη. Κι αυτό είναι μια μεγάλη δύναμη.

στ) Τουρισμός. Η Ελλάδα είναι μία από τις μεγάλες τουριστικές χώρες του κόσμου. Δεδομένου ότι ο τουρισμός είναι πλέον ανάγκη για όλους, ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει βασικό μοχλό ανάπτυξης ορισμένων οικονομικά καθυστερημένων περιοχών της χώρας (νησιά, ορεινές περιοχές κτλ.).

ζ) Πολιτισμός. Ένας λαμπρός πολιτισμός, μια θαυμαστή πολιτισμική κληρονομιά, που η ύπαρξή της και μόνον είναι ανεκτίμητος πλούτος. Κάθε γωνιά της χώρας είναι και μια γωνιά πολιτισμού. Κι αν ο πολιτισμός συνδυαστεί με τον τουρισμό, μπορεί να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη σε κάθε γωνιά της χώρας.

Πρέπει λοιπόν να σημειωθεί ότι παρά τους σημερινούς δυσμενείς δείκτες της Ελληνικής οικονομίας, **οι προϋποθέσεις ανάπτυξης υπάρχουν**, όπως π.χ.:

«Δεν ανησυχώ για το μέλλον, αρκεί να κάνουμε το χρέος μας. Αρκεί να βγούμε από τον λήθαργο. Δεν είναι ελπιδοφόρα μόνο τα κοιτάσματα των υδρογοναθράκων που μας χάρισε ο Θεός κρυμμένα στο υπέδαφός μας, αλλά κυρίως όσα έχουμε μέσα στο DNA μας: η λαχτάρα για δικαιοσύνη και ελευθερία, η πίστη στον Θεό των Πατέρων ημών, η αυτοθυσία, η λεβεντιά, το φιλότιμο, η ευαισθησία, η αλληλεγγύη, το χαμόγελο, η τόλμη στα τραγικά αδιέξοδα να ελπίζουμε και να δημιουργούμε.» (Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας, Συνέντευξη, εφ. Το Βήμα, 9 Μαρτίου 2014)

«Η Ελλάδα έχει μια μοναδική ευκαιρία. Μην ξεχνάτε ότι η χώρα σας βρίσκεται σε στρατηγικό σημείο στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Η Ελλάδα βρίσκεται σε μια πολύ ισχυρή θέση, γιατί η Νοτιοανατολική Μεσόγειος θα είναι ένα από τα παγκόσμια ενεργειακά κέντρα μέσα στα επόμενα είκοσι χρόνια.» (Ρ. Χόρματς, Συνέντευξη, εφ. Το Βήμα, 9 Μαρτίου 2014)

Φώτης Κόντογλου,
Η Ελλάδα των τριών κόσμων, 1923.

Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού,
(Ψυχικό-Οικία Μποδοσάκη).

- Οι πόροι του Δ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Ε.Σ.Π.Α.).
- Η οικονομική διεύδυση της χώρας στα Βαλκάνια.
- Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των Ελληνικών επιχειρήσεων.
- Οι μεταρρυθμίσεις στον δημόσιο τομέα (δημόσια διοίκηση, εκπαιδευτικό σύστημα, ασφαλιστικό σύστημα κτλ.).
- Το ικανό και μορφωμένο ανθρώπινο δυναμικό.
- Το πλήθος των πηγών πλούτου που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Όλα τα ανωτέρω αποτελούν, περισσότερο ή λιγότερο, **συγκριτικά πλεονεκτήματα** για τη χώρα. Η αλλαγή της νοοτροπίας που οδήγησε στην κρίση, η ανάδειξη των θετικών στοιχείων του Έλληνα, η καλλιέργεια του επιχειρείν και η εφαρμογή της καινοτομίας σε κάθε δραστηριότητα, η διαρκής προσαρμογή στις εξελίξεις, όλα αυτά και άλλα πολλά, μπορούν να μετατρέψουν την οικονομία κατανάλωσης σε οικονομία παραγωγής και να την απογειώσουν. Στο χέρι μας είναι να δημιουργήσουμε ένα νέο Ελληνικό οικονομικό θαύμα, όπως τη δεκαετία του 1960.

Η οικονομία μας, κυρίως μετά την **είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση**, στηρίχθηκε περισσότερο στην κατανάλωση και λιγότερο στην παραγωγή. Τα χρήματα που εισέρρευσαν στη χώρα δεν χρησιμοποιήθηκαν για την **αναδιάρθρωση της οικονομίας**. Τρανή απόδειξη αποτελεί το αυξανόμενο **έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο** (εισαγωγές-εξαγωγές). Η κατάργηση των δασμών (φόρος στα εισαγόμενα προϊόντα) δημιούργησε προβλήματα στην αγροτική και βιομηχανική παραγωγή. Το **άνοιγμα των αγορών και η παγκοσμιοποίηση** της οικονομίας δημιούργησαν επιπλέον προβλήματα σε πολλούς κλάδους της οικονομίας. Επίσης, το **υψηλό κόστος παραγωγής** (μισθός, ασφαλιστικές εισφορές, φορολογία κτλ.) των Ελληνικών επιχειρήσεων, σε σύγκριση με τις Ευρωπαϊκές, μείωσε περαιτέρω την ανταγωνιστικότητά τους. Έτσι, πολλές επιχειρήσεις μη μπορώντας να αντέξουν τον διεθνή ανταγωνισμό είτε έκλεισαν είτε μεταφέρθηκαν σε χώρες με μικρότερο κόστος (π.χ. Βουλγαρία). Και βέβαια οι εισαγωγές προϊόντων παρουσίαζαν αύξηση ενώ οι εξαγωγές μειώνονταν, με αποτέλεσμα να αυξάνεται περαιτέρω το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο.

Επομένως, ο δρόμος της ανάπτυξης είναι μονόδρομος και λέγεται «παραγωγή». Όχι γενικά οποιαδήποτε παραγωγή, αλλά **παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων**. Έτσι, οι Έλληνες θα αγοράζουν ελληνικά προϊόντα, θα μειωθούν οι εισαγωγές και θα αυξηθούν οι εξαγωγές, και όσο περισσότερα προϊόντα πωλούν οι επιχειρήσεις, τόσο μεγαλύτερη παραγωγή θα κάνουν. Αλλά για να αυξήσουν την παραγωγή τους θα χρειαστεί να προσλάβουν εργαζόμενους, κι αυτό συνεπάγεται μείωση της ανεργίας. Έτσι, η οικονομία θα μετατραπεί **από οικονομία κατανάλωσης σε οικονομία παραγωγής**, και αυτό θα είναι προς όφελος όλων μας.

Χρειάζεται λοιπόν να αλλάξει το **αναπτυξιακό μοντέλο της χώρας**. Χρειάζεται να περάσουμε από την οικονομία της κατανάλωσης στην οικονομία της παραγωγής.

Γιάννης Σπυρόπουλος,
Λαϊκή αγορά II, 1943.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας,
Οπωροπωλείον "ο Απόλλων", 1939.

Αγήνωρ Αστεριάδης,
Πειραιάς, 1973.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω (κεφ. 7.2.1), ο **νέος νόμος για την ανάπτυξη με τίτλο «Ελλάδα 2021: το νέο Εθνικό αναπτυξιακό πρότυπο»**, αξιοποιεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας. Όμως, σύμφωνα με έρευνα, υπάρχουν **παράγοντες που περιορίζουν την επιχειρηματικότητα** στην Ελλάδα. Και αυτοί, κατά σειρά, είναι:

- Η γραφειοκρατία του δημοσίου.
- Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση.
- Η αστάθεια πολιτικής.
- Οι φορολογικές ρυθμίσεις.
- Η διαφθορά.
- Η υψηλή φορολογία.

Βέβαια, ήδη έχουν γίνει ή γίνονται **διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις** σε αρκετούς τομείς, όπως: η δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για επενδύσεις, η ενίσχυση της καινοτομίας και της ανταγωνιστικότητας, η μείωση της γραφειοκρατίας, η μείωση της φορολογίας, η καταπολέμηση της διαφθοράς και η ενίσχυση της αξιοπιστίας και της διαφάνειας κτλ.

Χρειάζεται όμως και κάτι άλλο επιπλέον. Χρειάζεται μια **νέα νοοτροπία και κουλτούρα επιχειρηματικότητας**. Ο επιχειρηματίας είναι μια δημιουργική προσωπικότητα. Το επιχειρείν σημαίνει τόλμη, φαντασία, δημιουργία. Σημαίνει επιστημονικές γνώσεις και έξυπνες ιδέες που γίνονται πράξεις. Οι Έλληνες έχουν μια μεγάλη και λαμπρή ιστορία στο επιχειρείν. Είναι καιρός να διδαχτούμε από αυτή. Η Ελλάδα, λόγω θέσης και κλίματος, είναι μοναδικός τόπος για το επιχειρείν. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι το διαδίκτυο προσφέρει πολλές ευκαιρίες επιχειρηματικότητας, αλλά προσφέρει και τη δυνατότητα να ασκείς το επιχειρείν από μακριά. Να είσαι Αμερικάνος, Ρώσος, Κινέζος, Γερμανός κτλ. και να είσαι μόνιμα εγκατεστημένος σε μια από τις πιο όμορφες χώρες του κόσμου, στην Ελλάδα, απ' όπου θα ασκείς το επιχειρείν. Είναι και αυτό ένα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας.

Συμπερασματικά, τα παραπάνω συγκριτικά πλεονεκτήματα μπορούν να μετατρέψουν την ελληνική οικονομία από οικονομία κατανάλωσης σε οικονομία παραγωγής.

Κι' όλα αυτά σημαίνουν πως **«το μέλλον ανήκει σε αυτούς που το δημιουργούν»**. **Το μέλλον είναι στα χέρια μας!**

«Ο στρατηγικός προγραμματισμός, με την έννοια της προβολής ή της προέκτασης του παρελθόντος και του παρόντος στο μέλλον, έχει 'πεθάνει' από καιρό. Οι διαρκώς επιτυχημένες επιχειρήσεις διοικούν το παρόν μέσω του μέλλοντος και όχι το μέλλον μέσω του παρόντος ή του παρελθόντος... Οι επιχειρήσεις που εστιάζουν στο μέλλον είναι αυτές που δεν προσαρμόζονται στις εξελίξεις αλλά τις δημιουργούν. Συλλαμβάνουν ένα επιθυμητό μέλλον και το κάνουν να συμβεί.» (Μπουραντάς Δ., Ηγεσία, Ο δρόμος της διαρκούς επιτυχίας, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2005, σελ. 47)

Καινοτομία και ανταγωνιστικότητα

Υπουργείο Ανάπτυξης:
<http://www.mindev.gov.gr/>

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών:
<http://www.mke.aueb.gr/>

«Οι αγράμματοι του 21^{ου} αιώνα δεν θα είναι εκείνοι που δεν μπορούν να διαβάσουν και να γράψουν, αλλά εκείνοι που δεν μπορούν να μάθουν, να ξεμάθουν και να ξαναμάθουν.» (Άλβιν Τόφλερ)

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Η Ελλάδα διαθέτει σημαντικό ορυκτό πλούτο.
- Ανταγωνιστικό προϊόν σημαίνει καλό και ακριβό προϊόν.
- Το τουριστικό συνάλλαγμα αυξάνεται όταν οι τουρίστες καταναλώνουν ντόπια προϊόντα.
- Η Ελλάδα δεν διαθέτει σημαντική βιομηχανία τροφίμων και ποτών.
- Τα γενόσημα φάρμακα αποτελούν ισοδύναμες εκδόσεις των πρωτοτύπων φαρμάκων.

1β. Η χώρα μας διαθέτει σημαντικές πηγές πλούτου, όπως (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Τα αγροτικά προϊόντα.
- β. Ο τουρισμός.
- γ. Η εμπορική ναυτιλία.
- δ. Τα πολλά ορυκτά.
- ε. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

1. τουριστικοί πόροι
2. μαζικός τουρισμός
3. μορφή τουρισμού
4. εξάρτηση του τουρισμού
5. αύξηση τουριστικού συναλλάγματος

Β΄ στήλη

- αρνητικές επιπτώσεις
- τουριστικές εγκαταστάσεις
- κοινωνικός τουρισμός
- ντόπια κατανάλωση
- tour operators

2α. Να αναφέρετε τους φυσικούς πόρους της Ελλάδας και να αναπτύξετε έναν από αυτούς.

2β. Ποιες είναι οι πηγές ενέργειας στην Ελλάδα;

Β΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Εξηγήστε τον ρόλο των tour operators και της κατανάλωσης στην ανάπτυξη του τουρισμού.

β. Γιατί ο ρόλος της ναυτιλίας είναι σημαντικός για την παγκόσμια οικονομία;

2α. Ποια η διαφορά Ελληνικού και Ελληνόκτητου εμπορικού στόλου και γιατί ο Πειραιάς διαθέτει τις προϋποθέσεις για παγκόσμιο κέντρο της ναυτιλίας;

β. Να αναφέρετε τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας και να αναπτύξετε τις επιπτώσεις του τουρισμού.

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Να βρείτε πέντε ελληνικά προϊόντα για κάθε τομέα παραγωγής (πρωτογενής, δευτερογενής, τριτογενής), που η χώρα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα ή καλές εξαγωγές.
- Δύο ομάδες: η μία αποτελείται από μελλοντικούς εφοπλιστές και η άλλη από βιομήχανους. Κάθε ομάδα να βρει τρόπους για να προωθήσει μια «ανταγωνιστική και πράσινη» ναυτιλία και βιομηχανία.
- Είστε Υπουργός Ανάπτυξης ή Οικονομικών. Να βρείτε τρόπους για να μετατρέψετε την ελληνική οικονομία, από οικονομία κατανάλωσης σε οικονομία παραγωγής.
- Η περιοχή σου προσφέρει δυνατότητες ανάπτυξης ορισμένων μορφών τουρισμού. Σε ποια από αυτές τις μορφές τουρισμού θα αποφάσιζες να δημιουργήσεις επιχείρηση και γιατί;

ΚΕΦ. 8: ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε. - ώρες: 7

- 8.1 Ίδρυση και εξέλιξη
- 8.2 Βασικοί θεσμοί της Ε.Ε.
 - 8.2.1 Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
 - 8.2.2 Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
 - 8.2.3 Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
 - 8.2.4 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
 - 8.2.5 Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- 8.3 Άλλοι θεσμοί και όργανα της Ε.Ε.
 - 8.3.1 Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
 - 8.3.2 Το Ελεγκτικό Συνέδριο
 - 8.3.3 Τα συμβουλευτικά όργανα της Ένωσης
 - 8.3.4 Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
- 8.4 Ευρωπαίος πολίτης
- 8.5 Βασικές πολιτικές της Ε.Ε.
 - 8.5.1 Η αγροτική πολιτική της Ε.Ε.
 - 8.5.2 Η οικονομική και νομισματική πολιτική της Ε.Ε.
 - 8.5.3 Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε.
- 8.6 Πολιτισμικά χαρακτηριστικά της Ε.Ε.
- 8.7 Το μέλλον της Ε.Ε.

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να αναλύουν τους λόγους ίδρυσης και εξέλιξης της Ε.Ε.
- Να απαριθμούν και να διακρίνουν τους βασικούς θεσμούς της Ε.Ε.
- Να διακρίνουν τις αρμοδιότητες των οργάνων της Ε.Ε.
- Να αποκτήσουν την ταυτότητα και νοοτροπία του Ευρωπαίου πολίτη.
- Να αξιολογούν τις διάφορες πολιτικές της Ε.Ε.
- Να εξηγούν πώς η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι.
- Να αναλύουν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της Ε.Ε.
- Να επιδείξουν ενδιαφέρον για συμμετοχή στη διαμόρφωση της Ευρώπης του μέλλοντος.

Βασική ορολογία

- ομοσπονδιακό κράτος	- ευρωζώνη	- αρχή επικουρικότητας
- εμβάθυνση	- ευρωσύστημα	- αρχή αναλογικότητας
- διεύρυνση	- Επιτροπή των Περιφερειών	- κοινή αγροτική πολιτική
- διαδικασία συναπόφασης	- Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή	- οικονομική και νομισματική πολιτική
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	- Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής	- περιφερειακή πολιτική
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	- ευρωπαϊκή ιθαγένεια	- διαρθρωτικά ταμεία
- Συμβούλιο των Υπουργών	- ευρωπαίος πολίτης	- κοινή πολιτισμική κληρονομιά
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή	- Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης	- κοινά σύμβολα
- Ευρωπαϊκό Δικαστήριο		- κριτήρια ένταξης
- Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο		

8.1 Ίδρυση και εξέλιξη

«Η ενοποίηση της Ευρώπης πιστεύω ότι θα είναι το μεγαλύτερο πολιτικό γεγονός στην ιστορία της Ηπείρου μας. Ένα γεγονός που θα επηρεάσει όχι μόνο τη μοίρα της Ευρώπης, αλλά και την πορεία της ανθρωπότητας. Γιατί θα εξισορροπήσει το συσχετισμό Δυνάμεων στον κόσμο, θα κατοχυρώσει την ανεξαρτησία της Ευρώπης και θα συμβάλει στην εμπέδωση της παγκόσμιας τάξεως και ειρήνης.» (Κωνσταντίνος Καραμανλής).

Η Ευρώπη αρχίζει πριν από 4.000 χρόνια και όχι τον 9ον αιώνα μ.Χ., από την εποχή του **Καρλομάγνου**, ο οποίος ήταν ο πρώτος αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, μετά την ενοποίηση σχεδόν όλης της Δυτικής Ευρώπης.

Στη σύγχρονη εποχή, ο **Ιωάννης Καποδίστριας** είναι ο πρώτος Ευρωπαίος που επεσήμανε την ανάγκη μιας Ενωμένης Ευρώπης. Όταν ήταν υπουργός της Ρωσίας, υπέβαλε στις 6 Ιουλίου 1818 προς τον τσάρο Αλέξανδρο Α΄ υπόμνημα, στο οποίο με επιχειρήματα υποστήριξε την ανάγκη δημιουργίας μιας συμμαχίας όλων των Ευρωπαϊκών κρατών, μικρών και μεγάλων. Μιας συμμαχίας με **κοινή πατρίδα την Ενωμένη Ευρώπη**, που θα μπορεί να εδραιώσει την παγκόσμια ειρήνη.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ο **Jean Monnet** συνέλαβε την ιδέα της Ενωμένης Ευρώπης και ο **Robert Schuman** ανέλαβε την υλοποίησή της. Το ερώτημα είναι: **Γιατί ενωμένη Ευρώπη;** Κυρίως για λόγους πολιτικούς και οικονομικούς. Ειδικότερα:

α) Πολιτικοί λόγοι. Ο 20ός αιώνας έφερε στην Ευρώπη δύο παγκόσμιους πολέμους με μύριες καταστροφές. Όλα τα κράτη συνειδητοποίησαν ότι θα είχαν όφελος από τη συνεργασία και όχι από τη σύγκρουση. Επιπλέον, άλλο κύρος και βάρος έχει ένα κράτος κι άλλο μια ένωση κρατών στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Μια Ενωμένη Ευρώπη έχει ισχυρή φωνή στη διεθνή σκηνή, υπερασπίζεται καλύτερα τα συμφέροντά της, δύσκολα γίνεται προτεκτοράτο ξένων δυνάμεων. Πράγματι, στα πενήντα τόσα χρόνια λειτουργίας της, η Ευρωπαϊκή Ένωση έγινε παράγοντας ειρήνης, σταθερότητας, προόδου και παράδειγμα για μίμηση απ' όλο τον κόσμο.

β) Οικονομικοί λόγοι. Σύνορα, δασμοί, έλεγχοι κτλ. δημιουργούν προβλήματα στην κυκλοφορία των αγαθών και στις επιχειρήσεις. Η μικρή αγορά, δηλαδή η αγορά ενός κράτους, εμποδίζει την ανάπτυξη των επιχειρήσεων και στοιχίζει ακριβά σε παραγωγούς και καταναλωτές. Το κόστος της μη Ευρώπης είναι τεράστιο σε πολλούς τομείς (οικονομία, τεχνολογία, διεθνείς σχέσεις κτλ.). Επιπλέον, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και ο ανταγωνισμός που επιβάλλει δεν αφήνουν περιθώρια για «μοναχικές» πορείες των κρατών. Κανένα Ευρωπαϊκό κράτος δεν θα μπορούσε να ανταγωνιστεί τις Η.Π.Α., την Ιαπωνία, την Κίνα ή τους διάφορους συνασπισμούς

Jean Monnet

Robert Schuman

«Δεν συνδέουμε τα κράτη, ενώνουμε τους ανθρώπους.» (Jean Monnet)

«Ο Καραμανλής ήταν ο σωστός άνθρωπος στη σωστή θέση τη σωστή ώρα.» (Γκένσερ, Υπουργός Εξωτερικών Γερμανίας)

«Οι αρχηγοί των 15 κρατών μελών αποφασισμένοι να συνεχίσουν την πορεία τους προς μια ολοένα στενότερη ένωση των λαών της Ευρώπης, όπου οι αποφάσεις θα λαμβάνονται όσο το δυνατόν πιο κοντά στους πολίτες... αποφάσισαν να ιδρύσουν την Ευρωπαϊκή Ένωση.» (Από το προοίμιο της Συνθήκης του Μάαστριχτ, 1992)

«Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να προωθήσει τα εθνικά συμφέροντα καλύτερα από ό,τι τα έθνη όταν ενεργούν μόνα τους: στο εμπόριο, στη μετανάστευση, στον νόμο και στην τάξη, στο περιβάλλον, στην άμυνα και σε πολλούς άλλους τομείς.» (Ulrich Beck & Anthony Giddens)

κρατών (π.χ. Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας χωρών Ασίας και Ειρηνικού).

Από το 1957 που ιδρύθηκε η **Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα** (Ε.Ο.Κ.) ορίστηκε ως στόχος η δημιουργία μιας κοινής αγοράς και η προοδευτική προσέγγιση της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών. **Κοινή αγορά** σήμαινε την κατοχύρωση τεσσάρων βασικών ελευθεριών:

- **Ελευθερία κυκλοφορίας προσώπων.**
- **Ελευθερία κυκλοφορίας εμπορευμάτων.**
- **Ελευθερία κυκλοφορίας υπηρεσιών.**
- **Ελευθερία κυκλοφορίας κεφαλαίων.**

Στις αρχές του 21ου αιώνα η Ε.Ε. αντιμετωπίζει μια ιστορική πρόκληση, την εμβάθυνση και τη διεύρυνση. **Εμβάθυνση** σημαίνει περισσότερη πολιτική ενοποίηση, δημιουργία της Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας. **Διεύρυνση** σημαίνει ένταξη νέων χωρών στην Ένωση. Σημειωτέον ότι όλα τα κράτη μπορούν να γίνουν μέλη της Ένωσης, εάν πληρούν ορισμένες θεμελιώδεις αρχές. Οι πύλες της Ένωσης είναι ανοιχτές για όλους αρκεί να καλύπτουν ορισμένα κριτήρια (βλέπε κεφ.8.7).

Βέβαιον είναι ότι υπάρχει ένας **ευρωπαϊκός πολιτισμός**, κοινό σημείο αναφοράς όλων των ευρωπαϊκών κρατών. Εξήντα και πλέον χρόνια από τη δημιουργία της ένωσης, υπάρχει μια κοινότητα κρατών και ανθρώπων με ίδιες σχεδόν κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές συνθήκες, που σημαίνει ότι υπάρχουν ευνοϊκές προϋποθέσεις για πολιτική ενοποίηση. Βέβαιον είναι ότι μερικά κράτη που χτυπούν την πόρτα της Ε.Ε. έχουν διαφορετικές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που εμποδίζουν την ένταξη και ενσωμάτωσή τους στην Ε.Ε. Εξίσου βέβαιον είναι ότι τόσο στις χώρες της Ένωσης, όσο και στις υποψήφιες χώρες, υπάρχουν δυνάμεις που ενισχύουν και δυνάμεις που εμποδίζουν την εμβάθυνση και τη διεύρυνση. Οι δυνάμεις που θα επικρατήσουν θα προσδιορίσουν και την μέλλουσα πορεία. Αλλά, **οι δυνάμεις αυτές είμαστε «Εμείς», οι χώρες και οι λαοί της Ευρώπης.**

Δεδομένης της διεύρυνσης της Ε.Ε., η προτιμότερη λύση ίσως για όλα τα κράτη, και για την Ελλάδα, είναι το ομοσπονδιακό σύστημα που θα στηρίζεται στο κοινοτικό σύστημα. Το **ομοσπονδιακό σύστημα έχει δύο πλεονεκτήματα. Πρώτον**, εξασφαλίζει ισότιμη συμμετοχή των χωρών. **Δεύτερον**, δίνει τη δυνατότητα σε κάθε χώρα να προχωρήσει με τους δικούς της ρυθμούς στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Βασικοί σταθμοί της Ε.Ε

-1951: Έξι χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο) ιδρύουν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (Ε.Κ.Α.Χ.).

-1957: Οι έξι χώρες με τις συνθήκες της Ρώμης, ιδρύουν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ).

-1981: Η Ελλάδα γίνεται το δέκατο μέλος της Ε.Ε.

-1989: Πτώση τείχους Βερολίνου.

-1990: Ενοποίηση της Γερμανίας.

-1992: Δημιουργείται η συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (συνθήκη Μάαστριχτ). Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ονομάζεται Ευρωπαϊκή Ένωση.

-2002: Κυκλοφορία του ενιαίου Ευρωπαϊκού νομίσματος (Ευρώ) και απόσυρση των εθνικών νομισμάτων.

-2003: Έγκριση ευρωπαϊκού Συντάγματος από την Ευρωπαϊκή Συνέλευση.

-2004: Είσοδος δέκα νέων χωρών στην Ε.Ε. και της Κύπρου. Είναι το τέλος της διχοτόμησης της Ευρώπης.

-2004: 25 κράτη υπογράφουν τη **θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης**, αλλά δεν επικυρώθηκε.

-2009: τίθεται σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας. Στόχος της είναι να καταστήσει την Ε.Ε. πιο δημοκρατική, αποτελεσματική και διαφανή, και συνεπώς ικανή να αντιμετωπίσει παγκόσμιες προκλήσεις.

-2013: Τίθεται σε ισχύ το «**δημοσιονομικό σύμφωνο**». Στόχος είναι η ενίσχυση της δημοσιονομικής πειθαρχίας στην Ευρωζώνη με τον «κανόνα του ισοσκελισμένου προϋπολογισμού» και με έναν διορθωτικό μηχανισμό.

-2013: Εγκρίνεται ο ενιαίος μηχανισμός εποπτείας των τραπεζών και άλλων πιστωτικών ιδρυμάτων, και με τον τρόπο αυτόν τίθενται τα **θεμέλια της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης**.

8.2 Βασικοί θεσμοί της Ε.Ε.

8.2.1 Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Ε.Κ.) αποτελείται από αντιπροσώπους των Ευρωπαίων πολιτών που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν. Οι ευρωβουλευτές εκλέγονται με άμεση, μυστική και καθολική ψηφοφορία. Οι **ευρωεκλογές γίνονται κάθε πέντε χρόνια** την ίδια περίοδο σε όλα τα κράτη της Ε.Ε. Κάθε κράτος, ανάλογα με τον πληθυσμό του εκλέγει ορισμένο αριθμό ευρωβουλευτών. Η Ελλάδα π.χ. εκλέγει 21 ευρωβουλευτές. Οι **αρμοδιότητες** του Ε.Κ. είναι οι εξής:

α) Ασκήι νομοθετική διαδικασία. Για τη λήψη αποφάσεων, κατά κανόνα, ακολουθείται η λεγόμενη «Συνήθης Νομοθετική Διαδικασία», στην οποία συμμετέχουν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μαζί παράγουν τις πολιτικές και τους νόμους στην Ε.Ε. Κατά κανόνα, η Επιτροπή προτείνει νέους νόμους και το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο τους εγκρίνουν. Στη συνέχεια, οι νομοθετικές αυτές πράξεις τίθενται σε εφαρμογή από τα κράτη μέλη και την Επιτροπή η οποία μεριμνά και για την ορθή εφαρμογή των νόμων.

β) Ασκήι έλεγχο στις δραστηριότητες του Συμβουλίου και της Επιτροπής.

γ) Εκλέγει τον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

8.2.2 Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο βρίσκεται στην κορυφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελείται από τους **αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων**, από τον **πρόεδρό του και τον πρόεδρο της Επιτροπής**. Ο **υπουργός εξωτερικών** της Ένωσης συμμετέχει στις εργασίες του.

Ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου εκλέγεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο με ειδική πλειοψηφία για θητεία 2,5 ετών, άπαξ ανανεώσιμη. Ο **ρόλος της προεδρίας** είναι σημαντικός. Συχνά πρέπει να φροντίζει να βρίσκει αποδεκτούς συμβιβασμούς και ρεαλιστικές λύσεις στα προβλήματα που υπάρχουν και στις προτάσεις που υποβάλλουν τα κράτη-μέλη. Επίσης πρέπει να μεριμνά για τη συνοχή και τη συνέχεια των λαμβανομένων αποφάσεων.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο παίρνει τις μεγάλες αποφάσεις και δίνει τις απαραίτητες λύσεις. Οι αποφάσεις του είναι ομόφωνες. Αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα της Ε.Ε. ως **πολιτικό όργανο** με τις εξής **λειτουργίες**:

α) Δίνει την αναγκαία ώθηση στην ανάπτυξη της Ένωσης και καθορίζει τους γενικούς πολιτικούς προσανατολισμούς της.

β) Καθορίζει τις αρχές και τους γενικούς προσανατολισμούς της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας.

8.2.3 Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το Συμβούλιο υπουργών έχει **νομοθετική και εκτελεστική** εξουσία. Είναι το όργανο που αποφασίζει για τους νόμους της Ένωσης

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Στις ευρωεκλογές οι πολιτικοί των ευρωπαϊκών κρατών, συνήθως, δεν ενημερώνουν τους πολίτες για τα ευρωπαϊκά αλλά για εσωτερικά θέματα. Αποτέλεσμα, οι πολίτες δεν ψηφίζουν ευρωπαϊκά αλλά εθνικά.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Η διάσκεψη κορυφής, όπως ονομάζεται το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, δίνει στην Ένωση τις αναγκαίες ωθήσεις για την ανάπτυξή της και καθορίζει τις γενικές πολιτικές κατευθύνσεις. Οι αρχηγοί συζητούν θέματα καίριας σημασίας για την Ένωση και τα συμπεράσματα ισχύουν για όλα τα όργανά της. Η εκτέλεση των αποφάσεων εξασφαλίζεται από κάθε ένα από τα πέντε κοινοτικά όργανα: το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο των Υπουργών, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Δικαστήριο και το Ελεγκτικό Συνέδριο.

CONSILIUM

Συμβούλιο

στους περισσότερους τομείς. Είναι το θεσμικό όργανο στο οποίο εκπροσωπούνται οι Κυβερνήσεις, γι' αυτό έχει ταυτόχρονα **διακυβερνητικό και υπερεθνικό/ευρωπαϊκό** χαρακτήρα. Προετοιμάζει τις συνεδριάσεις, συμβιβάζει τις διάφορες προτάσεις, εξασφαλίζει συνέχεια και συνέπεια στις αποφάσεις. Οι αποφάσεις λαμβάνονται συνήθως με ειδική πλειοψηφία, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά. Αποτελείται από έναν υπουργό κάθε κράτους-μέλους. Η σύνθεσή του ποικίλλει ανάλογα με το θέμα που εξετάζεται (π.χ. Συμβούλιο υπουργών οικονομικών, παιδείας, γεωργίας). Η προεδρία του Συμβουλίου υπουργών, πλην του υπουργού εξωτερικών, ασκείται εναλλακτικά από τα κράτη μέλη, τουλάχιστον για ένα έτος.

8.2.4 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η διακυβέρνηση αναφέρεται στον τρόπο άσκησης της εξουσίας, δηλαδή τους κανόνες, τις διαδικασίες και τη συμπεριφορά της εξουσίας. Με στόχο τη χρηστή διακυβέρνηση, προβλέπονται πέντε θεμελιώδεις **αρχές διακυβέρνησης** της Ε.Ε., οι εξής: **η συνοχή, η συμμετοχή, η διαφάνεια, η λογοδοσία, η αποτελεσματικότητα**. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί την **Κυβέρνηση της Ένωσης**, την εκτελεστική εξουσία της. Η θητεία της Επιτροπής είναι πενταετής. Ασκεί τις αρμοδιότητές της με **πλήρη ανεξαρτησία** και προάγει το κοινό ευρωπαϊκό συμφέρον. Διαχειρίζεται και εκτελεί τις αποφάσεις της Ένωσης. Η Επιτροπή έχει και **νομοθετική εξουσία**. Η οποιαδήποτε νομοθετική διαδικασία ξεκινά με πρόταση της Επιτροπής. Αυτή και μόνο έχει το δικαίωμα πρωτοβουλίας, αρμόδιο όμως να αποφασίσει είναι το Συμβούλιο και ανάλογα με την περίπτωση το Κοινοβούλιο. Όταν η Επιτροπή καταρτίζει τις προτάσεις της ακολουθεί **τρεις κατευθυντήριες αρχές**:

- Το ευρωπαϊκό συμφέρον.
- Την αρχή της επικουρικότητας.
- Τις αναγκαίες προκαταρκτικές διαβουλεύσεις.

8.2.5 Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει έδρα το Λουξεμβούργο και περιλαμβάνει τρία δικαιοδοτικά όργανα:

α) Το Δικαστήριο. Έχει ως αποστολή να εξασφαλίζει «την τήρηση του δικαίου κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή» των Συνθηκών. Ειδικότερα:

- Ελέγχει τη νομιμότητα των πράξεων των οργάνων της Ε.Ε.
- Φροντίζει για την εκ μέρους των κρατών-μελών τήρηση των απορρεουσών από τις Συνθήκες υποχρεώσεών τους.
- Ερμηνεύει το δίκαιο της Ένωσης κατόπιν υποβολής αιτήσεως εκ μέρους των εθνικών δικαστών.

β) Το Γενικό Δικαστήριο. Είναι αρμόδιο να εκδικάζει, μεταξύ άλλων, τις προσφυγές που ασκούνται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα κατά των πράξεων ή παραλείψεων των οργάνων και οργανισμών της Ε.Ε.

γ) Το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης. Είναι αρμόδιο να εκδικάζει τις διαφορές μεταξύ της Ένωσης και των υπαλλήλων της.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο

Γενικές πληροφορίες για την Ε.Ε.:

-Δωρεάν καλέστε τον αριθμό 00 800 6 7 8 9 10 11 από οπουδήποτε στην Ε.Ε.

-Με κανονική χρέωση, καλέστε τον αριθμό +32-2-299 96 96 από οπουδήποτε στον κόσμο.

-Ο επίσημος δικτυακός τόπος της Ε.Ε. είναι:

http://europa.eu/index_el.htm

Εκπαιδευτικά προγράμματα της Ε.Ε.:

<http://www.iky.gr/erasmus-plus>

Υπηρεσίες Ε.Ε. στην Ελλάδα:

-Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Βασ. Σοφίας, 2, Αθήνα,

Τηλ.: 210.7272100

-Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Αμαλίας 8, Αθήνα,

Τηλ.: 210.3311541-7

-Γραφεία ενημέρωσης

του πολίτη της Ε.Ε.:

Ξενοφώντος 7, Αθήνα,

Τηλ. 210.3255550

Καρόλου Ντηλ 29, Θεσ/νίκη,

Τηλ.: 2310.223428

8.3 Άλλοι θεσμοί και όργανα της Ε.Ε.

8.3.1 Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Από την 1η Ιανουαρίου 1999 η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) είναι υπεύθυνη για την άσκηση της **νομισματικής πολιτικής στη ζώνη του ευρώ**. Η ζώνη του ευρώ περιλαμβάνει τις χώρες που έχουν υιοθετήσει το ευρώ.

Η δημιουργία του κοινού νομίσματος και η ίδρυση της Ε.Κ.Τ., αποτέλεσε βασικό στάδιο στη μακρόχρονη πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Για να ενταχθεί μια χώρα στη ζώνη του ευρώ πρέπει να πληροί ορισμένα **κριτήρια σύγκλισης**, ώστε να υπάρχουν οι προϋποθέσεις για την επιτυχημένη συμμετοχή στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση.

Η **Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα** μαζί με τις **Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες** των χωρών που έχουν υιοθετήσει το ευρώ αποτελούν το **ευρωσύστημα**.

Η Ε.Κ.Τ. είναι η κεντρική τράπεζα για το ενιαίο νόμισμα της Ευρώπης, το ευρώ. Είναι **ανεξάρτητη** από τα άλλα όργανα της Ε.Ε. και από τα κράτη-μέλη. Η ανεξαρτησία της Ε.Κ.Τ. καθορίζεται στο θεσμικό πλαίσιο για την ενιαία νομισματική πολιτική (στη συνθήκη για την Ε.Ε. και στο καταστατικό της τράπεζας). Το **βασικό καθήκον της Ε.Κ.Τ. είναι η διαφύλαξη της αξίας του ευρώ**, δηλαδή να διατηρεί την αγοραστική δύναμη του ευρώ και, συνεπώς, τη σταθερότητα των τιμών στη ζώνη του ευρώ. Τον ίδιο στόχο έχει και το ευρωσύστημα. Η λειτουργία του διέπεται από τις εξής οργανωτικές αρχές:

α) Συμμετοχή και συνεργασία. Όλα τα μέλη με πνεύμα συνεργασίας και συλλογικότητας συμβάλλουν στην επίτευξη των σκοπών του ευρωσυστήματος.

β) Διαφάνεια και λογοδοσία. Όλα τα μέλη ενεργούν με διαφάνεια και είναι πλήρως υπεύθυνα και υπόλογα για την λειτουργία του ευρωσυστήματος.

γ) Συνοχή και ενότητα. Με σεβασμό προς το νομικό καθεστώς των μελών του, το Ευρωσύστημα, διακρίνεται από συνοχή και ενότητα, εκφράζεται με ενιαία φωνή και βρίσκεται κοντά στους πολίτες της Ευρώπης.

δ) Αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα κατά τη λήψη αποφάσεων. Όλες οι διαδικασίες διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων πρέπει να στοχεύουν στην αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα. Η λήψη αποφάσεων εστιάζεται στην ανάλυση και στην ανάπτυξη επιχειρημάτων, καθώς και στην έκφραση όλων των διαφορετικών απόψεων.

8.3.2 Το Ελεγκτικό Συνέδριο

Το Ελεγκτικό Συνέδριο έχει τόσα μέλη όσα τα κράτη της Ένωσης, τα οποία ασκούν τα καθήκοντά τους με πλήρη ανεξαρτησία.

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Το **Διοικητικό Συμβούλιο** της Ε.Κ.Τ. είναι το βασικό όργανο λήψης αποφάσεων και απαρτίζεται από:

- τα έξι μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής,
- τους διοικητές των εθνικών κεντρικών τραπεζών των χωρών της ζώνης του ευρώ (ευρωζώνη).

Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων

Ευρωπαϊκή Δικαστική Συνεργασία

Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία

Αποστολή του είναι ο έλεγχος της χρηστής διαχείρισης των οικονομικών της Ένωσης. Ελέγχει αν τα έσοδα και τα έξοδα έγιναν σύμφωνα με τις δημοσιονομικές και λογιστικές αρχές της Ένωσης, από τα όργανα της Ένωσης αλλά και από τα κράτη-μέλη. Επιπλέον, ελέγχει αν έγιναν παρατυπίες, ατασθαλίες, απάτες κατά την εκτέλεση των κοινοτικών προγραμμάτων κτλ.

Το Ελεγκτικό Συνέδριο συντάσσει ετήσια έκθεση, η οποία και αποτελεί τη βάση για τον έλεγχο που ασκεί το Κοινοβούλιο στον προϋπολογισμό.

8.3.3 Τα συμβουλευτικά όργανα της Ένωσης

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο των Υπουργών και η Επιτροπή επικουρούνται από δύο συμβουλευτικά όργανα:

α) Την Επιτροπή των Περιφερειών. Τα μέλη της είτε εκλέγονται είτε διορίζονται από τα κράτη μέλη αποκλειστικά από τους **εκπροσώπους της Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης.** Η Επιτροπή Περιφερειών εκφράζει και υπερασπίζει την **αρχή της επικουρικότητας**, ιδίως για θέματα διασυνοριακής συνεργασίας. Επιπλέον, μπορεί να εκφράζει τη γνώμη της για κάθε ζήτημα που έχει επιπτώσεις σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (π.χ. αγροτικές καλλιέργειες, προστασία περιβάλλοντος, υγεία, παιδεία κτλ.).

β) Την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Τα μέλη της διορίζονται για 5 έτη από τα κράτη-μέλη και **εκπροσωπούν τις παραγωγικές τάξεις.** Απαρτίζεται από αντιπροσώπους των οργανώσεων εργοδοτών, μισθωτών και άλλων αντιπροσωπευτικών φορέων της κοινωνίας των πολιτών, με ίσα περίπου μέλη από αυτές τις τρεις ομάδες.

Τα μέλη της Επιτροπής των Περιφερειών και της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής δεν πρέπει να δεσμεύονται από καμία επιτακτική εντολή. Ασκούν τα καθήκοντά τους με **πλήρη ανεξαρτησία**, προς το γενικό συμφέρον της Ένωσης.

8.3.4 Ο Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διορίζει Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή, ο οποίος παραλαμβάνει τις καταγγελίες για **περιπτώσεις κακοδιοίκησης** στα πλαίσια των οργάνων, οργανισμών ή φορέων της Ένωσης. Ερευνά τις καταγγελίες αυτές και συντάσσει σχετικές εκθέσεις. Ο Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής ασκεί τα καθήκοντά του με **πλήρη ανεξαρτησία.**

Οι πέντε **θεμελιώδεις αρχές της δημόσιας διοίκησης** που καθοδηγούν τη δράση της Ε.Ε. είναι:

- Αφοσίωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τους πολίτες της.
- Ακεραιότητα.
- Αντικειμενικότητα.
- Σεβασμός προς τους άλλους.
- Διαφάνεια.

Ελεγκτικό Συνέδριο

Επιτροπή Περιφερειών

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής

Ευρωπαϊός Επόπτης

8.4 Ευρωπαίος πολίτης

Θέλουν οι Ευρωπαίοι, η Ευρώπη να είναι οικονομικός γίγαντας και πολιτικός νάνος;

Οι εμπνευστές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1950) ανέφεραν: «**δεν συνδέουμε τα κράτη, ενώνουμε τους ανθρώπους**». Αργότερα (1975) σε μια έκθεση για την Ευρωπαϊκή ενοποίηση υπογραμμίζεται ότι η οικοδόμηση της Ευρώπης δεν αποτελεί μια μορφή συνεργασίας μεταξύ κρατών-μελών αλλά μια προσέγγιση μεταξύ λαών που επιδιώκουν να δράσουν από κοινού για την προσαρμογή των κοινωνιών τους στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του κόσμου, διαφυλάσσοντας τις αξίες που αποτελούν την κοινή τους κληρονομιά. Το 1992 με τη συνθήκη του Μάαστριχτ ανοίγει ο δρόμος για την πολιτική ολοκλήρωση. Θεσπίζεται η Ευρωπαϊκή ιθαγένεια και η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν. Ε.). Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα γίνεται Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Το 2003 εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή (Συντακτική) Συνέλευση το **Σύνταγμα (Σ.) της Ευρώπης** (Συνταγματική Συνθήκη). Σημειώνεται ότι οι έννοιες «Συνέλευση» και «Σύνταγμα» παραπέμπουν στην οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, στην **Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία**. Με το Σ. αρχίζει η Συνταγματική ιστορία της Ε.Ε. Πράγματι, **αν το Ευρώ δείχνει την οικονομική ένωση, το Σύνταγμα δείχνει την πολιτική ένωση**.

Το Σ. καλύπτει ως έναν βαθμό το δημοκρατικό έλλειμμα της Ε.Ε. Με το Σ. αρχίζει η κοινή πολιτική πορεία της Ε.Ε. Προσφέρει ένα μοντέλο πολιτικής διακυβέρνησης και κοινωνικής-οικονομικής ανάπτυξης, με βάση τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Βέβαια, το Σ. δεν τέθηκε σε ισχύ, αλλά πολλά από όσα αναφέρει ισχύουν και η πορεία προς την πολιτική ενοποίηση της Ε.Ε. συνεχίζεται.

Όπως το έθνος/πατρίδα, έτσι και η Ε.Ε., ως μια ένωση εθνών/πατριδών, αποτελεί μια αξία. **Το κοινό πολιτισμικό παρελθόν αλλά και το κοινό όραμα για ένα κοινό μέλλον είναι το κοινό ιδανικό της Ευρώπης**. Βέβαια, κάθε κράτος έχει τη δική του ιστορία, πολιτισμό, αξίες, επιδιώξεις κτλ. Όμως, όλα αυτά εδράζονται σε μια κοινή βάση, στην **Ευρωπαϊκή ιστορία, πολιτισμό, αξίες, επιδιώξεις κτλ.**, που δεν αναιρεί τις επιμέρους επιλογές.

Το οικοδόμημα της Ε.Ε. συνεχίζεται. Ο Ευρωπαίος πολίτης ήδη απολαμβάνει **πολλά πλεονεκτήματα**: περισσότερες επιλογές, ενίσχυση και διασφάλιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών του, υψηλότερο βιοτικό επίπεδο, ελεύθερη διακίνηση κτλ. Η ιδέα της **πολιτικής ένωσης της Ευρώπης** γίνεται πράξη, αλλά να μην μας διαφεύγει ότι οι άνθρωποι μετουσιώνουν τις ιδέες σε πραγματικότητα. Επομένως, ο Ευρωπαίος πολίτης έχει χρέος να συμβάλλει προσωπικά στη δημιουργία της **Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας**, να γίνει πρωταγωνιστής των εξελίξεων. Η Ευρώπη χρειάζεται την

«Πολλά είναι τα όσα ήθελες και δεν μπόρεσες.

Περισσότερα όσα μπορούσες και δεν θέλησες.

Και ακόμη περισσότερα όσα δεν θέλησες και που έπρεπε και να θελήσεις και να μπορέσεις.»

(Κ. Τσάτσος)

Το 2002 συνήλθε στις Βρυξέλλες η Συντακτική Συνέλευση της Ε.Ε., με στόχο να διατυπώσει προτάσεις για το μέλλον της Ευρώπης. Η Συνέλευση, με πρόεδρο τον πρώην πρόεδρο της Γαλλίας Ζισκάρ Ντ' Εστέν μαζί με δύο αντιπροέδρους, αποτελείτο από 102 μέλη συν 3 μέλη προεδρείο = 105 μέλη σύνολο. Τα μέλη αποτελούσαν τους πολιτικούς εκπροσώπους των κρατών μελών. Ειδικότερα συμμετείχαν:

-15 εκπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών της Ε.Ε.

-30 μέλη των εθνικών κοινοβουλίων των κρατών της Ε.Ε. (2 ανά κοινοβούλιο).

-16 μέλη του Ευρωκοινοβουλίου.

-2 εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

-39 αντιπρόσωποι των 13 υπό ένταξη χωρών (ένας από την κυβέρνηση, δύο βουλευτές από κάθε υποψήφια χώρα).

Οργανισμός Θεμελιωδών
Δικαιωμάτων της Ε.Ε.

Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα εμπεριέχει και τον **χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης**. Στόχος του χάρτη είναι η συγκέντρωση σ' ένα ενιαίο κείμενο όλων των ατομικών, πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, που εξασφαλίζονται στον Ευρωπαίο πολίτη, ώστε εύκολα και γρήγορα να τα διαπιστώνει και να τα υπερασπίζεται/τηρεί.

υποστήριξη των πολιτών της για να ολοκληρωθεί η πολιτική ένωση. Η Ε.Ε. είναι μια **ένωση κρατών** αλλά και μια **ένωση λαών**.

Με τη **συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992)** έγινε η αντικατάσταση του όρου «Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα» από τον όρο «**Ευρωπαϊκή Κοινότητα**». Με την τροποποίηση αυτή εκφράζεται η ποιοτική αλλαγή της Ευρωπαϊκής Ένωσης **από οικονομική κοινότητα σε πολιτική κοινότητα**. Ο κάθε πολίτης πλέον δεν είναι μόνο πολίτης του κράτους-μέλους αλλά **και πολίτης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας**.

Ένα αποφασιστικό βήμα για την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης είναι η θέσπιση της **ιθαγένειας της Ένωσης**. Τονίζεται ότι η **ιθαγένεια της Ένωσης συμπληρώνει και δεν αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια**.

Το Σύνταγμα της Ε.Ε., σχετικά με την **ιθαγένεια της Ένωσης**, ορίζει τα εξής:

α) Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την ιθαγένεια κράτους-μέλους. Η ιθαγένεια της Ένωσης προστίθεται στην εθνική ιθαγένεια και δεν την αντικαθιστά.

β) Οι πολίτες της Ένωσης έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται από το Σύνταγμα. Έχουν:

-Το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών-μελών.

-Το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις Εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καθώς και στις δημοτικές εκλογές στο κράτος-μέλος κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους πολίτες του εν λόγω κράτους.

-Κάθε πολίτης της Ένωσης που κατοικεί σε κράτος-μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοος έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις Εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος-μέλος της κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπήκοους τού εν λόγω κράτους.

-Το δικαίωμα να απολαύουν στο έδαφος τρίτης χώρας στην οποία δεν αντιπροσωπεύεται το κράτος-μέλος του οποίου έχουν την ιθαγένεια, της διπλωματικής και προξενικής προστασίας κάθε κράτους-μέλους, υπό τους ίδιους όρους που ισχύουν και έναντι των πολιτών του κράτους αυτού.

-Το δικαίωμα αναφοράς προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το δικαίωμα να απευθύνονται στον διαμεσολαβητή, καθώς και το δικαίωμα να απευθύνονται εγγράφως στα θεσμικά και στα συμβουλευτικά όργανα της Ένωσης σε μια από τις γλώσσες του Συντάγματος και να λαμβάνουν απάντηση στην ίδια γλώσσα.

γ) Τα δικαιώματα αυτά ασκούνται υπό τους όρους και εντός των ορίων που ορίζονται από το Σύνταγμα και από τις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή του.

Το **ERASMUS+** είναι το νέο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, που στοχεύει στην ενίσχυση των δεξιοτήτων και της απασχολησιμότητας καθώς και στον εκσυγχρονισμό των συστημάτων εκπαίδευσης, κατάρτισης και νεολαίας, σε όλους τους τομείς της Δια Βίου Μάθησης (Ανώτατη Εκπαίδευση, Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, Εκπαίδευση Ενηλίκων, Σχολική Εκπαίδευση, δραστηριότητες νεολαίας κτλ). Δηλαδή, συνδυάζει όλα τα προηγούμενα σχετικά προγράμματα.

Αρμόδιος φορέας είναι το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών
Διεύθ.: Λ. Εθνικής Αντιστάσεως 41,
Τ.Κ. 142 34, Νέα Ιωνία - Αττική
Τηλ.: 210-3726300,
e-mail: iky@hol.gr και

<http://www.iky.gr/erasmus-plus>

Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (Θεσσαλονίκη).

Eurostat: προσφέρει πλείστες πληροφορίες στους Ευρωπαίους πολίτες.

8.5 Βασικές πολιτικές της Ε.Ε.

8.5.1 Η αγροτική πολιτική της Ε.Ε.

Η κοινή αγροτική πολιτική (Κ.Α.Π.) είναι η **πρώτη κοινή πολιτική** της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όταν ξεκίνησε το 1961 η κοινότητα παρήγαγε το 80% της κατανάλωσής της. Μετά από σαράντα χρόνια (2011), όχι μόνο είχε αυτάρκεια αλλά υπερπαραγωγή σε αρκετά προϊόντα. Βουνά από βούτυρο και θάλασσες από γάλα στοιβάζονται στις αποθήκες της κοινότητας. Εκτός λοιπόν από τα **θετικά** (αύξηση παραγωγικότητας, εφοδιασμός της αγοράς, εξασφάλιση ικανοποιητικού επιπέδου ζωής στους αγρότες κτλ.), υπάρχουν και **αρνητικά** (υπερπαραγωγή σε ορισμένα προϊόντα, αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον λόγω εντατικής καλλιέργειας, μεγαλύτερο όφελος στους μεγαλοαγρότες κτλ.). Τα αρνητικά αυτά στοιχεία οδήγησαν την Ε.Ε. να λάβει μέτρα. Σήμερα, **στόχοι της αγροτικής πολιτικής** είναι:

- Οι αγρότες να μπορούν να παράγουν επαρκώς **ασφαλή και υψηλής ποιότητας τρόφιμα** (δημητριακά, κρέας, γαλακτοκομικά, κρασί κτλ.) και να **φροντίζουν το περιβάλλον**.
- Οι καταναλωτές να επιλέγουν τα τρόφιμά τους πλήρως ενημερωμένοι, μέσω προαιρετικών **μηχανισμών σήμανσης ποιότητας Ε.Ε.** (γεωγραφική προέλευση, βιολογικά προϊόντα κτλ.).
- Η προώθηση της **καινοτομίας στους τομείς της παραγωγής και της μεταποίησης τροφίμων** με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας και τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
- Η οικοδόμηση σχέσεων **θεμιτού εμπορίου με τις αναπτυσσόμενες χώρες**, με την αναστολή των γεωργικών εξαγωγικών επιδοτήσεων και τη διευκόλυνση των αναπτυσσόμενων χωρών να εξάγουν τα προϊόντα τους στην Ε.Ε.

8.5.2 Η οικονομική και νομισματική πολιτική της Ε.Ε.

Η οικονομική και νομισματική ένωση (Ο.Ν.Ε.) αποτελεί ένα αποφασιστικό βήμα προς την πλήρη οικονομική ενοποίηση της κοινότητας.

Στον **οικονομικό τομέα στόχος** είναι η σύγκλιση της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών, γι' αυτό, αν ένα κράτος με την οικονομική πολιτική του θέτει σε κίνδυνο την σταθερότητα του ενιαίου νομίσματος, θα υφίσταται κυρώσεις.

Στον **νομισματικό τομέα στόχος** είναι η ενιαία νομισματική και συναλλαγματική πολιτική, η οποία θα υπηρετεί την οικονομική πολιτική και τη νομισματική σταθερότητα (σταθερότητα τιμών). Βασικό όργανο για την νομισματική πολιτική της Ένωσης είναι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.).

Υπάρχει μια **ισορροπία μεταξύ οικονομικών και νομισματικών αρχών** της Ένωσης. Η πολιτική εξουσία, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, χαράσσει και ασκεί την οικονομική πολιτική. Όμως, οι νομισματικές αρχές (π.χ. Ε.Κ.Τ.) έχουν ανεξαρτησία για την επίτευξη του στόχου τους, που είναι η σταθερότητα των τιμών.

Ένα από τα μέσα άσκησης οικονομικής πολιτικής είναι ο **προϋπολογισμός**, ο οποίος καταγράφει τα έσοδα και τα έξοδα της Ένωσης.

Ευρωπαϊκά σήματα για προστατευόμενα προϊόντα.

Νόμισμα 2 ευρώ,
Η αρπαγή της Ευρώπης.

Η Ευρώπη ταξιδεύει πάνω
στον Ταύρο-Δία.

Η καταγραφή καταδεικνύει με ακρίβεια και πληρότητα τις πολιτικές επιλογές της. Μία από τις επιλογές είναι η ανακατανομή του εισοδήματος μεταξύ των κρατών-μελών. Έτσι οι χώρες που έχουν κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν), χαμηλότερο του μέσου κοινοτικού όρου, εισπράττουν περισσότερα από όσα δίνουν στο κοινό ταμείο. Τα κύρια όργανα (Επιτροπή, Συμβούλιο, Κοινοβούλιο), έχουν λόγο στο μέγεθος και την κατάρτιση του προϋπολογισμού. Όμως, την ευθύνη για τη διάθεση των κονδυλίων έχουν η Επιτροπή και οι χώρες της Ε.Ε.

Όσον αφορά **τα έσοδα** της Ένωσης προέρχονται από τις συνεισφορές των κρατών-μελών, αλλά και από τους δασμούς που επιβάλλονται στα προϊόντα που εισάγονται από τρίτες χώρες καθώς και από ένα ποσοστό του φόρου προστιθέμενης αξίας που εισπράττει κάθε χώρα. Όσον αφορά **τα έξοδα**, η Ένωση δαπανά το μεγαλύτερο ποσοστό του προϋπολογισμού για τη **γεωργία**. Τελευταία έχει αρχίσει διαδικασία αναδιάρθρωσης των δαπανών. Τα έξοδα κατευθύνονται, κυρίως, στις εξής κατηγορίες: γεωργία και αλιεία, διαρθρωτικές ενέργειες, αναπτυξιακή συνεργασία, άλλες πολιτικές (π.χ. έρευνες, ενέργεια, περιβάλλον), δαπάνες λειτουργίας.

8.5.3 Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε.

Τα **διαρθρωτικά ταμεία** της Ε.Ε. αποτελούν τους κυριότερους μηχανισμούς που διαθέτει για την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. **Κύριος στόχος** των διαρθρωτικών ταμείων είναι η **μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων**. Για τον σκοπό αυτόν συγχρηματοδοτούν με τα κράτη μέλη διάφορα αναπτυξιακά προγράμματα. Η ύπαρξη των ταμείων είναι απόλυτα επιβεβλημένη γιατί η κοινότητα οικοδομείται στην **αρχή της κοινοτικής αλληλεγγύης**, αρχή η οποία επιβάλλει τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Τα **διαρθρωτικά ταμεία** είναι τα εξής:

- Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Π.Τ.Α.).
- Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.).
- Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο – Τμήμα Προσανατολισμού.
- Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού Αλιείας (Χ.Μ.Π.Α.).

Πάντως, **ο ρόλος των διαρθρωτικών ταμείων** θα εξαρτηθεί από το πόσο σοβαρά οι πλούσιες χώρες θα λάβουν υπόψη την αρχή της αλληλεγγύης, αλλά και από το πόσο αποτελεσματικά οι φτωχές χώρες θα χρησιμοποιήσουν τους μεταφερόμενους πόρους.

Αρχή της επικουρικότητας

Πότε και σε ποιες περιπτώσεις η Ένωση έχει αρμοδιότητα να δράσει; Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται στο κατάλληλο επίπεδο, κατάλληλο με κριτήρια την αποκέντρωση (εγγύτητας στον πολίτη) και την αποτελεσματικότητα. Αυτό σημαίνει ότι τα κοινοτικά όργανα οφείλουν να αποδεικνύουν ότι υπάρχει ανάγκη κοινοτικής ρύθμισης και δράσης. Δηλαδή, όταν δεν είναι απαραίτητο να υπάρξει κοινοτική ρύθμιση/ δράση είναι προτιμότερο να μην υπάρξει. Επιπλέον, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, η ρύθμιση/δράση της Ένωσης δεν υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη των στόχων της.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. βάσει ισοτιμιών αγοραστικής δύναμης, έτους 2012:

<u>Ευρωζώνη</u>	<u>Α.Ε.Π.</u>
Αυστρία	131
Βέλγιο	119
Γαλλία	108
Γερμανία	122
Ελλάδα	75
Εσθονία	69
Ιρλανδία	130
Ισπανία	97
Ιταλία	99
Κύπρος	91
Λουξεμβούργο	272
Μάλτα	86
Ολλανδία	129
Πορτογαλία	75
Σλοβακία	75
Σλοβενία	82
Φινλανδία	115

Εκτός Ευρωζώνης

Βουλγαρία	47
Δανία	125
Ηνωμ. Βασίλειο	110
Κροατία	61
Λετονία	62
Λιθουανία	70
Ουγγαρία	66
Πολωνία	66
Ρουμανία	49
Σουηδία	128
Τσεχική Δημοκρατία	79

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Η Ελλάδα σε αριθμούς, 2013.

Αρχή της επικουρικότητας

«Στους τομείς που δεν υπάρχουν στην αποκλειστική της αρμοδιότητα, η Κοινότητα δρα σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, μόνο εάν και στον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη-μέλη και δύναται συνεπώς, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.» (Συνθήκη Μάαστριχτ, Άρθρο 38)

8.6 Πολιτισμικά χαρακτηριστικά της Ε.Ε.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια πολιτισμική οντότητα, έχει μια **κοινή πολιτισμική κληρονομιά**, την οποία αποτελούν **το ελληνικό πνεύμα, το ρωμαϊκό δίκαιο, η χριστιανική θρησκεία**. Κι αν γίνει δεκτό ότι το ρωμαϊκό δίκαιο και η χριστιανική θρησκεία στηρίχθηκαν στο ελληνικό πνεύμα, τότε ο ευρωπαϊκός πολιτισμός είναι ελληνοκεντρικός. Επιπλέον, ο Αριστοτέλης και ο Πλάτωνας, ο Πέτρος και ο Παύλος, ο Έρασμος και ο Έγγελος, ο Μπετόβεν και ο Βιβάλντι, ο Άνταμ Σμιθ και ο Ζ.Ζ. Ρουσό, ο Εμμάνουελ Καντ και ο Καρλ Πόπερ, ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρής και ο Κορνήλιος Καστοριάδης και τόσοι άλλοι, είναι κοινό κτήμα των Ευρωπαίων. Εκτός από την κοινή πολιτισμική κληρονομιά υπάρχει και μια **πολιτισμική πολυμορφία**, κι αυτό αποτελεί το δεύτερο χαρακτηριστικό της Ε.Ε. Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά συνυπάρχουν και συνιστούν τη δύναμη και τον πλούτο της Ευρώπης. Η κοινή πολιτισμική κληρονομιά αποτελεί μια διαλεκτική σύνθεση της πολιτισμικής πολυμορφίας.

Η Ελλάδα όντας η **μήτρα του ευρωπαϊκού πολιτισμού** μπορεί να προσφέρει πολλά στο χτίσιμο της Ε.Ε. Παιδεία, ελευθερία, δημοκρατία, κάλλος, αρμονία, μέτρο, διάλογος, είναι αξίες ελληνικές συνάμα και ευρωπαϊκές. Η Ελλάδα όντας πολιτισμική δύναμη, μπορεί να συνθέσει την πολιτισμική πολυμορφία και να δημιουργήσει έναν **πολιτισμό των πολιτισμών**.

Ένα ερώτημα είναι, μήπως η διαδικασία ενοποίησης της Ε.Ε. οδηγήσει σε μια **πολιτισμική ισοπέδωση**; Αυτό είναι δύσκολο για δύο κυρίως λόγους: **Πρώτον**, αρχή της πολιτιστικής πολιτικής της Ένωσης είναι όχι μόνον η προστασία αλλά και η ενίσχυση της πολυμορφίας. **Δεύτερον**, ο κίνδυνος της πολιτισμικής ισοπέδωσης δεν προέρχεται από την αλληλεπίδραση των πολιτισμών των ευρωπαϊκών κρατών, αλλά από τις Η.Π.Α. Οι Η.Π.Α. κυριαρχούν παγκοσμίως στον τομέα των οπτικοακουστικών προϊόντων (κινηματογράφος, τηλεόραση, πληροφόρηση, διαδίκτυο κτλ.) και έτσι διαχέουν την αμερικανική κουλτούρα και υποκουλτούρα σ' όλο τον κόσμο. Ο **πολιτισμικός ιμπεριαλισμός** είναι παρών και ο κίνδυνος της πολιτισμικής ισοπέδωσης προέρχεται από τις Η.Π.Α., και όχι από την ενοποίηση της Ευρώπης. Η τεχνολογική υπεροχή τους συνεπάγεται πολιτισμική κυριαρχία, αλλά όχι απαραίτητα υπεροχή, η οποία πνίγει τις υπόλοιπες πολιτισμικές δημιουργίες.

Κάθε δημιουργήμα στηρίζεται σε **αξίες και θεσμούς**. Ενώ οι άνθρωποι έρχονται και παρέρχονται, οι θεσμοί παραμένουν. Μάλιστα, αν είναι καλά φτιαγμένοι μπορούν να μεταφέρουν την εμπειρία και τις αξίες στις μελλοντικές γενιές. Όσον αφορά τις αξίες, η Ε.Ε. θεμελιώνεται σε ορισμένες αξίες, οι οποίες διαχέονται στους θεσμούς και στους κανόνες της. **Οι αξίες** αυτές είναι: η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η ελευθερία, η δημοκρατία, η ισότητα, το κράτος δικαίου, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ειδικότερα:

«Ερ.: Είμαστε Ευρωπαίοι ή Εθνικιστές;
Απ.: Μα είμαστε Έλληνες, δηλαδή φυσικά οι πιο Ευρωπαίοι.»
(Οδυσσέας Ελύτης)

«Η Ευρώπη με το ελληνικό της όνομα είναι οικείος χώρος, αφού ο πολιτισμός της είναι σύνθεση του ελληνικού, του ρωμαϊκού και του χριστιανικού πνεύματος. Μια σύνθεση στην οποία το ελληνικό πνεύμα εισέφερε την ιδέα της ελευθερίας, της αλήθειας και της ομορφιάς. Το ρωμαϊκό πνεύμα εισέφερε την ιδέα του κράτους και του δικαίου. Και ο χριστιανισμός την πίστη και την αγάπη.» (Κωνσταντίνος Καραμανλής)

Η ομορφιά της πολιτισμικής πολυμορφίας.

α) Η ελευθερία. Η δημιουργία της Ένωσης αυξάνει τα όρια ελευθερίας. Ήδη η Ευρωπαϊκή Κοινότητα από την ίδρυσή της, στηρίχθηκε στην ελευθερία, στην ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων.

β) Η ενότητα. Η ενότητα των κρατών ως μια κοινότητα συμφερόντων, ως ξεχωριστή οντότητα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Αν ληφθεί υπόψη ότι τα σημερινά προβλήματα (πχ. μόλυνση περιβάλλοντος) έχουν υπερκρατικό χαρακτήρα κι αν κατανοηθεί η σημασία του αξιώματος «**η ισχύς εν τη ενώσει**», τότε καταδεικνύεται η αξία της κοινότητας.

γ) Η ισότητα. Η ενότητα ως κοινότητα μπορεί να υπάρξει μόνο εκεί που υπάρχει ισότητα. Ισότητα μεταξύ των κρατών-μελών και ισότητα μεταξύ των πολιτών της κοινότητας. Όλοι λοιπόν είναι ίσοι και οι όποιες διαφορές οφείλουν να επιλύονται με βάση την αρχή της ισότητας.

δ) Η αλληλεγγύη. Η συνοχή της ένωσης, η ασφάλεια και η ευημερία των κρατών και των πολιτών στηρίζονται στην αλληλεγγύη. Χωρίς αλληλεγγύη αργά ή γρήγορα αναπτύσσονται διαλυτικές τάσεις σε κάθε είδους ένωση.

Η Ε.Ε. έχει **πολλά κοινά στοιχεία**, όπως: ο γεωγραφικός χώρος, ο πολιτισμός, οι πολιτικοί θεσμοί, τα σύμβολα. Η κοινή πορεία θέλει κοινό όραμα, κοινά ιδανικά, κοινές αξίες. Γι' αυτά αξίζει καθένας να αγωνίζεται, να δίνει ακόμη και τη ζωή του. Η «Ευρώπη» είναι για τους Ευρωπαίους η κοινή πατρίδα, η κοινή αξία, που αξίζει να αγωνίζεται γι' αυτή κάθε Ευρωπαίος.

Η Ένωση έχει αναπτύξει διάφορα πολιτιστικά προγράμματα για τη διαφύλαξη και προαγωγή της ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς. Εκτός από αυτά τα προγράμματα υπάρχουν κι άλλες ενέργειες της Ένωσης, συμβολικής σημασίας, όπως: ο θεσμός της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης, η ορχήστρα νέων της Ευρώπης, η απονομή βραβείων «Αριστεία» σε λογοτέχνες της Ευρώπης κτλ.

Η Ε.Ε. στις αρχές του 21ου αιώνα πορεύεται δυναμικά προς το μέλλον. Το οικοδόμημα της Ένωσης συνεχίζεται. Σήμερα 27 κράτη εφαρμόζουν κοινές πολιτικές σε όλους σχεδόν τους τομείς. Επιπλέον έχουν **κοινά σύμβολα**, και αυτά είναι:

- **Η σημαία** της Ένωσης είναι χρώματος κυανού με έναν **κύκλο δώδεκα χρυσών αστεριών** στο κέντρο.
- **Ο ύμνος** της Ένωσης προέρχεται από την «**Ωδή στη χαρά**» της ενάτης συμφωνίας του Μπετόβεν.
- **Το σύνθημα** της Ένωσης είναι: «**Ενωμένοι στην πολυμορφία**».
- **Το νόμισμα** της Ένωσης: το **Ευρώ**.
- **Η ημέρα** της Ευρώπης είναι η **9^η Μαΐου**, που εορτάζεται σε όλη την Ευρώπη.

Τα σύμβολα της Ε.Ε.

Η σημαία της Ε.Ε.

Ο ύμνος της Ε.Ε.

Το 1985, υιοθετήθηκε σαν επίσημος ύμνος της Ε.Ε. Εκφράζει τις ιδέες της ελευθερίας, της ειρήνης και της αλληλεγγύης που ενσαρκώνει η Ευρώπη.

Το σύνθημα της Ε.Ε.

«Ενωμένοι στην πολυμορφία»

Το ευρώ

Το ευρώ, το κοινό νόμισμα των χωρών της Ευρωζώνης, αποτελεί την πιο χειροπιαστή απόδειξη της πορείας προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Ημέρα της Ευρώπης

Οι ιδέες στις οποίες στηρίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση διατυπώθηκαν για πρώτη φορά στις 9 Μαΐου 1950 από τον Γάλλο υπουργό Εξωτερικών, Ρομπέρ Σουμάν. Για τον λόγο αυτόν, η **9η Μαΐου** εορτάζεται ως ημέρα της Ε.Ε.

8.7 Το μέλλον της Ε.Ε.

Στις αρχές του 21ου αιώνα η Ε.Ε. έχει στόχο **μια ισχυρότερη και μια ευρύτερη Ευρώπη**. Οι διαπραγματεύσεις για **ένταξη νέων χωρών** και οι αναγκαίες προσαρμογές τόσο στο θεσμικό πλαίσιο όσο και στις πολιτικές της Ένωσης, είναι ένα μεγάλο εγχείρημα. Πάντως, μια «ιστορική προτεραιότητα» έχει πάρει τον δρόμο της. Οι χώρες της κεντρικής, ανατολικής και νοτιοανατολικής Ευρώπης εντάχθηκαν στην Ε.Ε. Όλες οι χώρες της Ευρώπης μπορούν να γίνουν μέλη της Ένωσης **αρκεί να πληρούν ορισμένα κριτήρια**. Τα κριτήρια που θέτει η Ε.Ε. για την ένταξη μιας χώρας (**κριτήρια ένταξης**) είναι:

α) Να διαθέτει σταθερούς θεσμούς που να εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα δικαιώματα του ανθρώπου, τον σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων.

β) Να έχει καθεστώς ελεύθερης οικονομίας, οικονομίας της αγοράς, καθώς και την ικανότητα να αντιμετωπίζει ανταγωνιστικά τις δυνάμεις της αγοράς, στα πλαίσια της Ε.Ε.

γ) Να έχει την ικανότητα να επωμιστεί τις υποχρεώσεις του κράτους-μέλους.

Το όραμα του Ντε Γκωλ για **μια Ευρώπη από τον Ατλαντικό έως τα Ουράλια** φαίνεται πως έφτασε ο χρόνος να γίνει πραγματικότητα, αφού και η **Ρωσία** επιθυμεί να γίνει μέλος της Ε.Ε. Δεδομένου ότι η Ε.Ε. στερείται πηγών ενέργειας, η ένταξη της Ρωσίας σημαίνει και «ανεξάντλητες» πηγές ενέργειας. Και όταν συμβεί αυτό, η Ευρώπη θα είναι ένας χώρος συνεργασίας και ευημερίας, αλλά και ισχυρότερη και ευρύτερη για να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις των καιρών. Αν η ένταξη της Ρωσίας είναι σχετικά εύκολη, λόγω κοινής πολιτισμικής κληρονομιάς, η ένταξη της Τουρκίας είναι δύσκολο εγχείρημα. Δεν είναι μόνο η διαφορετική πολιτισμική κληρονομιά της Τουρκίας, αλλά υπάρχουν και τα συγκρουόμενα συμφέροντα μεταξύ Η.Π.Α. και Ε.Ε.

Η Ε.Ε. είναι αυτό που ορίζει ο χώρος και ο χρόνος, δηλαδή η γεωγραφία και η ιστορία. Έτσι λοιπόν, η ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. είναι δύσκολη. Οι απόψεις δίστανται. Επιπλέον, υπάρχουν λόγοι οικονομικοί και πολιτικοί. Οικονομικοί, διότι το κόστος ένταξης της ισοδυναμεί με το κόστος ένταξης των δέκα χωρών που έγινε το 2004. Πολιτικοί, διότι θα δημιουργήσει σοβαρά εμπόδια στη στρατηγική ενοποίησης της Ευρώπης. Και η εμπειρία βεβαιώνει ότι το μεν Ηνωμένο Βασίλειο θέλει μόνο οικονομική (όχι πολιτική) ένωση, ενώ οι Η.Π.Α. δεν θέλουν την πολιτική ένωση της Ευρώπης. Ανεξάρτητα από τις πολιτικές και τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, το ερώτημα είναι τι επιθυμεί η ίδια η Τουρκία. Ιδιαίτερη σημασία δεν έχει τι επιθυμεί το κράτος (η κυρίαρχη ομάδα), αλλά τι επιθυμεί η κοινωνία (ο λαός). Η τουρκική κοινωνία θέλει να ενταχθεί στην Ε.Ε. και να ασπαστεί τις ευρωπαϊκές αξίες;

Ο διαπρεπής ιστορικός **Έριχ Χομπσμπάουμ** επισημαίνει: «Είναι

«Στο αυριανό παγκόσμιο χωριό εκ των πραγμάτων, θα τεθεί το θέμα της πλανητικής κοινωνικής δικαιοσύνης και εκεί ο ρόλος της Ευρώπης πρέπει και μπορεί να είναι πραγματικά καθοριστικός.» (Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, πρώην πρωθυπουργός)

«Η Ελλάδα έχει τώρα τις προϋποθέσεις, τη θέση και τα μέσα να συνδιανομορφώσει αποφασιστικά το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι.» (Κωνσταντίνος Σημίτης, πρώην Πρωθυπουργός)

«Η πείρα όλων αυτών των χρόνων αποδεικνύει ότι η ίδια η φύση και η πολιτική της Ε.Ε. υπηρετεί το ευρωπαϊκό κεφάλαιο, την αύξηση της κερδοφορίας του, την επιτάχυνση της συγκεντρωποίησής του» (Αλέκα Παπαρήγα, πρώην Γ. Γραμματέας ΚΚΕ.)

«Ο μόνος τρόπος ισότιμης, ενεργητικής και δημιουργικής μετοχής στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι σήμερα είναι να ξέρουμε ποιοι είμαστε, να μετέχουμε ως εταίροι με ραχοκοκαλιά και ταυτότητα, να κομίζουμε ετερότητα λόγου και πείρας. Όχι να πιθηκίζουμε ιστορικές πλαστογραφίες, όχι να πασχίζουμε χατζηβατικά να πειθαρχήσουμε σε αυτό που άλλοι σχεδίασαν πριν από μας για μας.» (Χρήστος Γιανναράς, Ιχνηλασία νοήματος, Εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1998, σελ. 161)

«Δεν μπορούμε να σκεφθούμε μια Ρωσία εκτός Ευρώπης.» (Βλαδimir Πούτιν, Πρόεδρος Ρωσίας)

Το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών

Ένα από τα προγράμματά του είναι και οι ευρωπαϊκοί μαθητικοί αγώνες «ΠΥΘΙΑ» για μαθητές της Γ' Λυκείου όλων των ευρωπαϊκών σχολείων που διδάσκονται την αρχαία ελληνική γλώσσα.

Πληροφορίες: www.eccd.gr

παράλογο να μιλούμε για μιαν Ευρώπη που θα ανοίξει σε σημείο να συμπεριλάβει την Τουρκία, αλλά δεν έχει ανοίξει για τη Ρωσία. Δεν υπάρχει λογική –ούτε πολιτιστική ούτε ιστορική ούτε πολιτική– που να ενσωματώνει στην Ευρώπη την Άγκυρα και να αφήνει έξω τη Μόσχα! Τα πράγματα είναι εν τέλει απλά.»

Τελευταία ο **ευρωσκεπτικισμός** υπάρχει τόσο στις φτωχές χώρες του Νότου, όσο και στις πλούσιες χώρες του Βορρά. Το περίεργο είναι ότι οι ευρωσκεπτικιστές, εκτός από την κατηγορία τους εναντίον του «κράτους των Βρυξελλών», κατηγορούν αλλήλους. Οι Νότιοι θεωρούν ότι τους εκμεταλλεύονται οι Βόρειοι, ενώ οι Βόρειοι θεωρούν ότι πληρώνουν για τους Νότιους. Αλλά αυτά είναι προσωρινά.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα καινούριο μόρφωμα (δημιούργημα), αποτελεί μια νέα μορφή ένωσης κρατών που κατατάσσεται μεταξύ του κράτους με την κλασική έννοια και ενός διεθνούς οργανισμού.

Η Ε.Ε. διαθέτει νομική προσωπικότητα. Είναι μια ξεχωριστή πραγματικότητα, που μπορεί να προσφέρει πολλά σε πολλούς Ευρωπαίους και στον κόσμο.

Κάθε δημιούργημα **στηρίζεται σε αξίες και θεσμούς**. Η Ε.Ε. θεμελιώνεται σε ορισμένες αξίες, οι οποίες διαχέονται στους θεσμούς και κανόνες της και τις οποίες υλοποιούν τα όργανά της.

Έχοντας ως βάση τις αξίες αυτές, η Ε.Ε. έχει θέσει τους εξής **στόχους**:

- Την **προαγωγή της ειρήνης**, των αξιών της και την ευημερία των λαών της.
- Τη **δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης**, χωρίς σύνορα και μια ενιαία αγορά όπου ο ανταγωνισμός είναι ελεύθερος και ανόθευτος.
- Τη **βιώσιμη ανάπτυξη** της Ευρώπης με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος.
- Την **κοινωνική δικαιοσύνη** και προστασία και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Την **οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και την αλληλεγγύη** μεταξύ των μελών.
- Την **προστασία της πολιτιστικής** και γλωσσικής πολυμορφίας και της ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια πραγματικότητα στο παρόν και ένα όραμα για **πολιτική ενοποίηση**, με στόχο ένα καλύτερο μέλλον για όλους τους Ευρωπαίους. Κάποια κράτη είναι διστακτικά, ενώ κάποια άλλα (και η Ελλάδα) επιθυμούν γρήγορη πορεία. Το ίδιο ισχύει και για τους πολίτες. Κάποιοι δυσπιστούν ή/και αντιδρούν, ενώ κάποιοι άλλοι ήδη αισθάνονται και Ευρωπαίοι πολίτες. Παρά τις επιφυλάξεις η πορεία της Ε.Ε. προς το μέλλον συνεχίζεται.

Όμως, για να είναι η Ε.Ε. ένας χώρος προόδου, ευημερίας και δημοκρατίας, χρειάζεται να υπάρχει **σεβασμός των ευρωπαϊκών θεσμών** από όλους, κράτη και πολίτες, και προσπάθεια εκ μέρους όλων, ώστε οι θεσμοί αυτοί να πραγματώνουν τις ανθρώπινες αξίες,

Υπάρχουν πολλές Ευρωπαϊκές υπηρεσίες και οργανισμοί

Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος

Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Ελέγχου της Αλιείας

Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας

Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων

Ευρωπαϊκή Σχολή Δημόσιας Διοίκησης

να υπηρετούν όλους τους Ευρωπαίους. Και αυτό θα κατορθωθεί καλύτερα με την **πολιτική ενοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης**. **Το κρίσιμο ερώτημα είναι:** «Η Ευρώπη ως αγορά για τους λίγους με την πολλή δύναμη ή η Ευρώπη ως τάξη αξιών που υποτάσσει την τελεολογία της οικονομίας στο σύστημα των αξιών; Η ώρα της δοκιμασίας των αξιών, της ιστορικής τους λειτουργίας και της ηθικής τους δικαίωσης είναι κυρίως η ώρα που προδίδονται, που καταπατούνται. Τότε η αξία αποκτά φωνή. Τότε συντελείται συσπείρωση γύρω από αξίες. Οι αξίες είναι αυτές που συσπειρώνουν και έχουν νοηματική αυτονομία. Η αγορά δεν συσπειρώνει αλλά απλώς οργανώνει. Το ζήτημα είναι αν η αγορά ετεροκαθορίζεται από το αξιακό σύστημα ή από την ισχυρή ομάδα των λίγων με την πολλή δύναμη.» (Δ. Τσάτσος, *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία*, 2007)

Σήμα της Ελληνικής προεδρίας του Συμβουλίου της Ε.Ε. (Α' εξάμηνο 2014).

Δορυφορικό Κέντρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας

Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνεργασίας στα Εξωτερικά Σύνορα της Ε.Ε.

Ο πρωθυπουργός Α. Σαμαράς, πρόεδρος του Συμβουλίου της Ε.Ε. (Α' εξάμηνο 2014).

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

Α΄ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Εμβάθυνση της Ε.Ε. σημαίνει δημιουργία της Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας.
- Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή λειτουργεί με βάση το Ευρωπαϊκό συμφέρον.
- Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αποτελεί το ευρωσύστημα.
- Το ευρώ δείχνει την οικονομική ένωση και το Σύνταγμα την πολιτική ένωση της Ε.Ε.
- Η ιθαγένεια της Ε.Ε. αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια.

1β. Τα διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε. έχουν στόχο (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Την αρχή της επικουρικότητας.
- β. Την κοινή αγροτική πολιτική.
- γ. Την αποκέντρωση και την αποτελεσματικότητα.
- δ. Τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.
- ε. Τη βοήθεια στις χώρες της Ε.Ε.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄στήλης με τις έννοιες της Β΄στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄στήλης στο κενό της Β΄στήλης.

Α΄ στήλη

- 1. Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο
- 2. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
- 3. Συμβούλιο Υπουργών
- 4. Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- 5. Ευρωπαίος πολίτης

Β΄ στήλη

- κυβέρνηση της Ένωσης
- έχει διακυβερνητικό και υπερεθνικό χαρακτήρα
- καθορίζει τους γενικούς προσανατολισμούς της Ε.Ε.
- διαδικασία συναπόφασης
- Ευρωπαϊκή ιθαγένεια

2α. Αναφέρατε τις τέσσερις βασικές ελευθερίες της κοινής αγοράς.

2β. Τι γνωρίζετε για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο;

Β΄ΟΜΑΔΑ

1α. Ποια η διαφορά διεύρυνσης και εμβάθυνσης στο πλαίσιο της Ε.Ε.;

β. Να εξηγήσετε τον στόχο των διαρθρωτικών ταμείων της Ε.Ε. και να αναφέρετε δύο από αυτά.

2α. Τι σημαίνει διαδικασία συναπόφασης και ποιες αρχές λαμβάνει υπόψη της η Ευρωπαϊκή Επιτροπή;

β. Ποια τα πλεονεκτήματα της ομοσπονδιακής Ευρωπαϊκής Ένωσης;

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Τι σημαίνει να είσαι Ευρωπαίος πολίτης; Μπορείς, ως Ευρωπαίος πολίτης, να συμβάλλεις στην πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης; Με ποιους τρόπους;
- Βρείτε πέντε πρόσωπα που έχουν συμβάλει στον Ευρωπαϊκό πολιτισμό.
- Από την καθημερινή ζωή, να αναφέρετε δύο παραδείγματα πολιτισμικής πολυμορφίας στην Ε.Ε.
- Εκλέγεστε Ευρωβουλευτής. Να αναφέρετε τέσσερις προτάσεις που θα κάνατε στο Ευρωκοινοβούλιο.
- Βρείτε στοιχεία για τις χώρες της Ε.Ε. για την γεωγραφική έκταση, τον πληθυσμό, το κατά κεφαλήν εισόδημα, το επίπεδο εκπαίδευσης, την ανεργία, τις εισαγωγές-εξαγωγές κτλ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A) Το Σύνταγμα της Ελλάδας

B) Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Α) ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαίρετου Τριάδος

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΜΗΜΑ Α': Μορφή του πολιτεύματος

Άρθρο 1

1. Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.
2. Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία.
3. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.

Άρθρο 2

1. Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας.
2. Η Ελλάδα, ακολουθώντας τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, επιδιώκει την εμπέδωση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, καθώς και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών.

ΤΜΗΜΑ Β': Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας

Άρθρο 3

1. Επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας, που γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, υπάρχει αναπόσπαστα ενωμένη δογματικά με τη Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης και με κάθε άλλη ομόδοξη Εκκλησία του Χριστού· τηρεί απαρασάλευτα, όπως εκείνες, τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες και τις ιερές παραδόσεις. Είναι αυτοκέφαλη, διοικείται από την Ιερά Σύνοδο των εν ενεργεία Αρχιερέων και από τη Διαρκή Ιερά Σύνοδο που προέρχεται από αυτή και συγκροτείται όπως ορίζει ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας, με τήρηση των διατάξεων του Πατριαρχικού Τόμου της κθ' (29) Ιουνίου 1850 και της Συνοδικής Πράξης της 4ης Σεπτεμβρίου 1928.
2. Το εκκλησιαστικό καθεστώς που υπάρχει σε ορισμένες περιοχές του Κράτους δεν αντίκειται στις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου.
3. Το κείμενο της Αγίας Γραφής τηρείται αναλλοίωτο. Η επίσημη μετάφρασή του σε άλλο γλωσσικό τύπο απαγορεύεται χωρίς την έγκριση της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδας και της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας στην Κωνσταντινούπολη.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Άρθρο 4

1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.
2. Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.
3. Έλληνες πολίτες είναι όσοι έχουν τα προσόντα που ορίζει ο νόμος. Επιτρέπεται να αφαιρεθεί η ελληνική ιθαγένεια μόνο σε περίπτωση που κάποιος απέκτησε εκούσια άλλη ιθαγένεια ή που ανέλαβε σε ξένη χώρα υπηρεσία αντίθετη προς τα εθνικά συμφέροντα, με τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία που προβλέπει ειδικότερα ο νόμος.
4. Μόνο Έλληνες πολίτες είναι δεκτοί σε όλες τις δημόσιες λειτουργίες, εκτός από τις εξαιρέσεις που εισάγονται με ειδικούς νόμους.
5. Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους.
6. Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της Πατρίδας, σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων.
7. Τίτλοι ευγένειας ή διάκρισης ούτε απονέμονται ούτε αναγνωρίζονται σε Έλληνες πολίτες.

Ερμηνευτική δήλωση: Η διάταξη της παραγράφου 6 δεν αποκλείει να προβλέπεται με νόμο η υποχρεωτική προσφορά άλλων υπηρεσιών, εντός ή εκτός των ενόπλων δυνάμεων (εναλλακτική θητεία), από όσους έχουν τεκμηριωμένη αντίρρηση συνείδησης για την εκτέλεση ένοπλης ή γενικά στρατιωτικής υπηρεσίας.

Άρθρο 5

1. Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινω-

νική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

2. Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο. Απαγορεύεται η έκδοση αλλοδαπού που διώκεται για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας.

3. Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη. Κανένας δεν καταδιώκεται ούτε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται ούτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο περιορίζεται, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος.

4. Απαγορεύονται ατομικά διοικητικά μέτρα που περιορίζουν σε οποιονδήποτε Έλληνα την ελεύθερη κίνηση ή εγκατάσταση στη Χώρα, καθώς και την ελεύθερη έξοδο και είσοδο σ' αυτήν. Τέτοιου περιεχομένου περιοριστικά μέτρα είναι δυνατόν να επιβληθούν μόνο ως παρεπόμενη ποινή με απόφαση ποινικού δικαστηρίου, σε εξαιρετικές περιπτώσεις ανάγκης και μόνο για την πρόληψη αξιόποινων πράξεων, όπως νόμος ορίζει.

5. Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία κάθε προσώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων.

Ερμηνευτική δήλωση: Στην απαγόρευση της παραγράφου 4 δεν περιλαμβάνεται η απαγόρευση της εξόδου με πράξη του εισαγγελέα, εξαιτίας ποινικής δίωξης, ούτε η λήψη μέτρων που επιβάλλονται για την προστασία της δημόσιας υγείας ή της υγείας ασθενών, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 5Α

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων.

2. Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19.

Άρθρο 6

1. Κανένας δεν συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται χωρίς αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα, που πρέπει να επιδοθεί τη στιγμή που γίνεται η σύλληψη ή η προφυλάκιση. Εξαιρούνται τα αυτόφωρα εγκλήματα.

2. Οποίος συλλαμβάνεται για αυτόφωρο έγκλημα ή με ένταλμα προσάγεται στον αρμόδιο ανακριτή το αργότερο μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες από τη σύλληψη, αν όμως η σύλληψη έγινε έξω από την έδρα του ανακριτή, η προσαγωγή γίνεται μέσα στον απολύτως αναγκαίο χρόνο για τη μεταγωγή του. Ο ανακριτής οφείλει, μέσα σε τρεις ημέρες από την προσαγωγή, είτε να απολύσει τον συλληφθέντα είτε να εκδώσει ένταλμα φυλάκισης. Η προθεσμία αυτή παρατείνεται για δύο ημέρες, αν το ζητήσει αυτός που έχει προσαχθεί, ή σε περίπτωση ανώτερης βίας που βεβαιώνεται αμέσως με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου.

3. Όταν περάσει άπρακτη καθεμία από τις δύο αυτές προθεσμίες, κάθε δεσμοφύλακας ή άλλος, είτε πολιτικός υπάλληλος είτε στρατιωτικός, στον οποίο έχει ανατεθεί η κράτηση εκείνου που έχει συλληφθεί, οφείλει να τον απολύσει αμέσως. Οι παραβάτες τιμωρούνται για παράνομη κατακράτηση και υποχρεούνται να επανορθώσουν κάθε ζημία που έγινε στον παθόντα και να τον ικανοποιήσουν για ηθική βλάβη με χρηματικό ποσό, όπως νόμος ορίζει.

4. Νόμος ορίζει το ανώτατο όριο διάρκειας της προφυλάκισης, που δεν μπορεί να υπερβεί το ένα έτος στα κακουργήματα και τους έξι μήνες στα πλημμελήματα. Σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις τα ανώτατα αυτά όρια μπορούν να παραταθούν για έξι και τρεις μήνες, αντίστοιχα, με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου. Απαγορεύεται η υπέρβαση των ανώτατων ορίων της προφυλάκισης με τη διαδοχική επιβολή του μέτρου αυτού για επί μέρους πράξεις της ίδιας υπόθεσης.

Άρθρο 7

1. Έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της. Ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξης.

2. Τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας, ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως νόμος ορίζει.

3. Η γενική δήμευση απαγορεύεται. Θανατική ποινή δεν επιβάλλεται, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στο νόμο για κακουργήματα τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν.

4. Νόμος ορίζει με ποιους όρους το Κράτος παρέχει, ύστερα από δικαστική απόφαση, αποζημίωση σε όσους

καταδικάστηκαν, προφυλακίστηκαν ή με άλλο τρόπο στερήθηκαν άδικα ή παράνομα την προσωπική τους ελευθερία.

Άρθρο 8

Κανένας δεν στερείται χωρίς τη θέλησή του το δικαστή που του έχει ορίσει ο νόμος. Δικαστικές επιτροπές και έκτακτα δικαστήρια, με οποιοδήποτε όνομα, δεν επιτρέπεται να συσταθούν.

Άρθρο 9

1. Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Καμία έρευνα δεν γίνεται σε κατοικία, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας.

2. Οι παραβάτες της προηγούμενης διάταξης τιμωρούνται για παραβίαση του οικιακού ασύλου και για κατάχρηση εξουσίας και υποχρεούνται σε πλήρη αποζημίωση του παθόντος, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 9Α

Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 10

1. Καθένας ή πολλοί μαζί έχουν το δικαίωμα, τηρώντας τους νόμους του Κράτους, να αναφέρονται εγγράφως στις αρχές, οι οποίες είναι υποχρεωμένες να ενεργούν σύντομα κατά τις κείμενες διατάξεις και να απαντούν αιτιολογημένα σε εκείνον που υπέβαλε την αναφορά, σύμφωνα με το νόμο.

2. Μόνο μετά την κοινοποίηση της τελικής απόφασης της αρχής στην οποία απευθύνεται η αναφορά, και με την άδειά της, επιτρέπεται η δίωξη εκείνου που την υπέβαλε για παραβάσεις που τυχόν υπάρχουν σ' αυτή.

3. Η αρμόδια υπηρεσία ή αρχή υποχρεούται να απαντά στα αιτήματα για παροχή πληροφοριών και χορήγηση εγγράφων, ιδίως πιστοποιητικών, δικαιολογητικών και βεβαιώσεων μέσα σε ορισμένη προθεσμία, όχι μεγαλύτερη των 60 ημερών, όπως νόμος ορίζει. Σε περίπτωση παρόδου άπρακτης της προθεσμίας αυτής ή παράνομης άρνησης, πέραν των άλλων τυχόν κυρώσεων και έννομων συνεπειών, καταβάλλεται και ειδική χρηματική ικανοποίηση στον αιτούντα, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 11

1. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται ήσυχα και χωρίς όπλα.

2. Μόνο στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις μπορεί να παρίσταται η αστυνομία. Οι υπαίθριες συναθροίσεις μπορούν να απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση της αστυνομικής αρχής, γενικά, αν εξαιτίας τους επικείται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, σε ορισμένη δε περιοχή, αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 12

1. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια.

2. Το σωματείο δεν μπορεί να διαλυθεί για παράβαση του νόμου ή ουσιώδους διάταξης του καταστατικού του, παρά μόνο με δικαστική απόφαση.

3. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται αναλόγως και σε ενώσεις προσώπων που δεν συνιστούν σωματείο.

4. Οι γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί κάθε είδους αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τους όρους του νόμου και του καταστατικού τους και προστατεύονται και εποπτεύονται από το Κράτος, που είναι υποχρεωμένο να μεριμνά για την ανάπτυξή τους.

5. Επιτρέπεται η σύσταση με νόμο αναγκαστικών συνεταιρισμών που αποβλέπουν στην εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφέλειας ή δημόσιου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμετάλλευσης γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής, εφόσον πάντως εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση αυτών που συμμετέχουν.

Άρθρο 13

1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός.

2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία της τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων. Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται.

3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της, όπως και οι λειτουργοί της επικρατούσας θρησκείας.
4. Κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους.
5. Κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο, που ορίζει και τον τύπο του.

Άρθρο 14

1. Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους.
2. Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται.
3. Η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε πριν από την κυκλοφορία είτε ύστερα από αυτή, απαγορεύεται. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η κατάσχεση, με παραγγελία του εισαγγελέα, μετά την κυκλοφορία: α) για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας, β) για προσβολή του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας, γ) για δημοσίευμα που αποκαλύπτει πληροφορίες για τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωση της Χώρας ή που έχει σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του Κράτους, δ) για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώ, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος.
4. Σ' όλες τις περιπτώσεις της προηγούμενης παραγράφου ο εισαγγελέας, μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες από την κατάσχεση, οφείλει να υποβάλει την υπόθεση στο δικαστικό συμβούλιο, και αυτό, μέσα σε άλλες είκοσι τέσσερις ώρες, οφείλει να αποφασίσει για τη διατήρηση ή την άρση της κατάσχεσης, διαφορετικά η κατάσχεση αίρεται αυτοδικαίως. Τα ένδικα μέσα της έφεσης και της αναίρεσης επιτρέπονται στον εκδότη της εφημερίδας ή άλλου εντύπου που κατασχέθηκε και στον εισαγγελέα.
5. Καθένας ο οποίος θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή έχει δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης. Καθένας ο οποίος θίγεται από υβριστικό ή δυσφημιστικό δημοσίευμα ή εκπομπή έχει, επίσης, δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση άμεσης δημοσίευσης ή μετάδοσης της απάντησης. Νόμος ορίζει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται το δικαίωμα απάντησης και διασφαλίζεται η πλήρης και άμεση επανόρθωση ή η δημοσίευση και μετάδοση της απάντησης.
6. Το δικαστήριο, ύστερα από τρεις τουλάχιστον καταδίκες μέσα σε μία πενταετία για διάπραξη των εγκλημάτων που προβλέπονται στην παράγραφο 3, διατάσσει την οριστική ή προσωρινή παύση της έκδοσης του εντύπου και, σε βαριές περιπτώσεις, την απαγόρευση της άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος από το πρόσωπο που καταδικάστηκε, όπως νόμος ορίζει. Η παύση ή η απαγόρευση αρχίζουν αφότου η καταδικαστική απόφαση γίνει αμετάκλητη.
7. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την αστική και ποινική ευθύνη του τύπου και των άλλων μέσων ενημέρωσης και με την ταχεία εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων.
8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.
9. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς, η οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης πρέπει να γίνονται γνωστά, όπως νόμος ορίζει. Νόμος προβλέπει τα μέτρα και τους περιορισμούς που είναι αναγκαίοι για την πλήρη διασφάλιση της διαφάνειας και της πολυφωνίας στην ενημέρωση. Απαγορεύεται η συγκέντρωση του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης της αυτής ή άλλης μορφής. Απαγορεύεται ειδικότερα η συγκέντρωση περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής, όπως νόμος ορίζει. Η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που αναλαμβάνει έναντι του δημοσίου ή νομικού προσώπου του ευρύτερου δημόσιου τομέα την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών. Η απαγόρευση του προηγούμενου εδαφίου καταλαμβάνει και κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα, όπως συζύγους, συγγενείς, οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρείες. Νόμος ορίζει τις ειδικότερες ρυθμίσεις, τις κυρώσεις που μπορεί να φθάνουν μέχρι την ανάκληση της άδειας ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού και μέχρι την απαγόρευση σύναψης ή την ακύρωση της σχετικής σύμβασης, καθώς και τους τρόπους ελέγχου και τις εγγυήσεις αποτροπής των καταστρατηγήσεων των προηγούμενων εδαφίων.

Άρθρο 15

1. Οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις του προηγούμενου άρθρου δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο, τη φωνογραφία, τη ραδιοφωνία, την τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης.

2. Η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του Κράτους. Ο έλεγχος και η επιβολή των διοικητικών κυρώσεων υπάγονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης που είναι ανεξάρτητη αρχή, όπως νόμος ορίζει. Ο άμεσος έλεγχος του Κράτους, που λαμβάνει και τη μορφή του καθεστώτος της προηγούμενης άδειας, έχει ως σκοπό την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και προϊόντων του λόγου και της τέχνης, την εξασφάλιση της ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και η πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας, καθώς και το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου και την προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την υποχρεωτική και δωρεάν μετάδοση των εργασιών της Βουλής και των επιτροπών της, καθώς και προεκλογικών μηνυμάτων των κομμάτων από τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα.

Άρθρο 16

1. Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες· η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα.
2. Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.
3. Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα.
4. Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το Κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους.
5. Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Συγχώνευση ή κατάτμηση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη, όπως νόμος ορίζει. Ειδικός νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και τη συμμετοχή των σπουδαστών σ' αυτούς.
6. Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι λειτουργοί. Το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό τους επιτελεί επίσης δημόσιο λειτουργήμα, με τις προϋποθέσεις που νόμος ορίζει. Τα σχετικά με την κατάσταση όλων αυτών των προσώπων καθορίζονται από τους οργανισμούς των οικείων ιδρυμάτων. Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν μπορούν να παυθούν προτού λήξει σύμφωνα με το νόμο ο χρόνος υπηρεσίας τους παρά μόνο με τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 88 παράγραφος 4 και ύστερα από απόφαση συμβουλίου που αποτελείται κατά πλειοψηφία από ανώτατους δικαστικούς λειτουργούς, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει το όριο της ηλικίας των καθηγητών των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων· ωστόσο εκδοθεί ο νόμος αυτός οι καθηγητές που υπηρετούν αποχωρούν αυτοδικαίως μόλις λήξει το ακαδημαϊκό έτος μέσα στο οποίο συμπληρώνουν το εξηκοστό έβδομο έτος της ηλικίας τους.
7. Η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση παρέχεται από το Κράτος και με σχολές ανώτερης βαθμίδας για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τρία χρόνια, όπως προβλέπεται ειδικότερα από το νόμο, που ορίζει και τα επαγγελματικά δικαιώματα όσων αποφοιτούν από τις σχολές αυτές.
8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους χορήγησης άδειας για την ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτηρίων που δεν ανήκουν στο Κράτος, τα σχετικά με την εποπτεία που ασκείται πάνω σ' αυτά, καθώς και την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού τους. Η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται.
9. Ο αθλητισμός τελεί υπό την προστασία και την ανώτατη εποπτεία του Κράτους. Το Κράτος επιχορηγεί και ελέγχει τις ενώσεις των αθλητικών σωματείων κάθε είδους, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει επίσης τη διάθεση των ενισχύσεων που παρέχονται κάθε φορά στις επιχορηγούμενες ενώσεις σύμφωνα με τον προορισμό τους.

Άρθρο 17

1. Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος.
2. Κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει, και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρους αποζημίωσης, που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο κατά το χρόνο της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης. Αν ζητηθεί απευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της

αποζημίωσης, λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο. Αν η συζήτηση για τον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης διεξαχθεί μετά την παρέλευση έτους από τη συζήτηση για τον προσωρινό προσδιορισμό, τότε για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της συζήτησης για τον οριστικό προσδιορισμό. Στην απόφαση κήρυξης πρέπει να δικαιολογείται ειδικά η δυνατότητα κάλυψης της δαπάνης αποζημίωσης. Η αποζημίωση, εφόσον συναινεί ο δικαιούχος, μπορεί να καταβάλλεται και σε είδος ιδίως με τη μορφή της παραχώρησης της κυριότητας άλλου ακινήτου ή της παραχώρησης δικαιωμάτων επί άλλου ακινήτου.

3. Η ενδεχόμενη μεταβολή της αξίας του απαλλοτριουμένου μετά τη δημοσίευση της πράξης απαλλοτρίωσης, και μόνο εξαιτίας της, δεν λαμβάνεται υπόψη.

4. Η αποζημίωση ορίζεται από τα αρμόδια δικαστήρια. Μπορεί να οριστεί και προσωρινά δικαστικώς, ύστερα από ακρόαση ή πρόσκληση του δικαιούχου, που μπορεί να υποχρεωθεί κατά την κρίση του δικαστηρίου να παράσχει για την είσπραξη της ανάλογη εγγύηση, σύμφωνα με τον τρόπο που ορίζει ο νόμος. Νόμος μπορεί να προβλέπει την εγκαθίδρυση ενιαίας δικαιοδοσίας, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 94, για όλες τις διαφορές και υποθέσεις που σχετίζονται με απαλλοτρίωση, καθώς και την κατά προτεραιότητα διεξαγωγή των σχετικών δικών. Με τον ίδιο νόμο μπορεί να ρυθμίζεται ο τρόπος με τον οποίο συνεχίζονται εκκρεμείς δίκες. Πριν καταβληθεί η οριστική ή προσωρινή αποζημίωση διατηρούνται ακέραια όλα τα δικαιώματα του ιδιοκτήτη και δεν επιτρέπεται η κατάληψη. Προκειμένου να εκτελεστούν έργα γενικότερης σημασίας για την οικονομία της Χώρας είναι δυνατόν, με ειδική απόφαση του δικαστηρίου που είναι αρμόδιο για τον οριστικό ή προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης, να επιτρέπεται η πραγματοποίηση εργασιών και πριν από τον προσδιορισμό και την καταβολή της αποζημίωσης, υπό τον όρο της καταβολής εύλογου τμήματος της αποζημίωσης και της παροχής πλήρους εγγύησης υπέρ του δικαιούχου της αποζημίωσης, όπως νόμος ορίζει. Η δεύτερη πρόταση του πρώτου εδαφίου εφαρμόζεται αναλόγως και στις περιπτώσεις αυτές. Η αποζημίωση που ορίστηκε καταβάλλεται υποχρεωτικά το αργότερο μέσα σε ενάμισι έτος από τη δημοσίευση της απόφασης για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης και, σε περίπτωση απευθείας αίτησης για οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης, από τη δημοσίευση της σχετικής απόφασης του δικαστηρίου, διαφορετικά η απαλλοτρίωση αίρεται αυτοδικαίως. Η αποζημίωση δεν υπόκειται, ως αποζημίωση, σε κανένα φόρο, κράτηση ή τέλος.

5. Νόμος ορίζει τις περιπτώσεις υποχρεωτικής ικανοποίησης των δικαιούχων για την πρόσοδο, την οποία έχασαν από το ακίνητο που απαλλοτριώθηκε έως το χρόνο καταβολής της αποζημίωσης.

6. Όταν πρόκειται να εκτελεστούν έργα κοινής ωφέλειας ή γενικότερης σημασίας για την οικονομία της Χώρας, νόμος μπορεί να επιτρέψει την απαλλοτρίωση υπέρ του δημοσίου ευρύτερων ζωνών, πέρα από τις εκτάσεις που είναι αναγκαίες για την κατασκευή των έργων. Ο ίδιος νόμος καθορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους μιας τέτοιας απαλλοτρίωσης, καθώς και τα σχετικά με τη διάθεση ή χρησιμοποίηση, για δημόσιους ή κοινωφελείς γενικά σκοπούς, των εκτάσεων που απαλλοτριώνονται επιπλέον όσων είναι αναγκαίες για το έργο που πρόκειται να εκτελεστεί.

7. Νόμος μπορεί να ορίσει ότι για την εκτέλεση έργων με προφανή κοινή ωφέλεια υπέρ του δημοσίου, νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, οργανισμών κοινής ωφέλειας και δημόσιων επιχειρήσεων, επιτρέπεται να διανοιχθούν υπόγειες σήραγγες στο επιβαλλόμενο βάθος, χωρίς αποζημίωση, υπό τον όρο ότι δεν θα παραβάλλεται η συνήθης εκμετάλλευση του υπερκείμενου ακινήτου.

Άρθρο 18

1. Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την ιδιοκτησία και τη διάθεση των μεταλλείων, ορυχείων, σπηλαίων, αρχαιολογικών χώρων και θησαυρών, ιαματικών, ρεόντων και υπόγειων υδάτων και γενικά του υπόγειου πλούτου.

2. Με νόμο ρυθμίζονται τα σχετικά με την ιδιοκτησία, την εκμετάλλευση και διαχείριση των λιμνοθαλασσών και των μεγάλων λιμνών, καθώς και τα σχετικά με τη διάθεση γενικά των εκτάσεων που προκύπτουν από αποξήρανσή τους.

3. Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με τις επιτάξεις για τις ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης, ή για τη θεραπεία άμεσης κοινωνικής ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη ή υγεία.

4. Επιτρέπεται, σύμφωνα με τη διαδικασία που καθορίζει ειδικός νόμος, ο αναδασμός αγροτικών εκτάσεων για την επωφελέστερη εκμετάλλευση του εδάφους, καθώς και η λήψη μέτρων για την αποφυγή της υπέρμετρης κατάτμησης ή για διευκόλυνση της ανασυγκρότησης της κατατμημένης μικρής αγροτικής ιδιοκτησίας.

5. Εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στις προηγούμενες παραγράφους, μπορεί να προβλεφθεί με νόμο και κάθε άλλη στέρηση της ελεύθερης χρήσης και κάρπωσης της ιδιοκτησίας που απαιτείται από ιδιαίτερες

περιστάσεις. Νόμος ορίζει τον υπόχρεο και τη διαδικασία καταβολής στο δικαιούχο του ανταλλάγματος της χρήσης ή κάρπωσης, το οποίο πρέπει να ανταποκρίνεται στις υφιστάμενες κάθε φορά συνθήκες. Μέτρα που επιβλήθηκαν με την εφαρμογή της παραγράφου αυτής αίρονται αμέσως μόλις εκλείψουν οι ιδιαίτεροι λόγοι που τα προκάλεσαν. Σε περίπτωση αδικαιολόγητης παράτασης των μέτρων αποφασίζει για την άρση τους, κατά κατηγορίες περιπτώσεων, το Συμβούλιο της Επικρατείας, ύστερα από αίτηση όποιου έχει έννομο συμφέρον.

6. Με νόμο μπορεί να ρυθμίζονται τα σχετικά με τη διάθεση εγκαταλειμμένων εκτάσεων για την αξιοποίησή τους υπέρ της εθνικής οικονομίας και αποκατάσταση ακτημόνων. Με τον ίδιο νόμο ορίζονται και τα σχετικά με τη μερική ή ολική αποζημίωση των ιδιοκτητών σε περίπτωση επανεμφάνισής τους μέσα σε εύλογη προθεσμία.

7. Με νόμο μπορεί να καθιερωθεί η αναγκαστική συνιδιοκτησία συνεχόμενων ιδιοκτησιών αστικών περιοχών, εφόσον η αυτοτελής ανοικοδόμηση αυτών ή μερικών απ' αυτές δεν ανταποκρίνεται στους όρους δόμησης που ισχύουν ή πρόκειται να ισχύσουν στην περιοχή αυτή.

8. Δεν επιτρέπεται να απαλλοτριωθεί η αγροτική ιδιοκτησία των Σταυροπηγιακών Ιερών Μονών της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας στη Χαλκιδική, των Βλατάδων στη Θεσσαλονίκη και του Ευαγγελιστή Ιωάννη του Θεολόγου στην Πάτμο, με εξαίρεση τα μετόχια. Επίσης δεν επιτρέπεται να απαλλοτριωθεί η περιουσία που βρίσκεται στην Ελλάδα των Πατριαρχείων Αλεξανδρείας, Αντιόχειας και Ιεροσολύμων, καθώς και της Ιερής Μονής του Σινά.

Άρθρο 19

1. Το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο είναι απόλυτα απαραβίαστο. Νόμος ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων.

2. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες ανεξάρτητης αρχής που διασφαλίζει το απόρρητο της παραγράφου 1.

3. Απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του άρθρου αυτού και των άρθρων 9 και 9Α.

Άρθρο 20

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει.

2. Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του ενδιαφερομένου ισχύει και για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του.

Άρθρο 21

1. Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους.

2. Πολύτεκνες οικογένειες, ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, θύματα πολέμου, χήρες και ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος.

3. Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων.

4. Η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που τη στερούνται ή που στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του Κράτους.

5. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δημογραφικής πολιτικής, καθώς και η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων αποτελεί υποχρέωση του Κράτους.

6. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.

Άρθρο 22

1. Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού. Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας.

2. Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και, αν αυτές αποτύχουν, με τους κανόνες που θέτει η διαιτησία.

3. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας από τους δημόσιους υπαλλήλους

και τους υπαλλήλους οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

4. Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται. Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης ή για την αντιμετώπιση αναγκών της άμυνας της Χώρας ή επείγουσας κοινωνικής ανάγκης από θεομηνία ή ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία, καθώς και τα σχετικά με την προσφορά προσωπικής εργασίας στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης για την ικανοποίηση τοπικών αναγκών.

5. Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει.

Ερμηνευτική δήλωση: Στους γενικούς όρους εργασίας περιλαμβάνεται και ο προσδιορισμός του τρόπου και του υπόχρεου είσπραξης και απόδοσης στις συνδικαλιστικές οργανώσεις της συνδρομής των μελών τους που προβλέπεται από τα καταστατικά τους.

Άρθρο 23

1. Το Κράτος λαμβάνει τα προσήκοντα μέτρα για τη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών μ' αυτή δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής τους, μέσα στα όρια του νόμου.

2. Η απεργία αποτελεί δικαίωμα και ασκείται από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων. Απαγορεύεται η απεργία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς λειτουργούς και σ' αυτούς που υπηρετούν στα σώματα ασφαλείας. Το δικαίωμα των υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, καθώς και του προσωπικού των κάθε μορφής επιχειρήσεων δημοσίου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, που η λειτουργία τους έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου, υπόκειται στους συγκεκριμένους περιορισμούς του νόμου που το ρυθμίζει. Οι περιορισμοί αυτοί δεν μπορούν να φθάνουν έως την κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας ή την παρεμπόδιση της νόμιμης άσκησης του.

Άρθρο 24

1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή καταστατικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον.

2. Η χωροταξική αναδιάρθρωση της Χώρας, η διαμόρφωση, η ανάπτυξη, η πολεοδομική και η επέκταση των πόλεων και των οικιστικών γενικά περιοχών υπάγεται στη ρυθμιστική αρμοδιότητα και τον έλεγχο του Κράτους, με σκοπό να εξυπηρετείται η λειτουργικότητα και η ανάπτυξη των οικισμών και να εξασφαλίζονται οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης. Οι σχετικές τεχνικές επιλογές και σταθμίσεις γίνονται κατά τους κανόνες της επιστήμης. Η σύνταξη εθνικού κτηματολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους.

3. Για να αναγνωριστεί μία περιοχή ως οικιστική και για να ενεργοποιηθεί πολεοδομικά, οι ιδιοκτησίες που περιλαμβάνονται σε αυτή συμμετέχουν υποχρεωτικά, χωρίς αποζημίωση από τον οικείο φορέα, στη διάθεση των εκτάσεων που είναι απαραίτητες για να δημιουργηθούν δρόμοι, πλατείες και χώροι για κοινωφελείς γενικά χρήσεις και σκοπούς, καθώς και στις δαπάνες για την εκτέλεση των βασικών κοινόχρηστων πολεοδομικών έργων, όπως νόμος ορίζει.

4. Νόμος μπορεί να προβλέπει τη συμμετοχή των ιδιοκτητών περιοχής που χαρακτηρίζεται ως οικιστική στην αξιοποίηση και γενική διαρρύθμισή της σύμφωνα με εγκεκριμένο σχέδιο, με αντιπαροχή ακινήτων ίσης αξίας ή τμημάτων ιδιοκτησίας κατά όροφο, από τους χώρους που καθορίζονται τελικά ως οικοδομήσιμοι ή από κτίρια της περιοχής αυτής.

5. Οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων εφαρμόζονται και στην αναμόρφωση των οικιστικών περιοχών που ήδη υπάρχουν. Οι ελεύθερες εκτάσεις, που προκύπτουν από την αναμόρφωση, διατίθενται για τη δημιουργία κοινόχρηστων χώρων ή εκποιούνται για να καλυφθούν οι δαπάνες της πολεοδομικής αναμόρφωσης, όπως νόμος ορίζει.

6. Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών.

Ερμηνευτική δήλωση: Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα

και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά.

Άρθρο 25

1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.

2. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη.

3. Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται.

4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ Α': Σύνταξη της Πολιτείας

Άρθρο 26

1. Η νομοθετική λειτουργία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

2. Η εκτελεστική λειτουργία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση.

3. Η δικαστική λειτουργία ασκείται από τα δικαστήρια· οι αποφάσεις τους εκτελούνται στο όνομα του Ελληνικού Λαού.

Άρθρο 27

1. Καμία μεταβολή στα όρια της Επικράτειας δεν μπορεί να γίνει χωρίς νόμο, που ψηφίζεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών.

2. Χωρίς νόμο, που ψηφίζεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, δεν είναι δεκτή στην Ελληνική Επικράτεια ξένη στρατιωτική δύναμη ούτε μπορεί να διαμένει σ' αυτή ή να περάσει μέσα από αυτή.

Άρθρο 28

1. Οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Η εφαρμογή των κανόνων του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμβάσεων στους αλλοδαπούς τελεί πάντοτε υπό τον όρο της αμοιβαιότητας.

2. Για να εξυπηρετηθεί σπουδαίο εθνικό συμφέρον και να προαχθεί η συνεργασία με άλλα κράτη, μπορεί να αναγνωρισθούν, με συνθήκη ή συμφωνία, σε όργανα διεθνών οργανισμών αρμοδιότητες που προβλέπονται από το Σύνταγμα. Για την ψήφιση νόμου που κυρώνει αυτή τη συνθήκη ή συμφωνία απαιτείται πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών.

3. Η Ελλάδα προβαίνει ελεύθερα, με νόμο που ψηφίζεται από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, σε περιορισμούς ως προς την άσκηση της εθνικής κυριαρχίας της, εφόσον αυτό υπαγορεύεται από σπουδαίο εθνικό συμφέρον, δεν θίγει τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος και γίνεται με βάση τις αρχές της ισότητας και με τον όρο της αμοιβαιότητας.

Ερμηνευτική δήλωση: Το άρθρο 28 αποτελεί θεμέλιο για τη συμμετοχή της Χώρας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Άρθρο 29

1. Έλληνες πολίτες που έχουν το εκλογικό δικαίωμα μπορούν ελεύθερα να ιδρύουν και να συμμετέχουν σε πολιτικά κόμματα, που η οργάνωση και η δράση τους οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Πολίτες που δεν απέκτησαν ακόμη το δικαίωμα να εκλέγουν μπορούν να συμμετέχουν στα τμήματα νέων των κομμάτων.

2. Τα κόμματα έχουν δικαίωμα στην οικονομική τους ενίσχυση από το Κράτος για τις εκλογικές και λειτουργ-

γικές τους δαπάνες, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει τις εγγυήσεις διαφάνειας ως προς τις εκλογικές δαπάνες και γενικά την οικονομική διαχείριση των κομμάτων, των βουλευτών, των υποψηφίων βουλευτών και των υποψηφίων στην τοπική αυτοδιοίκηση όλων των βαθμών. Με νόμο επιβάλλεται ανώτατο όριο εκλογικών δαπανών, μπορεί να απαγορεύονται ορισμένες μορφές προεκλογικής προβολής και καθορίζονται οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες η παράβαση των σχετικών διατάξεων συνιστά λόγο έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα με πρωτοβουλία του ειδικού οργάνου του επόμενου εδαφίου. Ο έλεγχος των εκλογικών δαπανών των κομμάτων και των υποψηφίων βουλευτών διενεργείται από ειδικό όργανο που συγκροτείται και με τη συμμετοχή ανώτατων δικαστικών λειτουργών, όπως νόμος ορίζει. Με νόμο μπορούν να επεκταθούν οι ρυθμίσεις αυτές και στους υποψηφίους για άλλες αιρετές θέσεις.

3. Απαγορεύονται απολύτως οι οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος στους δικαστικούς λειτουργούς και σε όσους υπηρετούν στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας. Απαγορεύονται απολύτως οι οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, στους υπαλλήλους του Δημοσίου, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή δημόσιων επιχειρήσεων ή επιχειρήσεων οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή επιχειρήσεων η διοίκηση των οποίων ορίζεται άμεσα ή έμμεσα από το Δημόσιο με διοικητική πράξη ή ως μέτοχο.

ΤΜΗΜΑ Β': Πρόεδρος της Δημοκρατίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ανάδειξη του Προέδρου

Άρθρο 30

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ρυθμιστής του Πολιτεύματος. Εκλέγεται από τη Βουλή για περίοδο πέντε ετών, όπως ορίζεται στα άρθρα 32 και 33.
2. Το αξίωμα του Προέδρου είναι ασυμβίβαστο με οποιοδήποτε άλλο αξίωμα, θέση ή έργο.
3. Η προεδρική περίοδος αρχίζει από την ορκωμοσία του Προέδρου.
4. Σε περίπτωση πολέμου, η προεδρική θητεία παρατείνεται έως τη λήξη του.
5. Επανεκλογή του ίδιου προσώπου επιτρέπεται μία φορά μόνο.

Άρθρο 31

Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να εκλεγεί όποιος είναι Έλληνας πολίτης πριν από πέντε τουλάχιστον έτη, έχει από πατέρα ή μητέρα ελληνική καταγωγή, έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας του και έχει τη νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν.

Άρθρο 32

1. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή γίνεται με ονομαστική ψηφοφορία και σε ειδική συνεδρίαση, που συγκαλείται από τον Πρόεδρο της Βουλής έναν τουλάχιστον μήνα πριν λήξει η θητεία του εν ενεργεία Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά τα οριζόμενα στον Κανονισμό της Βουλής. Σε περίπτωση οριστικής αδυναμίας του Προέδρου της Δημοκρατίας να εκπληρώσει τα καθήκοντά του, κατά τους ορισμούς του άρθρου 34 παράγραφος 2, καθώς επίσης και σε περίπτωση που ο Πρόεδρος παραιτηθεί, πεθάνει ή κηρυχθεί έκπτωτος κατά τις διατάξεις του Συντάγματος, η συνεδρίαση της Βουλής για την εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας συγκαλείται μέσα σε δέκα ημέρες το αργότερο αφού έληξε πρόωρα η θητεία του προηγούμενου Προέδρου.
2. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας γίνεται σε κάθε περίπτωση για πλήρη θητεία.
3. Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται εκείνος που συγκέντρωσε την πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών. Αν δεν συγκεντρωθεί η πλειοψηφία αυτή, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ύστερα από πέντε ημέρες. Αν δεν επιτευχθεί ούτε στη δεύτερη ψηφοφορία η οριζόμενη πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ακόμη μία φορά ύστερα από πέντε ημέρες, οπότε εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών.
4. Αν δεν επιτευχθεί ούτε και στην τρίτη ψηφοφορία η αυξημένη αυτή πλειοψηφία, η Βουλή διαλύεται μέσα σε δέκα ημέρες από την ψηφοφορία, και προκηρύσσεται εκλογή για ανάδειξη νέας Βουλής. Η Βουλή που αναδεικνύεται από τις νέες εκλογές, αμέσως μόλις συγκροτηθεί σε σώμα, εκλέγει με ονομαστική ψηφοφορία Πρόεδρο της Δημοκρατίας με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Αν δεν επιτευχθεί η πλειοψηφία αυτή, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται μέσα σε πέντε ημέρες και εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Αν δεν επιτευχθεί ούτε αυτή η πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ακόμη μία φορά, ύστερα από πέντε

ημέρες, μεταξύ των δύο προσώπων που πλειοψήφησαν και θεωρείται ότι έχει εκλεγεί Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε τη σχετική πλειοψηφία.

5. Αν η Βουλή είναι απύσχα, συγκαλείται εκτάκτως για να εκλέξει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κατά τους ορισμούς της παραγράφου 4. Αν η Βουλή έχει διαλυθεί με οποιονδήποτε τρόπο, η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας αναβάλλεται ώστε να συγκροτηθεί σε σώμα η νέα Βουλή και μέσα σε είκοσι ημέρες, το αργότερο, από τη συγκρότησή της, σύμφωνα με όσα ορίζονται στις παραγράφους 3 και 4, αφού τηρηθούν και οι ορισμοί της παραγράφου 1 του άρθρου 34.

6. Αν η διαδικασία για την εκλογή νέου Προέδρου, που ορίζεται στις προηγούμενες παραγράφους, δεν περατωθεί εγκαίρως, ο ήδη Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξακολουθεί να ασκεί τα καθήκοντά του και μετά τη λήξη της θητείας του ώσπου να αναδειχθεί νέος Πρόεδρος.

Ερμηνευτική δήλωση: Πρόεδρος της Δημοκρατίας που παραιτείται πριν από τη λήξη της θητείας του δεν μπορεί να λάβει μέρος στην εκλογή που επακολουθεί εξαιτίας της παραίτησής του.

Άρθρο 33

1. Ο εκλεγόμενος Πρόεδρος της Δημοκρατίας αναλαμβάνει την άσκηση των καθηκόντων του την επομένη της ημέρας που έληξε η θητεία του απερχόμενου Προέδρου· σε όλες τις άλλες περιπτώσεις από την επομένη της εκλογής του.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, πριν αναλάβει την άσκηση των καθηκόντων του, δίνει ενώπιον της Βουλής τον ακόλουθο όρκο: «Ορκίζομαι στο όνομα της Αγίας και Ομοούσιας και Αδιαίρετης Τριάδας να φυλάσσω το Σύνταγμα και τους νόμους, να μεριμνώ για την πιστή τους τήρηση, να υπερασπίζω την εθνική ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της Χώρας, να προστατεύω τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των Ελλήνων και να υπηρετώ το γενικό συμφέρον και την πρόοδο του Ελληνικού Λαού».

3. Νόμος ορίζει τη χορηγία που καταβάλλεται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τη λειτουργία των υπηρεσιών που οργανώνονται για την εκτέλεση των καθηκόντων του.

Άρθρο 34

1. Τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, όταν απουσιάζει στο εξωτερικό περισσότερο από δέκα ημέρες, αν πεθάνει, παραιτηθεί, κηρυχθεί έκπτωτος ή αν κωλύεται για οποιονδήποτε λόγο να ασκήσει τα καθήκοντά του, τον αναπληρώνει προσωρινά ο Πρόεδρος της Βουλής· αν δεν υπάρχει Βουλή, ο Πρόεδρος της τελευταίας Βουλής και, αν αυτός αρνείται ή δεν υπάρχει, η Κυβέρνηση συλλογικά. Κατά την περίοδο της αναπλήρωσης του Προέδρου δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις για τη διάλυση της Βουλής, με εξαίρεση την περίπτωση του άρθρου 32 παρ. 4, καθώς και οι διατάξεις για την παύση της Κυβέρνησης και την προσφυγή σε δημοψήφισμα, κατά τις διατάξεις του άρθρου 38 παράγραφος 2 και του άρθρου 44 παράγραφος 2.

2. Αν η αδυναμία του Προέδρου της Δημοκρατίας να ασκήσει τα καθήκοντά του παρατείνεται πέρα από τριάντα ημέρες, συγκαλείται υποχρεωτικά η Βουλή, ακόμη κι αν αυτή έχει διαλυθεί, για να αποφασίσει με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνόλου των μελών της, αν συντρέχει περίπτωση εκλογής νέου Προέδρου. Σε καμία πάντως περίπτωση η εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας δεν μπορεί να καθυστερήσει περισσότερο από έξι συνολικά μήνες, αφότου άρχισε η αναπλήρωσή του που προκλήθηκε από αδυναμία του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εξουσίες και ευθύνη από τις πράξεις του Προέδρου

Άρθρο 35

1. Καμία πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν ισχύει ούτε εκτελείται χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου Υπουργού, ο οποίος με μόνη την υπογραφή του γίνεται υπεύθυνος, και χωρίς τη δημοσίευσή της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Στην περίπτωση που η Κυβέρνηση απαλλαγεί από τα καθήκοντά της σύμφωνα με το άρθρο 38 παράγραφος 1, αν ο Πρωθυπουργός δεν προσυπογράφει το οικείο διάταγμα, αυτό υπογράφεται μόνο από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

2. Κατ' εξαίρεση δεν απαιτείται προσυπογραφή για τις ακόλουθες πράξεις: α) το διορισμό Πρωθυπουργού, β) την ανάθεση διερευνητικής εντολής σύμφωνα με το άρθρο 37 παράγραφοι 2, 3 και 4, γ) τη διάλυση της Βουλής κατά το άρθρο 32 παράγραφος 4 και κατά το άρθρο 41 παράγραφος 1, αν δεν την προσυπογράψει ο Πρωθυπουργός, και κατά το άρθρο 53 παράγραφος 1, αν δεν την προσυπογράψει το Υπουργικό Συμβούλιο, δ) την αναπομπή κατά το άρθρο 42 παράγραφος 1 νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου που έχει ψηφιστεί από τη Βουλή. ε) το διορισμό του προσωπικού των υπηρεσιών της Προεδρίας της Δημοκρατίας.

3. Το διάταγμα με το οποίο προκηρύσσεται δημοψήφισμα για νομοσχέδιο, σύμφωνα με το άρθρο 44 παράγραφος 2, προσυπογράφεται από τον Πρόεδρο της Βουλής.

Άρθρο 36

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, με τήρηση οπωσδήποτε των ορισμών του άρθρου 35 παράγραφος 1, εκπροσωπεί διεθνώς το Κράτος, κηρύσσει πόλεμο, συνομολογεί συνθήκες ειρήνης, συμμαχίας, οικονομικής συνεργασίας και συμμετοχής σε διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις και τις ανακοινώνει στη Βουλή, με τις αναγκαίες διασαφήσεις, όταν το συμφέρον και η ασφάλεια του Κράτους το επιτρέπουν.

2. Οι συνθήκες για εμπόριο, φορολογία, οικονομική συνεργασία και συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις, και όσες άλλες περιέχουν παραχωρήσεις για τις οποίες, σύμφωνα με άλλες διατάξεις του Συντάγματος, τίποτε δεν μπορεί να οριστεί χωρίς νόμο, ή οι οποίες επιβαρύνουν ατομικά τους Έλληνες, δεν ισχύουν χωρίς τυπικό νόμο που τις κυρώνει.

3. Μυστικά άρθρα συνθήκης δεν μπορούν ποτέ να ανατρέψουν τα φανερά.

4. Η κύρωση διεθνών συνθηκών δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο νομοθετικής εξουσιοδότησης κατά το άρθρο 43 παράγραφοι 2 και 4.

Άρθρο 37

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει τον Πρωθυπουργό και, με πρότασή του, διορίζει και παύει τα λοιπά μέλη της Κυβέρνησης και τους Υφυπουργούς.

2. Πρωθυπουργός διορίζεται ο αρχηγός του κόμματος το οποίο διαθέτει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών. Αν κανένα κόμμα δεν διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει στον αρχηγό του κόμματος που διαθέτει τη σχετική πλειοψηφία διερευνητική εντολή για να διακριβωθεί η δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης που να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής.

3. Αν δεν διαπιστωθεί αυτή η δυνατότητα, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει διερευνητική εντολή στον αρχηγό του δεύτερου σε κοινοβουλευτική δύναμη κόμματος και εάν δεν τελεσφορήσει κι αυτή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δίνει διερευνητική εντολή στον αρχηγό του τρίτου σε κοινοβουλευτική δύναμη κόμματος. Κάθε διερευνητική εντολή ισχύει για τρεις ημέρες. Αν οι διερευνητικές εντολές δεν τελεσφορήσουν, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καλεί τους αρχηγούς των κομμάτων και, αν επιβεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, επιδιώκει το σχηματισμό Κυβέρνησης από όλα τα κόμματα της Βουλής για τη διενέργεια εκλογών και σε περίπτωση αποτυχίας αναθέτει στον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου το σχηματισμό Κυβέρνησης, όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής, για να διενεργήσει εκλογές, και διαλύει τη Βουλή.

4. Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ανατίθεται, σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης ή διερευνητική εντολή σε αρχηγό κόμματος, αν το κόμμα δεν έχει αρχηγό ή εκπρόσωπο, ή αν ο αρχηγός ή ο εκπρόσωπος του δεν έχει εκλεγεί βουλευτής, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δίνει την εντολή σ' αυτόν που προτείνει η κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος. Η πρόταση για την ανάθεση εντολής γίνεται μέσα σε τρεις ημέρες από την ημέρα που ο Πρόεδρος της Βουλής ή ο αναπληρωτής του ανακοινώνει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τη δύναμη των κομμάτων στη Βουλή· η ανακοίνωση αυτή γίνεται πριν από κάθε ανάθεση εντολής.

Ερμηνευτική δήλωση: Στις διερευνητικές εντολές, αν κόμματα είναι ισοδύναμα σε βουλευτικές έδρες, προηγείται εκείνο που έλαβε περισσότερες ψήφους στις εκλογές· νεοσχηματισμένο κόμμα με κοινοβουλευτική ομάδα, σύμφωνα με τα οριζόμενα στον Κανονισμό της Βουλής, έπεται του παλαιότερου με ίσο αριθμό εδρών. Στις δύο αυτές περιπτώσεις δεν παρέχονται διερευνητικές εντολές σε περισσότερα από τέσσερα κόμματα.

Άρθρο 38

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απαλλάσσει από τα καθήκοντά της την Κυβέρνηση, αν αυτή παραιτηθεί, καθώς και αν η Βουλή αποσύρει την εμπιστοσύνη της κατά το άρθρο 84. Στις περιπτώσεις αυτές εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις των παραγράφων 2, 3 και 4 του άρθρου 37. Αν ο Πρωθυπουργός της παραιτούμενης Κυβέρνησης είναι αρχηγός ή εκπρόσωπος κόμματος που διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των βουλευτών, εφαρμόζεται αναλόγως η διάταξη του άρθρου 37 παράγραφος 3 εδάφιο γ'.

2. Αν ο Πρωθυπουργός παραιτηθεί, εκλείπει ή αδυνατεί για λόγους υγείας να ασκήσει τα καθήκοντά του, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει Πρωθυπουργό αυτόν που προτείνει η κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος στο οποίο ανήκει ο απερχόμενος Πρωθυπουργός, εφόσον αυτό διαθέτει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών. Η πρόταση γίνεται το αργότερο σε τρεις ημέρες από την παραίτηση ή την έκλειψη του Πρωθυπουργού ή από τη διαπίστωση της αδυναμίας του να ασκήσει τα καθήκοντά του. Αν κανένα κόμμα δεν διαθέτει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών, εφαρμόζεται αναλογικά η παράγραφος 4 και στη συνέχεια το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 2 και η παράγραφος 3 του προηγούμενου άρθρου. Η αδυναμία του Πρωθυπουργού να ασκήσει τα καθήκοντά του για λόγους υγείας διαπιστώνεται από τη Βουλή με

ειδική απόφασή της που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, ύστερα από πρόταση της κοινοβουλευτικής ομάδας του κόμματος στο οποίο ανήκει ο Πρωθυπουργός, εφόσον αυτό διαθέτει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών. Σε κάθε άλλη περίπτωση η πρόταση υποβάλλεται από τα δύο πέμπτα τουλάχιστον του όλου αριθμού των βουλευτών. ωστόσο διοριστεί ο νέος Πρωθυπουργός τα καθήκοντα του Πρωθυπουργού ασκεί ο πρώτος κατά σειρά Αντιπρόεδρος και εφόσον δεν έχουν διοριστεί Αντιπρόεδροι ο πρώτος κατά σειρά Υπουργός.

Ερμηνευτική δήλωση: Η διάταξη της παραγράφου 2 εφαρμόζεται και σε περίπτωση αναπλήρωσης του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το άρθρο 34. (Το Άρθρο 39 καταργήθηκε κατά την αναθεώρηση του 1986)

Άρθρο 40

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας συγκαλεί τη Βουλή τακτικά μία φορά κάθε χρόνο, όπως ορίζει το άρθρο 64 παράγραφος 1, και εκτάκτως κάθε φορά που το κρίνει εύλογο· κηρύσσει αυτοπροσώπως ή δια του Πρωθυπουργού την έναρξη και τη λήξη κάθε βουλευτικής περιόδου.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μία φορά μόνο μπορεί να αναστείλει τις εργασίες της βουλευτικής συνόδου, είτε αναβάλλοντας την έναρξη είτε διακόπτοντας την εξακολούθησή τους.

3. Η αναστολή των εργασιών δεν επιτρέπεται να διαρκέσει περισσότερο από τριάντα ημέρες ούτε να επαναληφθεί κατά την ίδια βουλευτική σύνοδο χωρίς τη συγκατάθεση της Βουλής.

Άρθρο 41

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να διαλύσει τη Βουλή, αν έχουν παραιτηθεί ή και καταψηφιστεί από αυτή δύο Κυβερνήσεις και η σύνθεσή της δεν εξασφαλίζει κυβερνητική σταθερότητα. Οι εκλογές ενεργούνται από την Κυβέρνηση που έχει την εμπιστοσύνη της διαλυόμενης Βουλής. Σε κάθε άλλη περίπτωση εφαρμόζεται αναλόγως το τρίτο εδάφιο της παραγράφου 3 του άρθρου 37.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαλύει τη Βουλή με πρόταση της Κυβέρνησης που έχει λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, για ανανέωση της λαϊκής εντολής προκειμένου να αντιμετωπιστεί εθνικό θέμα εξαιρετικής σημασίας. Αποκλείεται η διάλυση της νέας Βουλής για το ίδιο θέμα.

3. Το διάταγμα διάλυσης της Βουλής, προσυπογραμμένο στην περίπτωση της προηγούμενης παραγράφου από το Υπουργικό Συμβούλιο, πρέπει να περιλαμβάνει συγχρόνως την προκήρυξη εκλογών μέσα σε τριάντα ημέρες και τη σύγκληση της νέας Βουλής μέσα σε άλλες τριάντα ημέρες από τις εκλογές.

4. Η Βουλή που εκλέχθηκε μετά τη διάλυση της προηγούμενης δεν μπορεί να διαλυθεί πριν περάσει ένα έτος αφότου άρχισε τις εργασίες της, εκτός από τις περιπτώσεις του άρθρου 37 παράγραφος 3 και της παραγράφου 1 του άρθρου αυτού.

5. Η Βουλή διαλύεται υποχρεωτικά στην περίπτωση του άρθρου 32 παράγραφος 4.

Ερμηνευτική δήλωση: Σε κάθε περίπτωση χωρίς εξαίρεση το διάταγμα για τη διάλυση της Βουλής πρέπει να διαλαμβάνει την προκήρυξη εκλογών μέσα σε τριάντα ημέρες και τη σύγκληση της νέας Βουλής μέσα σε τριάντα ημέρες από αυτές.

Άρθρο 42

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκδίδει και δημοσιεύει τους νόμους που έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή μέσα σε ένα μήνα από την ψήφισή τους. Μέσα στην προθεσμία που προβλέπεται στο προηγούμενο εδάφιο, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να αναπέμψει στη Βουλή νομοσχέδιο που έχει ψηφιστεί από αυτή, εκθέτοντας και τους λόγους της αναπομπής.

2. Πρόταση νόμου ή νομοσχέδιο που έχει αναπεμφθεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας εισάγεται στην Ολομέλειά της και, αν επιψηφιστεί και πάλι με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών κατά τη διαδικασία του άρθρου 76 παράγραφος 2, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας το εκδίδει και το δημοσιεύει υποχρεωτικά μέσα σε δέκα ημέρες από την επιψήφισή του.

Άρθρο 43

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκδίδει τα διατάγματα που είναι αναγκαία για την εκτέλεση των νόμων και δεν μπορεί ποτέ να αναστείλει την εφαρμογή τους ούτε να εξαίρει κανέναν από την εκτέλεσή τους.

2. Ύστερα από πρόταση του αρμόδιου Υπουργού επιτρέπεται η έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων, με ειδική εξουσιοδότηση νόμου και μέσα στα όριά της. Εξουσιοδότηση για έκδοση κανονιστικών πράξεων από άλλα όργανα της διοίκησης επιτρέπεται προκειμένου να ρυθμιστούν ειδικότερα θέματα ή θέματα με τοπικό ενδιαφέρον ή με χαρακτήρα τεχνικό ή λεπτομερειακό.

3. (Η παράγραφος 3 καταργήθηκε κατά την Αναθεώρηση του 1986).

4. Με νόμους που ψηφίζονται από την Ολομέλεια της Βουλής μπορεί να παρέχεται εξουσιοδότηση έκδοσης

κανονιστικών διαταγμάτων για τη ρύθμιση των θεμάτων που καθορίζονται σ' αυτούς σε γενικό πλαίσιο. Με τους νόμους αυτούς χαράσσονται οι γενικές αρχές και οι κατευθύνσεις της ρύθμισης που πρέπει να ακολουθηθεί και τίθενται χρονικά όρια για τη χρήση της εξουσιοδότησης.

5. Τα κατά το άρθρο 72 παράγραφος 1 θέματα της αρμοδιότητας της Ολομέλειας της Βουλής δεν μπορεί να αποτελέσουν αντικείμενο εξουσιοδότησης κατά την προηγούμενη παράγραφο.

Άρθρο 44

1. Σε έκτακτες περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσες και απρόβλεπτης ανάγκης ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί, ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται στη Βουλή για κύρωση σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 72 παράγραφος 1, μέσα σε σαράντα ημέρες από την έκδοσή τους ή μέσα σε σαράντα ημέρες από τη σύγκληση της Βουλής σε σύνοδο. Αν δεν υποβληθούν στη Βουλή μέσα στις προαναφερόμενες προθεσμίες ή αν δεν εγκριθούν από αυτή μέσα σε τρεις μήνες από την υποβολή τους, παύουν να ισχύουν στο εξής.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προκηρύσσει με διάταγμα δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά θέματα, ύστερα από απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, που λαμβάνεται με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Δημοψήφισμα προκηρύσσεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με διάταγμα και για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, εκτός από τα δημοσιονομικά, εφόσον αυτό αποφασιστεί από τα τρία πέμπτα του συνόλου των βουλευτών, ύστερα από πρόταση των δύο πέμπτων του συνόλου και όπως ορίζουν ο Κανονισμός της Βουλής και νόμος για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής. Δεν εισάγονται κατά την ίδια περίοδο της Βουλής περισσότερες από δύο προτάσεις δημοψηφίσματος για νομοσχέδιο.

3. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας σε εντελώς εξαιρετικές περιστάσεις μπορεί να απευθύνει προς το Λαό διαγγέλματα, μετά από σύμφωνη γνώμη του Προέδρου της Κυβέρνησης. Τα διαγγέλματα προσυπογράφονται από τον Πρωθυπουργό και δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Άρθρο 45

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων της Χώρας, που τη διοίκησή τους ασκεί η Κυβέρνηση, όπως νόμος ορίζει. Απονέμει επίσης τους βαθμούς σε όσους υπηρετούν σ' αυτές, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 46

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει και παύει, σύμφωνα με το νόμο, τους δημόσιους υπαλλήλους, εκτός από τις εξαιρέσεις που ορίζει ο νόμος.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απονέμει τα προβλεπόμενα παράσημα σύμφωνα με τις διατάξεις του σχετικού νόμου.

Άρθρο 47

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει το δικαίωμα, ύστερα από πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης και γνώμη συμβουλίου που συγκροτείται κατά πλειοψηφία από δικαστές, να χαρίζει, μετατρέπει ή μετριάξει τις ποινές που επιβάλλουν τα δικαστήρια, καθώς και να αίρει τις κάθε είδους νόμιμες συνέπειες ποινών που έχουν επιβληθεί και εκτιθεί.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μόνο με τη συγκατάθεση της Βουλής έχει το δικαίωμα να απονέμει χάρη σε Υπουργό που καταδικάστηκε κατά το άρθρο 86.

3. Αμνηστία παρέχεται μόνο για πολιτικά εγκλήματα, με νόμο που ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών.

4. Αμνηστία για κοινά εγκλήματα δεν παρέχεται ούτε με νόμο.

Άρθρο 48

1. Σε περίπτωση πολέμου, επιστράτευσης εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων ή άμεσης απειλής της εθνικής ασφάλειας, καθώς και αν εκδηλωθεί ένοπλο κίνημα για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος, η Βουλή, με απόφασή της, που λαμβάνεται ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, θέτει σε εφαρμογή, σε ολόκληρη την Επικράτεια ή σε τμήμα της, το νόμο για την κατάσταση πολιορκίας, συνιστά εξαιρετικά δικαστήρια και αναστέλλει την ισχύ του συνόλου ή μέρους των διατάξεων των άρθρων 5 παράγραφος 4, 6, 8, 9, 11, 12 παράγραφοι 1 έως και 4, 14, 19, 22 παράγραφος 3, 23, 96 παράγραφος 4 και 97. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δημοσιεύει την απόφαση της Βουλής. Με την απόφαση της Βουλής ορίζεται η διάρκεια ισχύος των επιβαλλόμενων μέτρων, η οποία δεν μπορεί να υπερβεί τις δεκαπέντε ημέρες.

2. Σε περίπτωση απουσίας της Βουλής ή αν συντρέχει αντικειμενική αδυναμία να συγκληθεί εγκαίρως, τα

μέτρα της προηγούμενης παραγράφου λαμβάνονται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Το διάταγμα υποβάλλεται από την Κυβέρνηση στη Βουλή για έγκριση μόλις καταστεί δυνατή η σύγκλησή της, ακόμη και αν έληξε η βουλευτική περίοδος ή η Βουλή έχει διαλυθεί, και πάντως μέσα σε δεκαπέντε ημέρες το αργότερο.

3. Η διάρκεια των κατά τις προηγούμενες παραγράφους μέτρων μπορεί να παρατείνεται ανά δεκαπενθήμερο μόνο με προηγούμενη απόφαση της Βουλής, η οποία συγκαλείται ακόμη και αν έχει λήξει η βουλευτική περίοδος ή η Βουλή έχει διαλυθεί.

4. Τα κατά τις προηγούμενες παραγράφους μέτρα αίρονται αυτοδικαίως με τη λήξη των προθεσμιών που προβλέπονται στις παραγράφους 1, 2 και 3, εφόσον δεν παρατείνονται με απόφαση της Βουλής, και σε κάθε περίπτωση με τη λήξη του πολέμου, εφόσον είχαν επιβληθεί εξαιτίας πολέμου.

5. Αφότου αρχίσουν να ισχύουν τα μέτρα των προηγούμενων παραγράφων ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, μπορεί να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, για να αντιμετωπιστούν επείγουσες ανάγκες ή για να αποκατασταθεί ταχύτερα η λειτουργία των συνταγματικών θεσμών. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται για κύρωση στη Βουλή μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από τη σύγκλησή της σε σύνοδο και παύουν να ισχύουν στο εξής, αν δεν υποβληθούν στη Βουλή μέσα στις παραπάνω προθεσμίες ή δεν εγκριθούν από αυτή μέσα σε δεκαπέντε ημέρες αφότου υποβλήθηκαν.

6. Οι κατά τις παραγράφους 2 και 3 αποφάσεις της Βουλής λαμβάνονται με την πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των βουλευτών και η κατά την παράγραφο 1 απόφαση με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών. Η Βουλή αποφασίζει σε μία μόνο συνεδρίαση.

7. Σε όλη τη διάρκεια της εφαρμογής των μέτρων κατάστασης ανάγκης, τα οποία λαμβάνονται κατά το άρθρο αυτό, ισχύουν αυτοδικαίως οι διατάξεις των άρθρων 61 και 62 του Συντάγματος, ακόμη και αν διαλύθηκε η Βουλή ή έληξε η βουλευτική περίοδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Ειδικές ευθύνες του Προέδρου της Δημοκρατίας

Άρθρο 49

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ευθύνεται οπωσδήποτε για πράξεις που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του, παρά μόνο για έσχατη προδοσία ή παραβίαση, με πρόθεση, του Συντάγματος. Για πράξεις που δεν σχετίζονται με την άσκηση των καθηκόντων του η δίωξη αναστέλλεται ωσότου λήξει η προεδρική θητεία.

2. Η πρόταση για κατηγορία και παραπομπή του Προέδρου της Δημοκρατίας σε δίκη υποβάλλεται στη Βουλή υπογραμμένη από το ένα τρίτο τουλάχιστον των μελών της και γίνεται αποδεκτή με απόφαση που λαμβάνεται με πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνόλου των μελών της.

3. Αν η πρόταση γίνει αποδεκτή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραπέμπεται στο δικαστήριο του άρθρου 86· οι σχετικές μ' αυτό διατάξεις εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση αυτή.

4. Αφότου παραπεμφθεί, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απέχει από την άσκηση των καθηκόντων του και αναπληρώνεται, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 34· αναλαμβάνει πάλι τα καθήκοντά του, αφότου το δικαστήριο του άρθρου 86 εκδώσει απαλλακτική απόφαση, εφόσον δεν εξαντλήθηκε η θητεία του.

5. Νόμος που ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής ρυθμίζει τα σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου αυτού.

Άρθρο 50

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει άλλες αρμοδιότητες παρά μόνο όσες του απονέμουν ρητά το Σύνταγμα και οι νόμοι που είναι σύμφωνοι μ' αυτό.

ΤΜΗΜΑ Γ': Βουλή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ανάδειξη και συγκρότηση της Βουλής

Άρθρο 51

1. Ο αριθμός των βουλευτών ορίζεται με νόμο, δεν μπορεί όμως να είναι μικρότερος από διακόσιους ούτε μεγαλύτερος από τριακόσιους.

2. Οι βουλευτές αντιπροσωπεύουν το Έθνος.

3. Οι βουλευτές εκλέγονται με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία από τους πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα, όπως νόμος ορίζει. Ο νόμος δεν μπορεί να περιορίσει το εκλογικό δικαίωμα παρά μόνο αν δεν έχει συμπληρωθεί κατώτατο όριο ηλικίας ή για ανικανότητα δικαιοπραξίας ή ως συνέπεια αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα.

4. Οι βουλευτικές εκλογές διενεργούνται ταυτόχρονα σε ολόκληρη την Επικράτεια. Νόμος που ψηφίζεται με την πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών μπορεί να ορίζει τα σχετικά με την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τους εκλογείς που βρίσκονται έξω από την Επικράτεια. Ως προς τους εκλογείς αυτούς η αρχή της ταυτόχρονης διενέργειας των εκλογών δεν καλύπτει την άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος με επιστολική ψήφο ή άλλο πρόσφορο μέσο, εφόσον η καταμέτρηση και η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων διενεργείται όποτε αυτό γίνεται και σε ολόκληρη την Επικράτεια.

5. Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι υποχρεωτική.

Άρθρο 52

Η ελεύθερη και ανόθευτη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης, ως έκφρασης της λαϊκής κυριαρχίας, τελεί υπό την εγγύηση όλων των λειτουργών της Πολιτείας, που έχουν υποχρέωση να τη διασφαλίζουν σε κάθε περίπτωση. Νόμος ορίζει τις ποινικές κυρώσεις κατά των παραβατών της διάταξης αυτής.

Άρθρο 53

1. Οι βουλευτές εκλέγονται για τέσσερα συνεχή έτη που αρχίζουν από την ημέρα των γενικών εκλογών. Μόλις λήξει η βουλευτική περίοδος, με προεδρικό διάταγμα, που προσυπογράφεται από το Υπουργικό Συμβούλιο, διατάσσεται η διενέργεια γενικών βουλευτικών εκλογών μέσα σε τριάντα ημέρες και η σύγκληση της νέας Βουλής σε τακτική σύνοδο μέσα σε άλλες τριάντα ημέρες από αυτές.

2. Βουλευτική έδρα που κενώθηκε μέσα στο τελευταίο έτος της περιόδου δεν συμπληρώνεται με αναπληρωματική εκλογή, όταν απαιτείται κατά το νόμο, εφόσον οι κενές έδρες δεν είναι περισσότερες από το ένα πέμπτο του όλου αριθμού των βουλευτών.

3. Σε περίπτωση πολέμου η βουλευτική περίοδος παρατείνεται σε όλη τη διάρκειά του. Αν η Βουλή έχει διαλυθεί, η διενέργεια των εκλογών αναστέλλεται ωσότου τελειώσει ο πόλεμος, ανακαλείται δε αυτοδικαίως η Βουλή που έχει διαλυθεί έως το τέλος του.

Άρθρο 54

1. Το εκλογικό σύστημα και οι εκλογικές περιφέρειες ορίζονται με νόμο που ισχύει από τις μεθεπόμενες εκλογές, εκτός και αν προβλέπεται η ισχύς του άμεσα από τις επόμενες εκλογές με ρητή διάταξη που ψηφίζεται με την πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών.

2. Ο αριθμός των βουλευτών κάθε εκλογικής περιφέρειας ορίζεται με προεδρικό διάταγμα, με βάση το νόμιμο πληθυσμό της περιφέρειας που προκύπτει, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, από τους εγγεγραμμένους στα οικεία δημοτολόγια, όπως νόμος ορίζει. Τα αποτελέσματα της απογραφής θεωρείται ότι έχουν δημοσιευθεί με βάση τα στοιχεία της αρμόδιας υπηρεσίας μετά την πάροδο ενός έτους από την τελευταία ημέρα διεξαγωγής της.

3. Μέρος της Βουλής, όχι μεγαλύτερο από το ένα εικοστό του όλου αριθμού των βουλευτών, μπορεί να εκλέγεται ενιαίως σε ολόκληρη την Επικράτεια, σε συνάρτηση με τη συνολική εκλογική δύναμη του κάθε κόμματος στην Επικράτεια, όπως νόμος ορίζει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Κωλύματα και ασυμβίβαστα των βουλευτών

Άρθρο 55

1. Για να εκλεγεί κανείς βουλευτής απαιτείται να είναι Έλληνας πολίτης, να έχει τη νόμιμη ικανότητα να εκλέγει και να έχει συμπληρώσει το εικοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του κατά την ημέρα της εκλογής.

2. Βουλευτής που στερήθηκε κάποιο από τα παραπάνω προσόντα εκπίπτει αυτοδικαίως από το βουλευτικό αξίωμα.

Άρθρο 56

1. Έμμισθοι δημόσιοι λειτουργοί και υπάλληλοι, άλλοι υπάλληλοι του δημοσίου, υπηρετούντες στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας, υπάλληλοι οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, αιρετά μονοπρόσωπα όργανα των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, διοικητές, υποδιοικητές ή πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων ή διευθύνοντες ή εντεταλμένοι σύμβουλοι νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή κρατικών νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου ή δημόσιων επιχειρήσεων ή επιχειρήσεων τη διοίκηση των οποίων ορίζει άμεσα ή έμμεσα το Δημόσιο με διοικητική πράξη ή ως μέτοχος ή επιχειρήσεων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι ούτε να εκλεγούν βουλευτές αν δεν παραιτηθούν πριν από την ανακήρυξή τους ως υποψηφίων. Η παραίτηση συντελείται με μόνη τη γραπτή υποβολή της. Αποκλείεται η επάνοδος στην ενεργό υπηρεσία των στρατιωτικών που παραιτούνται. Τα ανώτερα αιρετά μονοπρόσωπα όργανα των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης δεύτερου

βαθμού δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι ούτε να εκλεγούν βουλευτές κατά τη διάρκεια της θητείας για την οποία εξελέγησαν, ακόμη και αν παραιτηθούν.

2. Από τους περιορισμούς της προηγούμενης παραγράφου εξαιρούνται οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Νόμος ορίζει τον τρόπο της αναπλήρωσής τους· κατά τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου αναστέλλεται η άσκηση των αρμοδιοτήτων των σχετικών με την ιδιότητα του καθηγητή που εκλέχθηκε.

3. Δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι, ούτε να εκλεγούν βουλευτές σε όποια εκλογική περιφέρεια υπηρέτησαν ή σε όποια εκλογική περιφέρεια εκτεινόταν η τοπική αρμοδιότητά τους μέσα στους τελευταίους δεκαοκτώ μήνες της τετραετούς βουλευτικής περιόδου: α) Οι διοικητές, υποδιοικητές, πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων, διευθύνοντες και εντεταλμένοι σύμβουλοι των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, πλην των σωματειακών, των κρατικών νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου και των δημοσίων επιχειρήσεων ή άλλων επιχειρήσεων τη διοίκηση των οποίων ορίζει άμεσα ή έμμεσα το Δημόσιο με διοικητική πράξη ή ως μέτοχος. β) Τα μέλη των ανεξάρτητων αρχών που συγκροτούνται και λειτουργούν κατά το άρθρο 101Α', καθώς και των αρχών που χαρακτηρίζονται με νόμο ως ανεξάρτητες ή ρυθμιστικές. γ) Οι ανώτεροι και ανώτατοι αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας. δ) Οι έμμισθοι υπάλληλοι του Δημοσίου, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των επιχειρήσεών τους, καθώς και των νομικών προσώπων και επιχειρήσεων της περίπτωσης α' που κατείχαν θέση προϊσταμένου οργανικής μονάδας επιπέδου διεύθυνσης ή άλλη αντίστοιχη, όπως ειδικότερα νόμος ορίζει. Υπάλληλοι που αναφέρονται στο προηγούμενο εδάφιο και είχαν ευρύτερη τοπική αρμοδιότητα υπάγονται στους περιορισμούς της παραγράφου αυτής ως προς εκλογικές περιφέρειες άλλες από αυτήν της έδρας τους, μόνον εφόσον κατείχαν θέση προϊσταμένου οργανικής μονάδας επιπέδου γενικής διεύθυνσης ή άλλη αντίστοιχη, όπως ειδικότερα νόμος ορίζει. ε) Οι γενικοί ή ειδικοί γραμματείς υπουργείων ή αυτοτελών γενικών γραμματειών ή περιφερειών και όσοι ο νόμος εξομοιώνει με αυτούς. Δεν υπάγονται στους περιορισμούς της παραγράφου αυτής οι υποψήφιοι βουλευτές Επικρατείας.

4. Πολιτικοί υπάλληλοι και στρατιωτικοί γενικά, που έχουν κατά το νόμο αναλάβει υποχρέωση να παραμείνουν στην υπηρεσία για ορισμένο χρόνο, δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι ούτε να εκλεγούν βουλευτές όσο χρόνο διαρκεί η υποχρέωσή τους.

Άρθρο 57

1. Τα καθήκοντα του βουλευτή είναι ασυμβίβαστα με τα έργα ή την ιδιότητα του ιδιοκτήτη ή εταίρου ή μετόχου ή διοικητή ή διαχειριστή ή μέλους του διοικητικού συμβουλίου ή γενικού διευθυντή ή των αναπληρωτών τους επιχείρησης, η οποία: α) Αναλαμβάνει έργα ή μελέτες ή προμήθειες του Δημοσίου ή παροχή υπηρεσιών προς το Δημόσιο ή συνάπτει με το Δημόσιο συναφείς συμβάσεις αναπτυξιακού ή επενδυτικού χαρακτήρα. β) Απολαμβάνει ειδικών προνομίων. γ) Κατέχει ή διαχειρίζεται ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σταθμό ή εκδίδει εφημερίδα πανελληνίας κυκλοφορίας. δ) Ασκει κατά παραχώρηση δημόσια υπηρεσία ή δημόσια επιχείρηση ή επιχείρηση κοινής ωφέλειας. ε) Μισθώνει για εμπορικούς λόγους ακίνητα του Δημοσίου. Για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής με το Δημόσιο εξομοιώνονται οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, τα άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τα κρατικά νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, οι δημόσιες επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και οι άλλες επιχειρήσεις τη διοίκηση των οποίων ορίζει άμεσα ή έμμεσα το Δημόσιο με διοικητική πράξη ή ως μέτοχος. Μέτοχος επιχείρησης που εμπίπτει στους περιορισμούς της παραγράφου αυτής είναι όποιος κατέχει ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου μεγαλύτερο του ένα τοις εκατό. Με ειδικό νόμο μπορεί να καθορίζονται επαγγελματικές δραστηριότητες, πέραν αυτών που αναφέρονται στα προηγούμενα εδάφια, η άσκηση των οποίων δεν επιτρέπεται στους βουλευτές.

2. Βουλευτές που υπάγονται στις διατάξεις του πρώτου εδαφίου της προηγούμενης παραγράφου οφείλουν, μέσα σε οκτώ ημέρες αφότου η εκλογή τους γίνει οριστική, να επιλέξουν με δήλωσή τους μεταξύ του βουλευτικού αξιώματος και των παραπάνω έργων ή ιδιοτήτων. Αν παραλειφθεί αυτή η εμπρόθεσμη δήλωση, εκπίπτουν αυτοδικαίως από το αξίωμα του βουλευτή.

3. Βουλευτές που αποδέχονται οποιαδήποτε από τις ιδιότητες ή τα έργα που αναφέρονται σε αυτό ή στο προηγούμενο άρθρο και που χαρακτηρίζονται ότι αποτελούν κώλυμα για την υποψηφιότητα βουλευτή ή ότι είναι ασυμβίβαστα με το βουλευτικό αξίωμα, εκπίπτουν από το αξίωμα αυτό, όπως νόμος ορίζει.

4. Ειδικός νόμος ορίζει τον τρόπο με τον οποίο συνεχίζονται ή εκχωρούνται ή διαλύονται συμβάσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 1 και έχουν αναληφθεί από βουλευτή ή από επιχείρηση στην οποία αυτός μετείχε πριν από την απόκτηση της βουλευτικής ιδιότητας ή με ασυμβίβαστη προς το αξίωμά του ιδιότητα.

Άρθρο 58

Ο έλεγχος και η εκδίκαση των βουλευτικών εκλογών, κατά του κύρους των οποίων ασκούνται ενστάσεις που αναφέρονται είτε σε εκλογικές παραβάσεις σχετικές με την ενέργεια των εκλογών είτε σε έλλειψη των

νόμιμων προσόντων, ανατίθεται στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 100.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Καθήκοντα και δικαιώματα των βουλευτών

Άρθρο 59

1. Οι βουλευτές πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους δίνουν στο Βουλευτήριο και σε δημόσια συνεδρίαση τον ακόλουθο όρκο: «Ορκίζομαι στο όνομα της Αγίας και Ομοούσιας και Αδιαίρετης Τριάδας να είμαι πιστός στην Πατρίδα και το δημοκρατικό πολίτευμα, να υπακούω στο Σύνταγμα και τους νόμους και να εκπληρώνω ευσυνείδητα τα καθήκοντά μου».
2. Αλλόθρησκοι ή ετερόδοξοι βουλευτές δίνουν τον ίδιο όρκο σύμφωνα με τον τύπο της δικής τους θρησκείας ή του δικού τους δόγματος.
3. Βουλευτές που ανακηρύσσονται όταν η Βουλή απουσιάζει δίνουν τον όρκο στο Τμήμα της που λειτουργεί.

Άρθρο 60

1. Οι βουλευτές έχουν απεριόριστο το δικαίωμα της γνώμης και ψήφου κατά συνείδηση.
2. Η παραίτηση από το βουλευτικό αξίωμα είναι δικαίωμα του βουλευτή, συντελείται μόλις ο βουλευτής υποβάλει γραπτή δήλωση στον Πρόεδρο της Βουλής και δεν ανακαλείται.

Άρθρο 61

1. Ο βουλευτής δεν καταδιώκεται ούτε εξετάζεται με οποιονδήποτε τρόπο για γνώμη ή ψήφο που έδωσε κατά την άσκηση των βουλευτικών καθηκόντων.
2. Ο βουλευτής διώκεται μόνο για συκοφαντική δυσφήμιση, κατά το νόμο, ύστερα από άδεια της Βουλής. Αρμόδιο για την εκδίκαση είναι το Εφετείο. Η άδεια θεωρείται ότι οριστικά δεν δόθηκε, αν η Βουλή δεν αποφανθεί μέσα σε σαράντα πέντε ημέρες αφότου η έγκληση περιήλθε στον Πρόεδρο της Βουλής. Αν η Βουλή αρνηθεί να δώσει την άδεια ή αν περάσει άπρακτη η προθεσμία, η πράξη θεωρείται ανέγκλητη. Η παράγραφος αυτή έχει εφαρμογή από την προσεχή βουλευτική περίοδο.
3. Ο βουλευτής δεν έχει υποχρέωση μαρτυρίας για πληροφορίες που περιήλθαν σ' αυτόν ή δόθηκαν από αυτόν κατά την άσκηση των καθηκόντων του, ούτε για τα πρόσωπα που του εμπιστεύθηκαν τις πληροφορίες ή στα οποία αυτός τις έδωσε.

Άρθρο 62

Όσο διαρκεί η βουλευτική περίοδος ο βουλευτής δεν διώκεται ούτε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται ούτε με άλλο τρόπο περιορίζεται χωρίς άδεια του Σώματος. Επίσης δεν διώκεται για πολιτικά εγκλήματα βουλευτής της Βουλής που διαλύθηκε, από τη διάλυσή της και έως την ανακήρυξη των βουλευτών της νέας Βουλής. Η άδεια θεωρείται ότι δεν δόθηκε, αν η Βουλή δεν αποφανθεί μέσα σε τρεις μήνες αφότου η αίτηση του εισαγγελέα για δίωξη διαβιβάστηκε στον Πρόεδρο της Βουλής. Η τρίμηνη προθεσμία αναστέλλεται κατά τη διάρκεια των διακοπών της Βουλής. Δεν απαιτείται άδεια για τα αυτόφωρα κακούργηματα.

Άρθρο 63

1. Οι βουλευτές, για την άσκηση του λειτουργήματός τους, δικαιούνται από το Δημόσιο αποζημίωση και δαπάνες· το ύψος τους καθορίζεται με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής.
2. Οι βουλευτές απολαμβάνουν συγκοινωνιακή, ταχυδρομική και τηλεφωνική ατέλεια, που η έκτασή της καθορίζεται με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής.
3. Αν βουλευτής απουσιάσει αδικαιολόγητα σε περισσότερες από πέντε συνεδριάσεις το μήνα, κρατείται υποχρεωτικά, για κάθε απουσία, το ένα τριακοστό της μηνιαίας αποζημίωσής του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Οργάνωση και λειτουργία της Βουλής

Άρθρο 64

1. Η Βουλή συνέρχεται αυτοδικαίως κάθε έτος την πρώτη Δευτέρα του Οκτωβρίου σε τακτική σύνοδο για τα ετήσια έργα της, εκτός αν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας τη συγκαλέσει νωρίτερα σύμφωνα με το άρθρο 40.
2. Η διάρκεια της τακτικής συνόδου δεν μπορεί να είναι συντομότερη από πέντε μήνες, χωρίς να συνυπολογίζεται ο χρόνος της αναστολής σύμφωνα με το άρθρο 40. Η τακτική σύνοδος παρατείνεται υποχρεωτικά ώσπου να εγκριθεί, σύμφωνα με το άρθρο 79, ο προϋπολογισμός ή να ψηφιστεί σύμφωνα με το ίδιο άρθρο ειδικός νόμος.

Άρθρο 65

1. Η Βουλή ορίζει τον τρόπο της ελεύθερης και δημοκρατικής λειτουργίας της με Κανονισμό, που ψηφίζεται από την Ολομέλεια κατά το άρθρο 76 και δημοσιεύεται με παραγγελία του Προέδρου της στην Εφημερίδα

της Κυβερνήσεως.

2. Η Βουλή εκλέγει από τα μέλη της τον Πρόεδρο και τα λοιπά μέλη του Προεδρείου, σύμφωνα με τους ορισμούς του Κανονισμού.

3. Ο Πρόεδρος και οι Αντιπρόεδροι εκλέγονται στην αρχή κάθε βουλευτικής περιόδου. Η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζεται για τον Πρόεδρο και τους Αντιπροέδρους που εκλέχθηκαν στην τρέχουσα πρώτη σύνοδο της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής. Η Βουλή μπορεί, ύστερα από πρόταση πενήντα βουλευτών, να εκφράσει μομφή κατά του Προέδρου της Βουλής ή μέλους του Προεδρείου, η οποία συνεπάγεται τη λήξη της θητείας του.

4. Ο Πρόεδρος της Βουλής διευθύνει τις εργασίες του Σώματος, μεριμνά για τη διασφάλιση της ανεμπόδιστης διεξαγωγής των εργασιών του, την κατοχύρωση της ελεύθερης γνώμης και έκφρασης των βουλευτών, και την τήρηση της τάξης· ο Πρόεδρος μπορεί να λάβει και πειθαρχικά μέτρα σύμφωνα με όσα ορίζει ο Κανονισμός της Βουλής εναντίον κάθε βουλευτή που παρεκτρέπεται.

5. Με τον Κανονισμό μπορεί να συσταθεί στη Βουλή επιστημονική υπηρεσία για την υποβοήθηση του νομοθετικού της έργου.

6. Ο Κανονισμός καθορίζει την οργάνωση των υπηρεσιών της Βουλής υπό την εποπτεία του Προέδρου, καθώς και όλα όσα αφορούν το προσωπικό της. Οι πράξεις του Προέδρου που αφορούν την πρόσληψη και την υπηρεσιακή κατάσταση του προσωπικού της Βουλής υπόκεινται σε προσφυγή ή αίτηση ακύρωσης στο Συμβούλιο της Επικρατείας.

Άρθρο 66

1. Η Βουλή συνεδριάζει δημόσια στο Βουλευτήριο, μπορεί όμως να διασκεφθεί σε μυστική συνεδρίαση, ύστερα από αίτηση της Κυβέρνησης ή δεκαπέντε βουλευτών, αν το αποφασίσει η πλειοψηφία σε μυστική συνεδρίαση. Η Βουλή αποφασίζει κατόπιν αν πρέπει να επαναληφθεί η συζήτηση για το ίδιο θέμα σε δημόσια συνεδρίαση.

2. Οι Υπουργοί και Υφυπουργοί έχουν ελεύθερη είσοδο στις συνεδριάσεις της Βουλής και ακούονται όποτε ζητήσουν το λόγο.

3. Η Βουλή και οι κοινοβουλευτικές επιτροπές μπορούν να ζητήσουν την παρουσία του υπουργού ή του υφυπουργού που είναι αρμόδιος για τα θέματα που συζητούν. Οι κοινοβουλευτικές επιτροπές μπορούν να καλούν οποιοδήποτε πρόσωπο θεωρούν χρήσιμο για το έργο τους, ενημερώνοντας και τον αρμόδιο υπουργό. Οι κοινοβουλευτικές επιτροπές συνεδριάζουν δημόσια, όπως ορίζεται στον Κανονισμό της Βουλής, μπορούν όμως να διασκεφθούν σε μυστική συνεδρίαση, ύστερα από αίτηση της Κυβέρνησης ή πέντε βουλευτών, αν το αποφασίσει η πλειοψηφία σε μυστική συνεδρίαση. Η κοινοβουλευτική επιτροπή αποφασίζει κατόπιν, αν πρέπει να επαναδιαεξαχθεί η συζήτηση για το ίδιο θέμα σε δημόσια συνεδρίαση.

Άρθρο 67

Η Βουλή δεν μπορεί να αποφασίσει χωρίς την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών, που όμως ποτέ δεν μπορεί να είναι μικρότερη από το ένα τέταρτο του όλου αριθμού των βουλευτών. Σε περίπτωση ισοψηφίας επαναλαμβάνεται η ψηφοφορία και, ύστερα από νέα ισοψηφία, η πρόταση απορρίπτεται.

Άρθρο 68

1. Η Βουλή στις αρχές κάθε τακτικής συνόδου συνιστά από τα μέλη της διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές για να εξετάζουν και να επεξεργάζονται τα νομοσχέδια και τις προτάσεις νόμων που υποβάλλονται, όπως ορίζει ο Κανονισμός της Βουλής.

2. Η Βουλή συνιστά από τα μέλη της εξεταστικές επιτροπές, με απόφασή της που λαμβάνεται με πλειοψηφία των δύο πέμπτων του συνόλου των βουλευτών, ύστερα από πρόταση του ενός πέμπτου του όλου αριθμού των βουλευτών. Προκειμένου να συσταθούν εξεταστικές επιτροπές για ζητήματα που ανάγονται στην εξωτερική πολιτική και την εθνική άμυνα, απαιτείται απόφαση της Βουλής που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Τα σχετικά με τη συγκρότηση και τη λειτουργία των επιτροπών αυτών καθορίζονται από τον Κανονισμό της Βουλής.

3. Οι κοινοβουλευτικές και εξεταστικές επιτροπές, καθώς και τα κατά τα άρθρα 70 και 71 Τμήματα της Βουλής, συνιστώνται ανάλογα με τη δύναμη των κομμάτων, των ομάδων και των ανεξάρτητων, όπως ορίζει ο Κανονισμός.

Άρθρο 69

Κανένας δεν εμφανίζεται στη Βουλή αυτόκλητος για να αναφέρει οτιδήποτε προφορικά ή εγγράφως. Οι αναφορές παρουσιάζονται από βουλευτή ή παραδίδονται στον Πρόεδρο. Η Βουλή έχει δικαίωμα να αποστέλλει τις αναφορές που της απευθύνονται στους Υπουργούς και τους Υφυπουργούς, οι οποίοι υποχρεούνται να δίνουν διευκρινίσεις όποτε τους ζητηθούν.

Άρθρο 70

1. Η Βουλή ασκεί το νομοθετικό της έργο σε Ολομέλεια.
2. Ο Κανονισμός της Βουλής προβλέπει ότι το νομοθετικό έργο που καθορίζεται από αυτόν μπορεί να ασκείται και από τις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές που συγκροτούνται και λειτουργούν κατά τη διάρκεια της συνόδου, όπως ορίζει ο Κανονισμός και με τους περιορισμούς του άρθρου 72.
3. Με τον Κανονισμό της Βουλής ορίζεται επίσης η κατανομή της αρμοδιότητας μεταξύ των διαρκών κοινοβουλευτικών επιτροπών κατά Υπουργεία.
4. Αν δεν ορίζεται διαφορετικά, οι διατάξεις του Συντάγματος που αφορούν τη Βουλή ισχύουν για τη λειτουργία της σε Ολομέλεια και σε Τμήμα κατά το άρθρο 71, καθώς και για τη λειτουργία των κοινοβουλευτικών επιτροπών.
5. Για να λάβουν απόφαση το κατά το άρθρο 71 Τμήμα και οι διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές, όταν ασκούν νομοθετικό έργο κατά την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου, απαιτείται πλειοψηφία που δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τα δύο πέμπτα του αριθμού των μελών τους.
6. Οι κοινοβουλευτικός έλεγχος ασκείται από τη Βουλή σε ολομέλεια, όπως ορίζει ο Κανονισμός. Ο Κανονισμός μπορεί να προβλέπει την άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου και από το κατά το άρθρο 71 Τμήμα, καθώς και από τις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές που συγκροτούνται και λειτουργούν κατά τη διάρκεια της συνόδου.
7. Ο Κανονισμός ορίζει τον τρόπο με τον οποίο μετέχουν στις ψηφοφορίες βουλευτές που βρίσκονται σε αποστολή της Βουλής ή της Κυβέρνησης στο εξωτερικό.
8. Ο Κανονισμός της Βουλής προβλέπει τον τρόπο με τον οποίο η Βουλή ενημερώνεται από την Κυβέρνηση για τα ζητήματα που αποτελούν αντικείμενο κανονιστικής ρύθμισης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συζητεί γι' αυτά.

Άρθρο 71

Κατά τη διάρκεια της διακοπής των εργασιών της Βουλής, το νομοθετικό της έργο, εκτός από τα νομοθετήματα που ανήκουν στην αρμοδιότητα της Ολομέλειας κατά το άρθρο 72, ασκείται από Τμήμα της που συγκροτείται και λειτουργεί σύμφωνα με τους ορισμούς των άρθρων 68 παράγραφος 3 και 70. Με τον Κανονισμό μπορεί να προβλεφθεί η επεξεργασία των νομοσχεδίων ή των προτάσεων νόμων από κοινοβουλευτική επιτροπή που την αποτελούν μέλη του ίδιου Τμήματος.

Άρθρο 72

1. Στην Ολομέλεια της Βουλής συζητούνται και ψηφίζονται ο Κανονισμός της, νομοσχέδια και προτάσεις νόμων για τα θέματα των άρθρων 3, 13, 27, 28 παράγραφοι 2 και 3, 29 παράγραφος 2, 33 παράγραφος 3, 48, 51, 54, 86, νομοσχέδια και προτάσεις εκτελεστικών του Συντάγματος νόμων για την άσκηση και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, νομοσχέδια και προτάσεις νόμων για την αυθεντική ερμηνεία νόμων, καθώς και για κάθε άλλο θέμα που σύμφωνα με ειδική πρόβλεψη του Συντάγματος ανατίθεται στην Ολομέλεια της Βουλής ή για τη ρύθμιση του οποίου απαιτείται ειδική πλειοψηφία. Στην Ολομέλεια της Βουλής ψηφίζεται επίσης ο προϋπολογισμός και ο απολογισμός του Κράτους και της Βουλής.
2. Η συζήτηση και ψήφιση όλων των άλλων νομοσχεδίων ή προτάσεων νόμων μπορεί να γίνεται, κατά τη διάρκεια της συνόδου, από την αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή, κατά τους ορισμούς του άρθρου 70. Γίνεται επίσης από το Τμήμα που συγκροτείται και λειτουργεί σύμφωνα με το άρθρο 71 κατά τη διάρκεια της διακοπής των εργασιών της Βουλής, όπως ορίζει ο Κανονισμός.
3. Η διαρκής κοινοβουλευτική επιτροπή που επιλαμβάνεται της ψήφισης νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου μπορεί με απόφασή της που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών της να παραπέμπει στην Ολομέλεια οποιαδήποτε αμφισβήτηση για την αρμοδιότητά της. Η απόφαση της Ολομέλειας δεσμεύει τις επιτροπές. Μεταξύ της κατάθεσης νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου και της συζήτησής του στη διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή πρέπει να μεσολαβεί τουλάχιστον μία εβδομάδα.
4. Νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που συζητήθηκε και ψηφίστηκε στην αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή εισάγεται στην Ολομέλεια σε μία συνεδρίαση, όπως ορίζει ο Κανονισμός της Βουλής, και συζητείται και ψηφίζεται ενιαία επί της αρχής, επί των άρθρων και στο σύνολο. Νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που έγινε δεκτή στην επιτροπή με πλειοψηφία τουλάχιστον τεσσάρων πέμπτων συζητείται και ψηφίζεται στην Ολομέλεια, όπως ορίζει ο Κανονισμός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Νομοθετική λειτουργία της Βουλής

Άρθρο 73

1. Το δικαίωμα πρότασης νόμων ανήκει στη Βουλή και στην Κυβέρνηση.
2. Νομοσχέδια που αναφέρονται οπωσδήποτε στην απονομή σύνταξης και στις προϋποθέσεις της υποβάλλονται μόνο από τον Υπουργό Οικονομικών ύστερα από γνωμοδότηση του Ελεγκτικού Συνεδρίου· αν πρόκειται για συντάξεις που επιβαρύνουν τον προϋπολογισμό οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, υποβάλλονται από τον αρμόδιο Υπουργό και τον Υπουργό Οικονομικών. Τα νομοσχέδια για συντάξεις πρέπει να είναι ειδικά· δεν επιτρέπεται, με ποινή την ακυρότητα, να αναγράφονται διατάξεις για συντάξεις σε νόμους που αποσκοπούν στη ρύθμιση άλλων θεμάτων.
3. Καμία πρόταση νόμου ή τροπολογία ή προσθήκη δεν εισάγεται για συζήτηση, αν προέρχεται από τη Βουλή εφόσον συνεπάγεται σε βάρος του Δημοσίου, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου δαπάνες ή ελάττωση εσόδων ή της περιουσίας τους, για να δοθεί μισθός ή σύνταξη ή γενικά όφελος σε κάποιο πρόσωπο.
4. Είναι όμως παραδεκτή τροπολογία η προσθήκη που την υποβάλλει αρχηγός κόμματος ή εκπρόσωπος ομάδας κατά τους ορισμούς της παραγράφου 3 του άρθρου 74, όταν πρόκειται για νομοσχέδια που αφορούν την οργάνωση των δημόσιων υπηρεσιών και των οργανισμών δημοσίου ενδιαφέροντος, την υπηρεσιακή γενικά κατάσταση των δημόσιων υπαλλήλων, των στρατιωτικών και των οργάνων των σωμάτων ασφαλείας, των υπαλλήλων οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, καθώς και δημοσίων γενικά επιχειρήσεων.
5. Νομοσχέδιο με το οποίο επιβάλλονται τοπικοί ή ειδικοί φόροι ή βάρη οποιασδήποτε φύσης υπέρ οργανισμών ή νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου πρέπει να προσυπογράφεται και από τους Υπουργούς Συντονισμού και Οικονομικών.

Άρθρο 74

1. Κάθε νομοσχέδιο και κάθε πρόταση νόμου συνοδεύεται υποχρεωτικά από αιτιολογική έκθεση· πριν εισαχθεί στη Βουλή, στην Ολομέλεια, ή σε Τμήματα, μπορεί να παραπεμφθεί για νομοτεχνική επεξεργασία στην επιστημονική υπηρεσία της παραγράφου 5 του άρθρου 65, όταν συσταθεί, όπως ορίζει ο Κανονισμός.
2. Τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμων που κατατίθενται στη Βουλή παραπέμπονται στην οικεία κοινοβουλευτική επιτροπή. Αφού υποβληθεί η έκθεση ή περάσει άπρακτη η προθεσμία που είχε ταχθεί για την υποβολή της, εισάγονται στη Βουλή για συζήτηση, μετά παρέλευση τριών ημερών από τότε, εκτός αν ο αρμόδιος Υπουργός τα έχει χαρακτηρίσει ως επείγοντα. Η συζήτηση αρχίζει ύστερα από προφορική εισήγηση του αρμόδιου Υπουργού και των εισηγητών της Επιτροπής.
3. Τροπολογίες βουλευτών σε νομοσχέδια και προτάσεις νόμων για τα οποία αρμόδια είναι η Ολομέλεια ή τα Τμήματα της Βουλής δεν εισάγονται για συζήτηση, αν δεν υποβληθούν έως και την παραμονή της ημέρας που θα αρχίσει η συζήτηση, εκτός αν συγκατατίθεται και η Κυβέρνηση να συζητηθούν.
4. Δεν εισάγεται για συζήτηση νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που αποσκοπεί στην τροποποίηση διάταξης νόμου, αν δεν έχει καταχωριστεί στην αιτιολογική έκθεση ολόκληρο το κείμενο της διάταξης που τροποποιείται, και στο κείμενο του νομοσχεδίου ή της πρότασης ολόκληρη η νέα διάταξη, όπως διαμορφώνεται με την τροποποίηση.
5. Τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 1 ισχύουν και για τα νομοσχέδια ή τις προτάσεις νόμων που εισάγονται για συζήτηση και ψήφιση στην αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή, όπως ορίζει ο Κανονισμός της Βουλής. Νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που περιέχει διατάξεις άσχετες με το κύριο αντικείμενό τους δεν εισάγεται για συζήτηση. Προσθήκη ή τροπολογία άσχετη με το κύριο αντικείμενο του νομοσχεδίου ή της πρότασης νόμου δεν εισάγεται για συζήτηση. Προσθήκες ή τροπολογίες Υπουργών συζητούνται μόνο αν έχουν υποβληθεί τρεις τουλάχιστον ημέρες πριν από την έναρξη της συζήτησης στην Ολομέλεια, στο κατά το άρθρο 71 Τμήμα ή στην αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή, όπως ορίζει ο Κανονισμός. Τα οριζόμενα στα προηγούμενα δύο εδάφια ισχύουν και για τις προσθήκες ή τροπολογίες βουλευτών. Σε περίπτωση αμφισβήτησης αποφαινεται η Βουλή. Βουλευτές που δεν μετέχουν στην αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή ή στο κατά το άρθρο 71 Τμήμα έχουν το δικαίωμα να λάβουν το λόγο επί της αρχής και για να υποστηρίξουν προτάσεις νόμων και προσθήκες ή τροπολογίες που έχουν υποβάλει, όπως ορίζει ο Κανονισμός.
6. Μία φορά το μήνα, σε ημέρα που θα προσδιοριστεί από τον Κανονισμό, εγγράφονται στην ημερήσια διάταξη κατά σειρά προτεραιότητας και συζητούνται εκκρεμείς προτάσεις νόμων.

Άρθρο 75

1. Κάθε νομοσχέδιο και κάθε πρόταση νόμου που συνεπάγονται επιβάρυνση του προϋπολογισμού, εφόσον υποβάλλεται από Υπουργούς, δεν εισάγεται για συζήτηση, αν δεν συνοδεύεται από έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους που καθορίζει τη δαπάνη· εφόσον υποβάλλεται από βουλευτές, διαβιβάζεται πριν από κάθε συζήτηση στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, που υποχρεούται να υποβάλει στη Βουλή σχετική έκθεση μέσα σε δεκαπέντε ημέρες. Αν η προθεσμία αυτή περάσει άπρακτη, η πρόταση νόμου εισάγεται για συζήτηση χωρίς έκθεση.

2. Το ίδιο ισχύει και για τις τροπολογίες, αν το ζητήσουν οι αρμόδιοι Υπουργοί. Σ' αυτή την περίπτωση το Γενικό Λογιστήριο υποχρεούται να υποβάλει στη Βουλή την έκθεσή του μέσα σε τρεις ημέρες. Μόνο αν αυτή η προθεσμία περάσει άπρακτη, η συζήτηση προχωρεί και χωρίς έκθεση.

3. Νομοσχέδιο που συνεπάγεται δαπάνη ή ελάττωση εσόδων δεν εισάγεται για συζήτηση, αν δεν συνοδεύεται από ειδική έκθεση για τον τρόπο που θα καλυφθούν, η οποία υπογράφεται από τον αρμόδιο Υπουργό και τον Υπουργό Οικονομικών.

Άρθρο 76

1. Κάθε νομοσχέδιο και κάθε πρόταση νόμου συζητείται και ψηφίζεται μία μόνο φορά, καταρχήν, κατ' άρθρο και στο σύνολο με την εξαίρεση των περιπτώσεων που προβλέπονται στην παράγραφο 4 του άρθρου 72.

2. Ψηφισμένο σχέδιο ή πρόταση νόμου που αναπέμπεται κατά το άρθρο 42 συζητείται και ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής δύο φορές και σε δύο διαφορετικές συνεδριάσεις που απέχουν μεταξύ τους δύο τουλάχιστον ημέρες, στην πρώτη συζήτηση καταρχήν και κατ' άρθρο και στη δεύτερη κατ' άρθρο και στο σύνολο.

3. Αν κατά τη συζήτηση έγιναν δεκτές προσθήκες ή τροπολογίες, η ψήφιση στο σύνολο αναβάλλεται για ένα εικοσιτετράωρο από τη διανομή του τροποποιημένου νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου με την εξαίρεση των περιπτώσεων που προβλέπονται στην παράγραφο 4 του άρθρου 72.

4. Νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που χαρακτηρίζεται από την Κυβέρνηση κατεπείγον εισάγεται για ψήφιση, ύστερα από περιορισμένη συζήτηση σε μία συνεδρίαση, από την Ολομέλεια ή το κατά το άρθρο 71 Τμήμα, όπως ορίζει ο Κανονισμός της Βουλής.

5. Η κυβέρνηση μπορεί να ζητήσει να συζητηθεί σε ορισμένο αριθμό συνεδριάσεων, νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που έχει επείγοντα χαρακτήρα, όπως ορίζει ο Κανονισμός της Βουλής.

6. Η επιψήφιση δικαστικών ή διοικητικών κωδίκων, που συντάχθηκαν από ειδικές επιτροπές, οι οποίες έχουν συσταθεί με ειδικούς νόμους, μπορεί να γίνει από την Ολομέλεια της Βουλής με ιδιαίτερο νόμο που τους κυρώνει στο σύνολό τους.

7. Με τον ίδιο τρόπο μπορεί να γίνει κωδικοποίηση διατάξεων που υπάρχουν με απλή ταξινόμησή τους ή επαναφορά στο σύνολό τους καταργημένων νόμων, εκτός από τους φορολογικούς.

Άρθρο 77

1. Η αυθεντική ερμηνεία των νόμων ανήκει στη νομοθετική λειτουργία.

2. Νόμος που δεν είναι πράγματι ερμηνευτικός ισχύει μόνο από τη δημοσίευσή του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Φορολογία και δημοσιονομική διαχείριση

Άρθρο 78

1. Κανένας φόρος δεν επιβάλλεται ούτε εισπράττεται χωρίς τυπικό νόμο που καθορίζει το υποκείμενο της φορολογίας και το εισόδημα, το είδος της περιουσίας, τις δαπάνες και τις συναλλαγές ή τις κατηγορίες τους, στις οποίες αναφέρεται ο φόρος.

2. Φόρος ή άλλο οποιοδήποτε οικονομικό βάρος δεν μπορεί να επιβληθεί με νόμο αναδρομικής ισχύος που εκτείνεται πέρα από το οικονομικό έτος το προηγούμενο εκείνου κατά το οποίο επιβλήθηκε.

3. Κατ' εξαίρεση, όταν επιβάλλεται ή αυξάνεται εισαγωγικός ή εξαγωγικός δασμός ή φόρος κατανάλωσης, επιτρέπεται η είσπραξή τους από την ημέρα που κατατέθηκε στη Βουλή το σχετικό νομοσχέδιο, υπό τον όρο ότι ο νόμος θα δημοσιευθεί μέσα στην προθεσμία που ορίζει το άρθρο 42 παράγραφος 1 και πάντως το αργότερο μέσα σε δέκα μέρες από τη λήξη της συνόδου.

4. Το αντικείμενο της φορολογίας, ο φορολογικός συντελεστής, οι απαλλαγές ή εξαιρέσεις από τη φορολογία και η απονομή των συντάξεων δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο νομοθετικής εξουσιοδότησης. Δεν είναι αντίθετος προς την απαγόρευση αυτή ο καθορισμός με νόμο του τρόπου που βεβαιώνεται η συμμετοχή του Κράτους και των δημόσιων γενικά οργανισμών στην αυτόματη υπερτίμηση, που προκαλείται αποκλειστικά από την εκτέλεση δημόσιων έργων στην παρακείμενη ιδιωτική ακίνητη περιουσία.

5. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται να επιβληθούν με εξουσιοδότηση νόμων πλαισίων εξισωτικές ή αντισταθμιστικές

εισφορές ή δασμοί, καθώς και να ληφθούν οικονομικά μέτρα στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων της Χώρας με οικονομικούς οργανισμούς ή μέτρα που αποβλέπουν στην εξασφάλιση της συναλλαγματικής θέσης της Χώρας.

Άρθρο 79

1. Η Βουλή κατά την τακτική ετήσια σύνοδό της ψηφίζει τον προϋπολογισμό των εσόδων και εξόδων του Κράτους για το επόμενο έτος. Η Βουλή μπορεί να υποβάλλει προτάσεις τροποποίησης επιμέρους κονδυλίων του προϋπολογισμού κατά τη συζήτηση του Προσχεδίου της παραγράφου 3, οι οποίες εισάγονται στην Ολομέλεια και τίθενται σε ψηφοφορία, εφόσον οι τροποποιήσεις δεν έχουν επιπτώσεις στο σύνολο των δαπανών και των εσόδων του Κράτους. Στον Κανονισμό της Βουλής προβλέπεται η ειδικότερη διαδικασία παρακολούθησης από τη Βουλή της εκτέλεσης του προϋπολογισμού.

2. Όλα τα έσοδα και έξοδα του Κράτους πρέπει να αναγράφονται στον ετήσιο προϋπολογισμό και τον απολογισμό.

3. Προσχέδιο του προϋπολογισμού κατατίθεται από τον Υπουργό Οικονομικών στην αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή την πρώτη Δευτέρα του Οκτωβρίου και συζητείται, όπως ορίζει ο Κανονισμός. Ο Υπουργός Οικονομικών, λαμβάνοντας υπόψη και τις παρατηρήσεις της επιτροπής, εισάγει τον προϋπολογισμό στη Βουλή σαράντα τουλάχιστον ημέρες πριν αρχίσει το οικονομικό έτος. Ο προϋπολογισμός συζητείται και ψηφίζεται από την Ολομέλεια σύμφωνα με όσα ορίζει ο Κανονισμός, ο οποίος και εξασφαλίζει το δικαίωμα να εκφράζουν τις απόψεις τους όλες οι πολιτικές μερίδες της Βουλής.

4. Αν για οποιονδήποτε λόγο είναι ανέφικτη η διοίκηση των εσόδων και των εξόδων βάσει του προϋπολογισμού, αυτή ενεργείται με βάση ειδικό κάθε φορά νόμο.

5. Αν δεν είναι δυνατή, επειδή έληξε η περίοδος της Βουλής, η ψήφιση του προϋπολογισμού ή του ειδικού νόμου που προβλέπεται στην προηγούμενη παράγραφο, παρατείνεται για τέσσερις μήνες η ισχύς του προϋπολογισμού του οικονομικού έτους που έληξε ή που λήγει, με διάταγμα το οποίο εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου.

6. Με νόμο μπορεί να καθιερωθεί η σύνταξη προϋπολογισμού για διετή χρήση.

7. Το αργότερο μέσα σε ένα έτος από τη λήξη του οικονομικού έτους κατατίθεται στη Βουλή ο απολογισμός, καθώς και ο γενικός ισολογισμός του Κράτους, που συνοδεύονται υποχρεωτικά από την κατά το άρθρο 98 παράγραφος 1 περίπτωση ε' έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου, εξετάζονται από ειδική επιτροπή βουλευτών και κυρώνονται από την Ολομέλεια της Βουλής, σύμφωνα με όσα ορίζει ο Κανονισμός.

8. Τα προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης εγκρίνονται από την Ολομέλεια της Βουλής, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 80

1. Μισθός, σύνταξη, χορηγία ή αμοιβή ούτε εγγράφεται στον προϋπολογισμό του Κράτους ούτε παρέχεται χωρίς οργανικό ή άλλο ειδικό νόμο.

2. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την κοπή ή την έκδοση νομίσματος.

Ερμηνευτική δήλωση: Η παράγραφος 2 δεν κωλύει τη συμμετοχή της Ελλάδας στις διαδικασίες της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, στο ευρύτερο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 28.

ΤΜΗΜΑ Δ': Κυβέρνηση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Συγκρότηση και αποστολή της Κυβέρνησης

Άρθρο 81

1. Την Κυβέρνηση αποτελεί το Υπουργικό Συμβούλιο που απαρτίζεται από τον Πρωθυπουργό και τους Υπουργούς. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη σύνθεση και τη λειτουργία του Υπουργικού Συμβουλίου. Με διάταγμα που προκαλεί ο Πρόεδρος της Κυβέρνησης μπορεί να διοριστούν ένας ή περισσότεροι από τους Υπουργούς Αντιπρόεδροι του Υπουργικού Συμβουλίου. Νόμος ρυθμίζει τη θέση αναπληρωτών Υπουργών και των Υπουργών χωρίς χαρτοφυλάκιο, των Υφυπουργών, που μπορεί να αποτελούν μέλη της Κυβέρνησης, καθώς και των μονίμων υπηρεσιακών Υφυπουργών.

2. Κανένας δεν μπορεί να διοριστεί μέλος της Κυβέρνησης ή Υφυπουργός, αν δεν συγκεντρώνει τα προσόντα που ορίζει το άρθρο 55 για το βουλευτή.

3. Οποιαδήποτε επαγγελματική δραστηριότητα των μελών της Κυβέρνησης, των Υφυπουργών και του Προέδρου της Βουλής αναστέλλεται κατά τη διάρκεια της άσκησης των καθηκόντων τους.

4. Νόμος μπορεί να καθιερώνει το ασυμβίβαστο του αξιώματος του Υπουργού και του Υφυπουργού και προς

άλλα έργα.

5. Αν δεν υπάρχει Αντιπρόεδρος, ο Πρωθυπουργός ορίζει έναν από τους Υπουργούς προσωρινό αναπληρωτή του, όταν παρουσιάζεται ανάγκη.

Άρθρο 82

1. Η Κυβέρνηση καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της Χώρας, σύμφωνα με τους ορισμούς του Συντάγματος και των νόμων.

2. Ο Πρωθυπουργός εξασφαλίζει την ενότητα της Κυβέρνησης και κατευθύνει τις ενέργειές της, καθώς και των δημόσιων γενικά υπηρεσιών για την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής μέσα στο πλαίσιο των νόμων.

3. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, αποστολή της οποίας είναι η διεξαγωγή του κοινωνικού διαλόγου για τη γενική πολιτική της Χώρας και ιδίως για τις κατευθύνσεις της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, καθώς και η διατύπωση γνώμης επί των νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων που παραπέμπονται σε αυτήν.

4. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες του Εθνικού Συμβουλίου Εξωτερικής Πολιτικής με τη συμμετοχή εκπροσώπων των κομμάτων της Βουλής και προσώπων με ειδικές γνώσεις ή εμπειρία.

Άρθρο 83

1. Κάθε Υπουργός ασκεί τις αρμοδιότητες που ορίζει ο νόμος. Οι Υπουργοί χωρίς χαρτοφυλάκιο ασκούν όσες αρμοδιότητες τους αναθέτει ο Πρωθυπουργός με απόφασή του.

2. Οι Υφυπουργοί ασκούν τις αρμοδιότητες που τους αναθέτουν με κοινή απόφαση ο Πρωθυπουργός και ο οικείος Υπουργός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Σχέσεις Βουλής και Κυβέρνησης

Άρθρο 84

1. Η Κυβέρνηση οφείλει να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού, η Κυβέρνηση υποχρεούται να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής και μπορεί να τη ζητεί και οποτεδήποτε άλλοτε. Η Βουλή, αν έχουν διακοπεί οι εργασίες της κατά το σχηματισμό της Κυβέρνησης, καλείται μέσα σε δεκαπέντε ημέρες να αποφανθεί για την πρόταση εμπιστοσύνης.

2. Η Βουλή μπορεί με απόφασή της να αποσύρει την εμπιστοσύνη της από την Κυβέρνηση ή από μέλος της. Πρόταση δυσπιστίας μπορεί να υποβληθεί μόνο μετά την πάροδο εξαμήνου αφότου η Βουλή απέρριψε πρόταση δυσπιστίας. Η πρόταση δυσπιστίας πρέπει να είναι υπογραμμένη από το ένα έκτο τουλάχιστον των βουλευτών και να περιλαμβάνει σαφώς τα θέματα για τα οποία θα διεξαχθεί η συζήτηση.

3. Κατ' εξαίρεση μπορεί να υποβληθεί πρόταση δυσπιστίας και πριν από την πάροδο εξαμήνου, αν είναι υπογραμμένη από την πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών.

4. Η συζήτηση για την πρόταση εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας αρχίζει μετά δύο ημέρες από την υποβολή της σχετικής πρότασης, εκτός αν η Κυβέρνηση, σε περίπτωση πρότασης δυσπιστίας, ζητήσει να αρχίσει αμέσως η συζήτηση, η οποία δεν μπορεί να παραταθεί πέρα από τρεις ημέρες από την έναρξή της.

5. Η ψηφοφορία για την πρόταση εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας διεξάγεται αμέσως μόλις τελειώσει η συζήτηση, μπορεί όμως να αναβληθεί για σαράντα οκτώ ώρες, αν το ζητήσει η Κυβέρνηση.

6. Πρόταση εμπιστοσύνης δεν μπορεί να γίνει δεκτή, αν δεν εγκριθεί από την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων βουλευτών, η οποία όμως δεν επιτρέπεται να είναι κατώτερη από τα δύο πέμπτα του όλου αριθμού των βουλευτών. Πρόταση δυσπιστίας γίνεται δεκτή, μόνο αν εγκριθεί από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών.

7. Κατά την ψηφοφορία για τις πιο πάνω προτάσεις ψηφίζουν οι Υπουργοί και Υφυπουργοί που είναι μέλη της Βουλής.

Άρθρο 85

Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, καθώς και οι Υφυπουργοί είναι συλλογικώς υπεύθυνοι για τη γενική πολιτική της Κυβέρνησης και καθένας από αυτούς για τις πράξεις ή παραλείψεις της αρμοδιότητάς του, σύμφωνα με τις διατάξεις των νόμων για την ευθύνη των Υπουργών. Σε καμία περίπτωση η έγγραφη ή προφορική εντολή του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν απαλλάσσει τους Υπουργούς και τους Υφυπουργούς από την ευθύνη τους.

Άρθρο 86

1. Μόνο η Βουλή έχει την αρμοδιότητα να ασκεί δίωξη κατά όσων διατελούν ή διετέλεσαν μέλη της Κυβέρνη-

σης ή Υφυπουργοί για ποινικά αδικήματα που τέλεσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, όπως νόμος ορίζει. Απαγορεύεται η θέσπιση ιδιώνυμων υπουργικών αδικημάτων.

2. Δίωξη, ανάκριση, προανάκριση ή προκαταρκτική εξέταση κατά των προσώπων και για τα αδικήματα που αναφέρονται στην παράγραφο 1 δεν επιτρέπεται χωρίς προηγούμενη απόφαση της Βουλής κατά την παράγραφο 3. Αν στο πλαίσιο άλλης ανάκρισης, προανάκρισης, προκαταρκτικής εξέτασης ή διοικητικής εξέτασης προκύψουν στοιχεία, τα οποία σχετίζονται με τα πρόσωπα και τα αδικήματα της προηγούμενης παραγράφου, αυτά διαβιβάζονται αμελλητί στη Βουλή από αυτόν που ενεργεί την ανάκριση, προανάκριση ή εξέταση.

3. Πρόταση άσκησης δίωξης υποβάλλεται από τριάντα τουλάχιστον βουλευτές. Η Βουλή, με απόφασή της που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών συγκροτεί ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή για τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης, διαφορετικά, η πρόταση απορρίπτεται ως προδήλως αβάσιμη. Το πόρισμα της επιτροπής του προηγούμενου εδαφίου εισάγεται στην Ολομέλεια της Βουλής, η οποία αποφασίζει για την άσκηση ή μη δίωξης. Η σχετική απόφαση λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Η Βουλή μπορεί να ασκήσει την κατά την παράγραφο 1 αρμοδιότητά της μέχρι το πέρας της δεύτερης τακτικής συνόδου της βουλευτικής περιόδου που αρχίζει μετά την τέλεση του αδικήματος. Με τη διαδικασία και την πλειοψηφία του πρώτου εδαφίου της παραγράφου αυτής η Βουλή μπορεί οποτεδήποτε να ανακαλεί την απόφασή της ή να αναστέλλει τη δίωξη, την προδικασία ή την κύρια διαδικασία.

4. Αρμόδιο για την εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων σε πρώτο και τελευταίο βαθμό είναι, ως ανώτατο δικαστήριο, Ειδικό Δικαστήριο που συγκροτείται για κάθε υπόθεση από έξι μέλη του Συμβουλίου της Επικρατείας και επτά μέλη του Αρείου Πάγου. Τα τακτικά και αναπληρωματικά μέλη του Ειδικού Δικαστηρίου κληρώνονται, μετά την άσκηση δίωξης, από τον Πρόεδρο της Βουλής σε δημόσια συνεδρίαση της Βουλής, μεταξύ των μελών των δύο ανώτατων αυτών δικαστηρίων, που έχουν διορισθεί ή προαχθεί στο βαθμό που κατέχουν πριν από την υποβολή πρότασης για άσκηση δίωξης. Του Ειδικού Δικαστηρίου προεδρεύει ο ανώτερος σε βαθμό από τα μέλη του Αρείου Πάγου που κληρώθηκαν και μεταξύ ομοιόβαθμων ο αρχαιότερος. Στο πλαίσιο του Ειδικού Δικαστηρίου της παραγράφου αυτής λειτουργεί Δικαστικό Συμβούλιο που συγκροτείται για κάθε υπόθεση από δύο μέλη του Συμβουλίου της Επικρατείας και τρία μέλη του Αρείου Πάγου. Τα μέλη του Δικαστικού Συμβουλίου δεν μπορεί να είναι και μέλη του Ειδικού Δικαστηρίου. Με απόφαση του Δικαστικού Συμβουλίου ορίζεται ένα από τα μέλη του που ανήκει στον Αρειό Πάγο ως ανακριτής. Η προδικασία λήγει με την έκδοση βουλεύματος. Καθήκοντα εισαγγελέα στο Ειδικό Δικαστήριο και στο Δικαστικό Συμβούλιο της παραγράφου αυτής ασκεί μέλος της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου που κληρώνεται μαζί με τον αναπληρωτή του. Το δεύτερο και τρίτο εδάφιο της παραγράφου αυτής εφαρμόζονται και για τα μέλη του Δικαστικού Συμβουλίου ενώ το δεύτερο εδάφιο και για τον εισαγγελέα. Σε περίπτωση παραπομπής προσώπου που είναι ή διετέλεσε μέλος της Κυβέρνησης ή Υφυπουργός ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου συμπαράπεμπονται και οι τυχόν συμμέτοχοι, όπως νόμος ορίζει.

5. Αν για οποιονδήποτε άλλο λόγο, στον οποίο περιλαμβάνεται και η παραγραφή, δεν περατωθεί η διαδικασία που αφορά δίωξη κατά προσώπου που είναι ή διετέλεσε μέλος της Κυβέρνησης ή Υφυπουργός, η Βουλή μπορεί, ύστερα από αίτηση του ίδιου ή των κληρονόμων του, να συστήσει ειδική επιτροπή στην οποία μπορούν να μετέχουν και ανώτατοι δικαστικοί λειτουργοί για τον έλεγχο της κατηγορίας.

ΤΜΗΜΑ Ε': Δικαστική Εξουσία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Δικαστικοί λειτουργοί και υπάλληλοι

Άρθρο 87

1. Η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, που απολαμβάνουν λειτουργική προσωπική ανεξαρτησία.

2. Οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος.

3. Η επιθεώρηση των τακτικών δικαστών ενεργείται από δικαστές ανώτερου βαθμού καθώς και από τον Εισαγγελέα, τους Αντεισαγγελείς του Αρείου Πάγου, των δε εισαγγελέων από αρεοπαγίτες και εισαγγελείς ανώτερου βαθμού, σύμφωνα με τους ορισμούς του νόμου.

Άρθρο 88

1. Οι δικαστικοί λειτουργοί διορίζονται με προεδρικό διάταγμα, σύμφωνα με νόμο που ορίζει τα προσόντα και τη διαδικασία της επιλογής τους, και είναι ισόβιοι.

2. Οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών είναι ανάλογες με το λειτούργημά τους. Τα σχετικά με τη βαθ-

μολογική και μισθολογική τους εξέλιξη και με την κατάσταση τους γενικά καθορίζονται με ειδικούς νόμους. Κατά παρέκκλιση από τα άρθρα 94, 95 και 98, διαφορές σχετικά με τις κάθε είδους αποδοχές και τις συντάξεις των δικαστικών λειτουργών και εφόσον η επίλυση των σχετικών νομικών ζητημάτων μπορεί να επηρεάσει τη μισθολογική, συνταξιοδοτική ή φορολογική κατάσταση ευρύτερου κύκλου προσώπων, εκδικάζονται από το ειδικό δικαστήριο του άρθρου 99. Το δικαστήριο στις περιπτώσεις αυτές συγκροτείται με τη συμμετοχή ενός επιπλέον τακτικού καθηγητή και ενός επιπλέον δικηγόρου, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συνέχιση τυχόν εκκρεμών δικών.

3. Με νόμο μπορεί να προβλεφθεί εκπαιδευτική και δοκιμαστική περίοδος των δικαστικών λειτουργών, διάρκειας έως τριών ετών, πριν διοριστούν ως τακτικοί. Κατά την περίοδο αυτή μπορούν να ασκούν τα καθήκοντα τακτικού δικαστή, όπως νόμος ορίζει.

4. Οι δικαστικοί λειτουργοί μπορούν να παυθούν μόνο ύστερα από δικαστική απόφαση, εξαιτίας ποινικής καταδίκης ή για βαρύ πειθαρχικό παράπτωμα ή ασθένεια ή αναπηρία ή υπηρεσιακή ανεπάρκεια, που βεβαιώνονται όπως νόμος ορίζει και αφού τηρηθούν οι διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 93.

5. Οι δικαστικοί λειτουργοί, έως και το βαθμό του εφέτη ή του αντεισαγγελέα εφετών και τους αντίστοιχους με αυτούς βαθμούς, αποχωρούν υποχρεωτικά από την υπηρεσία μόλις συμπληρώσουν το εξηκοστό πέμπτο έτος της ηλικίας τους και όλοι όσοι έχουν βαθμούς ανώτερους από αυτούς ή τους αντίστοιχους με αυτούς αποχωρούν υποχρεωτικά από την υπηρεσία μόλις συμπληρώσουν το εξηκοστό έβδομο έτος της ηλικίας τους. Για την εφαρμογή της διάταξης αυτής θεωρείται σε κάθε περίπτωση ως ημέρα που συμπληρώνεται το όριο αυτό η 30ή Ιουνίου του έτους της αποχώρησης του δικαστικού λειτουργού.

6. Μετάταξη δικαστικών λειτουργών απαγορεύεται. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η μετάταξη μεταξύ παρέδρων σε πρωτοδικεία και παρέδρων σε εισαγγελίες, ύστερα από αίτηση των μετατασσομένων, όπως νόμος ορίζει. Οι δικαστές των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων προάγονται στο βαθμό του Συμβούλου της Επικρατείας και στο ένα πέμπτο των θέσεων, όπως νόμος ορίζει.

7. Στα προβλεπόμενα ειδικώς από το Σύνταγμα δικαστήρια ή συμβούλια, στα οποία μετέχουν μέλη του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου, προεδρεύει όποιος από τα μέλη τους είναι ο αρχαιότερος στο βαθμό.

Ερμηνευτική δήλωση: Κατά την αληθινή έννοια του άρθρου 88, επιτρέπεται η ενοποίηση των πρώτου βαθμού δικαιοδοσίας της πολιτικής δικαιοσύνης και η ρύθμιση της υπηρεσιακής κατάστασης των δικαστικών λειτουργών του βαθμού αυτού, εφόσον προβλέπεται διαδικασία κρίσης και αξιολόγησης, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 89

1. Απαγορεύεται στους δικαστικούς λειτουργούς να παρέχουν κάθε άλλη μισθωτή υπηρεσία καθώς και να ασκούν οποιοδήποτε επάγγελμα.

2. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται στους δικαστικούς λειτουργούς να εκλέγονται μέλη της Ακαδημίας Αθηνών ή του διδακτικού προσωπικού ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, καθώς και να μετέχουν σε συμβούλια ή επιτροπές που ασκούν αρμοδιότητες πειθαρχικού, ελεγκτικού ή δικαιοδοτικού χαρακτήρα και σε νομοπαρασκευαστικές επιτροπές, εφόσον η συμμετοχή τους αυτή προβλέπεται ειδικά από το νόμο. Νόμος προβλέπει την αντικατάσταση δικαστικών λειτουργών από άλλα πρόσωπα σε συμβούλια ή επιτροπές που συγκροτούνται ή σε έργα που ανατίθενται με δήλωση βούλησης ιδιώτη, εν ζωή ή αιτία θανάτου, εκτός από τις περιπτώσεις του προηγούμενου εδαφίου.

3. Η ανάθεση διοικητικών καθηκόντων σε δικαστικούς λειτουργούς απαγορεύεται. Καθήκοντα σχετικά με την εκπαίδευση των δικαστικών λειτουργών θεωρούνται δικαστικά. Επιτρέπεται η ανάθεση σε δικαστικούς λειτουργούς των καθηκόντων εκπροσώπησης της Χώρας σε διεθνείς οργανισμούς. Η διενέργεια διαιτησιών από δικαστικούς λειτουργούς επιτρέπεται μόνο στο πλαίσιο των υπηρεσιακών τους καθηκόντων, όπως νόμος ορίζει.

4. Απαγορεύεται στους δικαστικούς λειτουργούς η συμμετοχή στην Κυβέρνηση.

5. Επιτρέπεται η συγκρότηση ένωσης δικαστικών λειτουργών, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 90

1. Οι προαγωγές, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, αποσπάσεις και μετατάξεις των δικαστικών λειτουργών ενεργούνται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από απόφαση ανώτατου δικαστικού συμβουλίου. Αυτό συγκροτείται από τον πρόεδρο του οικείου ανώτατου δικαστηρίου και από μέλη του ίδιου δικαστηρίου που ορίζονται με κλήρωση μεταξύ εκείνων που έχουν τουλάχιστον δύο ετών υπηρεσία στο δικαστήριο αυτό, όπως νόμος ορίζει. Στο ανώτατο δικαστικό συμβούλιο της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης μετέχει και ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, καθώς και δύο Αντεισαγγελείς του Αρείου Πάγου που ορίζονται με κλήρωση

μεταξύ εκείνων που έχουν τουλάχιστον δύο ετών υπηρεσία στην Εισαγγελία του Αρείου Πάγου, όπως νόμος ορίζει. Στο ανώτατο δικαστικό συμβούλιο του Συμβουλίου της Επικρατείας και της διοικητικής δικαιοσύνης μετέχει και ο Γενικός Επίτροπος της Επικρατείας που υπηρετεί σε αυτά για τα θέματα που αφορούν τους δικαστικούς λειτουργούς των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και της Γενικής Επιτροπείας. Στο ανώτατο δικαστικό συμβούλιο του Ελεγκτικού Συνεδρίου μετέχει και ο Γενικός Επίτροπος της Επικρατείας που υπηρετεί σε αυτό. Στο ανώτατο δικαστικό συμβούλιο μετέχουν χωρίς ψήφο και δύο δικαστικοί λειτουργοί του κλάδου στον οποίο αφορούν οι υπηρεσιακές μεταβολές, βαθμού τουλάχιστον εφέτη ή αντίστοιχου, που επιλέγονται με κλήρωση, όπως νόμος ορίζει.

2. Το συμβούλιο της παραγράφου 1 συγκροτείται με αυξημένη σύνθεση, όπως νόμος ορίζει, όταν κρίνει για προαγωγές στις θέσεις των συμβούλων της Επικρατείας, αρεοπαγιτών, αντεισαγγελέων του Αρείου Πάγου, συμβούλων του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Προέδρων Εφετών και Εισαγγελέων Εφετών, καθώς και για την επιλογή των μελών των Γενικών Επιτροπειών των διοικητικών δικαστηρίων και του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Κατά τα λοιπά ισχύουν και στην περίπτωση αυτή οι διατάξεις της παραγράφου 1.

3. Αν ο Υπουργός Δικαιοσύνης διαφωνεί με την κρίση ανώτατου δικαστικού συμβουλίου, μπορεί να παραπέμψει το ζήτημα στην ολομέλεια του οικείου ανώτατου δικαστηρίου, όπως νόμος ορίζει. Δικαίωμα προσφυγής έχει και ο δικαστικός λειτουργός στον οποίο αφορά η κρίση, υπό τις προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος. Κατά τη συνεδρίαση της ολομέλειας του οικείου ανώτατου δικαστηρίου ως δευτεροβάθμιου ανώτατου δικαστικού συμβουλίου ισχύουν οι διατάξεις των εδαφίων τρία έως έξι της παραγράφου 1. Στην ολομέλεια του Αρείου Πάγου στις περιπτώσεις του προηγούμενου εδαφίου μετέχουν μετά ψήφου και τα μέλη της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου.

4. Οι αποφάσεις της ολομέλειας ως δευτεροβάθμιου ανώτατου δικαστικού συμβουλίου για το ζήτημα που έχει παραπεμφθεί σε αυτήν, καθώς και οι αποφάσεις του ανώτατου δικαστικού συμβουλίου, με τις οποίες δεν διαφώνησε ο Υπουργός είναι γι' αυτόν υποχρεωτικές.

5. Οι προαγωγές στις θέσεις του προέδρου και του αντιπροέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου ενεργούνται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, με επιλογή μεταξύ των μελών του αντίστοιχου ανώτατου δικαστηρίου, όπως νόμος ορίζει. Η προαγωγή στη θέση του εισαγγελέα του Αρείου Πάγου ενεργείται με όμοιο διάταγμα, με επιλογή μεταξύ των μελών του Αρείου Πάγου και των αντεισαγγελέων του, όπως νόμος ορίζει. Η προαγωγή στη θέση του γενικού επιτρόπου του Ελεγκτικού Συνεδρίου ενεργείται με όμοιο διάταγμα με επιλογή μεταξύ των μελών του Ελεγκτικού Συνεδρίου και της αντίστοιχης Γενικής Επιτροπείας, όπως νόμος ορίζει. Η προαγωγή στις θέσεις του γενικού επιτρόπου των διοικητικών δικαστηρίων ενεργείται με όμοιο επίσης διάταγμα με επιλογή μεταξύ των μελών της αντίστοιχης Γενικής Επιτροπείας και των προέδρων εφετών των διοικητικών δικαστηρίων, όπως νόμος ορίζει. Η θητεία του Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, καθώς και του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και των Γενικών Επιτρόπων των διοικητικών δικαστηρίων και του Ελεγκτικού Συνεδρίου δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη των τεσσάρων ετών ακόμη και αν ο δικαστικός λειτουργός που κατέχει τη θέση δεν καταλαμβάνεται από το όριο ηλικίας. Ο τυχόν υπολειπόμενος μέχρι τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας χρόνος λογίζεται ως πραγματική συντάξιμη υπηρεσία, όπως νόμος ορίζει.

6. Οι αποφάσεις ή πράξεις κατά τις διατάξεις αυτού του άρθρου δεν προσβάλλονται στο Συμβούλιο της Επικρατείας.

Άρθρο 91

1. Η πειθαρχική εξουσία στους δικαστικούς λειτουργούς, από το βαθμό του αρεοπαγίτη ή αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου και πάνω, ή στους αντίστοιχους με αυτούς, ασκείται από ανώτατο πειθαρχικό συμβούλιο, όπως νόμος ορίζει. Την πειθαρχική αγωγή εγειρεί ο Υπουργός Δικαιοσύνης.

2. Το Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο συγκροτείται από τον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας, ως Πρόεδρό του, από δύο αντιπροέδρους ή συμβούλους της Επικρατείας, δύο αντιπροέδρους του Αρείου Πάγου ή αρεοπαγίτες, δύο αντιπροέδρους ή συμβούλους του Ελεγκτικού Συνεδρίου και δύο τακτικούς καθηγητές νομικών μαθημάτων των νομικών σχολών των πανεπιστημίων της Χώρας, ως μέλη. Τα μέλη του Συμβουλίου ορίζονται με κλήρωση μεταξύ εκείνων που έχουν υπηρεσία τριών τουλάχιστον ετών στο οικείο ανώτατο δικαστήριο ή σε νομική σχολή και κάθε φορά που το Συμβούλιο καλείται να αποφασίσει για ενέργεια μέλους ανώτατου δικαστηρίου, εισαγγελέα, ή επιτρόπου, αποκλείονται από τη σύνθεσή του τα μέλη που ανήκουν στο οικείο δικαστήριο. Εφόσον πρόκειται για πειθαρχική δίωξη κατά μελών του Συμβουλίου της Επικρατείας, στο Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο προεδρεύει ο Πρόεδρος του Αρείου Πάγου.

3. Η πειθαρχική εξουσία στους λοιπούς δικαστικούς λειτουργούς ασκείται σε πρώτο και δεύτερο βαθμό από συμβούλια που συγκροτούνται με κλήρωση από τακτικούς δικαστές, κατά τους ορισμούς του νόμου. Την πειθαρχική αγωγή εγείρει και ο Υπουργός της Δικαιοσύνης.

4. Οι κατά τις διατάξεις αυτού του άρθρου πειθαρχικές αποφάσεις δεν προσβάλλονται στο Συμβούλιο της Επικρατείας.

Άρθρο 92

1. Οι υπάλληλοι της γραμματείας όλων των δικαστηρίων και των εισαγγελιών είναι μόνιμοι. Μπορεί να παυθούν μόνο με δικαστική απόφαση εξαιτίας ποινικής καταδίκης, ή με απόφαση δικαστικού συμβουλίου για βαρύ πειθαρχικό παράπτωμα, ασθένεια ή αναπηρία ή υπηρεσιακή ανεπάρκεια που βεβαιώνονται, όπως νόμος ορίζει.

2. Νόμος ορίζει τα προσόντα των υπαλλήλων της γραμματείας όλων των δικαστηρίων και των εισαγγελιών, καθώς και τα σχετικά με την κατάστασή τους γενικά.

3. Οι προαγωγές, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, αποσπάσεις και μετατάξεις των δικαστικών υπαλλήλων ενεργούνται ύστερα από σύμφωνη γνώμη υπηρεσιακών συμβουλίων που συγκροτούνται κατά πλειοψηφία από δικαστικούς λειτουργούς και δικαστικούς υπαλλήλους, όπως νόμος ορίζει. Η πειθαρχική εξουσία στους δικαστικούς υπαλλήλους ασκείται από τους ιεραρχικά προϊσταμένους τους δικαστές ή εισαγγελείς ή επιτρόπους ή υπαλλήλους, καθώς και από υπηρεσιακό συμβούλιο, όπως νόμος ορίζει. Κατά των αποφάσεων που αφορούν μεταβολές της υπηρεσιακής κατάστασης των δικαστικών υπαλλήλων, καθώς και κατά των πειθαρχικών αποφάσεων των υπηρεσιακών συμβουλίων επιτρέπεται προσφυγή, όπως νόμος ορίζει.

4. Οι υπάλληλοι των υποθηκοφυλακείων είναι δικαστικοί υπάλληλοι. Οι συμβολαιογράφοι και οι άμισθοι φύλακες υποθηκών και μεταγραφών είναι μόνιμοι εφόσον υπάρχουν οι σχετικές υπηρεσίες ή θέσεις. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου έχουν αναλογική εφαρμογή και σε αυτούς.

5. Οι συμβολαιογράφοι και οι άμισθοι φύλακες υποθηκών και μεταγραφών αποχωρούν υποχρεωτικά από την υπηρεσία μόλις συμπληρώσουν το εβδομηκοστό έτος της ηλικίας τους και οι λοιποί μόλις συμπληρώσουν το όριο που προβλέπει ο νόμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Οργάνωση και δικαιοδοσία των δικαστηρίων

Άρθρο 93

1. Τα δικαστήρια διακρίνονται σε διοικητικά, πολιτικά και ποινικά και οργανώνονται με ειδικούς νόμους.

2. Οι συνεδριάσεις κάθε δικαστηρίου είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων.

3. Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη και απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση. Νόμος ορίζει τις έννομες συνέπειες που επέρχονται και τις κυρώσεις που επιβάλλονται σε περίπτωση παραβίασης του προηγούμενου εδαφίου. Η γνώμη της μειοψηφίας δημοσιεύεται υποχρεωτικά. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την καταχώριση στα πρακτικά ενδεχόμενης μειοψηφίας, καθώς και τους όρους και τις προϋποθέσεις της δημοσιότητάς της.

4. Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα.

Άρθρο 94

1. Στο Συμβούλιο της Επικρατείας και τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια υπάγονται οι διοικητικές διαφορές, όπως νόμος ορίζει, με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

2. Στα πολιτικά δικαστήρια υπάγονται οι ιδιωτικές διαφορές, καθώς και υποθέσεις εκουσίας δικαιοδοσίας, όπως νόμος ορίζει.

3. Σε ειδικές περιπτώσεις και προκειμένου να επιτυγχάνεται η ενιαία εφαρμογή της αυτής νομοθεσίας μπορεί να ανατεθεί με νόμο η εκδίκαση κατηγοριών ιδιωτικών διαφορών στα διοικητικά δικαστήρια ή κατηγοριών διοικητικών διαφορών ουσίας στα πολιτικά δικαστήρια.

4. Στα πολιτικά ή διοικητικά δικαστήρια μπορεί να ανατεθεί και κάθε άλλη αρμοδιότητα διοικητικής φύσης, όπως νόμος ορίζει. Στις αρμοδιότητες αυτές περιλαμβάνεται και η λήψη μέτρων για τη συμμόρφωση της διοίκησης με τις δικαστικές αποφάσεις. Οι δικαστικές αποφάσεις εκτελούνται αναγκαστικά και κατά του Δημοσίου, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 95

1. Στην αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Επικρατείας ανήκουν ιδίως: α) Η μετά από αίτηση ακύρωση των εκτελεστών πράξεων των διοικητικών αρχών για υπέρβαση εξουσίας ή για παράβαση νόμου. β) Η μετά από

αίτηση αναίρεση τελεσίδικων αποφάσεων των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, όπως νόμος ορίζει. γ) Η εκδίκαση των διοικητικών διαφορών ουσίας που υποβάλλονται σ' αυτό σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους. δ) Η επεξεργασία όλων των διαταγμάτων που έχουν κανονιστικό χαρακτήρα.

2. Κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του στοιχείου δ' της προηγούμενης παραγράφου δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 93 παράγραφοι 2 και 3.

3. Κατηγορίες υποθέσεων της ακυρωτικής αρμοδιότητάς του Συμβουλίου της Επικρατείας μπορεί να υπάγονται με νόμο, ανάλογα με τη φύση ή τη σπουδαιότητά τους, στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια. Το Συμβούλιο της Επικρατείας δικάζει σε δεύτερο βαθμό, όπως νόμος ορίζει.

4. Οι αρμοδιότητες του Συμβουλίου της Επικρατείας ρυθμίζονται και ασκούνται όπως νόμος ειδικότερα ορίζει.

5. Η διοίκηση έχει υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις. Η παράβαση της υποχρέωσης αυτής γεννά ευθύνη για κάθε αρμόδιο όργανο, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης της διοίκησης.

Άρθρο 96

1. Στα τακτικά ποινικά δικαστήρια ανήκει η τιμωρία των εγκλημάτων και η λήψη όλων των μέτρων που προβλέπουν οι ποινικοί νόμοι.

2. Μπορεί με νόμο: α) να ανατεθεί και σε αρχές που ασκούν αστυνομικά καθήκοντα η εκδίκαση αστυνομικών παραβάσεων που τιμωρούνται με πρόστιμο, β) να ανατεθεί σε αρχές αγροτικής ασφάλειας η εκδίκαση των σχετικών με τους αγρούς πταισμάτων και των ιδιωτικών διαφορών που απορρέουν από αυτά. Σ' αυτές τις δύο περιπτώσεις οι αποφάσεις που εκδίδονται υπόκεινται σε έφεση στο αρμόδιο τακτικό δικαστήριο, η οποία έχει ανασταλτική δύναμη.

3. Ειδικοί νόμοι ορίζουν τα σχετικά με δικαστήρια ανηλίκων, στα οποία επιτρέπεται να μην εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 93 παράγραφος 2 και 97. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών μπορεί να μην απαγγέλλονται δημόσια.

4. Ειδικοί νόμοι ορίζουν: α) Τα σχετικά με τα στρατοδικεία, ναυτοδικεία και αεροδικεία, στην αρμοδιότητα των οποίων δεν μπορεί να υπαχθούν ιδιώτες. β) Τα σχετικά με το δικαστήριο λειών.

5. Τα δικαστήρια του στοιχείου α' της προηγούμενης παραγράφου συγκροτούνται κατά πλειοψηφία από μέλη του δικαστικού σώματος των ενόπλων δυνάμεων, που περιβάλλονται με τις εγγυήσεις λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας του άρθρου 87 παρ. 1 του Συντάγματος. Για τις συνεδριάσεις και αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών εφαρμόζονται οι διατάξεις των παραγράφων 2 έως 4 του άρθρου 93. Τα σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων της παραγράφου αυτής, καθώς και ο χρόνος που θα αρχίσει η ισχύς τους, ορίζονται με νόμο.

Άρθρο 97

1. Τα κακουργήματα και τα πολιτικά εγκλήματα δικάζονται από μικτά ορκωτά δικαστήρια που συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές και ενόρκους, όπως νόμος ορίζει. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών υπόκεινται στα ένδικα μέσα που ορίζει ο νόμος.

2. Κακουργήματα και πολιτικά εγκλήματα, που με συντακτικές πράξεις, ψηφίσματα και ειδικούς νόμους έχουν υπαχθεί έως την ισχύ του Συντάγματος στη δικαιοδοσία των εφετειών, εξακολουθούν να δικάζονται από αυτά, εφόσον δεν υπαχθούν με νόμο στην αρμοδιότητα των μικτών ορκωτών δικαστηρίων. Με νόμο μπορεί να υπαχθούν στη δικαιοδοσία των ίδιων εφετειών και άλλα κακουργήματα.

3. Τα εγκλήματα κάθε βαθμού που διαπράττονται δια του Τύπου υπάγονται στα τακτικά ποινικά δικαστήρια, όπως νόμος ορίζει.

Άρθρο 98

1. Στην αρμοδιότητα του Ελεγκτικού Συνεδρίου ανήκουν ιδίως: α. Ο έλεγχος των δαπανών του Κράτους, καθώς και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων, που υπάγονται με ειδική διάταξη νόμου στο καθεστώς αυτό. β. Ο έλεγχος συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας στις οποίες αντισυμβαλλόμενος είναι το Δημόσιο ή άλλο νομικό πρόσωπο που εξομοιώνεται με το Δημόσιο από την άποψη αυτή, όπως νόμος ορίζει. γ. Ο έλεγχος των λογαριασμών των δημόσιων υπολόγων και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων, που υπάγονται στον προβλεπόμενο από το εδάφιο α' έλεγχο. δ. Η γνωμοδότηση για τα νομοσχέδια που αφορούν συντάξεις ή αναγνώριση υπηρεσίας για την παροχή δικαιώματος σύνταξης σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 73, καθώς και για κάθε άλλο θέμα που ορίζει ο νόμος. ε. Η σύνταξη και η υποβολή έκθεσης προς τη Βουλή για τον απολογισμό και ισολογισμό του Κράτους κατά το άρθρο 79 παράγραφος 7. στ. Η εκδίκαση διαφορών σχετικά με την απονομή συντάξεων, καθώς και με τον έλεγχο

των λογαριασμών του εδαφίου γ'. ζ. Η εκδίκαση υποθέσεων που αναφέρονται στην ευθύνη των πολιτικών ή στρατιωτικών δημόσιων υπαλλήλων, καθώς και των υπαλλήλων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου για κάθε ζημία που από δόλο ή αμέλεια προκλήθηκε στο Κράτος, τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ή σε άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου.

2. Οι αρμοδιότητες του Ελεγκτικού Συνεδρίου ρυθμίζονται και ασκούνται, όπως νόμος ορίζει. Στις περιπτώσεις των στοιχείων α' έως δ' της προηγούμενης παραγράφου δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 93 παράγραφοι 2 και 3.

3. Οι αποφάσεις του Ελεγκτικού Συνεδρίου για υποθέσεις της παραγράφου 1 δεν υπόκεινται στον έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Άρθρο 99

1. Αγωγές κακοδικίας κατά δικαστικών λειτουργών δικάζονται, όπως νόμος ορίζει, από ειδικό δικαστήριο που συγκροτείται από τον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας, ως Πρόεδρό του, και από ένα σύμβουλο της Επικρατείας, έναν αρεοπαγίτη, ένα σύμβουλο του Ελεγκτικού Συνεδρίου, δύο τακτικούς καθηγητές νομικών μαθημάτων των νομικών σχολών των πανεπιστημίων της Χώρας και δύο δικηγόρους, μέλη του Ανώτατου Πειθαρχικού Συμβουλίου των δικηγόρων, ως μέλη, που ορίζονται με κλήρωση.

2. Από τα μέλη του ειδικού δικαστηρίου εξαιρείται κάθε φορά εκείνο που ανήκει στο σώμα ή τον κλάδο της δικαιοσύνης που για ενέργεια ή παράλειψη λειτουργών του καλείται να αποφανθεί το δικαστήριο. Εφόσον πρόκειται για αγωγή κακοδικίας κατά μέλους του Συμβουλίου της Επικρατείας ή λειτουργών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, στο ειδικό αυτό δικαστήριο προεδρεύει ο Πρόεδρος του Αρείου Πάγου.

3. Δεν απαιτείται άδεια για να εγερθεί αγωγή κακοδικίας.

Άρθρο 100

1. Συνιστάται Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο στο οποίο υπάγονται: α) Η εκδίκαση ενστάσεων κατά το άρθρο 58. β) Ο έλεγχος του κύρους και των αποτελεσμάτων δημοψηφίσματος που ενεργείται κατά το άρθρο 44 παράγραφος 2. γ) Η κρίση για τα ασυμβίβαστα ή την έκπτωση βουλευτή, κατά τα άρθρα 55 παράγραφος 2 και 57. δ) Η άρση των συγκρούσεων μεταξύ των δικαστηρίων και των διοικητικών αρχών ή μεταξύ του Συμβουλίου της Επικρατείας και των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων αφενός και των αστικών και ποινικών δικαστηρίων αφετέρου ή, τέλος, μεταξύ του Ελεγκτικού Συνεδρίου και των λοιπών δικαστηρίων. ε) Η άρση της αμφισβήτησης για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου. στ) Η άρση της αμφισβήτησης για το χαρακτηρισμό κανόνων του διεθνούς δικαίου ως γενικά παραδεγμένων κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 28.

2. Το δικαστήριο της προηγούμενης παραγράφου συγκροτείται από τους Προέδρους του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, από τέσσερις συμβούλους της Επικρατείας και από τέσσερις αρεοπαγίτες, που ορίζονται ως μέλη με κλήρωση κάθε δύο χρόνια. Στο δικαστήριο αυτό προεδρεύει ο αρχαιότερος από τους Προέδρους του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου. Στις περιπτώσεις δ' και ε' της προηγούμενης παραγράφου μετέχουν στη σύνθεση του δικαστηρίου και δύο τακτικοί καθηγητές νομικών μαθημάτων των νομικών σχολών των πανεπιστημίων της Χώρας, οι οποίοι ορίζονται με κλήρωση.

3. Η οργάνωση και λειτουργία του δικαστηρίου, τα σχετικά με τον ορισμό, την αναπλήρωση και την επικουρία των μελών του, καθώς και τα σχετικά με τη διαδικασία σ' αυτό ορίζονται με ειδικό νόμο.

4. Οι αποφάσεις του δικαστηρίου είναι αμετάκλητες. Διάταξη νόμου, που κηρύσσεται αντισυνταγματική, είναι ανίσχυρη από τη δημοσίευσή της σχετικής απόφασης ή από το χρόνο που ορίζεται με την απόφαση.

5. Όταν τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου κρίνει διάταξη τυπικού νόμου αντισυνταγματική παραπέμπει υποχρεωτικά το ζήτημα στην οικεία ολομέλεια, εκτός αν αυτό έχει κριθεί με προηγούμενη απόφαση της ολομέλειας ή του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου αυτού. Η ολομέλεια συγκροτείται σε δικαστικό σχηματισμό και αποφαινεται οριστικά, όπως νόμος ορίζει. Η ρύθμιση αυτή εφαρμόζεται αναλόγως και κατά την επεξεργασία των κανονιστικών διαταγμάτων από το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Άρθρο 100Α

Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση και τη λειτουργία του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, καθώς και τα σχετικά με την υπηρεσιακή κατάσταση των λειτουργών και υπαλλήλων που υπηρετούν σε αυτό. Στην αρμοδιότητα του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους ανήκουν ιδίως η δικαστική υποστήριξη και εκπροσώπηση του Δημοσίου και η αναγνώριση απαιτήσεων κατά του Δημοσίου ή ο συμβιβασμός σε διαφορές με αυτό. Στο

κύριο προσωπικό του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους έχουν ανάλογη εφαρμογή οι διατάξεις των άρθρων 88 παράγραφοι 2 και 5 και 90 παράγραφος 5.

ΤΜΗΜΑ ΣΤ': Διοίκηση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Οργάνωση της διοίκησης

Άρθρο 101

1. Η διοίκηση του Κράτους οργανώνεται σύμφωνα με το αποκεντρωτικό σύστημα.
2. Η διοικητική διαίρεση της Χώρας διαμορφώνεται με βάση τις γεωοικονομικές, κοινωνικές και συγκοινωνιακές συνθήκες.
3. Τα περιφερειακά όργανα του Κράτους έχουν γενική αποφασιστική αρμοδιότητα για τις υποθέσεις της περιφέρειάς τους. Τα κεντρικά όργανα του Κράτους, εκτός από ειδικές αρμοδιότητες, έχουν τη γενική κατεύθυνση, το συντονισμό και τον έλεγχο νομιμότητας των πράξεων των περιφερειακών οργάνων, όπως νόμος ορίζει.
4. Ο κοινός νομοθέτης και η Διοίκηση, όταν δρουν κανονιστικά, υποχρεούνται να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών και ορεινών περιοχών, μεριμνώντας για την ανάπτυξή τους.

Άρθρο 101Α

1. Όπου από το Σύνταγμα προβλέπεται η συγκρότηση και η λειτουργία ανεξάρτητης αρχής, τα μέλη της διορίζονται με ορισμένη θητεία και διέπονται από προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία, όπως νόμος ορίζει.
2. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την επιλογή και την υπηρεσιακή κατάσταση του επιστημονικού και λοιπού προσωπικού της υπηρεσίας που οργανώνεται για την υποστήριξη της λειτουργίας κάθε ανεξάρτητης αρχής. Τα πρόσωπα που στελεχώνουν τις ανεξάρτητες αρχές πρέπει να έχουν τα ανάλογα προσόντα, όπως νόμος ορίζει. Η επιλογή τους γίνεται με απόφαση της Διάσκεψης των Προέδρων της Βουλής και με επιδίωξη ομοφωνίας ή πάντως με την αυξημένη πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων των μελών της. Τα σχετικά με τη διαδικασία επιλογής ορίζονται από τον Κανονισμό της Βουλής.
3. Με τον Κανονισμό της Βουλής ρυθμίζονται όσα αφορούν τη σχέση των ανεξάρτητων αρχών με τη Βουλή και ο τρόπος άσκησης του κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Άρθρο 102

1. Η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ανήκει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού. Υπέρ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης συντρέχει τεκμήριο αρμοδιότητας για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων. Νόμος καθορίζει το εύρος και τις κατηγορίες των τοπικών υποθέσεων, καθώς και την κατανομή τους στους επί μέρους βαθμούς. Με νόμο μπορεί να ανατίθεται στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης η άσκηση αρμοδιοτήτων που συνιστούν αποστολή του Κράτους.
2. Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Οι αρχές τους εκλέγονται με καθολική και μυστική ψηφοφορία, όπως νόμος ορίζει.
3. Με νόμο μπορεί να προβλέπονται για την εκτέλεση έργων ή την παροχή υπηρεσιών ή την άσκηση αρμοδιοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης αναγκαστικοί ή εκούσιοι σύνδεσμοι οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης που διοικούνται από αιρετά όργανα.
4. Το Κράτος ασκεί στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης εποπτεία που συνίσταται αποκλειστικά σε έλεγχο νομιμότητας και δεν επιτρέπεται να εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση τους. Ο έλεγχος νομιμότητας ασκείται, όπως νόμος ορίζει. Πειθαρχικές ποινές στα αιρετά όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης, εκτός από τις περιπτώσεις που συνεπάγονται αυτοδικαίως έκπτωση ή αργία, επιβάλλονται μόνο ύστερα από σύμφωνη γνώμη συμβουλίου που αποτελείται κατά πλειοψηφία από τακτικούς δικαστές, όπως νόμος ορίζει.
5. Το Κράτος λαμβάνει τα νομοθετικά, κανονιστικά και δημοσιονομικά μέτρα που απαιτούνται για την εξασφάλιση της οικονομικής αυτοτέλειας και των πόρων που είναι αναγκαίοι για την εκπλήρωση της αποστολής και την άσκηση των αρμοδιοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης με ταυτόχρονη διασφάλιση της διαφάνειας κατά τη διαχείριση των πόρων αυτών. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την απόδοση και κατανομή, μεταξύ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, των φόρων ή τελών που καθορίζονται υπέρ αυτών και εισπράττονται από το Κράτος. Κάθε μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από κεντρικά ή περιφερειακά όργανα του Κράτους προς την τοπική αυτοδιοίκηση συνεπάγεται και τη μεταφορά των αντίστοιχων πόρων. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τον καθορισμό και την εισπραξη τοπικών εσόδων απευθείας από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Υπηρεσιακή κατάσταση των οργάνων της διοίκησης

Άρθρο 103

1. Οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι εκτελεστές της θέλησης του Κράτους και υπηρετούν το Λαό οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην Πατρίδα. Τα προσόντα και ο τρόπος του διορισμού τους ορίζονται από το νόμο.
2. Κανένας δεν μπορεί να διοριστεί υπάλληλος σε οργανική θέση που δεν είναι νομοθετημένη. Εξαιρέσεις μπορεί να προβλέπονται από ειδικό νόμο, για να καλυφθούν απρόβλεπτες και επείγουσες ανάγκες με προσωπικό που προσλαμβάνεται για ορισμένη χρονική περίοδο με σχέση ιδιωτικού δικαίου.
3. Οργανικές θέσεις ειδικού επιστημονικού καθώς και τεχνικού ή βοηθητικού προσωπικού μπορούν να πληρούνται με προσωπικό που προσλαμβάνεται με σχέση ιδιωτικού δικαίου. Νόμος ορίζει τους όρους για την πρόσληψη, καθώς και τις ειδικότερες εγγυήσεις τις οποίες έχει το προσωπικό που προσλαμβάνεται.
4. Οι δημόσιοι υπάλληλοι που κατέχουν οργανικές θέσεις είναι μόνιμοι εφόσον αυτές οι θέσεις υπάρχουν. Αυτοί εξελίσσονται μισθολογικά σύμφωνα με τους όρους του νόμου και, εκτός από τις περιπτώσεις που αποχωρούν λόγω ορίου ηλικίας ή παύονται με δικαστική απόφαση, δεν μπορούν να μετατεθούν χωρίς γνωμοδότηση ούτε να υποβιβαστούν ή να παυθούν χωρίς απόφαση υπηρεσιακού συμβουλίου, που αποτελείται τουλάχιστον κατά τα δύο τρίτα από μόνιμους δημόσιους υπαλλήλους. Κατά των αποφάσεων των συμβουλίων αυτών επιτρέπεται προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας, όπως νόμος ορίζει.
5. Με νόμο μπορεί να εξαιρούνται από τη μονιμότητα ανώτατοι διοικητικοί υπάλληλοι που κατέχουν θέσεις εκτός της υπαλληλικής ιεραρχίας, οι διοριζόμενοι απευθείας με βαθμό πρεσβευτικό, οι υπάλληλοι της Προεδρίας της Δημοκρατίας και των γραφείων του Πρωθυπουργού, των Υπουργών και Υφυπουργών.
6. Οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων έχουν εφαρμογή και στους υπαλλήλους της Βουλής, οι οποίοι κατά τα λοιπά διέπονται εξ ολοκλήρου από τον κανονισμό της, καθώς και στους υπαλλήλους των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των λοιπών νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.
7. Η πρόσληψη υπαλλήλων στο Δημόσιο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, όπως αυτός καθορίζεται κάθε φορά, πλην των περιπτώσεων της παραγράφου 5, γίνεται είτε με διαγωνισμό είτε με επιλογή σύμφωνα με προκαθορισμένα και αντικειμενικά κριτήρια και υπάγεται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής, όπως νόμος ορίζει. Νόμος μπορεί να προβλέπει ειδικές διαδικασίες επιλογής που περιβάλλονται με αυξημένες εγγυήσεις διαφάνειας και αξιοκρατίας ή ειδικές διαδικασίες επιλογής προσωπικού για θέσεις το αντικείμενο των οποίων περιβάλλεται από ειδικές συνταγματικές εγγυήσεις ή προσιδιάζει σε σχέση εντολής.
8. Νόμος ορίζει τους όρους, και τη χρονική διάρκεια των σχέσεων εργασίας ιδιωτικού δικαίου στο Δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, όπως αυτός καθορίζεται κάθε φορά, για την κάλυψη είτε οργανικών θέσεων και πέραν των προβλεπόμενων στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 3 είτε πρόσκαιρων είτε απρόβλεπτων και επειγουσών αναγκών κατά το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 2. Νόμος ορίζει επίσης τα καθήκοντα που μπορεί να ασκεί το προσωπικό του προηγούμενου εδαφίου. Απαγορεύεται η από το νόμο μονιμοποίηση προσωπικού που υπάγεται στο πρώτο εδάφιο ή η μετατροπή των συμβάσεών του σε αορίστου χρόνου. Οι απαγορεύσεις της παραγράφου αυτής ισχύουν και ως προς τους απασχολούμενους με σύμβαση έργου.
9. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση και τις αρμοδιότητες του «Συνηγόρου του Πολίτη» που λειτουργεί ως ανεξάρτητη αρχή.

Άρθρο 104

1. Κανένας από τους υπαλλήλους που αναφέρονται στο προηγούμενο άρθρο δεν μπορεί να διοριστεί σε άλλη θέση δημόσιας υπηρεσίας ή οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου ή δημόσιας επιχείρησης ή οργανισμού κοινής ωφέλειας. Κατ' εξαίρεση μπορεί να επιτραπεί με ειδικό νόμο ο διορισμός και σε δεύτερη θέση, εφόσον τηρούνται οι διατάξεις της επόμενης παραγράφου.
2. Οι κάθε είδους πρόσθετες αποδοχές ή απολαβές των υπαλλήλων του προηγούμενου άρθρου δεν μπορεί να είναι κατά μήνα ανώτερες από το σύνολο των αποδοχών της οργανικής τους θέσης.
3. Δεν απαιτείται προηγούμενη άδεια για να εισαχθούν σε δίκη δημόσιοι υπάλληλοι, καθώς και υπάλληλοι οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Καθεστώς του Αγίου Όρους

Άρθρο 105

1. Η χερσόνησος του Αθω, από τη Μεγάλη Βίγλα και πέρα, η οποία αποτελεί την περιοχή του Αγίου Όρους, είναι, σύμφωνα με το αρχαίο προνομιακό καθεστώς του, αυτοδιοίκητο τμήμα του Ελληνικού Κράτους, του οποίου η κυριαρχία πάνω σ' αυτό παραμένει άθικτη. Από πνευματική άποψη το Άγιο Όρος διατελεί υπό την άμεση δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Όλοι όσοι μονάζουν σ' αυτό αποκτούν την ελληνική

ιθαγένεια μόλις προσληφθούν ως δόκιμοι ή μοναχοί, χωρίς άλλη διατύπωση.

2. Το Άγιο Όρος διοικείται, σύμφωνα με το καθεστώς του, από τις είκοσι ιερές μονές του, μεταξύ των οποίων είναι κατανεμημένη ολόκληρη η χερσόνησος του Άθω, το έδαφος της οποίας είναι αναπαλλοτρίωτο. Η διοίκησή του ασκείται από αντιπροσώπους των ιερών μονών, οι οποίοι αποτελούν την ιερή κοινότητα. Δεν επιτρέπεται καμία απολύτως μεταβολή στο διοικητικό σύστημα ή στον αριθμό των μονών του Αγίου Όρους, ούτε στην ιεραρχική τάξη και τη θέση τους προς τα υποτελή τους εξαρτήματα. Απαγορεύεται να εγκαταβιώνουν στο Άγιο Όρος ετερόδοξοι ή σχισματικοί.

3. Ο λεπτομερής καθορισμός των αγιορειτικών καθεστώτων και του τρόπου της λειτουργίας τους γίνεται από τον καταστατικό χάρτη του Αγίου Όρους, τον οποίο, με σύμπραξη του αντιπροσώπου του κράτους, συντάσσουν και ψηφίζουν οι είκοσι ιερές μονές και τον επικυρώνουν το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Βουλή των ελλήνων.

4. Η ακριβής τήρηση των αγιορειτικών καθεστώτων τελεί ως προς το πνευματικό μέρος υπό την ανώτατη εποπτεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και ως προς το διοικητικό μέρος υπό την εποπτεία του Κράτους, στο οποίο ανήκει αποκλειστικά και η διαφύλαξη της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

5. Οι πιο πάνω εξουσίες του Κράτους ασκούνται από διοικητή, του οποίου τα δικαιώματα και καθήκοντα καθορίζονται με νόμο. Με νόμο επίσης καθορίζονται η δικαστική εξουσία που ασκούν οι μοναστηριακές αρχές και η ιερή κοινότητα, καθώς και τα τελωνειακά και φορολογικά πλεονεκτήματα του Αγίου Όρους.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΕΛΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΜΗΜΑ Α': Ειδικές διατάξεις

Άρθρο 106

1. Για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας. Λαμβάνει τα επιβαλλόμενα μέτρα για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, από την ατμόσφαιρα και τα υπόγεια ή υποθαλάσσια κοιτάσματα, για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και την προαγωγή ιδίως της οικονομίας των ορεινών, νησιωτικών και παραμεθόριων περιοχών.

2. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας.

3. Με την επιφύλαξη της προστασίας που παρέχεται από το άρθρο 107 ως προς την επανεξαγωγή κεφαλαίων εξωτερικού, μπορεί να ρυθμίζονται με νόμο τα σχετικά με την εξαγορά επιχειρήσεων ή την αναγκαστική συμμετοχή σ' αυτές του Κράτους ή άλλων δημόσιων φορέων, εφόσον οι επιχειρήσεις αυτές έχουν χαρακτήρα μονοπωλίου ή ζωτική σημασία για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, ή έχουν ως κύριο σκοπό την παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο.

4. Το τίμημα της εξαγοράς ή το αντάλλαγμα της αναγκαστικής συμμετοχής του Κράτους ή άλλων δημόσιων φορέων καθορίζεται απαραίτητως δικαστικώς και πρέπει να είναι πλήρες, ώστε να ανταποκρίνεται στην αξία της επιχείρησης που εξαγοράζεται ή της συμμετοχής σ' αυτή.

5. Μέτοχος, εταίρος ή κύριος επιχείρησης, της οποίας ο έλεγχος περιέρχεται στο Κράτος ή σε φορέα που ελέγχεται απ' αυτό εξαιτίας αναγκαστικής συμμετοχής, κατά την παράγραφο 3, δικαιούται να ζητήσει την εξαγορά της συμμετοχής του στην επιχείρηση, όπως νόμος ορίζει.

6. Νόμος μπορεί να ορίσει τα σχετικά με τη συμμετοχή στη δαπάνη του Δημοσίου αυτών που ωφελούνται από την εκτέλεση έργων κοινής ωφέλειας ή γενικότερης σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη της Χώρας.

Ερμηνευτική δήλωση: Δεν περιλαμβάνεται στην κατά την παράγραφο 4 αξία αυτή που οφείλεται στον τυχόν μονοπωλιακό χαρακτήρα της επιχείρησης.

Άρθρο 107

1. Η πριν από την 21 Απριλίου 1967 νομοθεσία, με αυξημένη τυπική ισχύ για την προστασία κεφαλαίων εξωτερικού, διατηρεί την αυξημένη τυπική ισχύ που είχε και εφαρμόζεται και στα κεφάλαια που θα εισάγονται στο εξής. Την ίδια ισχύ έχουν και οι διατάξεις των Κεφαλαίων Α' έως και Δ' του τμήματος Α' του νόμου 27/75 «περί φορολογίας πλοίων, επιβολής εισφοράς προς ανάπτυξιν της εμπορικής ναυτιλίας, εγκαταστάσεως αλλοδαπών ναυτιλιακών επιχειρήσεων και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων».

2. Νόμος, που εκδίδεται μία φορά μόνο μέσα σε τρεις μήνες από την ισχύ του Συντάγματος, ορίζει τους όρους και τη διαδικασία για την αναθεώρηση ή λύση των εγκριτικών διοικητικών πράξεων που εκδόθηκαν

με οποιονδήποτε τύπο κατ' εφαρμογή του νομοθετικού διατάγματος 2687/1953 ή των συμβάσεων που έχουν συναφθεί από 21 Απριλίου 1967 έως 23 Ιουλίου 1974 για επενδύσεις κεφαλαίων εξωτερικού, με εξαίρεση εκείνες που αφορούν τη νηολόγηση πλοίων με ελληνική σημαία.

Άρθρο 108

1. Το Κράτος μεριμνά για τη ζωή του απόδημου Ελληνισμού και τη διατήρηση των δεσμών του με τη μητέρα Πατρίδα. Επίσης μεριμνά για την παιδεία και την κοινωνική και επαγγελματική προαγωγή των Ελλήνων που εργάζονται έξω από την Επικράτεια.

2. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την οργάνωση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού, που έχει ως αποστολή του την έκφραση όλων των δυνάμεων του απανταχού ελληνισμού.

Άρθρο 109

1. Δεν επιτρέπεται η μεταβολή του περιεχομένου ή των όρων διαθήκης, κωδίκελου ή δωρεάς, ως προς τις διατάξεις τους υπέρ του Δημοσίου ή υπέρ κοινωφελούς σκοπού.

2. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η επωφελέστερη αξιοποίηση ή διάθεση, για τον ίδιο ή άλλον κοινωφελή σκοπό, εκείνου που καταλείφθηκε ή δωρήθηκε, στην περιοχή που καθόρισε ο δωρητής ή ο διαθέτης ή στην ευρύτερη της περιφέρεια, όταν βεβαιωθεί με δικαστική απόφαση ότι η θέληση του διαθέτη ή του δωρητή δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, για οποιονδήποτε λόγο, καθόλου ή κατά το μεγαλύτερο μέρος του περιεχομένου της, καθώς και αν μπορεί να ικανοποιηθεί πληρέστερα με τη μεταβολή της εκμετάλλευσης, όπως νόμος ορίζει.

3. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη σύνταξη μητρώου κληροδοτημάτων γενικά και ανά περιφέρεια, την καταγραφή και ταξινόμηση των περιουσιακών τους στοιχείων, τη διοίκηση και διαχείριση του κάθε κληροδοτήματος σύμφωνα με τη βούληση του διαθέτη ή δωρητή και κάθε άλλο συναφές ζήτημα.

ΤΜΗΜΑ Β': Αναθεώρηση του Συντάγματος

Άρθρο 110

1. Οι διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται σε αναθεώρηση, εκτός από εκείνες που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος, ως Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, καθώς και από τις διατάξεις των άρθρων 2, παράγραφος 1, 4 παράγραφοι 1, 4 και 7, 5 παράγραφοι 1 και 3, 13 παράγραφος 1 και 26.

2. Η ανάγκη της αναθεώρησης του Συντάγματος διαπιστώνεται με απόφαση της Βουλής, που λαμβάνεται ύστερα από πρόταση πενήντα τουλάχιστον βουλευτών, με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των μελών της σε δύο ψηφοφορίες που απέχουν μεταξύ τους έναν τουλάχιστον μήνα. Με την απόφαση αυτή καθορίζονται ειδικά οι διατάξεις που πρέπει να αναθεωρηθούν.

3. Αφού η αναθεώρηση αποφασιστεί από τη Βουλή, η επόμενη Βουλή, κατά την πρώτη σύνοδό της, αποφασίζει με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των μελών της σχετικά με τις αναθεωρητέες διατάξεις.

4. Αν η πρόταση για αναθεώρηση του Συντάγματος έλαβε την πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, όχι όμως και την πλειοψηφία των τριών πέμπτων, σύμφωνα με την παράγραφο 2, η επόμενη Βουλή κατά την πρώτη σύνοδό της μπορεί να αποφασίσει σχετικά με τις αναθεωρητέες διατάξεις με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των μελών της.

5. Κάθε ψηφιζόμενη αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως μέσα σε δέκα ημέρες αφότου επισηφιστεί από τη Βουλή και τίθεται σε ισχύ με ειδικό ψήφισμά της.

6. Δεν επιτρέπεται αναθεώρηση του Συντάγματος πριν περάσει πενταετία από την περάτωση της προηγούμενης.

ΤΜΗΜΑ Γ': Μεταβατικές διατάξεις

Άρθρο 111

1. Κάθε διάταξη νόμου ή διοικητικής πράξης με κανονιστικό χαρακτήρα, που είναι αντίθετη προς το Σύνταγμα, καταργείται από την έναρξη της ισχύος του.

2. Συντακτικές πράξεις που εκδόθηκαν από τις 24 Ιουλίου 1974 έως τη σύγκληση της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής, καθώς και ψηφίσματά της, εξακολουθούν να ισχύουν και κατά τις διατάξεις τους τις αντίθετες προς το Σύνταγμα και επιτρέπεται να τροποποιηθούν ή να καταργηθούν με νόμο. Από την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος καταργείται η διάταξη του άρθρου 8 της Συντακτικής Πράξης της 3/3-9-1974, ως προς το όριο ηλικίας για την αποχώρηση των καθηγητών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

3. Εξακολουθούν να ισχύουν: α) το άρθρο 2 του π.δ. 700 της 9/9 Οκτωβρίου 1974 «περί μερικής επαναφοράς εν ισχύ των άρθρων 5, 6, 8, 10, 12, 14, 95 και 97 του Συντάγματος και άρσεως του νόμου περί καταστάσεως πολιορκίας» και β) το ν.δ. αριθ. 167 της 16/16 Νοεμβρίου 1974 «περί χορηγήσεως του ενδίκου μέσου της εφέσεως κατά των αποφάσεων του στρατιωτικού δικαστηρίου», τα οποία επιτρέπεται να τροποποιηθούν ή

να καταργηθούν με νόμο.

4. Το ψήφισμα της 16/29 Απριλίου 1952 εξακολουθεί να ισχύει για έξι μήνες από την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος. Μέσα στην προθεσμία αυτή επιτρέπεται να τροποποιηθούν, συμπληρωθούν ή καταργηθούν με νόμο οι συντακτικές πράξεις και τα ψηφίσματα που αναφέρονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 3 του ψηφίσματος αυτού ή να διατηρηθούν ορισμένες συντακτικές πράξεις και ψηφίσματα, εν όλω ή εν μέρει, και αφού περάσει η προθεσμία αυτή, με τον περιορισμό ότι οι διατάξεις που τροποποιούνται, συμπληρώνονται ή διατηρούνται σε ισχύ δεν μπορεί να είναι αντίθετες προς το Σύνταγμα.

5. Έλληνες που στερήθηκαν με οποιονδήποτε τρόπο την ιθαγένειά τους έως την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος, την αποκτούν πάλι ύστερα από κρίση ειδικών επιτροπών από δικαστικούς λειτουργούς, όπως νόμος ορίζει. 6. Η διάταξη του άρθρου 19 του ν.δ. 3370/1955 «περί κυρώσεως του Κώδικος Ελληνικής Ιθαγένειας» εξακολουθεί να ισχύει ώσπου να καταργηθεί με νόμο.

Άρθρο 112

1. Σε θέματα που για τη ρύθμισή τους προβλέπεται ρητά από διατάξεις του Συντάγματος η έκδοση νόμου, οι κατά περίπτωση νόμοι ή διοικητικές πράξεις κανονιστικού χαρακτήρα, που υπάρχουν κατά την έναρξη της ισχύος του, εξακολουθούν να ισχύουν ώσπου να εκδοθεί ο νόμος που προβλέπεται κατά περίπτωση, εκτός αν είναι αντίθετες προς τις διατάξεις του Συντάγματος.

2. Οι διατάξεις των άρθρων 109 παράγραφος 2 και 79 παράγραφος 8 αρχίζουν να εφαρμόζονται από την έναρξη της ισχύος του νόμου που προβλέπεται ειδικά από καθεμία από αυτές και που θα εκδοθεί το αργότερο έως το τέλος του έτους 1976. Ωσπου να αρχίσει να ισχύει ο νόμος που προβλέπεται από την παράγραφο 2 του άρθρου 109 εξακολουθεί να εφαρμόζεται η συντακτική και νομοθετική ρύθμιση που υπάρχει κατά την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος.

3. Κατά την έννοια της συντακτικής πράξης της 5ης Οκτωβρίου 1974, που διατηρείται σε ισχύ, η αναστολή εκτέλεσης των καθηκόντων των καθηγητών αφότου εκλέχθηκαν βουλευτές δεν εκτείνεται, κατά την παρούσα βουλευτική περίοδο, στη διδασκαλία, την έρευνα, τη συγγραφική εργασία και την επιστημονική απασχόληση στα εργαστήρια και τα σπουδαστήρια των οικείων σχολών, αποκλείεται όμως η συμμετοχή τους στη διοίκηση των σχολών και την εκλογή γενικά του διδακτικού προσωπικού ή την εξέταση των σπουδαστών.

4. Η εφαρμογή της παραγράφου 3 του άρθρου 16 για τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης θα ολοκληρωθεί με νόμο μέσα σε πέντε έτη από την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος.

Άρθρο 113

Ο Κανονισμός της Βουλής καθώς και τα ψηφίσματα που αναφέρονται σ' αυτόν και οι νόμοι για τη λειτουργία της Βουλής εξακολουθούν να ισχύουν έως την έναρξη της ισχύος του νέου Κανονισμού της Βουλής, εκτός αν είναι αντίθετοι προς τους ορισμούς του Συντάγματος. Για τη λειτουργία των κατά τα άρθρα 70 και 71 του Συντάγματος Τμημάτων της Βουλής εφαρμόζονται συμπληρωματικά οι διατάξεις του τελευταίου Κανονισμού των εργασιών της Ειδικής Νομοθετικής Επιτροπής του άρθρου 35 του Συντάγματος της 1ης Ιανουαρίου 1952, σύμφωνα με όσα ορίζει ειδικότερα το άρθρο 3 του Α' ψηφίσματος της 24.12.1974. Έως ότου αρχίσει να ισχύει ο νέος Κανονισμός της Βουλής, η Επιτροπή του άρθρου 71 του Συντάγματος συγκροτείται από εξήντα τακτικά μέλη και τριάντα αναπληρωματικά, που ο Πρόεδρος της Βουλής επιλέγει από όλα τα κόμματα και τις ομάδες, ανάλογα με τη δύναμή τους. Αν έως τη δημοσίευση του νέου Κανονισμού υπάρξει αμφισβήτηση για τις διατάξεις που πρέπει να εφαρμόζονται κάθε φορά, αποφαινεται η Ολομέλεια ή το Τμήμα της Βουλής, κατά τη λειτουργία του οποίου γεννήθηκε το ζήτημα.

Άρθρο 114

1. Η εκλογή του πρώτου Προέδρου της Δημοκρατίας πρέπει να πραγματοποιηθεί το αργότερο μέσα σε δύο μήνες από τη δημοσίευση του Συντάγματος σε ειδική συνεδρίαση της Βουλής, που προσκαλείται από τον Πρόεδρό της πριν από πέντε τουλάχιστον ημέρες, και εφαρμόζονται αναλόγως όσα ορίζει ο Κανονισμός της Βουλής για την εκλογή του Προέδρου της. Ο εκλεγόμενος Πρόεδρος της Δημοκρατίας αναλαμβάνει τα καθήκοντά του αφότου ορκιστεί, το αργότερο μέσα σε πέντε ημέρες από την εκλογή του. Ο κατά το άρθρο 49 παράγραφος 5 νόμος για τη ρύθμιση θεμάτων που αφορούν την ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας εκδίδεται υποχρεωτικά έως την 31η Δεκεμβρίου 1975. Έως ότου αρχίσει να ισχύει ο κατά την παράγραφο 3 του άρθρου 33 νόμος, τα θέματα που αναφέρονται σ' αυτή διέπονται από τις διατάξεις που αφορούν τον προσωρινό Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

2. Αφότου αρχίσει να ισχύει το Σύνταγμα και ώσπου να αναλάβει τα καθήκοντά του ο οριστικός Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο προσωρινός Πρόεδρος της Δημοκρατίας ασκεί τις αρμοδιότητες που το Σύνταγμα αναγνωρίζει

στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, με τους περιορισμούς του άρθρου 2 του ψηφίσματος Β' της 24.12.1974 της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής.

Άρθρο 115

1. Ωσπου να εκδοθεί ο νόμος που προβλέπεται από το άρθρο 86 παράγραφος 1, εφαρμόζονται οι κείμενες διατάξεις για τη δίωξη, ανάκριση και εκδίκηση των κατά τα άρθρα 49 παράγραφος 1 και 85 πράξεων και παραλείψεων.

2. Ωσπου να αρχίσει να ισχύει ο νόμος που προβλέπεται από το άρθρο 99, οι αγωγές κακοδικίας εκδικάζονται σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 110 του Συντάγματος της 1ης Ιανουαρίου 1952 από το δικαστήριο που προβλέπεται από το άρθρο αυτό και κατά τη διαδικασία που ισχύει κατά το χρόνο της δημοσίευσης του παρόντος Συντάγματος.

3. Ωσπου να αρχίσει να ισχύει ο νόμος που προβλέπεται από την παράγραφο 3 του άρθρου 87 και ώσπου να συγκροτηθούν τα δικαστικά και πειθαρχικά συμβούλια που προβλέπονται από τα άρθρα 90, παράγραφοι 1 και 2, και 91, εξακολουθούν να ισχύουν οι σχετικές διατάξεις που υφίστανται κατά την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος. Οι νόμοι για τα θέματα αυτά πρέπει να εκδοθούν το αργότερο μέσα σε ένα έτος από την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος.

4. Ωσπου να αρχίσουν να ισχύουν οι νόμοι που αναφέρονται στο άρθρο 92, εξακολουθούν να ισχύουν οι διατάξεις που υφίστανται κατά την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος. Οι νόμοι αυτοί πρέπει να εκδοθούν το αργότερο μέσα σε ένα έτος από την ισχύ του Συντάγματος.

Άρθρο 116

1. Διατάξεις υφιστάμενες που είναι αντίθετες προς το άρθρο 4 παράγραφος 2 εξακολουθούν να ισχύουν ώσπου να καταργηθούν με νόμο, το αργότερο έως την 31η Δεκεμβρίου 1982.

2. Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών.

3. Κανονιστικές υπουργικές αποφάσεις, καθώς και διατάξεις συλλογικών συμβάσεων ή διαιτητικών αποφάσεων για τη ρύθμιση αμοιβής της εργασίας που είναι αντίθετες προς τις διατάξεις του άρθρου 22 παράγραφος 1 εξακολουθούν να ισχύουν έως την αντικατάστασή τους, που συντελείται το αργότερο μέσα σε τρία έτη από την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος.

Άρθρο 117

1. Οι νόμοι που εκδόθηκαν έως την 21-4-1967 κατ' εφαρμογή του άρθρου 104 του Συντάγματος της 1ης Ιανουαρίου 1952, θεωρούνται ότι δεν είναι αντίθετοι προς το παρόν Σύνταγμα και διατηρούνται σε ισχύ.

2. Επιτρέπεται, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 17, η νομοθετική ρύθμιση και διάλυση αγροληπιών και άλλων εδαφικών βαρών που υφίστανται ακόμη, η εξαγορά από εμφυτευτές της ψιλής κυριότητας εμφυτευτικών κτημάτων, καθώς και η κατάργηση και ρύθμιση ιδιόρρυθμων εμπράγματων σχέσεων.

3. Δημόσια ή ιδιωτικά δάση και δασικές εκτάσεις που καταστράφηκαν ή καταστρέφονται από πυρκαγιά ή που με άλλο τρόπο αποψιλώθηκαν ή αποψιλώνονται δεν αποβάλλουν για το λόγο αυτό το χαρακτήρα που είχαν πριν καταστραφούν, κηρύσσονται υποχρεωτικά αναδασωτέες και αποκλείεται να διατεθούν για άλλο προορισμό.

4. Η αναγκαστική απαλλοτριώση δασών ή δασικών εκτάσεων που ανήκουν σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου επιτρέπεται μόνο υπέρ του Δημοσίου σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 17, για λόγους δημόσιας ωφέλειας· διατηρείται πάντως η μορφή τους αμετάβλητη ως δασική.

5. Οι αναγκαστικές απαλλοτριώσεις που κηρύχθηκαν ή που θα κηρυχθούν έως ότου οι κείμενοι νόμοι για τις αναγκαστικές απαλλοτριώσεις προσαρμοστούν στις διατάξεις του Συντάγματος διέπονται από τις διατάξεις που ισχύουν κατά το χρόνο που κηρύσσονται.

6. Οι παράγραφοι 3 και 5 του άρθρου 24 εφαρμόζονται στις οικιστικές περιοχές που αναγνωρίζονται ή αναμορφώνονται αφότου ισχύσουν οι νόμοι που προβλέπονται στις παραγράφους αυτές.

7. Η ισχύς της αναθεωρημένης διάταξης του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 4 του άρθρου 17 αρχίζει με τη θέση σε ισχύ του σχετικού εκτελεστικού νόμου και πάντως από 1.1.2002.

Άρθρο 118

1. Αφότου αρχίσει να ισχύει το Σύνταγμα οι δικαστικοί λειτουργοί, από το βαθμό του προέδρου ή εισαγγελέα εφετών και άνω, ή τον αντίστοιχο με αυτούς, αποχωρούν από την υπηρεσία, όπως έως τώρα, μόλις συμπληρώσουν το εβδομηκοστό έτος της ηλικίας τους· το όριο αυτό μειώνεται από το έτος 1977 κατά ένα έτος ετησίως έως το εξηκοστό έβδομο έτος.

2. Ανώτατοι δικαστικοί λειτουργοί, που δεν υπηρετούσαν κατά την έναρξη της ισχύος της συντακτικής πράξης της 4/5 Σεπτεμβρίου 1974 «περί αποκαταστάσεως της τάξεως και ευρυθμίας εν τη Δικαιοσύνη», και υποβιβάστηκαν σύμφωνα με την πράξη αυτή λόγω του χρόνου που πραγματοποιήθηκε η προαγωγή τους, και κατά των οποίων δεν ασκήθηκε η κατά το άρθρο 6 της ίδιας συντακτικής πράξης πειθαρχική δίωξη, παραπέμπονται υποχρεωτικά από τον αρμόδιο Υπουργό στο Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο μέσα σε τρεις μήνες από την ισχύ του Συντάγματος. Το Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο αποφαίνεται αν οι συνθήκες της προαγωγής μείωσαν το κύρος και την ιδιάζουσα υπηρεσιακή θέση εκείνου που είχε προαχθεί και αποφαίνεται οριστικά αν θα αποκτήσει πάλι ή όχι το βαθμό που έχασε αυτομάτως, καθώς και τα δικαιώματα που συνδέονται με αυτόν· αποκλείεται η είσπραξη αναδρομικά διαφοράς αποδοχών ή σύνταξης. Η απόφαση εκδίδεται υποχρεωτικά μέσα σε τρεις μήνες από την παραπομπή. Οι στενότεροι κατά βαθμό συγγενείς του δικαστικού που υποβιβάστηκε και πέθανε, οι οποίοι βρίσκονται στη ζωή, μπορούν να ασκήσουν στο Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο όλα τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στους δικαζομένους.
3. Ωσπου να εκδοθεί ο κατά το άρθρο 101 παράγραφος 3 νόμος εξακολουθούν να εφαρμόζονται οι διατάξεις που ισχύουν για την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ κεντρικών και περιφερειακών υπηρεσιών. Οι διατάξεις αυτές μπορεί να τροποποιούνται με τη μεταφορά ειδικών αρμοδιοτήτων από τις κεντρικές στις περιφερειακές υπηρεσίες.
4. Οι πρόεδροι ανώτατων δικαστηρίων, ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, οι γενικοί επίτροποι των διοικητικών δικαστηρίων και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, καθώς και ο Πρόεδρος του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους που υπηρετούν κατά την έναρξη ισχύος της αναθεωρημένης διάταξης της παραγράφου 5 του άρθρου 90, αποχωρούν από την υπηρεσία, όπως προβλέπει η παράγραφος 5 του άρθρου 88.
5. Η ισχύς των αναθεωρημένων διατάξεων των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 89 αρχίζει με τη θέση σε ισχύ του σχετικού εκτελεστικού νόμου και πάντως από 1.1.2002.
6. Προβλεπόμενες ή διατηρούμενες στο νόμο 2190/1994, όπως αυτός ισχύει, εξαιρέσεις από την αρμοδιότητα του Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού εξακολουθούν να ισχύουν.
7. Νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν την τακτοποίηση της υπηρεσιακής κατάστασης προσωπικού που υπάγεται στην παράγραφο 8 του άρθρου 103 εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι την ολοκλήρωση των σχετικών διαδικασιών.

Άρθρο 119

1. Με νόμο μπορεί να αρθεί το απαράδεκτο που ίσχυσε με οποιονδήποτε τρόπο ως προς την άσκηση αίτησης για ακύρωση πράξεων που εκδόθηκαν από τις 21 Απριλίου 1967 έως τις 23 Ιουλίου 1974, είτε είχε ασκηθεί τέτοια αίτηση είτε όχι· αποκλείεται πάντως η αναδρομική χορήγηση αποδοχών σε όσους τυχόν δικαιωθούν με το ένδικο αυτό μέσο.
2. Οι στρατιωτικοί ή δημόσιοι υπάλληλοι που βάσει νόμου αποκαθίστανται αυτοδικαίως στις δημόσιες θέσεις που κατείχαν, εφόσον ήδη απέκτησαν την ιδιότητα του βουλευτή, μπορούν μέσα σε οκταήμερη προθεσμία να επιλέξουν μεταξύ του βουλευτικού αξιώματος και της δημόσιας θέσης τους.

ΤΜΗΜΑ Δ': Ακροτελεύτια διάταξη

Άρθρο 120

1. Το Σύνταγμα αυτό, που ψηφίστηκε από την Ε' Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων, υπογράφεται από τον Πρόεδρό της, δημοσιεύεται από τον προσωρινό Πρόεδρο της Δημοκρατίας στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, με διάταγμα που προσυπογράφεται από το Υπουργικό Συμβούλιο και αρχίζει να ισχύει από τις ένδεκα Ιουνίου 1975.
2. Ο σεβασμός στο Σύνταγμα και τους νόμους που συμφωνούν με αυτό και η αφοσίωση στην Πατρίδα και τη Δημοκρατία αποτελούν θεμελιώδη υποχρέωση όλων των Ελλήνων.
3. Ο σφετερισμός, με οποιονδήποτε τρόπο, της λαϊκής κυριαρχίας και των εξουσιών που απορρέουν από αυτή διώκεται μόλις αποκατασταθεί η νόμιμη εξουσία, οπότε αρχίζει και η παραγραφή του εγκλήματος.
4. Η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων, που δικαιούνται και υποχρεούνται να αντιστέκονται με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να το καταλύσει με τη βία.

Αθήνα, 27 Ιουνίου 2008

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. ΣΙΟΥΦΑΣ

Β) ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ -10 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1948

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων τους αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο.

Επειδή η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, που ξεεγείρουν την ανθρώπινη συνείδηση, και η προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα είναι ελεύθεροι να μιλούν και να πιστεύουν, λυτρωμένοι από τον τρόπο και την αθλιότητα, έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου.

Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ένα καθεστώς δικαίου, ώστε ο άνθρωπος να μην αναγκάζεται να προσφεύγει, ως έσχατο καταφύγιο, στην εξέγερση κατά της τυραννίας και της καταπίεσης.

Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να ενθαρρύνεται η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων ανάμεσα στα έθνη.

Επειδή, με τον καταστατικό Χάρτη, οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών διακήρυξαν και πάλι την πίστη τους στα θεμελιακά δικαιώματα του ανθρώπου, στην αξιοπρέπεια και την αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας, στην ισότητα δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών, και διακήρυξαν πως είναι αποφασισμένοι να συντελέσουν στην κοινωνική πρόοδο και να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στα πλαίσια μιας ευρύτερης ελευθερίας.

Επειδή τα κράτη μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν, σε συνεργασία με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, τον αποτελεσματικό σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιακών ελευθεριών σε όλο τον κόσμο.

Επειδή η ταυτότητα αντιλήψεων ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες αυτές έχει εξαιρετική σημασία για να εκπληρωθεί πέρα ως πέρα αυτή η υποχρέωση,

Η ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Διακηρύσσει ότι η παρούσα Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη, έτσι ώστε κάθε άτομο και κάθε όργανο της κοινωνίας, με τη Διακήρυξη αυτή διαρκώς στη σκέψη, να καταβάλλει, με τη διδασκαλία και την παιδεία, κάθε προσπάθεια για να αναπτυχθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών, και να εξασφαλιστεί προοδευτικά, με εσωτερικά και διεθνή μέσα, η παγκόσμια και αποτελεσματική εφαρμογή τους, τόσο ανάμεσα στους λαούς των ίδιων των κρατών μελών όσο και ανάμεσα στους πληθυσμούς χωρών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους.

ΑΡΘΡΟ 1

‘Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.

ΑΡΘΡΟ 2

Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση.

Δεν θα μπορεί ακόμα να γίνεται καμία διάκριση εξαιτίας του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, υπό κηδεμονία ή υπεξουσία, ή που βρίσκεται υπό οποιονδήποτε άλλον περιορισμό κυριαρχίας.

ΑΡΘΡΟ 3

Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια.

ΑΡΘΡΟ 4

Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής. Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται.

ΑΡΘΡΟ 5

Κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική.

ΑΡΘΡΟ 6

Καθένας, όπου και αν βρίσκεται, έχει δικαίωμα στην αναγνώριση της νομικής του προσωπικότητας.

ΑΡΘΡΟ 7

‘Όλοι είναι ίσοι απέναντι στον νόμο και έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία του νόμου, χωρίς καμία απολύτως διάκριση. ‘Όλοι έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία από κάθε διάκριση που θα παραβίαζε την παρούσα Διακήρυξη και από κάθε πρόκληση για μια τέτοια δυσμενή διάκριση.

ΑΡΘΡΟ 8

Καθένας έχει δικαίωμα να ασκεί αποτελεσματικά ένδικα μέσα στα αρμόδια εθνικά δικαστήρια κατά των πράξεων

που παραβιάζουν τα θεμελιακά δικαιώματα τα οποία του αναγνωρίζουν το Σύνταγμα και ο νόμος.

ΑΡΘΡΟ 9

Κανείς δεν μπορεί να συλλαμβάνεται, να κρατείται ή να εξορίζεται αυθαίρετα.

ΑΡΘΡΟ 10

Καθένας έχει δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεσή του δίκαια και δημόσια, από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του είτε, σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του.

ΑΡΘΡΟ 11

1. Κάθε κατηγορούμενος για ποινικό αδίκημα πρέπει να θεωρείται αθώος, ωσότου διαπιστωθεί η ενοχή του σύμφωνα με τον νόμο, σε ποινική δίκη, κατά την οποία θα του έχουν εξασφαλιστεί όλες οι απαραίτητες για την υπεράσπισή του εγγυήσεις.

2. Κανείς δεν θα καταδικάζεται για πράξεις ή παραλείψεις που, κατά τον χρόνο που τελέστηκαν, δεν συνιστούσαν αξιόποιο αδίκημα κατά το εσωτερικό ή το διεθνές δίκαιο. Επίσης, δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που ίσχυε κατά τον χρόνο που τελέστηκε η αξιόποινη πράξη.

ΑΡΘΡΟ 12

Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψης του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους.

ΑΡΘΡΟ 13

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί ελεύθερα και να εκλέγει τον τόπο της διαμονής του στο εσωτερικό ενός κράτους.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, ακόμα και τη δική του, και να επιστρέφει σε αυτήν.

ΑΡΘΡΟ 14

1. Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες.

2. Το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί κανείς να το επικαλεστεί, σε περίπτωση δίωξης για πραγματικό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή για ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ.

ΑΡΘΡΟ 15

1. Καθένας έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας.

2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια.

ΑΡΘΡΟ 16

1. Από τη στιγμή που θα φθάσουν σε ηλικία γάμου, ο άνδρας και η γυναίκα, χωρίς κανένα περιορισμό εξαιτίας της φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας, έχουν το δικαίωμα να παντρεύονται και να ιδρύουν οικογένεια. Και οι δύο έχουν ίσα δικαιώματα ως προς τον γάμο, κατά τη διάρκεια του γάμου και κατά τη διάλυσή του.

2. Γάμος δεν μπορεί να συναφθεί παρά μόνο με ελεύθερη και πλήρη συναίνεση των μελλοντύμων.

3. Η οικογένεια είναι το φυσικό και το βασικό στοιχείο της κοινωνίας και έχει το δικαίωμα προστασίας από την κοινωνία και το κράτος.

ΑΡΘΡΟ 17

1. Κάθε άτομο, μόνο του ή με άλλους μαζί, έχει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιδιοκτησία του.

ΑΡΘΡΟ 18

Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

ΑΡΘΡΟ 19

Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο.

ΑΡΘΡΟ 20

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συνέρχεται και να συνεταιρίζεται ελεύθερα και για ειρηνικούς σκοπούς.

2. Κανείς δεν μπορεί να υποχρεωθεί να συμμετέχει σε ορισμένο σωματείο.

ΑΡΘΡΟ 21

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της χώρας του, άμεσα ή έμμεσα, με αντιπροσώπους ελεύθερα εκλεγμένους.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να γίνεται δεκτός, υπό ίσους όρους, στις δημόσιες υπηρεσίες της χώρας του.

3. Η λαϊκή θέληση είναι το θεμέλιο της κρατικής εξουσίας. Η θέληση αυτή πρέπει να εκφράζεται με τίμιες εκλογές, οι οποίες πρέπει να διεξάγονται περιοδικά, με καθολική, ίση και μυστική ψηφοφορία, ή με αντίστοιχη

διαδικασία που να εξασφαλίζει την ελευθερία της εκλογής.

ΑΡΘΡΟ 22

Κάθε άτομο, ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, έχει δικαίωμα κοινωνικής προστασίας. Η κοινωνία, με την εθνική πρωτοβουλία και τη διεθνή συνεργασία, ανάλογα πάντα με την οργάνωση και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους, έχει χρέος να του εξασφαλίσει την ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων που είναι απαραίτητα για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

ΑΡΘΡΟ 23

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δίκαιες και ικανοποιητικές συνθήκες δουλειάς και να προστατεύεται από την ανεργία.
2. Όλοι, χωρίς καμία διάκριση, έχουν το δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία.
3. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα δίκαιης και ικανοποιητικής αμοιβής, που να εξασφαλίζει σε αυτόν και την οικογένειά του συνθήκες ζωής άξιες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η αμοιβή της εργασίας, αν υπάρχει, πρέπει να συμπληρώνεται με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας.
4. Καθένας έχει το δικαίωμα να ιδρύει μαζί με άλλους συνδικάτα και να συμμετέχει σε συνδικάτα για την προάσπιση των συμφερόντων του.

ΑΡΘΡΟ 24

Καθένας έχει το δικαίωμα στην ανάπαυση, σε ελεύθερο χρόνο, και ιδιαίτερα, σε λογικό περιορισμό του χρόνου εργασίας και σε περιοδικές άδειες με πλήρεις αποδοχές.

ΑΡΘΡΟ 25

1. Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένεια του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Έχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτων της θέλησής του.
2. Η μητρότητα και η παιδική ηλικία έχουν δικαίωμα ειδικής μέριμνας και περίθαλψης. Όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα αν είναι νόμιμα ή εξώγαμα, απολαμβάνουν την ίδια κοινωνική προστασία.

ΑΡΘΡΟ 26

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητες τους.
2. Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.
3. Οι γονείς έχουν, κατά προτεραιότητα, το δικαίωμα να επιλέγουν το είδος της παιδείας που θα δοθεί στα παιδιά τους.

ΑΡΘΡΟ 27

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πνευματική ζωή της κοινότητας, να χαιρέται τις καλές τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα αγαθά της.
2. Καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά συμφέροντά του που απορρέουν από κάθε είδους επιστημονική, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική παραγωγή του.

ΑΡΘΡΟ 28

Καθένας έχει το δικαίωμα να επικρατεί μια κοινωνική και διεθνής τάξη, μέσα στην οποία τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη να μπορούν να πραγματώνονται σε όλη τους την έκταση.

ΑΡΘΡΟ 29

1. Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.
2. Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία.
3. Τα δικαιώματα αυτά και οι ελευθερίες δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να ασκούνται αντίθετα προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.

ΑΡΘΡΟ 30

Καμιά διάταξη της παρούσας Διακήρυξης δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι παρέχει σε ένα κράτος, σε μια ομάδα ή σε ένα άτομο οποιοδήποτε δικαίωμα να επιδίεται σε ενέργειες ή να εκτελεί πράξεις που αποβλέπουν στην άρνηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που εξαγγέλλονται σε αυτήν.

ΒΑΣΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

- Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν** είναι η συνολική αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μια οικονομία σε ένα έτος με συντελεστές της παραγωγής που ανήκουν στους κατοίκους της χώρας (ντόπιους και ξένους).
- Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Α.Ε.Π.):** είναι το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία χώρα σε ένα έτος, **χωρίς** να υπολογιστούν οι αποσβέσεις.
- άμεση δημοκρατία:** το πολίτευμα το οποίο ίσχυσε στην αρχαία Ελλάδα, σύμφωνα με το οποίο όλοι οι πολίτες άρχουν και άρχονται κατά σειράν, όλοι συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας (της νομοθετικής, της εκτελεστικής, της δικαστικής).
- άμεσοι φόροι:** φορολογούν απευθείας τους φορολογουμένους. Είναι οι φόροι που επιβάλλονται στο εισόδημα και στην περιουσία των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων.
- ανεξάρτητες διοικητικές αρχές:** είναι αρχές (δημόσιες υπηρεσίες) που η ανεξάρτητη λειτουργία τους κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα. Ιδρύθηκαν όταν διαπιστώθηκε ότι ο κομματισμός του κρατικού μηχανισμού δεν εξασφαλίζει την αναγκαία αντικειμενική και αμερόληπτη δράση της διοίκησης, τουλάχιστον σε ορισμένους ευαίσθητους τομείς.
- ανταγωνιστικό προϊόν:** σημαίνει ποιοτικό και σε καλή τιμή προϊόν, για τον αγοραστή-πελάτη.
- Άρειος Πάγος:** το ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο της χώρας.
- αρχή επικουρικότητας:** σύμφωνα με αυτήν η Ε.Ε. δρα μόνο εάν και στον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη-μέλη και συνεπώς δύνανται, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.
- αντεγκληματική πολιτική:** το σύνολο των μέτρων της πολιτείας για την αντιμετώπιση του εγκλήματος.
- αποκλίνουσα συμπεριφορά:** έχουν τα άτομα που δεν ζουν σύμφωνα με τους κανόνες, σύμφωνα με τα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία (εγκληματίες, τοξικομανείς, πόρνες κτλ.).
- αρχή νομιμότητας:** η αρχή της νομιμότητας υποχρεώνει τη δημόσια διοίκηση να ενεργεί σύμφωνα με τους κανόνες δικαίου, σύμφωνα με τον νόμο.
- αυτοέλεγχος:** ο έλεγχος που ασκεί το ίδιο το άτομο στην συμπεριφορά του, είτε γιατί έχει αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες ως λογικούς και αναγκαίους, είτε γιατί φοβάται τις κυρώσεις που θα υποστεί, αν τους παραβιάσει.
- βιοποικιλότητα:** η πανίδα και η χλωρίδα, τα ζώα και τα φυτά, αποτελούν έναν επιπλέον πλούτο για τη χώρα. Η πανίδα και η χλωρίδα έχουν τον δικό τους τόπο και τις δικές τους συνθήκες, τις οποίες ο άνθρωπος οφείλει να προστατέψει.
- Βουλή:** το σύνολο των αντιπροσώπων του λαού. Η Βουλή ασκεί τη νομοθετική λειτουργία.
- γενόσημα φάρμακα:** αποτελούν ισοδύναμες εκδόσεις των πρωτοτύπων φαρμάκων. Είναι φάρμακα παρόμοια με τα πρωτότυπα, περιέχοντας την ίδια δραστική ουσία, γεγονός που συνεπάγεται και παρόμοια θεραπευτικά αποτελέσματα.
- γραφειοκρατία:** η οργάνωση και άσκηση της διοίκησης (κυρίως του κράτους) μέσω γραφείων, με ιεραρχική δομή και καθορισμένες εργασίες. Συνήθως χρησιμοποιείται με αρνητικό περιεχόμενο, γιατί δηλώνει τις τυπικές και χρονοβόρες διαδικασίες στη διεκπεραίωση μιας υπόθεσης και κατ' επέκταση την ταλαιπωρία του πολίτη.
- δημοκρατία:** το πολίτευμα σύμφωνα με το οποίο η εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται υπέρ του λαού.
- δημόσια αγαθά:** τα αγαθά που προσφέρει το κράτος σε όλους δωρεάν ή με συμβολικό αντίτιμο (άμυνα, υγεία, δικαιοσύνη κτλ.).
- δημόσια διοίκηση:** το σύνολο των δημοσίων/κρατικών υπηρεσιών.
- διαβούλευση:** ενημέρωση και συμμετοχή των πολιτών και των κοινωνικών φορέων σε κάθε σχεδιαζόμενη ρύθμιση της διοίκησης.
- διαδικασία συναπόφασης:** σύμφωνα με τη διαδικασία συναπόφασης, το Συμβούλιο των Υπουργών δεν μπορεί να αποφασίσει δράση χωρίς την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.
- διάκριση εξουσιών:** είναι βασική αρχή της δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία η εξουσία του κράτους διακρίνεται σε επιμέρους εξουσίες, διότι η συγκέντρωση εξουσίας σ' ένα πρόσωπο εμπεριέχει τον κίνδυνο για αυθαιρεσίες και κατάχρηση εξουσίας και έτσι εξασφαλίζεται αμοιβαίος έλεγχος και ισορροπία μεταξύ τους.
- διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε.:** αποτελούν τους κυριότερους μηχανισμούς που διαθέτει η Ε.Ε. για την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Κύριος στόχος τους είναι η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.
- διεύρυνση της Ε.Ε.:** σημαίνει ένταξη νέων χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σημειωτέον ότι όλα τα κράτη

μπορούν να γίνουν μέλη της Ένωσης, εάν πληρούν ορισμένες θεμελιώδεις αρχές.

-δίκαιο: το σύνολο υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Το δίκαιο ρυθμίζει την κοινωνική ζωή.

-δικαιοσύνη: είναι ευρύτερη έννοια από το (θετό) δίκαιο. Ταυτίζεται περισσότερο με το φυσικό δίκαιο.

-διοικητικά δικαστήρια: αυτά που δικάζουν διαφορές μεταξύ πολιτών και διοίκησης.

-έγκλημα: για το δίκαιο, έγκλημα είναι κάθε πράξη που τιμωρείται από τον ποινικό νόμο. Δηλαδή, κάθε αξιόποινη πράξη. Για την εγκληματολογία, έγκλημα θεωρείται κάθε αντικοινωνική συμπεριφορά κατά τις αντιλήψεις της συγκεκριμένης κοινωνίας. Το έγκλημα προσβάλλει βασικές αξίες της κοινωνίας.

-Εθνικό Προϊόν: το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία χώρα σε ένα έτος.

-εκλογικό σύστημα: είναι η μέθοδος κατανομής των βουλευτικών εδρών μεταξύ των πολιτικών κομμάτων και υποψηφίων, με βάση τις ψήφους που πήραν στις εκλογές. Το εκλογικό σύστημα ρυθμίζει θέματα των εκλογών.

-εκλογικό σώμα: το σύνολο των πολιτών που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν αντιπροσώπους. Το εκλογικό σώμα στις εθνικές βουλευτικές εκλογές αποτελείται από τους Έλληνες πολίτες που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν.

-εκτελεστική λειτουργία: είναι μία από τις τρεις λειτουργίες του κράτους. Ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση.

-έλλειμμα στον προϋπολογισμό: όταν οι δαπάνες (τα έξοδα) του δημοσίου είναι μεγαλύτερες από τα έσοδα, τότε υπάρχει έλλειμμα. Στην περίπτωση αυτή το κράτος αναγκάζεται να προσφύγει στον δανεισμό για να καλύψει τις δαπάνες του.

-Ελληνόκτητος στόλος: περιλαμβάνει τα πλοία που ανήκουν σε Έλληνες ανεξάρτητα από τη σημαία τους και είναι ο πρώτος στον κόσμο.

-Ελληνικός στόλος: περιλαμβάνει τα πλοία που έχουν Ελληνική σημαία και κατέχει σήμερα την 3η θέση στον κόσμο.

-εμβάθυνση της Ε.Ε.: σημαίνει περισσότερη πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης, δημιουργία της Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας.

-έμμεσοι φόροι: η έμμεση φορολογία του εισοδήματος και της περιουσίας των φορολογουμένων. Είναι οι φόροι που επιβάλλονται σε διάφορα προϊόντα κατανάλωσης (φόρος καπνού, φόρος στα οινόπνευματώδη ποτά, Φόρος Προστιθέμενης Αξίας κτλ.). Οι επιχειρήσεις πληρώνουν τον φόρο στο κράτος και τον μετακυλίνουν στην τιμή των προϊόντων.

-εμπράγατο δίκαιο: το σύνολο των κανόνων του ιδιωτικού δικαίου, που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις των προσώπων με τα πράγματα.

-εφετείο: δικαστήριο δεύτερου βαθμού που εκδικάζει εφέσεις, δηλαδή υποθέσεις για τις οποίες έχει ασκηθεί έφεση κατά της απόφασης του δικαστηρίου πρώτου βαθμού.

-ευρωζώνη: είναι η ζώνη, ο χώρος όπου ισχύει το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα (ευρώ).

-Ευρωπαϊκή ιθαγένεια: η ιθαγένεια που έχουν οι ευρωπαίοι πολίτες. Έτσι κάθε πολίτης της Ε.Ε. έχει δύο ιθαγένειες, του κράτους-μέλους και της Ε.Ε. Η ιθαγένεια της Ένωσης συμπληρώνει και δεν αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια.

-Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία: αναφέρεται στην οργάνωση και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως ενός ομοσπονδιακού κράτους, ως μιας Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας.

-Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής: παραλαμβάνει τις καταγγελίες για περιπτώσεις κακοδιοίκησης στα πλαίσια των οργάνων, οργανισμών ή φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ασκεί τα καθήκοντά του με πλήρη ανεξαρτησία.

-ηλεκτρονική διακυβέρνηση: σημαίνει ηλεκτρονική δικτύωση των δημόσιων υπηρεσιών, μεταξύ τους και με πρόσωπα, ώστε οι πολίτες να διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις τους εύκολα και γρήγορα μέσω των Η/Υ.

-ηλεκτρονικό έγκλημα: θεωρούνται οι αξιόποινες πράξεις που τελούνται με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και συστημάτων επεξεργασίας δεδομένων.

-θεμελιώδες οικονομικό πρόβλημα: οι ανάγκες που έχουμε είναι απεριόριστες και τα μέσα για την ικανοποίησή τους περιορισμένα. Αλλιώς: πώς με περιορισμένους πόρους θα ικανοποιηθούν οι απεριόριστες ανάγκες; Έχει παγκόσμια ισχύ και από αυτό απορρέουν και τα υπόλοιπα οικονομικά προβλήματα.

-θετό δίκαιο: το δίκαιο που θέτει και εφαρμόζει η πολιτεία, το ισχύον δίκαιο.

-ιθαγένεια ή εθνικότητα: ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος και ο οποίος συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αποκτάται είτε με βάση τη συγγένεια εξ αίματος (ius sanguinis) είτε με βάση τον τόπο γέννησης (ius soli).

-Ισοζύγιο Εμπορικό: περιλαμβάνει τις εξαγωγές και τις εισαγωγές εμπορευμάτων.

-Ισοζύγιο κινήσεως κεφαλαίων: περιλαμβάνει τις εισαγωγές και εξαγωγές κεφαλαίων.

- Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών:** περιλαμβάνει τα εμπορεύματα, τις υπηρεσίες και τις δωρεές.
- Καθαρό Εθνικό Προϊόν:** είναι το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία χώρα σε ένα έτος, **μείον** τις αποσβέσεις.
- καπιταλιστικό σύστημα:** το οικονομικό σύστημα, στο οποίο η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής ανήκει στους ιδιώτες, δηλαδή στα νοικοκυριά και στις επιχειρήσεις.
- Κατά Κεφαλήν Εισόδημα:** προκύπτει αν το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν διαιρεθεί με το σύνολο του πληθυσμού της χώρας.
- κοινωνικές αξίες:** εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες της κοινωνίας. Αποκρυσταλλώνονται σε γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν και καθοδηγούν την κοινωνία και τα άτομα. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση των εαυτών μας και των άλλων.
- κοινωνικοποίηση:** η διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου σ' ένα κοινωνικό σύνολο, μια διαδικασία εκμάθησης των αξιών και κανόνων της κοινωνίας.
- κοινωνικοί κανόνες:** είναι πρότυπα συμπεριφοράς, κοινωνικά αποδεκτά, με τα οποία ρυθμίζονται και αξιολογούνται οι συμπεριφορές των μελών της κοινωνίας. Η ύπαρξή τους είναι απαραίτητη για την κοινωνική οργάνωση, τη συνοχή και τη σταθερότητα.
- κοινωνικό κράτος ή κράτος πρόνοιας:** είναι εκείνο που εξασφαλίζει σ' όλους τους πολίτες του ορισμένα βασικά κοινωνικά αγαθά. Τέτοια αγαθά είναι η παιδεία, η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, η εργασία, το καθαρό περιβάλλον, κτλ.
- κοινωνικός έλεγχος:** περιλαμβάνει τα μέσα και τα μέτρα που χρησιμοποιεί η κοινωνία, ώστε τα μέλη της να έχουν ορισμένη συμπεριφορά, δηλαδή συμπεριφορά εντός συγκεκριμένων πλαισίων.
- κομματικοποίηση:** η δράση υπέρ ενός κόμματος σύμφωνα με τις κομματικές πεποιθήσεις ή τις κομματικές εντολές.
- κράτος:** σημαίνει ισχύς, δύναμη, εξουσία. Είναι η οργανωμένη κοινωνία. Το κράτος σήμερα είναι θεσμός (και μηχανισμός) ανεξάρτητος από την κοινωνία.
- κράτος δικαίου:** είναι αυτό στο οποίο η εξουσία ασκείται σύμφωνα με κανόνες δικαίου (το Σύνταγμα και τους νόμους). Όλα τα όργανα του κράτους αλλά και οι πολίτες οφείλουν να σέβονται τους κανόνες δικαίου και τους θεσμούς.
- Κυβέρνηση:** η Κυβέρνηση αποτελείται από το Υπουργικό Συμβούλιο, που απαρτίζεται από τον πρωθυπουργό και τους υπουργούς. Η Κυβέρνηση καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας, σύμφωνα με τους ορισμούς του Συντάγματος και των νόμων.
- λαϊκή κυριαρχία:** είναι βασική αρχή της δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία ο λαός είναι η πηγή κάθε κρατικής εξουσίας και το ανώτατο όργανο του κράτους.
- μαζικός τουρισμός:** πρόκειται για τη βιομηχανία τουρισμού, στην ανάπτυξη της οποίας βοήθησε η ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου και μια νέα κοινή αντίληψη, ο τουρισμός για όλους.
- μακρο-οικονομία:** μελετά τη συμπεριφορά και αλληλεξάρτηση των συνολικών μεγεθών της οικονομίας (συνολική παραγωγή, συνολικό εισόδημα, συνολική κατανάλωση κτλ.) και την αλληλεξάρτησή τους.
- μικρο-οικονομία:** μελετά τις ατομικές επιλογές, χωρίς να ενδιαφέρεται για το σύνολο της οικονομίας (η παραγωγή ενός προϊόντος, η ζήτηση του καταναλωτή, η ποσότητα παραγωγής από την επιχείρηση κτλ.).
- νομικό πρόσωπο:** είναι ένωση προσώπων ή σύνολο περιουσίας για εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού.
- νομοθετική λειτουργία:** είναι μία από τις τρεις λειτουργίες του κράτους. Ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.
- οικονομικό κύκλωμα:** ένα κύκλωμα με διαρκή ροή συντελεστών παραγωγής, χρήματος και προϊόντων, μεταξύ, κυρίως, νοικοκυριών, επιχειρήσεων και κράτους.
- ομοσπονδία κρατών:** είναι η ένωση κρατών με σκοπό το κοινό συμφέρον. Η ένωση αυτή δεν αποτελεί ξεχωριστό κράτος, δεν περιορίζει την κυριαρχία των κρατών-μελών. Συναντάται σπάνια (π.χ. βρετανική κοινοπολιτεία).
- ομοσπονδιακό κράτος:** είναι το κράτος που αποτελείται από περισσότερα κράτη-μέλη. Η εξουσία κατανέμεται μεταξύ του ομοσπονδιακού κράτους και των ομόσπονδων κρατών (π.χ. Γερμανία, Ελβετία, Η.Π.Α.).
- παραοικονομία:** είναι το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που δεν μετρείται, δεν καταγράφεται στις επίσημες στατιστικές, και υπολογίζεται περίπου στο 30% του Α.Ε.Π.
- ποινικά δικαστήρια:** αυτά που δικάζουν πολίτες οι οποίοι διέπραξαν αξιόποινες πράξεις.
- πολιτεία-κράτος:** το κράτος ως η υπέρτατη θεσμική οντότητα και ως οργανωμένη και αντιπροσωπευτική έκφραση των πολιτών.

- πολιτικά δικαστήρια:** αυτά που δικάζουν διαφορές μεταξύ πολιτών.
- πολιτική:** η τέχνη και η επιστήμη της διακυβέρνησης. Η συμμετοχή/δράση του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.
- πολιτική απάθεια:** η αδιαφορία για την πολιτική. Μερικές φορές δεν είναι αδιαφορία για την πολιτική αλλά μια συνειδητή επιλογή.
- πολιτική συμμετοχή:** η συμμετοχή/δράση, ατομική ή ομαδική, του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.
- πολιτικό κόμμα:** ένωση πολιτών που επιδιώκει με την πολιτική δράση να επηρεάσει ή/και να κατακτήσει την εξουσία, με στόχο να εφαρμόσει το πρόγραμμά της.
- πολιτικοποίηση:** η διαδικασία εκμάθησης, διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης και συμμετοχής του πολίτη στα κοινά.
- πολιτικός:** το πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά σε εκλογικές αναμετρήσεις για να αντιπροσωπεύσει τον λαό σε οποιαδήποτε πολιτική θέση.
- πολίτευμα:** το σύστημα διακυβέρνησης, το πολιτειακό καθεστώς μιας χώρας, όπως ορίζεται στο Σύνταγμα.
- πολίτης:** κάθε μέλος κράτους που έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι του κράτους του οποίου έχει την ιθαγένεια. Κάθε μέλος της πολιτείας που έχει πολιτικά δικαιώματα και κυρίως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.
- πολυφαρμακία:** η κατανάλωση πολλών και μη απαραίτητων φαρμάκων. Και είναι αποδεδειγμένο ότι τα πολλά φάρμακα βλάπτουν την υγεία μας.
- πράσινη ναυτιλία:** η ναυτιλία που χρησιμοποιεί ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και δεν ρυπαίνει το περιβάλλον.
- Πρόεδρος Δημοκρατίας:** ο ανώτατος άρχοντας του κράτους και ρυθμιστής του πολιτεύματος.
- προσωπικότητα:** είναι το σύνολο των ιδιοτήτων και ικανοτήτων, η συνολική φυσική, πνευματική και ψυχική συγκρότηση του ανθρώπου (η εξωτερική εμφάνιση, το όνομα, η εξυπνάδα, η εντιμότητα, η αξιοπρέπεια, η ελευθερία κτλ.).
- προϋπολογισμός του κράτους:** περιλαμβάνει το σύνολο των δαπανών και των εσόδων που σχεδιάζει το κράτος να πραγματοποιήσει το επόμενο έτος.
- σοσιαλιστικό σύστημα:** το οικονομικό σύστημα στο οποίο η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής ανήκει στο κοινωνικό σύνολο.
- συγκριτικό πλεονέκτημα:** σημαίνει το πλεονέκτημα που έχει μια χώρα σε σχέση με άλλες χώρες, π.χ. να μπορεί λόγω κλίματος, παράδοσης, ικανότητας κτλ. να παράγει προϊόντα σε ανταγωνιστικές τιμές. Η χώρα μας έχει συγκριτικό πλεονέκτημα να παράγει π.χ. αρκετά αγροτικά προϊόντα.
- Συμβούλιο της Επικρατείας (Σ.τ.Ε):** το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας.
- Σύνταγμα:** ο ανώτατος γραπτός νόμος του κράτους, που ρυθμίζει τη μορφή του πολιτεύματος και την οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας.
- Συνταγματική μοναρχία:** το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία ασκεί ο μονάρχης σύμφωνα με το Σύνταγμα.
- σωματείο:** είναι ένωση είκοσι τουλάχιστον προσώπων που επιδιώκει μη κερδοσκοπικούς σκοπούς (πολιτιστικούς, αθλητικούς, φιλανθρωπικούς κτλ.).
- σωφρονισμός:** περιλαμβάνει τα μέτρα που αναφέρονται στην τιμωρία του δράστη μετά την τέλεση της αξιόποινης πράξης του και εν συνεχεία στην επανένταξή του.
- τουριστικοί πόροι:** οι τουριστικοί πόροι προσδιορίζουν την τουριστική προσφορά μιας χώρας. Αυτοί είναι τα φυσικά χαρακτηριστικά (κλίμα, τοπίο, ακτές κτλ.), η πολιτιστική της κληρονομιά, οι υποδομές και οι τουριστικές εγκαταστάσεις κ.ά.
- τρομοκρατία:** σημαίνει μια σειρά ενεργειών για την επιβολή του τρόμου με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας.
- φυσικό δίκαιο:** το δίκαιο που είναι αιώνιο, αμετάβλητο και ισχύει σε όλες τις πολιτείες, σε όλες τις εποχές. Ταυτίζεται με τη δικαιοσύνη.
- φυσικό πρόσωπο:** είναι κάθε άνθρωπος. Αρχίζει να υπάρχει με τη γέννηση και παύει με τον θάνατο και είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.
- φυσικοί πόροι:** είναι τα υλικά που παίρνει ή χρησιμοποιεί ο άνθρωπος από τη φύση για να καλύψει τις ανάγκες του. Φυσικοί πόροι είναι για παράδειγμα το έδαφος, το νερό, ο ήλιος, ο αέρας, τα ορυκτά κτλ.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α. Βιβλιογραφία

- Αντωνοπούλου-Τρεχλή Ζ., *Η πολιτική φιλοσοφία της αρχαιοελληνικής τέχνης*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2001.
- Αριστοτέλους, *Πολιτικά και Ηθικά Νικομάχεια*.
- Βενιζέλος Ε., *Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001*, Εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα 2001.
- Γεωργακόπουλος Θ. κ.ά., *Εισαγωγή στην πολιτική οικονομία*, έκδοση Ζ, Αθήνα 2007.
- Γεωργιάδης Α., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, έκδοση 4^η, Εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012.
- Γιανναράς Χρ., *Ορθός λόγος και κοινωνική πρακτική*, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1984.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984.
- Δεδουσόπουλος Α. κ.ά., *Αρχές οικονομίας*, Εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 2012.
- Ευρωπαϊκή Ένωση, Επίσημες εκδόσεις και διάφορα φυλλάδια της Ε.Ε.
- Καράγιωργας Δ., *Παραδόσεις δημόσιας οικονομικής*, Τεύχος Α,Β,Γ, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, χ.χ.
- Καργάκος Σ., *Για μια δημοκρατία ευθύνης*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001.
- Καστοριάδης Κ., *Η αρχαία Ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα*, Εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1999.
- Καστοριάδης Κ., *Η Ελληνική ιδιαιτερότητα*, τ. Α,Β,Γ, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2007, 2008, 2011.
- Κοντογιώργης Γ., *Πολίτης και πολιτική*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003.
- Κουτσούκης Κλ., *Η πολιτική και κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Αθήνα 1986.
- Λιανός Θ.-Χρήστου Γ., *Πολιτική οικονομία*, Εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1995.
- Μακρυδημήτρης Α., *Προβλήματα διοικητικής μεταρρύθμισης*, Έκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1995.
- Μάραντος Π., *Κράτος και ανάπτυξη*, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2003.
- Μηλιός Γ., κ.ά., *Εισαγωγή στην οικονομική ανάλυση*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
- Παρασκευόπουλος Π., *Αναγέννηση της Αθηναϊκής δημοκρατίας: η φιλοκοσμική δημοκρατία*, Εκδ. Σύλλογος φιλοκοσμικής Ελλάδος, Αθήνα 2013.
- Πλάτων, *Πολιτεία και Νόμοι*.
- Ραμματά Μ., *Σύγχρονη Ελληνική Δημόσια Διοίκηση*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2011.
- Σπηλιωτόπουλος Επ., *Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου*, Τόμοι Ι και ΙΙ, 14η έκδοση, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011.
- Σύνταγμα της Ελλάδας 1975/1986/2001/2008*.
- Τσαουσής Δ., *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1999.
- Τσάτσος Δ., *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2007.
- Φίλιας Β. κ.ά., *Κοινωνιολογία*, Εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1990.
- Giddens A., *Κοινωνιολογία*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2002.
- Heilbroner R. – Thurow L., *Για την κατανόηση της μικρο-οικονομικής και μακρο-οικονομικής*, ΣΤ΄ Αμερ. έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Samuelson P., *Οικονομική*, 9η έκδοση, τόμος 1, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1975.
- Schwartzberg R., *Πολιτική κοινωνιολογία*, Τόμος Ι και ΙΙ, Εκδ. Παρατηρητής Θεσσαλονίκη 1984.

β. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις

Πολλές ηλεκτρονικές διευθύνσεις υπάρχουν στα παραθέματα του βιβλίου.

Όλα σχεδόν τα έργα τέχνης είναι από την Εθνική Πινακοθήκη, την οποία και ευχαριστούμε.

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλειψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

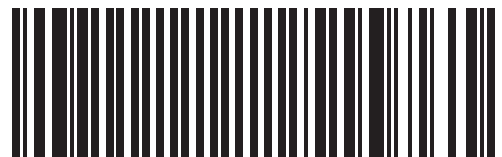
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κωδικός Βιβλίου: 0-22-0229
ISBN 978-960-06-4890-4

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ

(01) 000000 0 22 0229 7